

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KIBRIS'IN YUNANİSTAN'A İLHAKI
AMACIYLA ADADA TÜRKLERE KARŞI
YÜRÜTÜLEN SİYASİ VE ASKERİ
FAALİYETLER (1950-1960)**

LEVENT AKBULUT

TEZ DANIŞMANI
DOÇ.DR. BÜLENT YILDIRIM

EDİRNE 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Levent AKBULUT tarafından hazırlanan “Kıbrıs’ın Yunanistan’a İlhakı Amacıyla Ada’da Türklere Karşı Yürütülen Askerî ve Siyasî Faaliyetler” konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **13.06.2019** günü saat **14.30** 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç. Dr. Bülent YILDIRIM (Danışman)	Kabulü	
Doç. Dr. Abdurrahman BOZKURT	Kabulü	
Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKDEMİR	Kabulü	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

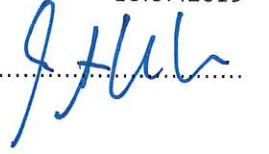
T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10267395
Yazar Adı / Soyadı	LEVENT AKBULUT
T.C.Kimlik No	31790416900
Telefon	5325680481
E-Posta	levend.akbulut@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı Amacıyla Adada Türklere Karşı Yürütülen Askeri ve Siyasi Faaliyetler (1950-1960)
Tezin Tercümesi	Military and Political Activities Against Turks on the Island for the Annexation of Cyprus to Greece (1950-1960)
Konu	Tarih = History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Tarih Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	194
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. BÜLENT YILDIRIM
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Türkiye=Turkey Enosis=Enosis Taksim=Partition Turkish Resistance Organization=Türk Mukavemet Teşkilâtı Megali Idea=Megali İdea Makarios=Makarios

10.07.2019

İmza:.....

Tezin Adı: Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı Amacıyla Adada Türklere Karşı Yapılan Askeri ve Siyasi Faaliyetler (1950-1960)

Hazırlayan: Levent AKBULUT

ÖZET

Kıbrıs; stratejik konumu nedeniyle tarihin erken dönemlerinden itibaren egemenler arasındaki mücadelelere sahne olmuştur. 1570 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilen ada 308 yıl boyunca fiilen Türk idaresinde kaldı. 1878 yılında adanın İngiltere'ye devri Kıbrıs'ta demografik yapının Rumlar lehine gelişmesine, ayrılıkçı faaliyetlerin hızlanmasına neden oldu. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası gelişen süreçte İngiltere'nin güç kaybederek sömürge topraklarından geri çekilmeye başlaması Kıbrıslı Rumların Yunanistan'a katılma isteğini artırıyordu. Kilise öncülüğünde teşkilâtlanan Rumlar bu maksatla 1950 yılında plebisit gerçekleştirerek ilhak taleplerini somut bir biçimde ortaya koymuştur. Türkiye ve İngiltere için kabul edilemez olan ilhak, adada gerilimin yükselmesine neden oldu. Makarios öncülüğünde teşkilâtlanan Rumlar bu dönemde EOKA adlı tedhiş örgütünü kurarak şiddeti çözüme ulaştırmakta bir yöntem olarak kullanmayı tercih etti.

Yunanistan tarafından askeri ve siyasi açıdan desteklenen Rum faaliyetleri ada Türkleri ve Türkiye tarafından tepki ile karşılanmış, 1940'lı yıllardan itibaren oluşturulmaya başlanan Türk siyasi teşkilâtları 1955 yılından itibaren askeri yapılar ile desteklenmişti. Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilâtı (TMT) bu dönemde Türkiye tarafından kurulan askeri bir teşkilâttir. Türk hükümetinin bu dönemdeki politik yaklaşımının temellerini ise "Taksim Tezi" oluşturdu.

Çalışma; Kıbrıs Rumlarının Yunan Megali ideası bağlamında 1950-1960 yılları arasında yürüttüğü faaliyetler ile Kıbrıs Türkü'nün varlık mücadelesini sebep sonuç ilişkisi içerisinde aktarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Enosis, Taksim, Türk Mukavemet Teşkilâtı, Megali İdea, Makarios

Subject of the Thesis: Military and Political Activities Against Turks on the Island for the Annexation of Cyprus to Greece (1950-1960)

Prepared by: Levent AKBULUT

ABSTRACT

Cyprus has been the scene of struggles between the sovereigns from the early stages of history due to its strategic location. Conquered by the Ottoman Empire in 1570, the island remained under de facto Turkish authority during 308 years. The transfer of the island to Britain in 1878 led to the development of the demographic structure in favour of the Greek Cypriots and the acceleration of separatist activities. Especially during the process after World War II, Britain began to lose its power and started to withdraw from its colonial territories, and this situation increased the Greek Cypriots' willingness to join Greece. For this purpose, the Greeks organized under the leadership of the church carried out the plebiscite in 1950 and revealed the demands of annexation in a concrete manner. Annexation which was unacceptable to Turkey and the UK, has caused a rise in tension on the island. The Greeks, organized under the leadership of Makarios, chose to use violence as a method to reach a solution by establishing a non-governmental organization called EOKA in this period.

Greek Cypriots' military and political activities supported Greece were reacted by Turkish Cypriots and Turkey and the Turkish political organization began to be established since the 1940s was supported by military structures since 1955. Cyprus Turkish Resistance Organization (TMT) is a military organization established by Turkey in this period. Political approach of Turkish Government to Cyprus conflict was based on "The Thesis of Partition" in this period.

This study elaborates Greek Cypriots' activities between 1950 and 1960 in the context of Greek Megali Idea and Turkish Cypriots' struggle for life within cause and effect relationship.

Key Words: Cyprus, Enosis, Partition, Turkish Resistance Organization, Megali Idea, Makarios

ÖNSÖZ

Türk - Batı ilişkilerinde oldukça önemli bir yer tutan Kıbrıs, Türk siyasi hayatının son altmış yılına damgasını vurmuştur. Doğu Akdeniz'deki stratejik konumu ile öne çıkan Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar, yalnızca adada mukim Türk ve Rumlar ya da Türkiye ve Yunanistan tarafından değil uluslararası kamuoyu ve egemen ülkeler tarafından dikkatle takip edilmektedir. Doğu – Batı yönlü ticaretin ana güzergâhlarından olan Süveyş Kanalına hâkim, gelişen teknolojik imkânlar sayesinde Basra'dan Hazar'a, Karadeniz'den Adriyatik'e oldukça geniş bir coğrafyayı kontrol eden ada, güncel bir proje olan “*Büyük Ortadoğu Projesi*” içinde önem arz etmektedir. XIX. ve XX. yüzyıllarda “*Şark Sorunu*” günümüzde ise “*Büyük Ortadoğu Projesi*” bağlamında irdelenmesi gereken Türk - Batı ilişkileri, II. Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs sorunu üzerinden takip edilebilmektedir.

Türkiye'de 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren milli bir mesele olarak dikkatleri çeken Kıbrıs sorunu esasen çok daha eskilere dayanmakta olup, Yunan ayrılık mücadelesi ve Megali İdea düşüncesi çerçevesinde incelenmelidir. Bu çalışmada 1950-1960 yılları arasındaki Rum faaliyetleri incelenirken Rum milliyetçilerinin fikri temellerinin oluşum süreçleri de ele alınmaktadır.

Üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde Enosis düşüncesinin tarihsel gelişimi, ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise ada Türklerine karşı yürütülen askeri ve siyasi hücumlar ile Türk toplumunun bu durum karşısındaki tutumları incelenmektedir.

Çalışmanın hazırlanma aşamalarında Atatürk'ün “*tarih hayal mahsulü olamaz*”, “*her şeyden evvel kendinizi dikkatle ve itina ile seçeceğiniz vesikalara dayayınız.*” deyişlerine bağlı kalarak çalışmada arşiv vesikaları, çağdaş süreli yayınlar çok sayıda kitap ve makaleden yararlanılmıştır. Özellikle Kıbrıs basınında yer alan haber metinleri hadiselerin Kıbrıs Türkü üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından önemlidir.

Uzun bir çalışma döneminin sonunda ortaya çıkan bu tezin hazırlanması sırasında benden desteğini esirgemeyen değerli dostum Abdullah ARSLAN'a, dua ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim muhterem anneme ve sevgili eşime, tecrübe ve bilgisinden istifade ettiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Bülent YILDIRIM'a şukran ve minnetlerimi sunarım.

Levent AKBULUT

İstanbul 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
A. Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Stratejik Açından Önemi	1
1. Kıbrıs'ın Türkiye Açısından Jeopolitik ve Stratejik Önemi	4
B. Kıbrıs Tarihine Kısa Bir Bakış	8
1. Osmanlı İdaresi Öncesinde Kıbrıs	8
2. Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (1571 – 1878)	13
a. Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi	13
b. Kıbrıs'ın Fethi Sonrası Osmanlı İskân Siyaseti	17
3. Kıbrıs'ta İngiliz Hâkimiyeti (1878-1931)	19
a. Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması	19
b. 1. Dünya Savaşı ve Kıbrıs'ın İngiltere Tarafından İlhakı	21
c. Lozan Antlaşması Sonrasında Kıbrıs'ta İngiliz İdaresi ve Yaşanan Siyasi Gelişmeler	25
I. BÖLÜM	29
ENOSİS DÜŞÜNCESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE FAALİYETLERİ	29
A. Megali idea Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yunan Milliyetçiliği	29
B. Filiki Eterya Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri	34
1. 1821 Yunan İsyanı ve Sonrasında Gelişen Hadiseler	37
C. Etniki Eterya Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri	46
D. Yunan Milliyetçilerinin Anadolu Faaliyetleri	51
II. BÖLÜM	61
KIBRIS'TA ENOSİS FAALİYETLERİ VE TÜRK MUKAVEMETİ	61
A. II. Dünya Savaşı Yıllarında Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs'ın Durumu .	61
B. Kıbrıs'ta Rum Plebisiti	70

1. Kıbrıslı Türklerin Plebisite Tepkisi	74
2. Türkiye'nin Kıbrıs Meselesine Yaklaşımı.....	77
C. Yunanistan'ın Enosis'i Sahiplenmesi	80
1. EOKA'nın Kuruluşu ve Adada Rum Tedhişi.....	86
D. Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilâtının Kuruluşu ve Faaliyetleri	92
III. BÖLÜM	103
KIBRIS SORUNUNA ULUSLARARASI ÇÖZÜM ARAYIŞLARI.....	103
A. II. Dünya Savaşı Sonrasında İngiltere'nin Ortadoğu Politikasına Genel Bir Bakış.....	103
B. Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Tutumu	107
1. Kıbrıs Sorununun BM Gündemine Taşınması	113
2. I. Londra Konferansı ve Çözumsuzlük.....	118
a. Kıbrıs Meselesi Çerçevesinde 6-7 Eylül Olayları.....	123
b. İngiltere'nin Adadaki Rum Tedhişini Bitirme Çabaları Kapsamında Makarios'un John Harding ve Lennox Body ile Görüşmeleri	127
c. Makarios'un Sycheller'e Sürülmesi.....	131
3. İngiltere'nin Kıbrıs Politikasında Yaşanan Değişim ve Taksim Tezinin Ortaya Çıkışı	133
a. Makarios'un Serbest Bırakılması.....	140
b. Kıbrıs Sorununda Yeni Arayışlar, BM Görüşmeleri ve Foot Planı	143
4. Kıbrıs'ta İngiliz Hâkimiyetinin Sona Ermesi, Zürih ve Londra Antlaşmaları	150
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA	164
EKLER.....	183

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletler

A.g.e : Adı Geçen Eser

A.g.m: Adı Geçen Makale

AKEL: Emekçi Halkın İlerici Partisi - Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού

KATAK: Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu

BAO: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BM: Birleşmiş Milletler

CENTO: Merkezi Anlaşma Teşkilâtı - Central Treaty Organization

DP: Demokrat Parti

EAM: Ulusal Özgürlük Cephesi- Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο

EOKA: Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü - Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων
Αγωνιστών

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KMTHP: Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi

KTP: Kıbrıs Türk Partisi

MEDO: Ortadoğu Savunma Konseyi- Middle East Defence Organization

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü - North Atlantic Treaty Organization

PEO: Kıbrıs İşçi Federasyonu - Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

A. Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Stratejik Açından Önemi

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de 30.33 – 35.41 Kuzey Paralelleri ile 32.33 – 34.55 Doğu Meridyenleri arasında yer alan, Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Yüzölçümü 9.251 km², Doğu – Batı mesafesi 225, Kuzey - Güney mesafesi 93 kilometredir. Türkiye'ye 65, Suriye'ye 112, İsrail'e 267, Mısır'a 418 ve Yunanistan'a 965 km uzaklıkta olan ada, iklimi, bitki örtüsü ve toprak çeşidi ile Anadolu'ya benzerlik gösterir.¹ Egemenlik hakları bakımından üç farklı bölgeye ayrılan adanın, 3.242 km²'si Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (K.K.T.C), 5.509 km²'si Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (G.K.R.Y), 256 km²'si, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti antlaşmaları çerçevesinde belirlenen İngiliz Askeri Üs bölgesi (Dikelya ve Ağrotur Üsleri) ve geri kalan 244 km²'lik alan Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerlerince denetim altında tutulan insansız bölgedir. (No Man's Land)² Ada nüfusu ise Türk tarafı için 294.906³ olarak gösterilirken, Rum tarafı nüfusunu 659.350'si Kıbrıslı olmak üzere 837.937 olarak ilân etmiştir.⁴

Kıbrıs, Karadeniz'den İstanbul Boğazına, Ege ve Akdeniz üzerinden Süveyş yolu ile Hint Okyanusuna uzanan, Ortadoğu, Anadolu, Afrika ve Avrupa sahillerine değerek Cebelitarık üzerinden Pasifiğe açılan suollarını görebilen, Hazar

¹ İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış" *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER – Ertan EFEGİL, Ankara 2001, s. 9.; Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu – Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), *T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, Yayın Nu: 43 Ankara, 2000, s. 3.; Nevzat Karagil, "Türk Kıbrıs", *Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtı Yayınları*, Sayı 1, İstanbul 1954, s.27-28.

² Mehmet S. Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, Ankara 2000, c.1,s. 53; KKTC Ülke Raporu, 2011 s.2.; Alan ve Uzunluklara ilişkin verilen bilgiler çeşitli kaynaklarda küçük farklar içermektedir.

³http://www.devplan.org/Nufus-2011/nufus%20son_.pdf (01.04.2013) s. 2.; <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2013/08/13/kktcede-nufus-sayim-sonuclari-aciklandi> (02.01.2013).

⁴<http://www.haberhavadis.com/guney-kibris/guneyin-nufusu-838-bin-897.htm> (02.02.2014).; <http://www.haber3.com/kibris-rum-kesiminin-nufusunun-810-bini-asma-si-bekleniyor-haberi-1071026h.htm> (02.02.2014).

KKTC'de yayınlanan muhtelif gazetelerde Güney tarafının nüfus verilerine olan güvensizlik dile getirilirken Güney tarafının en önemli gelir kaynağı olan turizmden doğan nüfus artışının varlığına işaret ediliyor. İddialar Yunanistan ve Filipinler kökenli nüfusun yoğunluğuna işaret ediyor.

havzasından, Pers körfezine, Aden Boğazından Kızıl Denize tüm hava yolları için ulaşılabilir olan, Asya Avrupa ve Afrika'yı birleştiren bir coğrafyanın adıdır.⁵

Böylesine önemli bir mevkide bulunan Kıbrıs için tarihi tecrübe, Kıbrıs'a hâkimiyeti Akdeniz'e hâkimiyetin olmazsa olmaz şartı haline getiriyor. Bu gerçeği geçtiğimiz yüzyılın büyük sömürge imparatorluğu İngiltere'nin ünlü devlet adamı D'Israeli "*Orası Lavantan sahillerinin bir adası değil, Hindistan'a kadar uzanan bir bölgenin atlama basamağı*" olarak ifade ediyor. Bu gerçekten yola çıkan tarihin güçlü devletleri Akdeniz stratejilerinin odak noktasına Kıbrıs'ı koyuyorlardı. Dolayısı ile geçmişte Mısır, Roma, Venedik veya Osmanlı üzerinden yürüyen jeopolitik ve stratejik mücadele günümüzde İngiltere, Fransa, Rusya, İsrail veya ABD gibi değişen diğer aktörler üzerinden yürüyor.⁶

Kıbrıs; stratejik önemi nedeni ile sürekli el değiştirmiş tarihin farklı dönemlerinde farklı medeniyetlere ve toplumlara ev sahipliği yapmış, farklı devletlerin sınırları içerisine dâhil olmuştu. Değişen güç dengeleri içerisinde sürekli olarak el değiştiren ada XX. yüzyılda petrol⁷ ve XXI. yüzyılda doğalgazın hayatımıza girmesi ile stratejik önemine yeni boyutlar katarken kadim sorunların çözümünü daha da güç bir hale sokuyordu. Tarihin her döneminde küresel güç olma iddiasında olan devletler dünyanın merkezi olarak gördükleri Ortadoğu'yu ellerinde tutmak istemişler, Ortadoğu'ya hâkimiyetin anahtarının ise Kıbrıs olduğuna inanmışlardı.

I. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere tarafından emperyalist bir üs olarak kullanılan Kıbrıs, 1956 Süveyş Krizi sonrasında İngiltere için kaybedilmemesi

⁵ Fatma Taşdemir, "Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları" *Ankara Strateji Enstitüsü*, Rapor No 2012-3, Ankara 2012, s. 28.; Hasan Duran, "BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, Kütahya 2008, s.119.

⁶ Ahmet An, "Kıbrıs Üzerinden Yapılan İngiliz ve Amerikan Casusluk Faaliyetleri", *Kıbrıs Sorununun Perde Arkası Adadaki İngiliz Üsleri ve Amerikan Tesisleri*, Derleyen: Ahmet An, İstanbul 2000, s.53.64.67.; Hasan Cicioğlu, "Türkiye ve KKTC'nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi ve Yeri" *Avrupa Birliği Kışkırtıcı Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER – Ertan EFEGİL, Ankara 2001, s. 21-22.

⁷ Banu Avar, *Hangi Avrupa*, İstanbul 2010, s.97; Taşdemir, "Kıbrıs Adası Açıklarında...", s.36.

gereken stratejik bir merkez halini alırken⁸, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği için Akdeniz’de ulaşılmak istenen bir hedef olmuştur. Bugüne gelindiğinde ise bir başka egemen güç olan Amerika Birleşik Devletleri için aynı durum söz konusudur. Öyle ki, XXI. yüzyılın emperyalist devi olan ABD için adanın tamamının hegemonyası altına almak neredeyse siyasi bir ülküdür. Kıbrıs’ın Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’ya olan coğrafi hâkimiyeti, ABD’nin bir yandan petrol bölgelerine ulaşabilirliğini kolaylaştırırken bir yandan da çıkması muhtemel Ortadoğu merkezli bir savaşta kuvvetlerin konuşlandırılması için müstahkem bir mevki olarak düşünülebilir. Öte yandan ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi ve bu kapsamda İsrail’in güvenliği gibi meselelerde ABD için Kıbrıs’ı önemli kılar.⁹

Kıbrıs adası şüphesiz değişen dünya konjonktürünün neticesi olan Avrupa Birliği için de önemli bir gündem maddesidir. Asya – Avrupa ticaret yolunun üzerindeki konumu ile Avrupa’nın ticari faaliyetlerini yakından ilgilendiren ada aynı zamanda büyük oranda sanayileşmiş AB ülkelerinin enerji ihtiyacının güvenli bir şekilde sağlanabilmesi için önem arz etmektedir.¹⁰ Ayrıca ABD için geçerli olan Ortadoğu merkezli bir savaş ihtimali, Soğuk Savaş sonrası tehdit algısını güncelleyen¹¹ AB ülkelerini de menfaatleri gereği şüphesiz yakından ilgilendirecek, bu durumda Kıbrıs adasının kullanımı meselesini gündeme getirecektir. ABD ve İsrail’in bölgedeki etkin politikası öteden beri Kıbrıs ile ilgilenmiş olan başta İngiltere olmak üzere AB’yi daha etkin olmaya sevk etti. 1981 yılında ada Rumlarının garantörlüğünü üstlenen Yunanistan’ın AB’ye üye olması ile birlikte AB

⁸ Kamer, Kasım, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt1, Sayı 1, 2007, s.58-59.;Tuncer Topur, *Dünya ve Türkiye – AB – Kıbrıs – Üçgeni*, Ankara 2002, s.54-57;Murat Metin Hakkı, *Kıbrıs’ta Statikonun Sonu*, İstanbul 2004, s.23.

⁹ Anıl Çeçen, “ABD ve Kıbrıs”, *Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Aylık Atatürkçü Dergi*, S.88, Yıl:8, Ufuk Matbaacılık, s.36-37. ; Müge, Vatanserver, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt12, Özel Sayı, 2010, s.1487;Türkkaya Ataöz, *Amerika Nato ve Türkiye*, 2. Baskı, Aydınlık Yayınevi, Ankara 1969, s.225-226.;Ömer Atagenc, “İsrail’in Kıbrıs Politikası”, *2012 Kuzey Kıbrıs Gelecek Vizyonu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2013, s.342-344.

¹⁰ Erol Manisalı, *Avrupa Kıskaçında Kıbrıs*, İstanbul 2003, s.167.; Ömer Atagenc, “İsrail’in Kıbrıs...”, s.342-344 ; M.Ergün Olgun, “Doğu Akdeniz’de Hibrokarbon Politikaları ve Kıbrıs”, *2012 Kuzey Kıbrıs Gelecek Vizyonu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2013, s.75.

¹¹ 1990 tarihli NATO toplantısında İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher Sovyetler Birliğinin dağılması sürecinde tehdit olan Kızıl Kuşağın yerini Yeşil Kuşağa bıraktığını ifade etmişti. ; Mustafa Özcan, “Soğuk Savaşın Son Süvarisi”*Milli Gazete*, 12 Nisan 2013, s.7.

açısından Kıbrıs meselesi yeni bir boyut da kazanmış oluyordu.¹² Bu çerçevede incelendiğinde AB'nin Kıbrıs'ı bütün olarak Avrupa Birliğine üye ülkeler statüsüne almaya çalışması kesinlikle tesadüfi değildir. Bu gerçeği İngiltere Sömürgeler Bakanı Athony Eden şu şekilde ifade ediyor: “Kıbrıs'taki üslerimizin güvenliği olmadan ve onları engelsiz kullanmadan, ne NATO içinde ne de Bağdat Paktında Ortadoğu Bölgesinde veya İran Körfezi dolaylarında görevimizi yerine getiremeyiz. Diğer bütün hükümetler gibi bizim hükümetimiz de halkının çıkarlarını korumak zorundadır. Kıbrıs halkımızın çıkarlarını korumada, bilhassa petrol sorununda vazgeçilmez bir öneme sahiptir.”¹³

Siyasi, askeri, iktisadi veya coğrafi birçok sebepten dolayı küresel senaryolara daima konu olan Kıbrıs, Türkiye siyaseti ve stratejisi açısından da büyük önem taşımaktadır.

1. Kıbrıs'ın Türkiye Açısından Jeopolitik ve Stratejik Önemi

Kıbrıs Adası Türkiye'nin güneyinden 70 km uzaklıkta Doğu Akdeniz'e hâkim kilit bir noktada yer almaktadır. Coğrafi bakımdan Türkiye'nin tabii uzantısı¹⁴ olan ada, tarihi bakımdan da Türkiye'nin ayrılmaz parçasıdır. 1878'de İngiltere'ye kiralanan ve sonrasında Osmanlı'nın zayıflaması ile İngiliz hâkimiyetine giren Kıbrıs, Türk dış politikasının sürekli gündeminde olmuş; stratejik öneminin yanında milli ve dini bağlardan¹⁵ kaynaklanan hassasiyetle milli bir mesele¹⁶ haline gelmiştir.

¹² Hasan Mor, “Kıbrıs Sorunun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1-2, Ankara 2008, S.985-988.

¹³ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul 1996, s.33.

¹⁴ Derviş Manizade, “Kıbrıs Meselesi”, *Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtı Yayınları*, Sayı 1, İstanbul 1954, s.19; Nevzat Karagil, “Türk Kıbrıs...”, s.26-27.

¹⁵ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs'ta Türklerle Rumların Toplumsal Çatışma Düzlemi ve Bununla İlgili Ahlaki ve Mantıksal Değerleri”, *Gazi Üniversitesi Türkiyat Dergisi*, Cilt 8, s.294,302. ; Hayati Aktaş-Çağla Tuna, “KKTC'nin Türk ve İslâm Dünyasına Açılımı”, *2012 Kuzey Kıbrıs Gelecek Vizyonu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2013, s.11.

¹⁶ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul 2001, s.171; Derviş Manizade, “Kıbrıs Meselesi...”, s.15.

Türkiye Cumhuriyeti'nin henüz yeni kurulduğu yıllarda Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e Kıbrıs Türkü'nün adadan Anadolu'ya taşınması meselesi sorulduğunda Kıbrıs'ı misak-ı millinin bir parçası addeden Gazi şu cevabı vermişti: *“Kıbrıs şehâdet parmağını Türkiye'ye uzatmış tarihe ve jeopolitiğe şehâdet edercesine ben seninim ben seninim diye haykırırken soydaşlarımızı adadan neden boşaltalım.”*¹⁷ Hatta Gazi Kıbrıs'taki Türk varlığına ilişkin görüşünü daha çarpıcı bir ifade ile şöyle aktarıyor. *“Kıbrıs Türkleri muhakkak adada kalmalı, kalkınmalı ve kuvvetlenmelidir. Türkiye için Kıbrıs o kadar mühimdir ki orada hiç Türk bulunmasa idi, bizim bu adaya papaz kılığında Türk göndermemiz icab ederdi.”*¹⁸

Türk Dış Politikasının önemli gündem maddesi olan Kıbrıs meselesi 1950'lerden sonra daha da belirgin hale geldi. Doğu Akdeniz'in bu güzel adası Türkiye sahillerinin güneye bakan kısmını tümü ile kontrol altında tutmakta, İskenderun Limanı üzerinden yürüyen ticaretin güvenliği açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin ulusal çıkarları bakımından büyük öneme sahip olan ada Türkiye için aynı zamanda bir savunma hattı oluşturmakta, hukuken Ege Denizinde mümkün olamayan Türk manevra sahası Kıbrıs ile Akdeniz'de mümkün olabilmektedir.¹⁹ Kıbrıs, Türkiye için Yunan çevirmesinin kırıldığı tek noktadır ve bu hali ile Türkiye'nin denizlere açık bir ülke olmasını sağlamaktadır. Genelkurmay Eski Başkanı Hilmi Özkök Kıbrıs için oluşan ehemmiyetli durumu şu şekilde dile getiriyor: *“Kıbrıs stratejik bir hat üzerinde İngiltere'den başlar, Cebelitarık, Malta, Kıbrıs, Süveyş Kanalı, Hindistan, Singapur. İngiltere bu yüzden Kıbrıs'taki üslerini Avrupa Birliği müktesebatına da sokmuyor. Egemen üsler olarak tutmak istiyor. Ada bu çok önemli zincir üzerinde bir yer. Türkiye açısından düşünürsek; orada konuşlanacak bir muhasım güç, özellikle hava kullanması Türkiye'nin bütün doğusundaki şuan uçakla ulaşılamayan yerlere ulaşma imkânı sağlar. Başka ülkelerden oraya gelen uçaklar biliyorsunuz mesafe yüzünden çok az kalabiliyor*

¹⁷ Sabahattin, İsmail, “Lozan ve Atatürk'ün Kıbrıs'a Verdiği Önem”, *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Lefkoşa, 2001, s.64.

¹⁸ Sabahattin, İsmail, “Lozan ve Atatürk'ün...”, s.75.

¹⁹ Ulvi Keser, “Son Elli Yıllık Süreç İçinde Kıbrıs Meselesi ve Avrupa Birliği”*Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, Ankara 2003, s.242.; M.Sami Danker, “Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliğine Üyelik Sorunu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Isparta 2001, s.1-3.

*havada. Türkiye AB'ye katılınca bunlar ortadan kalkar deniyor. Biz çok daha uzun vadeli düşünmek zorundayız. Vizyonumuz derindir. Coğrafya olarak baktığımızda oraya konan bir hava gücü Türkiye'yi çok büyük açıdan tehdit eder. İkincisi Kıbrıs'ta bizim istemediğimiz ve etkili olamayacağımız bir politik oluşum olursa kara suları meselesi var. Arkasından kıta sahanlığı gelir. Arkasından da ekonomik zorluklar gelir, balıkçılık alanları gelir. Kıbrıs Türkiye'ye doğru rahat edemeyeceğimiz bir alan olacaktır. Zaten Batı'da sıkıntımız var. Bir de Güney'de sıkıntı olursa Türkiye'nin hapsedilmesi olayı olur.*²⁰

Kıbrıs'ın Türkiye açısından bu ehemmiyetli mevkiini Gazi Mustafa Kemal Atatürk'de "*Efendiler ! Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz bu ada bizim için önemlidir*".²¹ şeklinde ifade etmiştir.

Güncel bir tarif ile "*Doğu Akdeniz'de batmayan bir uçak gemisi*"²² olarak uzanan Kıbrıs, üzerinde yaşayan Türk ve Rum topluluklar ile Doğu Akdeniz'de çözümsüzlüğün bir diğer adıdır. Kıbrıs Rum toplumu Yunanistan'ı kendisi için kurtarıcı olarak görmüş, adada uygulanan sistemli soykırım ve tedhiş faaliyetlerinde Yunan desteğini arkasında bulmuştu. 1981 yılında AB üyeliğine kabul edilen Yunanistan haksız ve hasmane tutumundan taviz vermezken 50 yılı aşkın süredir AB üyeliği için çaba sarf eden Türkiye'nin AB üyeliğinin kabulünde Kıbrıs uyuşmazlığı öncelikli halledilmesi gereken bir mesele olarak öne sürülmektedir. Çeşitli zamanlarda batılı temsilciler tarafından hazırlanan uyuşma planları Kıbrıs Türk toplumunun ada üzerinde etkisizleştirilmesi ve tedricen imhası planına hizmet edeceği anlaşılırken, bu yolla Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığının da iyiden iyiye kısıtlanması hedeflenmektedir. Esasen 2004 yılında AB üyeliğine kabul edilen

²⁰ 9 Kasım 2003 *Radikal Gazetesi* s.1,4.

²¹ Sabahattin, İsmail, "Lozan ve Atatürk'ün ..., s.75.; Yakan Cumalıoğlu, "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi"*Avrupa Birliği Kışkırtıcılığı Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER – Ertan EFEGİL, Ankara 2001, s.20.

²² Ahmet An, "Kıbrıs Batmayan Uçak Gemisi Olarak Kullanılmayı Sürdürüyor", *Kıbrıs Sorununun Perde Arkası Adadaki İngiliz Üsleri ve Amerikan Tesisleri*, Derleyen: Ahmet An, İstanbul 2000, s.44-45; Ahmet An, "Kıbrıs Adası Bağlantısız Kalmalı...", s.24.

GKRY ve AB'nin Kıbrıs'ı bir bütün olarak bayrağında gösteriyor olması bile art niyetinin ve saygısızlığının bir nişanesi olarak göz önündedir.²³

Merhum Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş bu durumu şu şekilde ifade ediyor. *“Bizim açımızdan eşitlik, 70 bin Türk şehidinin yattığı toprakları Rum'a Yunana çığneterek azınlık olmamak, Kıbrıs'ı ikinci Girit yapmamak davasıdır. Bunu Rum'a Yunana kaptırırsak, Kıbrıs 13. Yunan adası olarak güney sahillerimizi kapatır. Türkiye denizlere açık bir ülke olmaktan çıkar. Müşterek Milli Dava, Rum – Yunan milli davası karşısında 40 yıldır başarı ile yürütülmüş ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını, Kıbrıs Türklerinin yok edilmesini önlemiştir. Aynı mücadele şimdi AB bünyesinde devam ediyor.”*²⁴

Nihaî olarak; Türkiye için Kıbrıs meselesi, adada yaşayan 290 bin Türk'ün Yunan Megali İdeası çerçevesinde şekillenen Rum – Yunan tehdidine karşı korunmasının yanında, Orta Asya'dan Ortadoğu'ya uzanan bir coğrafyada enerji kaynaklarının kontrolüne ilişkin milli menfaatin korunmasını da mümkün kılmaktadır. Gerçekleşebilecek bir Yunan çevirmesinin önüne geçmek veya kuzey ya da doğu yönlü gelebilecek bir dış tehdide karşı ikmal yollarını açık tutmak yine bu yolla mümkün olacaktır.

Uluslararası arenada yürütülen Kıbrıs müzakereleri ve batılı muhatapların yaklaşımları dikkatle incelendiğinde, Kıbrıs meselesinin esasen ABD açısından Büyük Ortadoğu Projesinin bir uzantısı olduğu görülmektedir.²⁵ Avrupalı Devletler için ise Kıbrıs meselesi ekonomik menfaatlerin korunması yanında kadim Şark Sorununun²⁶ devamı olma niteliği taşır. Kıbrıs meselesi bu yönüyle incelendiğinde

²³ Hasan Duran, “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs.. s.129-131.; Müge, Vatanserver, “Kıbrıs Sorununun Tarihi.., s.1521-1524.; Ulvi Keser, “Son Elli Yıllık Süreç..,s.258; M.Sami Danker, “Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa.., s.1; Erol Manisalı, *Avrupa Kışkacında* .. s.167.; Tuncer,Topur, Dünya ve Türkiye.. s.302-303.; Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs ve Avrupa Birliği...”, s.171.

²⁴ Rauf Denktaş, *Yeniden 12'ye 5 Kala*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2005, s.163.

²⁵ Ömer Atagenç, “İsrail'in Kıbrıs.. , s.342-344. ; Fatma Taşdemir, “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz ...”, s.52.

²⁶ “Şark Sorunu; Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmaya başlamasıyla, 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan uluslararası sorun. Şark Sorunu, siyasi bir terim olarak, ilk defa 1815 yılında, Viyana Kongresi'nde kullanılmıştır. Temeline ve kapsamına ilişkin değişik görüşler de ileri sürülmüştür. É. Driault'ya göre Şark Sorunu Haçlı Seferleri'ne değin inen Doğu-Batı mücadelesinin evresidir. Albert Sorel, Avrupa için Şark Sorunu'nun Osmanlı Türklerinin Avrupa'ya ayak basmasıyla başladığını öne sürer. M. Lhéritier ise Doğu Sorunu'nu önemli bir yol kavşağı olan Doğu Akdeniz'in özel jeopolitik

sorunun sadece Kıbrıslı Türklerin sorunu olmaktan öte Türkiye'nin ve Türkün sorunu olduğu bütün netliği ile ortaya çıkmaktadır.

B. Kıbrıs Tarihine Kısa Bir Bakış

1. Osmanlı İdaresi Öncesinde Kıbrıs

Tarihi oldukça eski devirlere kadar uzanan adaya ilişkin ilk bulgular M.Ö. 5800-2600 tarihleri arasına Cilalı Taş Devrine aittir.²⁷ Doğu Akdeniz'in bu stratejik adası sık ormanlara, mutedil bir iklime ve zengin maden yataklarına sahiptir. Özellikle bakır yatakları yönünden oldukça zengin olan Kıbrıs, tarihin eski devirlerinde de güçlü devletlerin hâkimiyet mücadelesine bu nedenle sahne olmuştur.²⁸

M.Ö. XV. yüzyılda Mısır Kralı Thotmes III'ün hâkimiyeti ile tanışan ada döneminin iki süper gücü olan Mısır ve Hitit uygarlıkları arasında mücadeleye sahne olmuştur.²⁹ M.Ö. 1320 yılında Hitit Kralı Muvattalla tarafından zapt edilen ada kısa süre sonra tekrar Mısır hâkimiyetine geçti. Değişen aralıklarla Mısır ve Hitit hâkimiyetlerinde kalan adada MÖ 1200 – 1000 yıllarında Grek etkisi görülürken M.Ö. 1000 yılında adanın güneyine yerleşen Fenikeliler kolonizasyon ve sömürge faaliyetlerinde bulunmuştu. Fenikelilerin koyduğu ağır vergileri daha fazla kaldıramayan ada halkı M.Ö. 709'da kendi isteği ile Asur idaresine girmiş, 100 yıl kadar Asur hâkimiyetinde kalan ada M.Ö. 59 yılına kadar sırasıyla Mısır,

---

konumuna dayandırır. Bununla birlikte tarihçiler genellikle Doğu Sorunu terimini büyük devletlerin Osmanlı toprakları üzerindeki rekabetinden kaynaklanan bir dizi bunalımı nitelendirmek için kullanırlar.” (Oya, Akgönenç, ”Büyük Ortadoğu Projesinin Avrupa Birliği Sürecinde Milli Egemenliğe Etkisi”, *Günümüzde Şark Meselesi ve Milli Egemenlik*, Cilt 1, Sayı 1, 2005, s.37-42.; İlker Alp, “Ermeni İddialarının Geçersizliği” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Edrine 2009, s.7.)

²⁷ Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1977, s.14-15.; Nuri Çevikel, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, 47 Numara Yayıncılık, 2002 İstanbul, s.29.

²⁸ Nuri Çevikel, *a.g.e.*, s.27-28

²⁹ Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.15-16.; Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s.22-23-42-43.

Pers, İyon ve Büyük İskender idarelerini görmüştü.³⁰ M.Ö. 59 yılında ise ada Roma işgaline sahne oldu. Hazreti İsa'nın tebliği ile yayılan Hristiyanlık dini 46 yılında Paul ve Barnabas isimli iki tebliğcinin adaya gelişi ile Kıbrıs'a da ulaşmış, Roma Valisi Sergius Paulus'un Hristiyanlık dinini kabulü ile³¹ Kıbrıs Hristiyanlık ile yönetilen ilk memleket olmuştur.³²

Bu tarihlerde Kıbrıs'ta Yahudi nüfûsu oldukça fazla idi. Kıbrıs'ta isyan başlatan Yahudiler yaklaşık 250 bin kişiyi katlettiler.³³ İsyân Roma'dan sevk edilen Lucius komutasındaki ordu ile çok kısa sürede bastırıldı (116-117). Bu hadiselerden sonra adada bulunan Yahudiler adadan çıkartıldılar ve adada Yahudi düşmanlığı gelişti. Öyle ki fırtınalarla adaya sürüklenmiş Yahudi gemileri bile yağmalanıp insanlar katlediliyordu. Bu şekilde Hristiyanlık adada büyük gelişme kaydetti.³⁴

Büyük Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye bölünmesi ile Kıbrıs, Doğu Roma sınırları içerisinde kalmıştı. Bizans olarak isimlendirilen Doğu Roma İmparatorluğu Ortodoks mezhebini benimsemişti. Bu sebepten Kıbrıs'ta da Ortodoksluk mezhep olarak hâkimdi.³⁵ Adada bir yandan din ve mezhep yaygınlaşırken bir yandan da Rumca resmi dil olarak kabul edilmiş, bu sayede meskûn halk dilde birlik sağlamış ve süreç içerisinde Yunanlık ile alakası bulunmayan bu melez halk kendisini Yunanistan'ın bir parçası olarak görmeye başlamıştı.³⁶

610 yılından itibaren yayılmaya başlayan İslâm dini, 630 yılından sonra bütün Arap yarımadasına ulaşmış, Hazreti Muhammet (sav) öncülüğünde Müslümanlar çok kısa sürede geniş bir alana hükmeder duruma gelmişlerdi. (Hazreti

³⁰ Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.15-23.

³¹ Bener Hakkı Hakeri, *a.g.e*, s.82-83.

³² Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...* s.24; Nuri Çevikel, *a.g.e*, s.30; _____, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Devlet Arşivleri Yayını, Ankara 2000, s. 8-9.

³³ Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.24.; Bener Hakkı Hakeri, , "...Çoğu Hristiyan (350.000) üç yüz elli bin kişi öldürüldü. Yahudiler adaya kısmen egemen oldular..." , *a.g.e*, s.84.

³⁴ Bener Hakkı Hakeri, *a.g.e*, s.84.

³⁵ Bener Hakkı Hakeri, *a.g.e*, s.84-85.; Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.25.

³⁶Nuri Çevikel, *a.g.e*, s.30.; Bener Hakkı Hakeri, *a.g.e*, s.91; Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.25.

Ebubekir Devri) 632 yılında adaya ilk Müslüman akınları gerçekleşmiş ancak Müslümanların o dönemde henüz donanma gücünden mahrum olmaları, adada uzun süre tutunamamalarına sebep olmuştu.³⁷ Hızla genişleyen İslâm Devleti kısa süre zarfında Mısır'dan Filistin'e, Şam'a ve Antakya'ya uzanan bölgeleri hâkimiyeti altına almış, bu bölgelerden elde edilen gelirlerin yanı sıra Mısır ve Suriye donanmalarına da el koymuştu. Bu sayede 647'de Hz. Muaviye komutasındaki Müslümanlar Kıbrıs üzerine yelken açmış, adayı zapt ve yağma etmişlerdi. Bu sefere Hz. Peygamberin halası Ümmü Haram bint Milhan El-Ensari'de iştirak etmiş ve sefer sırasında vefat ederek buraya defnedilmişti.³⁸ Müslümanlar gelişen süreçte, 632– 964 yılları arasında adaya 24 sefer yapmış, adayı vergiye bağlamıştı.³⁹ Adada tam anlamı ile yerleşik bir düzen kuramayan Müslümanlara karşı harekete geçen Bizans İmparatoru Nikephoros, 964 yılında adayı Müslüman hâkimiyetinden çıkarmış ve ada bu tarihten sonra tekrar Bizans idaresine girmişti.⁴⁰

İmparator Manuel'in yeğeni, Bizans'ın Tarsus Valisi olan İssac Comnenus Kilikya Ermenileri ile giriştiği mücadelede yenilerek esir düşmüş, Kilikya Ermenileri ise Comnenus'u Antakya Kralı Bohemund'a teslim etmişlerdi. Bu sırada Bizans İmparatoru olan Andronikos, Comnenus için Kıbrıs gelirlerinden 60 bin nezant fideye vererek serbest kalmasını sağlamıştı. Serbest kalan Comnenus, Kıbrıs'a gelerek burada müstakil bir krallık kurmak için çalışmalara başladı. Öncelikle hazırladığı sahte bir fermanla halkı kendisinin Kıbrıs Valisi olduğuna inandıran Comnenus, daha sonra adadaki konumunu ve teçhizatını güçlendirmek için Sicilya Kralı II. William'ın kız kardeşi ile evlenerek Sicilya Kralının desteğini arkasına aldı.⁴¹

³⁷ Nuri Çevikel, *a.g.e.*, s.32.

³⁸ "...Birinci Kıbrıs Seferinde, Milhan Kızı Ümmü Haram kocası Ubade bin Es-Samit ile bu gazaya iştirak etti... Onun kabri Kıbrıs'tadır ve "Saliha Kadın Türbesi" diye bilinir.": El Belazuri, Çev.Mustafa Fayda, *Fütuhu'l Büldan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s.220; "Hazreti Muhammet'in halası olduğu rivayet edilen Ümmü Milhan'ın kabri, Bugün Rum tarafında kalan Larnaka şehri sınırları içerisinde ve Kıbrıs Müslümanları tarafından Hala Sultan Türbesi olarak bilinir.; Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Mehmet Demiryürek, "Kıbrıs Hala Sultan Tekkesi Şeyhleri Üzerine Bir Araştırma", *Belleten*, Cilt 82, Sayı 294, Ağustos 2018.

³⁹ Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.26.; Nuri Çevikel, *a.g.e.*, s.34.

⁴⁰ Bener Hakkı Hakeri, *a.g.e.*, s.92-96.

⁴¹ Nuri Çevikel, *a.g.e.*, s.34-35; Bener Hakkı Hakeri, *a.g.e.*, s.101-103.

1095-1099 yılları arasında gerçekleştirilen ve Kudüs'ün Haçlılar tarafından işgali ile sonuçlanan I. Haçlı seferleri sonrasında Anadolu ve Suriye'de kurulan Latin Krallıkları, 1187'de Selahattin Eyyubi'nin Kudüs'ü Haçlılardan geri alması ve Müslümanların tazyiki ile zor günler geçiriyordu. Latin krallıklarının çağrısına uyan ve Kudüs'ü tekrar elde etmek isteyen Papalık, Avrupa'nın güçlü imparatorlarının katılımıyla yeni bir ordu oluşturuyordu. Plana göre Alman Kralı Frederick ve Fransa Kralı Philip karadan, İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard ise denizden Kudüs'e hareket etmişti. Deniz yolundan Kudüs'e ilerleyen Richard'ın filosu Akdeniz açıklarında fırtınaya tutulmuş, Richard'ın kız kardeşi ve nişanlısını taşıyan gemi Kıbrıs açıklarına sürüklenmişti. Kıbrıs hâkimi Comnenus, Richard'ın kız kardeşi ve nişanlısını yakalayıp esir etmiş onlara kötü muamelede bulunmuştu. Comnenus'un, Richard'ın esirleri geri istemesine olumsuz cevap vermesi üzerine birliklerini hazırlayan Richard, Kıbrıs üzerine hareket ederek adayı zapt etmişti. Richard'ın kuvvetleri ile başa çıkamayacağını anlayan Comnenus esirleri teslim etmesinin yanında Richard'a da tabiiyetini bildirdi. Hatta Kudüs'ün zaptı için Richard'a 500 asker sözü verdi. Ancak tüm verdiği sözlere rağmen öldürüleceği düşüncesine kapılan Comnenus çareyi adadan kaçmakta buldu. Richard ise Selahattin üzerine yürümeden önce birliklerini kuvvetlendirmek istiyordu. Bu sebeple adayı 100 bin nezant karşılığında Tamplar şövalyelerine sattı. Kıbrıs'ta idareci olmaya muvaffak olamayan Tamplar, Richard dan adayı geri almasını istediler. Richard ise adayı bu defa Kudüs'ü Selahattin'e karşı kaybeden Guy Lusignan'a sattı.⁴²

1192'de eski Kudüs Kralı Guy Lusignan ile başlayan Latin dönemi Lusignan sülalesinden gelen 12 kral ile 1489 yılına kadar devam etti. Bu dönemde Kıbrıs idari bakımdan parlak bir dönem geçirmiş, adada refah seviyesi yükselmiş, adanın imarına ilişkin önemli çalışmalar bu dönemde yapılmıştır.⁴³

Lusignan hâkimiyeti yılları adada aynı zamanda parlak ittifaklar dönemi olarak da göze çarpmaktadır. Başarısızlığa uğrayan Haçlı seferleri sonrası zor durumda kalan Latin Krallıklarından adaya kaçanlar burada bir cephe oluşturuyor ve

⁴² Nuri Çevikel, *a.g.e.*, s.34-38.; _____, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Devlet Arşivleri Yayını, Ankara 2000, s. 11.

⁴³ Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.29-32.

bu surette Müslümanlar için tehdit unsuru haline geliyordu. Mısır Kölemen devletinin ada üzerine yaptığı seferlerin zayıf kalışı Kıbrıs Kralının maneviyatını yükseltmişti. Ayrıca papalıktan gelen yardımlarla birlikte kendisini olduğundan daha güçlü hisseden Kıbrıs Kralı, Anadolu sahillerine seferler düzenlemiş ancak muvaffak olamamıştı. Yeni bir Haçlı seferi tesis etmek için görüşmeler gerçekleştiren Kıbrıs Kralı I. Pierre, yeni bir Haçlı ordusu tesisine imkân bulamasa da, Rodos şövalyeleri ile ittifak sağlamış, bu ittifaktan doğan kuvvetleri ile önce İzmir ve Antalya limanlarını yağmalamış, oradan Mısır üzerine ilerleyerek İskenderiye şehrini kuşatmıştı. I.Pierre'in başarılarını yakından takip eden Papa V. Urban bu cesur Kralın yardımına koşmak arzusuyla yeniden bir Haçlı birliği oluşturmak istediye de buna muvaffak olamadı. Bu devirden sonra ana karada kuvvetini her geçen gün artıran Müslüman devletler Kıbrıs'ı devamlı tazyik altına almıştı. Kıbrıs Krallığı ise I. Pierre'in ölümünden sonra gerileme dönemine girmiş, Cenevizliler ile ittifak yapmak istemiş ise de çıkan anlaşmazlıklar neticesinde ada Ceneviz işgaline uğrayarak 1374'ten itibaren Ceneviz hâkimiyetine girmişti.⁴⁴

Kral I. Pierre zamanında Mısır'ın yağmalanmış olmasını bir türlü içine sindiremeyen Memlukler, Kıbrıs üzerine sefer için uygun bir fırsat ve zaman kolluyorlardı. Bir başka tarafta ise adayı Cenevizlilerden geri almak isteyen Kral Janus, ada üzerine sefer düzenlemek için donanma teçhiz ediyordu. Rodos Şövalyelerinin arabuluculuğu ile gerçekleşen Janus Ceneviz ittifakına ait birlikler Suriye ve Mısır kıyılarını vurmaya başlamış, Memlukler için aradıkları fırsat ayaklarına gelmişti. 1425 ve 1426'da Kıbrıs üzerine çıkartılan iki donanma Kıbrıs'ı zapt ve yağma etmiş, birçok ganimetin yanında ada asillerini ve Janus' u da esir etmişlerdi. Esareten fidye ve Mısır sultanına bağlılığını bildirerek kurtulan Janus ayrıca yıllık 8000 duka vergi ödemeyi de kabul ediyordu. Janus' un 1432'de ölümü ile adada Lusignan sülalesinin hâkimiyeti tamamen sona ererken adada Venedik hâkimiyeti yılları başlıyordu.⁴⁵

Osmanlı Devleti ise bu dönemde güçlenerek Doğu sınırında Memluk Devleti ile komşu olmuştu. Memlukler, Osmanlı Devleti ile aralarında çıkan

⁴⁴ Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.32-36.

⁴⁵ Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.37-38.

anlaşmazlıklar karşısında Venedik'ten Kıbrıs'ta kendisine üs vermesini istemiş ancak olumsuz yanıt almıştı. Bu devirden sonra Kıbrıs'ın stratejik önemi iyiden iyiye hissedilirken Kıbrıs'a ilk Osmanlı akınları da bu dönemde başlamıştır.⁴⁶

2. Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (1571 – 1878)

a. Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi

XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti açısından doğu ve güney siyasetinin yeniden yorumlandığı, Kuzey Afrika'dan Yemen'e, İran'dan Hindistan'a Akdeniz ve Hint Okyanusunda fetih ve akınların yapıldığı hareketli bir dönemdir. Mısır ve Suriye'nin yanında Cezayir, Libya, Tunus ve Fas bu yüzyılda Osmanlı hâkimiyetini tanımış, Rodos ve Malta Osmanlı hâkimiyetine girmişti.⁴⁷ Kıbrıs ise Osmanlı üstünlüğünü Mısır'ın fethi (1517) sonrasında taahhüt ettiği 8000 filori⁴⁸ vergiyi ödemek suretiyle kabul ediyordu.⁴⁹

Kıbrıs; hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı olmakla beraber Venedikli korsanların Akdeniz'deki üssü durumundaydı. Yavuz Sultan Selim'in vefatı ile tahta geçen Sultan Süleyman'ın Akdeniz siyaseti karşısında adayı kontrol eden Venedik idaresi endişe ile Osmanlı aleyhine tedbirler almış, adada bulunan kale ve surları tahkim ettirmişti.⁵⁰ Bu durum karşısında hiddetlenen Sultan karşılık olarak ada

⁴⁶ Şükrü, Torun, *Türkiye İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi Doktora Tezi, 1956 İstanbul, s.11-17.

⁴⁷ Nuri Çevikel, *a.g.e.*, s.44-52.

⁴⁸ Filori: İlk olarak Floransa'da basılan, sonradan Avrupa'da ve Osmanlı ülkesinde kullanılan, üzeri zambak çiçekli altın para, <http://www.lugatim.com/s/filori>, (15.10.2018) ; Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.32-36.; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayını, Lefkoşa 1994, s.13.

⁴⁹ “ve mukaddema diyâr-ı Mısır Çerâkise elinde iken cezîre-i Kıbrıs'dan sâl be-sâl 8000 filoriye bedel kumaş ve harâc vermek âdetleriymiş. Eyle olsa hâliyâ diyâr-ı Mısır Devlet-i kahiren muktezasinca külliyen feth olunup sâir memalik-i mahrûsemenden vâkı olup zikr olunan hârac yüce pâdişâhlığıma verilmesi lâzım olmağın buyurdum ki hârac-ı mezbur kumaş olmayup her yıl sekizbin nakid firengi filori olup mahrûse-i İstanbul'a gönderüp Hazîne-i Âmire'me teslim edeler” (İdris Bostan, “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergahı”Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s.11) ; Halit Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk...*, s.43.

⁵⁰ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)...*, s.13.

üzerine yapılacak bir seferi öncelikli görmemiş, ödenen yıllık vergiyi artırarak 10.000 floriye yükseltmek ile yetinmişti.⁵¹ Ancak tarihi süreç ve ada idaresinin ortaya koyduğu faaliyetler yakından incelendiğinde Osmanlı tarafından ada üzerine yapılacak sefer kaçınılmazdı.

Osmanlı Devleti’ni adanın fethine zorlayan birçok sebep bulunmaktaydı. Öncelikli olarak Kıbrıs, Doğu Akdeniz’e hâkim stratejik bir mevkide bulunuyor, Akdeniz ticareti ve Akdeniz’e kıyı olan Osmanlı topraklarının müdafaası için önem arz ediyordu. Ada; Akdeniz’deki korsanlık faaliyetlerine üs teşkil ediyor, Osmanlı Devleti’ni iktisadi ve askeri açıdan zor duruma sokuyordu.⁵² Ayrıca İslâmiyet’in yayılma gösterdiği ilk dönemlerden itibaren İslâm akınlarına sahne olan Kıbrıs’ın Müslümanlar tarafından fethi elzem görülmekteydi. Zira hacıları taşıyan ve korsanlar tarafından sürekli saldırıya uğrayan gemilerde büyük mal ve can kayıpları yaşanıyor, bu durum Kıbrıs’ın Türkleştirilmesi ve İslâmlaştırılmasına olan ihtiyacı pekiştiriyordu.⁵³

Osmanlı Devleti Kıbrıs’ın fethi için hazırlıklara başlamış ilk olarak seferin meşruiyetine dair fetva dönemin Şeyhülislâm’ı Ebu Suud Efendi’den almıştı.⁵⁴ Alınan fetva ve Sultanın buyruğu ile harekete geçen Osmanlı donanması ilk olarak Kıbrıs’ın çevresi ile olan irtibatı keserek adanın iktisadi ve askeri izolasyonunu sağlamıştı. Mevcut şartlar içerisinde dahi zorlukla geçimini sağlayan ada halkı alınan kararlarla

⁵¹ _____, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, ... s. 8-9.; Nuri Çevikel, *a.g.e*, s.55.

⁵² Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, 1988 Ankara, s.23-26

⁵³ _____, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*,... s. 12-13.; İdris Bostan, “*a.g.m*”, s.12.; Nuri Çevikel, *a.g.e*, s.56.

⁵⁴ “*Sâbikan bir vilâyeti dar-ı İslâmdan bâde zaman küffarı hâkisar müstevli olup medâris ve mesâcidin harap ve muattal ve menâbir ve mehafilin küfr ve delâlet malâmal ve nice dürlü ef’al-i hasibe ile Din-i İslâma ihanet edip ve etrâfi aleme evza-ı kabihaların işaat eyleseler, Padişah-ı dinpenah hazretleri hamîyyet-i İslâm muktezasınca diyar-ı mezkûru küffar-ı hâkisar elinden alup dar-ı İslâma ilhak eylemeye azimet ve himmet buyursalar, sabikan mezkûr keferenin tasarruflarında olan âhar vilayetlerinde musalâha olundukta ellerine verilen ahidnamede mezkûr vilâyet dahil olmakla şeria-ı mutahhara mucibince ahidname nakzına azimet buyurmalarına mâni olur mu beyan buyrula*” “*Elcevap: Allah-ü âlem asla mâni yoktur. Padişah-ı İslâm eazza Allah-ü ensare tevaif-i keferiye ile sulh eylemek ol zaman meşrû olur ki kâffe-i mülimine menfaat ola. Olmayacak asla sulh caiz değildir. Menfaat müşahede olunup, müebbed veya muvakkat olduktan sonra menfaatli zamanda bozulması enfa’ görüle elbette bozmak vacip olur.*”(_____, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*,... s. 14-15); Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs’ta Türkler (1570-1878)*..., s.21,25-26; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kıbrıs’ın Zaptı", *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt3, Baskı 6, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII. Dizi, s.11

daha fakirleşmiş, oluşan kötü durumdan Venedik idaresini sorumlu tutmuştu. Hatta İçel Beyi'ne müracaatla adanın Osmanlıya bağlanması dileklerini iletmişlerdi.⁵⁵ Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki faaliyetlerini yakından takip eden ve kopacak fırtınanın esintilerini iyiden iyiye hisseden Venedik kendisini bir takım tedbirler almaya mecbur hissetmiş, bu sebeple bir yandan adada bulunan bazı kaleleri tamir ve bazı küçük kaleleri tahrip etme yoluna gitmişti. Venedik bir taraftan ada içerisinde tedbirler alırken bir taraftan da Osmanlı aleyhine bir araya gelecek olan Papalık donanmasına öncülük ediyordu.⁵⁶

Venedik tarafında bu hadiseler yaşanırken Osmanlı Devleti Şubat 1570'de Kubat Çavuş'u Venediklilerle görüşmek üzere adaya gönderdi. Kubat Çavuş adanın sulh yoluyla teslimini ayrıca Venedikli korsanların Osmanlı sahillerindeki faaliyetlerine son vermesi gerektiğini ilettiler.⁵⁷ Venedik, Osmanlı Devleti'nin bu isteğini sert bir biçimde geri çevirirken diplomatik temasların da sonuna geliniyordu.

Bir süredir Kıbrıs'ın zaptı için hazırlık içerisinde bulunan Osmanlı Devleti diplomatik temasların olumsuz neticelenmesi ile birlikte sefer hazırlıklarına hız verdi. Sultan II. Selim sefer için veziri Lala Mustafa Paşa'yı Serasker olarak vazifelendirdi. Ayrıca başta Anadolu Beylerbeyi İskender Paşa, Cezayir Beylerbeyi Kaptan Ali Paşa, Zülkadriye Valisi Mustafa Paşa ve daha birçok nüfuzlu bey Lala Mustafa Paşa'ya askeri ve lojistik destek için memur edildi. Bu seferde donanmayı Piyale Paşa komuta ediyor, Piyale Paşa ile birlikte Murat Reis ve Müezzinzade Ali Paşa donanmayı sevk ve idare ediyordu.⁵⁸ Osmanlı donanmasında 180 kadirga, 10 mavna, 170 barça⁵⁹ ve 40 karamürsel bulunuyordu.⁶⁰ Donanma 3 parça şeklinde ada

⁵⁵ Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, ..., s.30.; İdris Bostan, "a.g.m", s.13.

⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kıbrıs'ın Zaptı", *Büyük Osmanlı Tarihi*..., .11-12.; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*..., s.27-32.

⁵⁷ Nuri Çevikel, a.g.e, s.57.; İdris Bostan, "a.g.m", s.13.; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*..., s.23.

⁵⁸ _____, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Devlet Arşivleri Yayını, Ankara 2000, s. 15.; İdris Bostan, "a.g.m", s.17.; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*..., s.25-26.

⁵⁹ "Barça: Eskiden hem taşıt hem savaş gemisi olarak kullanılan, altı düz bir kalyon çeşidi [Barçalarda top da bulunurdu]"<http://www.lugatim.com/s/bar%C3%A7a> (15.10.2018) "Mavna; Limanlarda kıyı ile gemiler arasında yük taşımakta kullanılan büyük kayık, güvertesiz tekne;"<http://www.lugatim.com/s/mavna> (15.10.2018).;

⁶⁰ İdris Bostan, "a.g.m", s.18-19.; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*..., s.35.

üzerine harekete geçti. Müezzinzade Ali Paşa komutasındaki birlikler Mayıs 1570'te yola çıktı. Onu takiben Lala Mustafa Paşa ve Murat Reis komutasındaki donanma birlikleri Rodos ve Girit üzerinden Kıbrıs'a yöneldi. Osmanlı aleyhine ittifak oluşturma çabaları boşa çıkmış, Osmanlı donanması önündeki Venedik birlikleri Girit açıklarına kadar yaklaşmış ancak daha sonra geri çekilmek zorunda kalmıştı. Osmanlı birlikleri Temmuz 1570'te Limasol'a girerek ilk fetihleri gerçekleştirdi. Limasol'un ardından Larnaka'ya yönelen Piyale Paşa birlikleri Larnaka'yı ele geçirdi. Larnaka'nın ele geçirilmesi ile birlikte Lala Mustafa Paşa buradan adaya çıkarak otağına yerleşti. Oluşturulan yeni harekât planına göre Rumeli Beylerbeyi Behram Paşa Larnaka'yı korumaya, Zulkadriye Valisi Mustafa Paşa Magosa'yı kuşatmaya ve Piyale Paşa birlikleri ise Lefkoşa'nın zaptına memur edildi. Piyale Paşa komutasındaki birlikler, 25 Temmuz'da Lefkoşe surlarını muhasara etti. 27 Temmuz'da başlayan taarruzlar 9 Eylül sabahına kadar devam etti ve 9 Eylül 1570'te Lefkoşe Kalesi zapt edilerek Lefkoşe Osmanlı mülküne katıldı.⁶¹ Lefkoşe'nin fethinin ardından Girne ve Baf savaşmaksızın teslim oldular. Böylelikle geriye sadece Magosa kalıyordu. Muzaffer Paşa komutasında 2000 kişiden oluşan birlik Lefkoşe'de bırakılarak Lala Mustafa Paşa komutasındaki ordu Magosa'ya hareket etti. Magosa Kıbrıs'ın diğer şehirlerinden farklı olarak etrafı muhkem surlar ile çevrili ele geçirilmesi oldukça güç bir konumdaydı. Serdar-ı Ekrem Lala Mustafa Paşa şehri kara ve denizden kuşattıktan sonra Magosa kale komutanı Bragadino'ya şehrin teslim edilmesi çağrısında bulundu. Magosa'nın muhkem surlarına ve Papalıktan gelecek yardıma fazlasıyla inanan Bragadino bu teklife olumsuz yanıt verdi. 15 Eylül 1570'ten itibaren başlayan Osmanlı kuşatması Ağustos 1571'e kadar devam etti. Şehrin muhkem surları ve olumsuz kış şartları ile kuşatmanın süresi uzamış, çetin muharebelerin ardından Magosa 5 Ağustos 1571'de fethedilerek Osmanlı mülküne katılmıştı.⁶²

⁶¹ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*..., s.44-62.

⁶²; "...Nihayet Kale Komutanı Bragadino 4 Ağustos 1571'de 5 Maddelik Antlaşma ile kaleyi teslim etti..."⁶¹, a.g.e s. 17.; Nuri Çevikel, a.g.e, s.61-68.; "...Venedikli Kale Kumandanı Bragadino'nun Serdarla konuşurken kaba olması ve antlaşma gününde 50 müslüman esiri öldürmesi üzerine Bragadino ve diğer İtalyan asilzadeler idam edilip, Girit'e gönderilecek olanlar ise gemilerde kürekçi yapıldı." Nuri Çevikel, a.g.e, s.68.; "9 Rebiyülevvel 979 (1 Ağustos 1571)'de vire sözü ile teslim olan Magosa Beyi arada varılan antlaşmaya uymadığı için 14 Rebiyülevvel (6 Ağustos 1571)'de tutuklanarak idam edildi." (İdris Bostan, "a.g.m", s.19-30).; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta*

b. Kıbrıs'ın Fethi Sonrası Osmanlı İskân Siyaseti

Kıbrıs uzun süren bir muhasara ve çatışma döneminden sonra Osmanlı toprağı haline gelmiş, Osmanlı Devleti'ne Doğu Akdeniz'de önemli bir üstünlük kazandırmıştı. Osmanlı'nın Akdeniz'deki bu üstünlüğü şüphesiz Avrupalı devletler açısından istenmeyen bir durumdu. Zira kuşatma boyunca oluşturulmaya çalışılan ittifaklar vaziyeti açıkça gösteriyordu. Kıbrıs'ın fethini izleyen süreçte Akdeniz'de nüfûz mücadelesi devam etmiş, 7 Ekim 1571'de Türk ve Haçlı donanmaları arasında tarihin en büyük deniz muharebelerinden İnebahtı Deniz Muharebesi yaşanmıştı. Mağlubiyetle sonuçlanan muharebe Osmanlı'nın Akdeniz'deki hâkimiyetine gölge düşürmüştü ancak engel olamamıştı.⁶³

Kıbrıs, fethedildikten sonra, Osmanlı idari teşkilâtına uygun şekilde yeniden yapılandırıldı. Ada, Beylerbeyliğine dönüştürülerek beylerbeyliği makamına Muzaffer Paşa tayin edildi. Kıbrıs'ın Osmanlı idaresi öncesindeki kötü yönetim şekli ve yaşadığı uzun muharebe dönemi ile yıpranmış durumu göz önünde bulundurularak, Alaiye, Tarsus, İçel, Zülkadriye, Sis ve Trablusşam Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlandı.⁶⁴ Ayrıca fethedilen toprakları şenlendirmek, Kıbrıs'ı olası işgal girişimlerine karşı korumak için kapsamlı bir iskân uygulandı. Adanın fethedildiği tarihe ilişkin sağlıklı nüfus verileri bulunmamakla birlikte ilk yapılan tahrir verilerinde cizye⁶⁵ verecek durumda olan 18 bin erkek tespit edildi.⁶⁶ Bu sayı Kıbrıs'ın korunması ve geliştirilmesi için yeterli görülmemiş, 1572 yılından başlayarak adaya sürgün ve yerleştirmeler başlamıştır. İçel, Alaiye, Teke sancakları

Türkler (1570-1878)..., s.78-88.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kıbrıs'ın Zaptı", *Büyük Osmanlı Tarihi...*, .12-14.

⁶³ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)...*, s.91-95.

⁶⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)...*, s.100.; Feridun Emecen, "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması" *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları*, İstanbul 2001, s.54.

⁶⁵ Cizye; "İslâm ülkesinde Müslüman olmayanlardan alınan vergi" Ayrıntılı bilgi için bakınız: Halil İnalçık, "Osmanlılarda Cizye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul 1993, s.45-48.

⁶⁶ Kadın, çocuk ve iş göremez durumda bulunan ihtiyarlardan cizye vergisi alınmıyordu. Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs...* s.58.

ile Karaman ve Aydın vilâyetlerine gönderilen emirnameler ile halkın Kıbrıs'a göç ettirilmesi söylenmiştir.⁶⁷

Uygulanan göç politikasından iki yönteme başvurulmuş, bunlardan ilkinde adanın güzellikleri, münbit toprakları, yaşanabilir ikliminden söz edilerek halkın özendirilmesi sağlanmış, özellikle meslek erbabı, dürüst kimselerin adaya gönderilmesi istenmiş, adaya gönderilecek ailelerin göç edecekleri bölgelerdeki mallarının ederi karşılığında satın alınması, zarara uğratılmamaları özellikle telkin edilmişti. İkinci yöntem olarak, buldukları bölgede herhangi bir sebeple anlaşmazlığa düşmüş ailelerden bir taraf veya aylıklık edenlerin rızasıyla eğer mümkün değilse sürgün edilerek adaya göç ettirilmesi istenmiştir.⁶⁸ Ayrıca adaya yapılacak göçün cazip olabilmesi için muhacir ailelerden iki yıl vergi alınmaması da hüküm edilmiştir. Osmanlının izlediği göç politikası neticesinde başta İçel, Bozok, Alaiye, Manavgat, Teke, Aydın ve Karaman olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerinden 5720 hane Kıbrıs'a göç etmiştir.⁶⁹

Kıbrıs'ın XVI. yy.'daki nüfus yapısına bakıldığında adadaki Türk nüfusunun 40 bin civarında olduğu görülmektedir. Bu rakam Kıbrıs'ın dönemindeki birçok Anadolu şehrinde daha fazla sayıda Türk nüfusuna sahip olduğunu göstermektedir. Ancak XV. yüzyıla gelindiğinde ada nüfusunda gerileme başladı. Ada idaresine atanan kötü yöneticiler, iç huzursuzluklar ve uzun süre devam eden kuraklık halkın adayı terk etmesinde etkili oldu. Öyle ki 1831 yılına ait nüfus verilerinde Kıbrıs'ın Müslüman nüfusu 14.983 kişi olarak (Gayrimüslim Nüfus 29.223) gösterilmektedir.⁷⁰

XVIII. yy.'dan itibaren Osmanlı Devleti'nin içine girdiği duraklama tüm hâkimiyet alanlarında hissedildiği gibi Kıbrıs'ta da hissedildi. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda adada meydana gelen isyanlar Osmanlının adadaki idaresini zaafa uğrattı. Bununla beraber Fransız İhtilâli ile başlayan yeni süreç milletlerin ulus devlet olma

⁶⁷ Feridun Emecen, "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması"... , s.55.

⁶⁸ Yusuf Halaçoğlu, "Kıbrıs'ta İskan Politikası"*Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları*, İstanbul 2001, s.41-43.

⁶⁹ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*..., s.100-117.

⁷⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Kıbrıs'ta İskan Politikası"... s.44.

taleplerini gündeme taşıdı. Bu durum birçok millete ev sahipliği yapan Osmanlı için zor günlerin habercisi idi.

3. Kıbrıs'ta İngiliz Hâkimiyeti (1878-1931)

a. Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için dağılma dönemi olarak anılmaktadır. Zira XIX. yüzyıl başlarından itibaren Fransız İhtilâli'nden ilham ile başlatılan isyanlar, yaşanan toprak kayıpları, girilen büyük savaşlar ve ekonomik buhranlar Osmanlı Devleti'nin haşmetli dönemlerinin gerilerde kaldığını gösteriyordu. Batılı devletler ise bu sırada siyasi birliklerini büyük oranda sağlamış, gerçekleştirdikleri Sanayi İnkılabı ile Osmanlı Devleti için ciddi birer rakip haline gelmişlerdi. Gelişen teknoloji ile artan üretim, hammaddeye olan ihtiyacı da aynı oranda artırmış böylelikle Batılı devletler sömürge yarışına girmişlerdi.

Osmanlı toprakları bu yüzyılda büyük güçlerin mücadele alanı olmuştu. Batılı devletlerin emperyalist kışkırtmaları, Balkanlarda yaşanan ayrılıkçı hareketler ve Rusya'nın Balkan isyanlarını destekleyen Panslavizm politikası siyasi gerilimi yükseltmiş, sorunların halli için 23 Aralık 1876'da Tersane Konferansı toplanmıştı. Konferanstan netice alınamamış üstelik Osmanlı Devleti aleyhine kamuoyu oluşmuştu.⁷¹

Siyasi gerilim 24 Nisan 1877'de Rus birliklerinin Romanya'ya girmesi ile yerini savaşa bıraktı. Batı ve Doğuda iki yönlü olarak cereyan eden savaşa Osmanlı hazırlıksız yakalanmış, Rus birlikleri karşısında bozguna uğramıştı. Doğuda Doğubeyazıt, Kars, Ardahan, Batum ve Erzurum düşman eline geçmiş, batıda ise düşman kuvvetleri Ayastefenos'a (Yeşilköy) kadar ilerlemişti.⁷² Rusya'nın İstanbul'a

⁷¹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Mithat Aydın, "Osmanlı İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansının (1876) Yeri" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2006, Cilt 25, Sayı 39 s.101-115.

⁷² Nejla, Günay, "Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi" *Akademik Bakış*, Cilt No:1, Sayı No:1, 2007, s.116.; Rıfat Uçarol, "Osmanlı

ve Boğazlara bu derece yaklaşması başta İngiltere olmak üzere Batılı devletleri harekete geçmeye zorladı. Osmanlı Devleti'nin talebi üzerine İngiltere Rusya'ya Paris Antlaşması hükümlerini hatırlatarak Batılı Devletlerin Osmanlı'nın toprak bütünlüğünden yana olduğuna dikkat çekti.⁷³ Rusya, başta İngiltere olmak üzere batılı devletlerin bu tutumu karşısında Osmanlı Devleti ile Ayastefenos Antlaşmasını imzaladı. Antlaşma Osmanlı Devleti için oldukça ağır şartlar içeriyordu. Osmanlı'nın içine düştüğü bu durumu fırsat bilen İngiltere derhal harekete geçti.⁷⁴

İlk temas 2 Mayıs 1878'de İngiltere'nin İstanbul Sefiri Layard'ın İngiliz hükümeti tarafından yazılan mektubu saraya iletmesi ile gerçekleşti. İngiltere mektupta Osmanlı Devleti'ne yardım etme arzusunu ve bunun için Malta'ya yakın bir mahalde tutunmaları gereğinden bahsediyordu. 16 Mayıs tarihinde gelen diğer bir mektupta ise talep edilen bu yerin Kıbrıs olabileceğinden bahsediyordu.⁷⁵ Taraflar görüşmeleri 4 Haziran 1878'de neticelendirdi. İngiliz hükümeti adına İngiltere'nin İstanbul Sefiri Henry Layard ve Osmanlı adına Hariciye Nazırı Saffet Paşa savunma sözleşmesini imzaladılar.⁷⁶

Anlaşmaya göre İngiltere Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı müdafaa edecek bunun karşılığında Kıbrıs'ın idaresi geçici olarak İngiltere'ye devredilecekti. Rusya harp yoluyla aldığı toprakları Osmanlı'ya geri verir, topraklarından çekilirse imzalanan anlaşma hükümsüz kalacak, ada derhal boşaltılacaktı.⁷⁷ Antlaşma metni

---

Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri" *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları*, İstanbul 2001, s.124.

⁷³ Rıfat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması, (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978 İstanbul, S.36.; Rıfat Uçarol, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri"... s.123.; Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt4, Baskı 6, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII. Dizi, s.58.

⁷⁴ Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi* ..., s.60.

⁷⁵ Naci Kökdemir, *Dünkü Bugünkü Kıbrıs*, İstiklal Matbaası, 1956, Ankara, s.116.

⁷⁶ Rıfat Uçarol, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri"... s.131-136.

⁷⁷ "Rusya Devleti Batum ve Ardahan ve Kars veyahut mevaki-i mezkureden birini yedd-i zaptında tutupta ileride herne vakit olursa olsun muahede'i kat'iyeye-i suhhiye ile tayin olunanAsya memaliki şahanesinden bir kısmını dahazapt ve istiaya tasaddi edecek olursa o halde İngiltere memalik-i silah ile muhafaza ve müdafaa etmek üzere saltanatı seniyye ile birleşmeyi taahhüt eder. Ve buna mukabil zat-i padişahî dahi memalik-i mahrusada bulunan teb'a-i hiristiyani vesairenin hüsn-ü idare ve himayelerine müteallik ileride Devleteyn beyninde kararlaştırılacak olan ıslahat-ı lâzimeyi icra edeceği İngiltere devletine vaad ile beraber devleti müşarunileyhân teahhüdât'ı vakiasının icrası için kendine vesaiti temin edebilecek bir hale koymak için Kıbrıs ceziresini tahsis ve asker ikamesiyle

Sadık Paşa tarafından II. Abdulhamit'e sunulmuş, Sultan anlaşma metnini kerhen onaylayarak “*hukuku şahaneme halel gelmemek şartı ile muahedenameyi tasdik ederim*” ifadesini eklemiştir.⁷⁸

Akdedilen bu anlaşma ile 1570'den başlayarak 308 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kıbrıs, Osmanlı idaresinden fiilen çıkıyordu.

b. 1. Dünya Savaşı ve Kıbrıs'ın İngiltere Tarafından İlhakı

İngiltere yapılan antlaşma ile Kıbrıs'ın idaresini eline alarak Doğu Akdeniz'deki konumu güçlendirmişti. İngiliz Başbakanı Disraeli adanın İngiltere'ye geçmiş olmasından duyduğu mutluluğu Kraliçe Victoria'ya yazdığı mektupta “Kıbrıs Batı Asya'nın anahtarıdır”⁷⁹ diyerek dile getirmişti. Sömürgeci bir devlet olan İngiltere için Kıbrıs'a hâkimiyet ticaret yollarına hâkim olmanın yanında Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasına karşı alınmış bir tedbirdi.⁸⁰ Görünürde Osmanlının koruyuculuğuna soyunan İngiltere aslında emperyalist çıkarlarına zemin hazırlıyordu.⁸¹

---

cezireyi idare etmesine muvafakat eyler” (Naci Kökdemir, *Dünkü Bugünkü Kıbrıs*, İstiklal Matbaası, 1956, Ankara, s.124.; Rıfat Uçarol, “Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri”... s.136).; Rıfat Uçarol, “Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri”... s.141.

⁷⁸ Halit Fikret, *Alasya, Tarihte Kıbrıs...*, s.129.; Ahmet Gazioğlu, “Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri” *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu*, Yakın Doğu Üniversitesi, 1988 Lefkoşa, s.32.; Rıfat Uçarol, “Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri”... s.145.

⁷⁹ “Eğer Babiâli Kıbrıs'ı majestelerine verecek ve karşılığında da Osmanlı İmparatorluğunun Asya'daki topraklarını koruyacak olursa, İngiltere'nin Akdeniz'deki Kudreti büsbütün artacak ve majestelerinin Hindistan İmparatorluğu da son derece kuvvetlenecektir. Kıbrıs Batı Asya'nın anahtarıdır. Bu konu hakkında detayları huzura kabulümde açıklayacağım” (Rıfat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması...*, s.41).; Macide Başlamışlı – Adem Çalışkan, “İngilizlerin Yakın Doğu Politikası Dahilinde Kıbrıs'ın İngilizlere Devri”, *Tarihte Kıbrıs II (İlkçağlardan 1960'a)*, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, Bursa 2017, s.830.

⁸⁰ Rıfat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması...*, İstanbul, s.36.

⁸¹ Macide Başlamışlı – Adem Çalışkan, “İngilizlerin Yakın Doğu Politikası Dahilinde Kıbrıs'ın İngilizlere Devri”, *Tarihte Kıbrıs II (İlkçağlardan 1960'a)*... s.826-828.

Berlin görüşmeleri sırasında bir yandan Osmanlı ile savunma sözleşmesi imzalayan İngiltere öteki taraftan Rusya ile Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunda planlar yapıyordu.⁸²

İdarenin İngilizlere geçmesi ile başta İstanbul Rumları olmak üzere çeşitli bölgelerdeki Rum gruplar adaya göç etmeye başladılar. Adada yaşayan Türkler ise bu durumu kabullenemediklerinden Anadolu'ya göçmeyi tercih ettiler. Böylelikle adadaki Türk nüfus azalırken Rum nüfusta artış gerçekleşti.⁸³ Türkler adada azınlıkta kaldılar. Bu durum İngilizlerle birlikte Rumları da memnun ediyordu. Zira Rumlar Yunanistan'a bağlanma arzularına bir adım daha yaklaşırken, İngilizler ise önemli mevkilere Rumları getirmek suretiyle adadaki Türk hâkimiyetini tümüyle yok etmek istiyorlardı.

Adanın İngiliz hâkimiyetine geçişi ile birlikte adada idari yapı yeniden oluşturuldu. 1878 yılında İngiliz Yüksek Komiserliği nezdinde yapılandırılan mecliste temsil nüfusa oranla belirlendi. Buna göre yeni meclis 18 kişiden oluşacak bunların 9'u Rum, 3'ü Türk ve 6'sı hükümetin görevlendireceği memurlar arasından seçilecekti.⁸⁴ Rumlar bu duruma 1888 yılına kadar itiraz etmediler. Ancak 1888 yılına gelindiğinde Rum çoğunluğa verilen hakların yetersizliğinden yakılarak yeni haklar ve temsil mekanizmasının kendi lehlerine düzenlenmesini istediler. Talepleri İngiliz Yüksek Komiserliği tarafından reddedilen Rumlar rahatsızlıklarını İngiliz meclisine taşıyarak Yunanistan'ın bir parçası olma taleplerini burada dile getirdiler. 1907 yılında adaya gelen İngiliz Sömürge Bakanı Winston Churchill Rumların Yunanistan'a ilhak taleplerini Rum toplumunun Yunanistan ile hiçbir alakası olmadığını ifade ederek geri çevirdi.⁸⁵

⁸² Erdem Karaca, "Birinci Dünya Savaşında Kıbrıs; İlhak ve İşgal Sürecinin Neue Freie Presse'de (Viyana) Takdimi" *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt No:9, Sayı No:2, Ekim 2016, s.89.

⁸³ Ramazan Tosun, "Kıbrıs Meselesi" *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı No:10, 2001, s.99.; Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)" *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 36, 2008, s.204-205.207.

⁸⁴ Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs...*, s.143.; Salahi R. Sonyel, "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşını (1878-1960)", *Belleten*, Cilt 59, Sayı 224, Ankara 1995, s.141-142.

⁸⁵ "...fakat bu cemaatin Yunanistan'ın bir parçası olduğu iddiası neye dayanıyor? Ada ile Yunanistan arasında ne tarihi ve nede coğrafi bir bağ vardır. Adanın tarihi devirlerde Mısır, İran, Asur, Roma, Venedik, Ceneviz ve Osmanlı Devletlerine bağlı olduğunu görürüz. Hiçbir zaman Yunanistan'a bağlı

1912’de patlak veren Balkan Savaşlarında Yunanistan’ın Ege adalarını ele geçirmesi Kıbrıs Rumlarının Yunanistan’a ilhak taleplerini yeniden gündeme taşıdı. Rumlar; 3 Haziran 1914’te ilhak taleplerini belirten mektubu İngiltere Kralına iletmek üzere Kıbrıs Valisi Hamilton’a verdiler. Hamilton İngiliz hükümetinin ret cevabını 16 Temmuz 1914’te Kıbrıs Başpiskoposuna ilettiler.⁸⁶ Bu sırada Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ihtilaf giderek artmış, Osmanlı Devlet bürokrasisinde I. Dünya Savaşında Almanya ile ittifak edilmesi lüzumu değerlendirilmişti. Osmanlı Devleti’nin, Almanya yanında savaşa katılacağını ilanı, İngiltere’nin 5 Kasım 1914’te adayı tek taraflı olarak ilhakı ile sonuçlandı.⁸⁷

İngiltere’nin Kıbrıs’ı ilhakı ile ada Türkleri için zor günler başlıyordu. Osmanlı döneminde asker, memur ve mülk sahibi olan Türkler, adanın İngiltere’ye devri sonrasında bu üstünlüklerini kaybetmiş, İngiliz idaresi adadaki Türk hâkimiyetinin tümüyle sonlandırılması adına muvazzaf Türk idaresini Rumlarla değiştirmişti. I. Dünya Savaşı’nın başlaması ile birlikte baskılar artmış İngiliz idaresince adada bulunan Türkler tehdit olarak görülmüştür. İngilizler bu sebeple bazı tedbirlere başvurdular. Öncelikli olarak adada bulunan Türklerin Osmanlı uyruğunu terk ederek İngiliz uyruğuna geçmeleri, İngiliz uyruğuna geçmek istemeyen Türklerin bu durumu 1 ay içerisinde İngiliz Yüksek Komiserliğine bildirmeleri, bildirimini takip eden 2 ay zarfında adadan ayrılmaları gerektiği ilan edildi. İngiliz uyruğuna geçmeyi reddederek adadan ayrılmak istemeyen Türkler başka zorlamalar ile karşı karşıya kalıyor, imzalatılan evraklar ile tüm mal varlığını terk etmesi isteniyordu.⁸⁸

---

*olduğunu tarih kaydetmiyor. Kıbrıs’ta şimdi yaşayan insanlar Yunanlı değildir. Bunlar buraya göç eden Mısırlılar ile Yunanlıları karışımından meydana gelen melez bir ırktır. Yalnız Yunan dili bunların Yunan an’anelerine bağlı kalmalarını sağlamıştır. Yoksa filozof, kahraman veya heykeltıraş Yunanlıların torunları değildir”⁸⁵ (Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, ..., s.137).; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Dilhan Yayınevi, 1992, Lefkoşa, s.9.*

⁸⁶ Sabahattin Özel, “I.Dünya ve Milli Kurtuluş Savaşları ile Sonrasında Kıbrıs Türklerinin Genel Durumu”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, 2001, s.160.

⁸⁷ Sabahattin Özel, “I.Dünya ve Milli Kurtuluş Savaşları ile Sonrasında Kıbrıs Türklerinin Genel Durumu, ..., s.161. ; Zafer Çakmak, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938), ...s.209

⁸⁸Sabahattin Özel, “a.g.m”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, s.161.; Zafer Çakmak, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)...s.207-208.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşından yenik çıkmış, 30 Ekim 1918’de imzaladığı Mondros Mütarekesi ile İtilaf devletlerinin ağır şartlarına teslim olmuştur. Kıbrıs Türkleri adada karşı karşıya geldikleri her türlü kötü muameleye rağmen Osmanlı Devleti’nin yanında olmuş, desteğini kati surette esirgememiştir. Osmanlı Devleti mütareke döneminin ağır şartları altında 10 Ağustos 1920’de Sevr Antlaşması’nı imzalamış, antlaşmanın 115, 116 ve 117. maddelerinde Kıbrıs üzerindeki egemenlik haklarından feragat ettiğini kabul etmiştir.⁸⁹ Bilindiği üzere Sevr Antlaşması yüce milletimizin üstün gayret ve fedakârlıkları ile ortaya koyduğu Ulusal Kurtuluş Savaşımız neticesinde uygulanma imkânı bulamamıştır. Ancak 23 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Antlaşmasınının 16, 20 ve 21. maddeleri⁹⁰ ile Kıbrıs’ın ilhakı resmiyet kazanıyor, ada üzerindeki Türk hâkimiyeti resmen son buluyordu.

---

⁸⁹ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, 1984 Ankara, s.109.

⁹⁰ “Madde 16– Türkiye işbu Antlaşmada belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup yine bu Antlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda -ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar. İşbu maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozamaz.

Madde 20– Türkiye, Britanya Hükümetince Kıbrıs’ın 5 Kasım 1914’te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir.

Madde 21– 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adası’nda yerleşmiş olan Türk uyrukları, yerel yasanın belirlediği koşullara göre; İngiltere uyrukluğuna geçecek ve böylece Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte bu Türkler, isterlerse, bu Antlaşma’nın yürürlüğe konulmasından başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçebileceklerdir. Bu durumda, seçme haklarını kullandıkları günü izleyen on iki ay içinde Kıbrıs Adası’ndan ayrılmak zorunda kalacaklardır. İşbu antlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde Kıbrıs Adası’nda yerleşmiş bulunup da, yerel yasanın belirlediği koşullara uyularak yapılan istem üzerine, o gün İngiltere uyrukluğunu edinmiş ya da edinmek üzere bulunmuş olan Türk uyrukları da bu nedenle Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Şurası da kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümeti’nin izni olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluğu edinmiş olan kimselere İngiltere uyrukluğu tanımayı reddetmek yetkisine sahip olacaktır.”İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.99); Zafer Çakmak, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)...s.208-209.

c. Lozan Antlaşması Sonrasında Kıbrıs'ta İngiliz İdaresi ve Yaşanan Siyasi Gelişmeler

İngiltere; Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'ı hukuken topraklarına katmasının ardından 10 Mart 1925'te adayı Taç Kolonisi (Crown Colony) olarak ilan etti.⁹¹ Adanın Taç Kolonisi ilan edilmesi ile birlikte yüksek komiserlik makamı, valilik makamı olarak değiştirildi. Bu gelişme siyasi açıdan adanın Türk hâkimiyetinden tamamıyla koparılması olarak görülmesine rağmen adadaki Türkler için nispeten memnun edici bir durumdu. Öyle ki Türkler için asıl tehdit adanın İngiltere'ye bağlanmasından ziyade Yunanistan'a ilhak edilmesiydi.

Lozan Antlaşması hükümlerince adadaki Türk nüfusun iki yıl içerisinde İngiliz uyruğuna geçmesi isteniyordu.⁹² İngiliz uyruğuna geçmeyi kabul etmeyenler ise en geç üç yıl içerisinde adadan göç edeceklerdi. Ağustos 1924 – Ağustos 1927 tarihlerini kapsayan bu dönemde 7000 civarında Türk adadan göç etti. İngiliz kayıtlarından alınan bilgilere göre 1930'ların ortalarına kadar devam eden göçlerde 20 binin üzerinde Türk adayı terk etmiştir. Yine İngiliz nüfus istatistiklerinden edinilen bilgilere göre 1881 yılında adada bulunan Türklerin Rumlara oranı %24.42 iken, 1938'de bu oran %17.65'tir.⁹³

İngiltere I. Dünya Savaşında Yunanistan'a ittifak teklifinde bulunmuş, ittifakın karşılığı olarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanacağı sözünü vermişti. I. Dünya Savaşı'nın ardından Yunan Başbakanı Venizelos Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlaması için çeşitli temaslara bulunmuş ancak bu mümkün olmamıştı. Yakın geçmişte meydana gelen bu gelişme Rumların Enosis beklentilerini artırmış ancak adanın taç kolonisi ilan edilmesi Rumları büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Bu

⁹¹ Salahi R. Sonyel, "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878-1960)"...s.175-176.; Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Mücadele Tarihi*, Eğitim Kültür ve Gençlik Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1982, s.12.; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1970)*, Boğaziçi Yayınları, ----- İstanbul, s.147.

⁹² Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s.9.

⁹³ Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)..., s.205.

devreden sonra Rumlar kilise öncülüğünde örgütlenmiş, baskı ve şiddeti ada da yöntem olarak kullanmışlardı.

Kıbrıs Türkleri, bir yandan Enosis taraftarı Rumlarla mücadele ederken diğer taraftan İngiliz idaresinin ayrımcı tutumu ile baş etmeye çalışıyordu. Her geçen gün köşeye sıkışan, hakları gasp edilen Türkler, 1930 Kavanin Meclisi seçimlerine Mehmet Necati Özkan liderliğindeki Milli Cephe Partisi (Halkçılar) ile girdiler. Seçimlere giren listede Fadıl Korkut, Dr. Pertev, Av. Sait Hoca, ve Mehmet Zeka gibi dönemin önde gelen Türk aydınları bulunuyordu. Milli Cephe seçimlerde büyük başarı sağlamış Necati Özkan ve Mehmet Zekâ halkın desteğini alarak meclise girmişti. 1930 seçimleri Sömürgeci İngiliz idaresine karşı demokratik yöntemlerle kazanılan ilk zafer olarak önemlidir. Kıbrıs Türk toplumu kazandığı bu büyük zafer sonrasında çalışmalarına büyük bir azimle devam etmiş, 1 Mayıs 1931 tarihinde Mehmet Necati önderliğinde 200'ü aşkın delegenin katılımıyla Milli Kongreyi toplamıştı. Milli Kongrede alınan kararlar Rum ve İngilizler tarafından büyük bir tepkiye neden olmuştur.⁹⁴

Kongrede alınan karar gereğince Ahmet Sait Hoca Kıbrıs müftülüğüne atanmış,⁹⁵ ancak İngilizler bu atamayı siyasi cephe oluşturacağı gerekçesi ile reddetmişti. Rum toplumu için Papaz atamasına göz yuman İngilizlerin Türkler tarafından atanan müftüye karşı çıkmaları İngilizlerin uyguladığı çifte standardı göstermesi açısından önemlidir.

1929 yılı tüm dünya ekonomileri için krizlerle dolu bir yıl oldu. Ekonomik buhranlar takip eden yıllarda da etkisini sürdürdü. Dünya geneline yayılan ekonomik krizden şüphesiz ada ekonomisi de olumsuz yönde etkileniyordu. 1931 yılı Ekim ayında ada meclisinde vergilendirmelerden kaynaklanan uyuşmazlık 17 Ekim 1931'de Rum vekillerinin toplu halde istifasıyla sonuçlandı. Rum vekillerin toplu

⁹⁴ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs...*, s.25-28.; Sibel Akgün, "İngiliz Sömürge Yönetimine Karşı Kıbrıs Türk Toplumunun Tepkisi" *2011'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Fırsatlar ve Tehditler, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği Yayınları*, Ankara 2012, s.201-202.; Sibel Akgün, "Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu İlişkileri" *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı1, Elazığ 2012, s.7-8.; Sebahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*, Lefkoşa 1992, s.6-9.; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs ...*, s.31.

⁹⁵ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs...*, s.29.

halde istifası Rum toplumunda infiale neden oldu. İstifa eden vekiller arasında bulunan Nikodimos (Papaz) Enosis'i bahane ederek ayaklanma çağrısında bulundu. 21 Ekim 1931'de ayaklanan Rumlar hükümet binalarını bastılar. Vali konağı ateşe verildi. Meydana gelen hadiselerde 7 kişi öldü. Yüklü miktarda maddi hasar meydana geldi. Meydana gelen bu ayaklanma, silahlı ilk kalkışma olarak tarihe geçti.⁹⁶

İngilizler ayaklanmayı aldıkları sert önemlerle bastırılmış, meclis faaliyetleri durdurulmuş, başta isyana öncülük eden papazlar⁹⁷ olmak üzere 400 kişi tutuklanmış, ayaklanmayı teşvik ettiği gerekçesiyle Yunan konsolosu Kyrrou sürgün edilmişti. Alınan tedbirler ada Türklerini de olumsuz etkilemiş, isyana katılmaları mümkün olmadığı halde Rumlar için konulan tüm kısıtlamalar Türkler için de uygulanmıştır. Bu dönemde basın sansürlenmiş, Türkiye haritaları ve Atatürk resimleri yasaklanmış, Türk bayrağı asmak suç kabul edilmişti.⁹⁸

Siyasi yasaklar 1940 yılına kadar devam etti. 1940 yılında belediye seçimlerinin yapılacağı ilan edilince adada siyasi ortam yeniden canlandı. Türk toplumu seçimlere Necati Özkan'ın ve Fazıl Küçük'ün başını çektiği iki farklı grupla giriyordu. Bu gruplar 1942 yılında bir araya gelerek Kıbrıs Türkünü tek yumruk haline getirerek Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK)'nu kurdular.⁹⁹

Ayaklanma sonrasında oluşan iklimde çalışmalarına ara vermek zorunda kalan Rumlar da 1940 yılından sonra Enosis merkezli siyasi çalışmalarına kaldıkları

⁹⁶ Sabahattin Özel, "I.Dünya ve Milli Kurtuluş Savaşları ile Sonrasında Kıbrıs Türklerinin Genel Durumu, ... s.168.; Vehbi Zeki Serter, *a.g.e.*, s.13.; İsmail Bozkurt "Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşımı ve Devletleşme Süreci" *2011'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Fırsatlar ve Tehditler, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği Yayınları*, Ankara 2012, s.31-32.; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu...*, s.32.; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1970)*, Boğaziçi Yayınları, - ----İstanbul, s.148.; Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Hacer Göl, "1931 Kıbrıs İsyanı ve Ulusal Basına Yansımaları", *Tarihte Kıbrıs II (İlkçağlardan 1960'a)*, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, Bursa 2017, s.1209-1240.

⁹⁷ Gürhan Yellice "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı" *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:12, Sayı:24, 2012, s.22.

⁹⁸ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1970)*..., s.148.

⁹⁹ Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Rauf Raif Denктаş, *Asia Mirror Studies*, Cilt 2, Sayı Rauf Denктаş Özel Sayısı, Mayıs 2014 s.129-130. ; İsmail Bozkurt "Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşımı ve Devletleşme Süreci"... , s.32.; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu...*, s.34.; Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul 1996, s.335-342.

yerden devam ettiler. Rumlar 1941 yılında kurdukları (Emekçi Halkın İlerici Partisi - Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού) AKEL Partisi etrafında toplandılar. II. Dünya Savaşı'nın ardından İtalya'nın 1947'de Oniki Adayı Yunanistan'a bırakması Kıbrıslı Rumlar tarafından Enosis'e yakın olduğu şeklinde yorumlandı. Türk toplumunun buna cevabı Lefkoşa'da 10 bin kişinin katılımıyla düzenlenen Enosis karşıtı miting oldu. 1949 yılında AKEL'in organizesinde Enosis için imza kampanyası başlatılmış, Enosis Rum toplumunun oylarına sunulmuştu. Yapılan oylamada Kıbrıs Rum toplumunun %96'sı Enosis'e Evet oyunu kullanmış, plebisit sonucu 21 Kasım 1949'da Birleşmiş Milletlere gönderilmişti. Kıbrıs Türkleri ise 11 Aralık 1949'da 15 bin kişinin katılımıyla gerçekleşen mitingde Enosis'e olan tepkisini ortaya koydu.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Halit Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs...*, s.162-166. ; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu...*, s.41.; Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s.4.; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorunun Kökleri*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa 2000, s.293-305.

I. BÖLÜM

ENOSİS DÜŞÜNCESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE FAALİYETLERİ

A. Megali idea Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yunan Milliyetçiliği

Megali İdea, kelime anlamı itibariyle Büyük Fikir, Büyük İdeal manalarına gelmektedir. Bizans İmparatorluğu'nun tarihte elde ettiği toprakları Büyük Helen İmparatorluğu'nun tabi parçası sayan Yunan milliyetçileri, Megali İdea fikri etrafında toplanarak başkenti Konstantinopolis olan Büyük Yunanistan'ı yeniden kurmayı hedeflemişlerdir. Bu ülkü çerçevesinde önce Yunanistan bağımsızlığını kazanacak ardından Makedonya, Trakya, Ege Adaları, Batı Anadolu, Pontus,¹⁰¹ Girit ve Kıbrıs Yunan idaresine girecekti.¹⁰²

Fransız İhtilâli sonrasında değişen şartlar, imparatorlukların yerini ulus devletlere bıraktığı bir dönemi başlattı. Osmanlı toplumunun parçası olan milletler Batılı devletlerin kışkırtmaları ile Osmanlı Devletine bayrak açmış, bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdi. Batılı devletlerin böl, parçala, yönet siyasetinin yanında Rusya'nın sıcak denizlere inmek batılı devletlerle olan mücadelesinde üstünlük elde edebilmek amacıyla yürüttüğü Panslavist politikalar¹⁰³ Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecini hızlandırdı.¹⁰⁴

Rusya Panslavizm politikası ile halkı Slav olan ülkeleri tek çatı altında toplamayı hedefliyordu. Rumlar bu tasnifin dışında kalmalarına rağmen, Rusya'nın Osmanlı Devletine olan düşmanlığı, Slav toplumlara yakın bir coğrafyada yaşamaları, mezhep birlikteliği gibi nedenlerle Enosis'e uzanan yolda Rusya'dan

¹⁰¹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; Mustafa Serdar Palabıyık – Yıldız Deveci Bozkuş, “Pontus Meselesi Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Cilt No:1, Sayı No: 1, 2006, s.77-139.

¹⁰² Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, Ankara,1987, 3.Baskı, s.40-44.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.8.; Oğuz Kaleli, “Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea”*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 41, Mayıs 2008, s. 108-110.

¹⁰³ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Mithat Aydın, “19.Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, Denizli 2004, s.109-124.

¹⁰⁴ Musa Gürbüz – Mustafa Turan, “Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Cilt No:1, Sayı No: 1, 2006, s.14-16.

destek görmüşlerdir.¹⁰⁵ Rus desteğini açık bir şekilde ifade eden Rus imparatorluk amirali Aleksios Orlof 23 Nisan 1770 tarihli beyanında şunları söylemiştir.

“Ben Rusya Kraliçesi II. Katerina’nın kulu, Rus ordusunun deniz-kara kuvvetleri haşmetli kraliçe hazretlerinin Deniz Kuvvetleri Muhafız Alayı Komutanı Aya Andrea Kilisesi Başpapazı Aleksandru Newsky’nin süvarisi Amiral Aleksios Orlof;

Ne olursa olsun,

Türk zulmü altında bulunan bütün Ortadox Hristiyan Rumlara sesleniyorum. Tüm dünyada İsa’ya ait tanrı evlerinin özellikle Türkler tarafından yok edildiği, ne kadar zulüm görüldüğü hepimizin malumudur. Tüm kutsal mabetlerimiz harap edilip Helen dindaşlarımızla olan inanç bağımıza küfredilmektedir. Bizler Büyük Petro’nun ve Kraliçe Anna’nın sadık kulları Moskoflar bu zor durumda olan Ortodokslara ve tüm Rum halkına yardıma karar vermiş bulunuyoruz. Ancak bu kutsal görev tanrının bir lütfu olarak Kraliçe Katerina’ya nasip olacaktır.”¹⁰⁶

Henüz Megali İdea ideolojisinde resmen söz edilemeyecek bir dönemde Rusya’nın Rumlara olan ilgi ve desteği dikkate değerdir. Orlof’un beyanatında üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise faaliyetlerin Ortodoks kilisenin istek ve himayesinde yürütüldüğüdür.¹⁰⁷

Kiliseler büyük oranda Megali İdea düşüncesinin yaşatıldığı, nesilden nesile aktarıldığı önemli merkezler olmuştur. Kimi zaman bizzat kilise binalarında, kimi zaman ise kilise tarafından organize edilen gizli okullarda Türk düşmanlığı aşılanmıştır.¹⁰⁸ Başta Terbes, Livorno (Toskana-İtalya), Odesa (Rusya), Paris (Fransa) ve Tergoviç (Macaristan) olmak üzere pek çok bölgede eğitim veren bu okullarda; Hristiyanlık Bilgisi, Tanrı Yolunda Savaşmanın Faziletleri, İhtilal Bilgisi, Yunan

¹⁰⁵ Serap Toprak, “19.Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar”*Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 68, Ankara 2015, s. 2846.; Sebahattin İsmail, *1571’den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine Kıbrıs Sorunu*, Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, s.17.

¹⁰⁶ *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.6.

¹⁰⁷ Serap Toprak, “19.Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar”... s. 2845.; Sebahattin İsmail, *1571’den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine Kıbrıs Sorunu...*, s.19.

¹⁰⁸ Musa Gürbüz – Mustafa Turan, “Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Cilt No:1, Sayı No: 1, 2006, s.22.; Nurettin Türsan, *a.g.e*, s.93-98.

Mitolojisi, Yunan Milli Kültürü dersleri verilmekte, oluşturulan hikâyeler ile Türk - Osmanlı kültürü aşağılanmaktaydı.¹⁰⁹

1774 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması, Osmanlı idaresindeki Rumların büyük bir devletin hamiliğinde faaliyetlerine devam etmesinin önünü açtı. Bu devirde Rumlar gerçekleştirdikleri ticari faaliyetlerin yanı sıra batıda gelişen fikirleri de yakından takip etti. Voltaire, Descartes, Rousseau ve Montesquieu gibi yazarların fikirleri Rum entelektüellerini etkiledi. Yunan milli kültürünün önemli yazarları olan Kozmas, Korais ve Ferros bu dönemde yetiştiler.¹¹⁰

Megali İdea düşüncesi resmi anlamda ilk kez Rigas Ferros adlı bir Rum tarafından gündeme getirilmiştir. Kimilerine göre vakti gelmiş bir fikrin savunucusu olan Ferros 1791-1796 yılları arasında Bükreş'te hazırladığı Megali İdea (Büyük Yunanistan) haritasını 1796 yılında Viyana'da yayınladı. Yayımlanan harita Yunanca konuşulan tüm bölgelere gönderildi.¹¹¹ Haritada Anadolu'nun yarısından fazlası, Ege Adaları, Girit, Rodos, Trakya ve Kıbrıs Yunan toprağı olarak gösterilmekteydi. Ferros, 27 Haziran 1793 yılında yayınlanan Fransız İnsan Hakları Bildirgesinden aldığı ilhamla Yunan ayrılıkçılık mücadelesinin önemli metinlerinden sayılan anayasasını 1797 yılında kaleme aldı. Metin özetle Megali İdea sınırları içerisinde oluşturulacak Yunan ulusunun ilkelerini açıklamaktaydı.¹¹² Bir taraftan hayal dünyasında oluşturduğu Helen İmparatorluğu'na ilkeler belirleyen Ferros diğer taraftan da realiteye şiirler yazıp başta Yunanlılar olmak üzere tüm milletleri isyana çağırıyordu.

Eylül 1797'de İtalya'da okuduğu Marş isimli şiirinde Ferros şunları söylemişti:

¹⁰⁹ Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sebahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kustun Yayınevi, İstanbul 1978, s.28-29.

¹¹⁰ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Esra Özsüer, "19.Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasal ve Kültürel Etkileri", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 26, Sayı 2, İstanbul 2016, s.325-344.; Necla Günay, "Filiki Eteryay Cemiyeti", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt No:6, Sayı No:1, 2005, s.270.

¹¹¹ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s.4; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorunun Kökleri...*, s.6.; Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.33.

¹¹² Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s.264-270.

“Ne güne dek arkadaşlar darda yaşayacağız?

Aslan misali yalnız bayırlarda, dağlarda,

İnlere sığınmış bir tek kuru dallara bakarak

Ve acı kölelik içinde ayrılarak dünyadan

Yitirdik kardeşleri, vatani, anamızı, babamızı,

Dostlarımızı, evlatlarımızı, tüm yakınlarımızı

Bir yıllık özgürlük, yaşam yeğdir bize, kırk yıllık köleliğe hapise,

Köleysen eğer neye yarar yaşaman?

Düşün ateştesin her an.

İster vezir ol, efendi ya tercüman, hep boşa harcar seni tiran.¹¹³

.....

Gelin artık ortak bir istekle, yemin edelim haç üstüne

Yerleştirelim çalışkan yurtseverleri, onlar buyursun her şeyi.

.....

Bulgar ve Arnavut, Ermeni ve Rum, Arap la beyaz ortak bir güç.

Özgünlük adına kılıç kuşanalım, yiğit olduğumuzu her yana duyuralım.

Tiranlık yüzünden gurbete çıkanlar dönüp gelsinler yurduna artık.

Savaş sanatını belleyenler ise koşsun gelsin, tiranları yensin.

.....

---

¹¹³ Tiran: Eski Yunan'da siyasal gücü zorla ele geçiren, onu kötüye kullanan kimse. Acımasız, gaddar, despot. (<http://sozluk.gov.tr/> 30.05.2019)

Yürekli Makedonlar birden atılın, emin kanını tiranların.

Savada ve Tuna'da kardeş Hristiyanlar, elde silah çıkın ortaya

Yiğit korkusuz Karadenizliler ne güne dek barbar sizi ezecek

Bekleyip durmayın siz Lazlar boğaza dalın siz de bizimle.”¹¹⁴

Ferros, Büyük Yunanistan ideali için faaliyetlerini aralıksız sürdürmüş, bu kapsamda batılı devletlerden yardım talep etmiş ancak istediği desteği alamamıştır. 1797’de Rumları isyana teşvik eden bildirimleri kaleme aldığı gerekçesiyle Avusturya tarafından tutuklanan Ferros, 1798 yılında Osmanlı’ya teslim edilmiş ayrılıkçı fikirleri nedeniyle asılarak idam edilmiştir.¹¹⁵

Megali İdea çerçevesinde yürütülen çalışmalar Ferros’un ölümünden sonra kaldığı yerden devam etti. 1800’lerin başında aralarında Korais’in de bulunduğu Athena Cemiyeti teşekkül etti. Üye sayısı ve faaliyetleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız cemiyete Fransa’nın İstanbul Eski Büyükelçisi Gouffer liderlik ediyordu. Athena örgütünün yanı sıra Aleksandros Mavrokordatos tarafından kurulan Finiks ve Arta Metropolitleri olan İgnatius tarafından kurulan Filolojiki Eterya (Dil-Edebiyat) cemiyetleri Rum milliyetçiliğinin oluşmasına büyük katkılar sundular.¹¹⁶

1810 yılında Bükreş’te kurulan Filolojiki Eterya, 1812’de Atina’da İngiliz üyelerin ağırlıkta olduğu bir başka cemiyet olan Eterya ton Filomuson’un (Sanat Tanrıçası Dostları Cemiyeti) kuruluşuna öncülük etti.¹¹⁷ Yunan milletinin eğitim ve kültürel meselelerini ele alan cemiyetin çalışmaları kısa süre içerisinde dikkat topladı. Görünürde dil, edebiyat, kültür, sanat ve benzeri uğraşları olan bu cemiyetler esasen üzerinden lobcilik faaliyetlerinin yürütüldüğü kurumlardı. Nitekim bu

¹¹⁴ Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1999 , s.260-262.

¹¹⁵ Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sebahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kustun Yayınevi, İstanbul 1978, s.37.; Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.33.

¹¹⁶ Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk Yunan İlişkilerinin 101.Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s.6-7.

¹¹⁷ Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.7,10.

cemiyetlerce yapılan çalışmalar 1814'te kurulan gizli ve ihtilâlcî bir yapı olan Filiki Eterya'nın zemin ve taraftar bulmasına öncülük etmiştir. ¹¹⁸

B. Filiki Eterya Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Filiki Eterya Cemiyeti 1814 yılında, Rusya'nın Odesa şehrinde kuruldu. Kurucuları arasında daha önce Finiks Cemiyeti üyeleri arasında gördüğümüz Skufas, Hotel Grek üyelerinden Ksanthos ve Bulgar Tüccar Chakalof vardı.¹¹⁹ Cemiyet başkanlığı görevinde ise Çar I. Aleksander'ın yaveri Aleksander İpsilanti bulunuyordu.¹²⁰ Kelime anlamı itibariyle Dostluk Cemiyeti manasına gelmekte olan Filiki Eterya, izlediği yöntem ve ortaya koyduğu dil ile ayrılıkçı bir hüviyet oluşturmuştu. Zira cemiyete girişte okutulan yemin metni cemiyetin kendisine görünürde amaç edindiği kültür, sanat ve eğitim alanlarından uzak, ihtilâlcî bir örgüt olduğunu gösteriyordu.

Cemiyete yeni katılan üyeler;

“Vatanımızın istiklâline kavuşması için yegâne çare Türkler ile savaştır; onlarla uzlaşma unsuru aramızda sadece ateşten ve demirden ibarettir. Kutsal görevi ifa etmek borcumuzdur. Bu görevi reddederek kaçanlar, görevi kötüye kullanarak hainlik edenlerimizin isimleri halkımız ve ulusumuzca lanetlenmiş olarak anılsın. Kanı şarap misali akarak, vücudu gömülmeye değer olmadan vahşi hayvanlara yem olmasına, bütün varlığım üzerine yemin ederim” diyerek cemiyete kabul ediliyorlardı.¹²¹

¹¹⁸ Necla Günay, “Filiki Eterya Cemiyeti”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt No:6, Sayı No:1, 2005, s.267.

¹¹⁹Selahattin Salışık, *Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya*, Ar Matbaası, İstanbul 1968, s.147-148.; Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.10.; Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sabahaddin Egeli, *a.g.e.*, s.41.43.; Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.35.

¹²⁰ İbrahim Kamil- Ümran Güneş, “Megali İdeadan Enosis’e Kıbrıs (1814-1974)”, *Asia Mirror Studies*, Cilt 2, Sayı Rauf Denктаş Özel Sayısı, Mayıs 2014,s.168.; Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s.5.

¹²¹ Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sebahaddin Egeli, *a.g.e.*, s.44-45.

Rusya himayesinde kuruluşunu tamamlayan cemiyet, ayrılıkçı faaliyetlerini büyük bir gizlilikle yürütüyordu. Kuruluşun tamamlanmasının ardından öncelikli olarak mali yapısını oluşturma yoluna giden cemiyet, Rum zenginleri cemiyet üyesi yapmış, üye olmak istemeyen Rum tüccarlara ise zor kullanma yoluna gitmişti. Bir taraftan mali yapı oluşturulurken diğer yandan “*apostol*”olarak görevlendirdiği papazlarla Rum halka ideallerini telkin ediyordu. ¹²² Apostol Rum toplumunun yaşadığı tüm bölgelere (Mora, Yunanistan, Adalar, Sırbistan, Bulgaristan) dağılmış Cemiyetin kısa sürede teşkilatlanmasını sağlamıştı. İstanbul, İzmir, Sakız, Bükreş, Yanya ve Tirieste gibi şehirlerde açılan merkezler cemiyetin yaygın ve güçlü bir hal almasını sağladı. Cemiyet üyeleri arasında nüfuzlu Rum aileler, zanaatkârlar, tüccar ve bürokratlar yer alıyordu.¹²³

Cemiyetin görünürdeki amacı Yunan kültürünün geliştirilmesi yönündeydi. Cemiyet marifetiyle tertip edilen programlarda, Yunan medeniyetinin batı medeniyetine olan etkisi hayal dozu yüksek bir dille katılımcılara propaganda ediliyordu. Bu propaganda o denli etkiliydi ki bu devirde Rumlar arasında özgürleşmek yerine Romalılaştırmak ifadesi tercih ediliyordu.¹²⁴ Romalılaştırmak tarihsel bir atıftan ziyade etrafında toplanılan siyasi ülkünün örtülü ifadesiydi. Zira Cemiyetin programı aşağıdaki esaslara dayandırılıyordu;

- “1. Yunanistan’ın Bağımsızlığına Kavuşturulması
2. Batı Trakya ve Selanik’in Yunanistan’a İlhakı
3. Ege Adalarının Yunanistan’a İlhakı
4. On İki Adanın Yunanistan’a İlhakı
5. Girit Adasının Yunanistan’a İlhakı
6. Batı Anadolu’nun Yunanistan’a İlhakı

¹²² Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.10.

¹²³ Necla Günay, “a.g.m”, s.275.; Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.35.; İbrahim Kamil- Ümran Güneş, “a.g.m”s.171.

¹²⁴ Pierre Oberling, *Bellapaise Giden Yol*, Çeviri: Em. Alp. Mehmet Erdoğan, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1987, s.7-8.; Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.55.

7. Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı

8. Pontus Rum Devletinin Kurulması

9. İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a İlhakı

10. İstanbul'un Geri Alınarak Bizans'ın İhyası"¹²⁵

Cemiyetin İstanbul şubesi 1818 yılında "Etniki Kasa"¹²⁶ adıyla kuruldu. Başlangıçta cemiyete maddi destek sağlayan merkez, Patrik Gregorios'un önderliğinde Rum ihtilâlcileri için önemli bir merkeze dönüştü. İstanbul'dan yürütülen örgütlenme çalışmaları kısa sürede karşılık bulmuş, başta Yunan adaları olmak üzere Trakya ve Balkanlarda birçok şube Fener Rum Patrikhanesi'nin himayesinde kurulmuştu.¹²⁷

Osmanlı Devleti, tebaası olan gayrimüslimlere her dönemde müsamaha ile yaklaşmış, onlara huzur ve güven içerisinde yaşayabilecekleri bir ortam oluşturmuştu. Gayrimüslim nüfus içerisinde yer alan Rumlar da bu müsamahadan daima istifade etmiş, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi sonrasında Patrikhane'ye tanıdığı geniş haklarla gayrimüslim tebaa arasında ayrıcalıklı bir mertebeye ulaşmışlardır.¹²⁸ Sonuçları tartışmaya açık olmakla beraber, Fatih Patrikhaneyi siyasi bir merkez olarak yeniden oluşturmuş, Fener Rum Patriği için "Ortodoksların Babası"¹²⁹ ifadesini kullanarak Patrikhanenin temsil yetkisini meşrulaştırmıştır. Böylelikle Patrikhane Ortodoksların resmi temsil makamı, Rumlar ise içerisinde patrik çıkarılan topluluk olarak Ortodoksların (Arnavut, Bulgar, Sırp, Romen) tabii temsilcisi oluyordu. Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemi boyunca devam eden genişleme Patrikhanenin etki alanını aynı oranda artırmasına sebep oldu.

¹²⁵ Selahattin Salıh, *a.g.e*, s.149.; Nurettin Türsan, *a.g.e*, s. 35-36.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.6.; Halit Fikret, *Alasya, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ay Yıldız Matbaası, 1977 İstanbul, s.107.; İbrahim Kamil- Ümran Güneş, "a.g.m"s.174.

¹²⁶ Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sebahaddin Egeli, *a.g.e*, s.48.

¹²⁷ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s.41-42.

¹²⁸ M.Süreyya Şahin, "Fener Rum Patrikhanesi"*Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Cilt No:12, 1995 s.344.

¹²⁹ Necla Günay, "a.g.m"s.271.

Bu dönemde Patrikhanenin eğitim ve yargıda başardığı kurumsallaşma ilk bakışta göze çarpmaktadır. Yunan siyasal düşüncesinin her dönemde karargâhı olan kilise/Patrikhanenin Rum toplumu için ne anlama geldiğini Adamantios Polyzodios şu şekilde ifade ediyor;

“İstanbul’un zaptından sonra, Rumlar hayli din özgürlüğüne kavuştular. Bu özgürlüğü hem eğitsel, hem yurtsever amaçlarla kullanma aç gözlülüğünü gösterdiler. Her Rum Kilisesi bir gizli okul, her papaz bir öğretmen oldu. Herkesin bildiği olay şudur ki, Rum Kilisesi olmasaydı bir Yunan İhtilali ve Yunan bağımsızlığı olmazdı. Bu olay bize neden Rum milletinin kiliselerine bu kadar bağlı olduğunun nedenini gösterir. Bu kilise salt bir dini kurum olmaktan fazla bir şeydir; çünkü o, her zaman Yunan ırkının gelenekleriyle, hayalleriyle ve özdeyişleriyle bir görülmüştür.”¹³⁰

Bu birliktelik XIX. yüzyıl şartlarında düşünceden pratiğe aktarılmış, Rumlar Filiki Eterya programı çerçevesinde birleşerek Osmanlı idaresine karşı isyan hareketine girişmişlerdir. Rus desteğinin yanı sıra, bu devirde Avrupa’da oluşan Yunan hayranlığı Osmanlı Devleti aleyhine cephenin genişlemesine olanak sağlamıştır.¹³¹

1. 1821 Yunan İsyanı ve Sonrasında Gelişen Hadiseler

XIX. yüzyıl tüm imparatorluklar gibi Osmanlı Devleti için de dönülmesi zor bir virajın başlangıcı idi. Fransız İhtilâli sonrasında gelişen yeni fikirler, uzun süren savaşlar, ekonomik buhranlar ve şahsi menfaatlerinin esiri yöneticiler XIX. yüzyıl Osmanlı tarihinin başlıca meseleleridir. Yaşanan olumsuzlukların neticesi ise her geçen gün parçalanan ve küçülen bir imparatorluk olmuştur. Osmanlı Devleti için çöküş diyebileceğimiz bu dönem tâbî milletler için tam anlamıyla bir inkişaf dönemdir.

¹³⁰Niyazi Berkes, *Patrikhane ve Ekümeniklik*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005 s. 23-24; Musa Gürbüz – Mustafa Turan, “a.g.m” s.22.

¹³¹ İbrahim Kamil- Ümran Güneş, “a.g.m”s.173.; Cengiz Aktar, *Tarihi, Siyasi, Dini ve Hukuki Açından Ekümenik ve Patrikhane*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.44.

1814'te kurulan Filiki Eteryacı Cemiyetinin faaliyetleri kısa sürede tüm Rumlar arasında revaç bulmuş, başta Rusya olmak üzere Avrupalı dostları ve kilisenin telkinleri ile ayrılıkçı faaliyetlerin söylemden eyleme taşınacağı safhaya gelinmişti. Ayaklanmaların fitili Mart 1820'de Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın¹³² isyanı ile ateşlendi. Rumlar için beklenen şartlar Ali Paşa'nın isyanı ile oluşuyordu.

Tepedelenli Ali Paşa Mora ve Batı Yunanistan'da oldukça nüfuzlu, zaman zaman merkezi idare ile ters düşen, ancak karşılıklı çıkarlar nedeniyle halli mümkün olmayan bir devlet adamıydı. Dirayeti o güne kadar Rumların toplu halde isyan etmesine mani olmuştu.¹³³ Ali Paşa'yı isyana sürükleyen sebeplerin başında padişahın danışmanlığı görevini yürüten ve Rumlarla olan iyi ilişkileri herkesçe malum Halet Efendi¹³⁴ ile mücadelesi olmuştur. Halet Efendi, Ali Paşa ile birçok kez fikir ayrılığına düşmüş, II. Mahmut ile olan iyi ilişkileri sayesinde Ali Paşa'yı alt edebilmiştir.¹³⁵

Ali Paşa Filiki Eteryacı Cemiyetinin faaliyetlerine yeni başladığı bir dönemde Mora'daki Rum hareketliliğinden rahatsız olmuş, Rum ahaliyi baskılayarak sindirmişti.¹³⁶ Rum ihtilâlcilerin Viyana'da bir araya gelerek Mora'da isyan hazırlığında olduğu haberini alan Ali Paşa o sırada Mora Valisi olan oğlu Veli Paşayı ve merkezi durumdan haberdar etti. Bu durum karşısında Halet Efendi Ali Paşa'nın ihbarını yalanlamak yoluna gitmiş, Rum Doktor Mazuri Beyi tahkikat için Mora'ya göndererek padişaha Mora ahalesinin huzur ve sükûn içerisinde olduğunu rapor ettirmişti. Düzmece ihbar padişahın Ali Paşa'nın yetkilerini kısıtlamasına, Ali Paşa'nın ise isyan etmesine sebep oldu. Böylelikle Halet Efendi amacına ulaşmış, Ali Paşa ile olan mücadelesini kazanmıştı. Ali Paşa isyanına devletin tepkisi sert oldu. Hurşit Paşa komutasındaki ordu Ali Paşa üzerine sevk ile memur edildi. Bir müddet

¹³²Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Kemal Beydilli, "Tepedelenli Ali Paşa"*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul 2011, s.476-479.

¹³³ Selahattin Salıxık, *a.g.e.*, s.152.

¹³⁴ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Abdulkadir Özcan, "Halet Efendi"*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 15, İstanbul 1997, s.249-251.

¹³⁵ Kemal Beydilli, "a.g.m", s.478; Abdulkadir Özcan, "a.g.m", s.249.

¹³⁶ Zekeriya Türkmen, "Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 12, Ankara 2001, s.223.

süren mücadelenin adından Ali Paşa Şubat 1822’de katledildi.¹³⁷ Ali Paşa ile olan mücadelesinden galip çıkan Halet Efendinin sonu da pek farklı olmadı. Rumlarla olan ilişkileri öteden beri dikkat çeken Halet Efendi önce görevinden uzaklaştırılarak sürgün edildi. Daha sonra ise işbirlikçi olduğu gerekçesiyle idam edildi.¹³⁸

Osmanlı Devleti’nin Ali Paşa isyanı ile uğraşması Rumların nispeten rahatlamasını sağladı. Beklenen fırsatın geldiğini düşünen Rum milliyetçileri derhal harekete geçtiler.¹³⁹ İsyanı Fener Rumlarının önde gelen isimlerinden Eski Boğdan Beyi Konstantinos İpsilanti’nin oğlu Aleksander İpsilanti liderlik ediyordu.¹⁴⁰ İpsilanti liderliğindeki asiler Şubat 1821’de Prut Nehri’ni geçerek Boğdan’a ilerlediler. Mart 1821’de Yaş Şehrini işgal eden asiler, 12 Mart’ta Eflak’a geçip 9 Nisan’da Bükreş’i ele geçirdiler. 3000 kişilik kuvvetle hareket eden isyancıların sayısı Bükreş’e girildiğinde 5000’i bulmuştu. Rum milliyetçilerinin hareketi karşısında Rus Çarı I. Aleksander asi lider İpsilanti’ye “*Cesur Çocuk*” diyerek memnuniyetini dile getirmişti.¹⁴¹ İpsilanti ise zapt ve yağma ettiği bölgelerde halkı isyana teşvik eden bildirimler hazırlıyor; hazırlanan bildirimlerde Büyük Yunanistan’a olan inancının yanında Türklerin korkak, tembel ve kolaylıkla mağlup edilebilir olduğunu ilan ediyordu. Ayrıca isyana katılmayanların Rusya’dan gelecek büyük bir ordunun ayakları altında kalacağını söylüyordu.

İsyancıların bu faaliyetleri yürüttüğü sırada Laibach Kongresi devam etmekteydi. Rusya’nın isyana olan desteği Avrupalı Devletler tarafından eleştirilmiş, Matternich’in Rus Çarını isyanı tanımaması konusunda bizzat uyarması sonucunda İpsilanti umduğu neticeyi alamamıştı. Düzensiz asi birlikler, düzenli Osmanlı kuvvetleri karşısında tutunamayarak dağıldılar. İsyan 26 Haziran 1821’de bastırılmış İpsilanti Avusturya’ya kaçarak canını zor kurtarmıştı. Netice İpsilanti’nin

¹³⁷ Mehmet Seyitdanlıoğlu, “Yunan İhtilali ve II. Mahmut’un politikaları”, *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, s.53.

¹³⁸ Mehmet Seyitdanlıoğlu, “a.g.m”, s.55.

¹³⁹ Selahattin Salışık, a.g.e, s.153-154.

¹⁴⁰ Zekeriya Türkmen, “a.g.m”, s.223-224.

¹⁴¹ Serap Toprak, “19.Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar”... s. 2847.

vadettiğinden farklı olmuş İsyana katılmayanlar Rus ordusunun değil, asiler Osmanlı ordusunun ayakları altında kalmıştı.¹⁴²

İsyan girişimi Osmanlı Devleti'ni bazı tedbirler almaya zorladı. Bölgedeki Osmanlı askeri varlığının güçlendirilmesi yanında isyana katılan veya destek verenler şiddetle cezalandırıldılar. İsyana destek verdiği tespit edilen Fener Rum Patriği V. Gregorios resmi kıyafetleri üzerinde olduğu bir halde Patrikhane kapısında asılarak idam edildi.¹⁴³ Osmanlı'nın bu net tavrı karşısında büyük şok yaşayan Avrupalı Devletler memnuniyetsizliklerini ifade ederken Rusya memnuniyetsizliğini ileri taşıyarak Osmanlıya ultimatö veriyordu. Fener Rum Patriğinin idamı Rum ihtilâlinin dini hüviyet kazanmasının önünü açarken isyan hareketinin Avrupalı maceraperestler tarafından da desteklenmesine sebep oldu.¹⁴⁴ Başarısız isyan girişiminin ardından meydana gelen olaylar Rumların giderek bilenmesine, Osmanlı'nın ise Rum isyanlarını küçümsemesine neden oldu. Mora'da filizlenen isyan Eflak ve Boğdan'dan kaçan Rum milliyetçilerinin katılımıyla güçlendi.

Mora, barındırdığı Rum nüfus ve coğrafi yapısı nedeniyle isyan için çok daha elverişli gözüküyordu. Ali Paşa isyanı ile uğraşan Osmanlı ordusunun bölgedeki asker sayısını azaltması, isyan hazırlığı içerisinde olan Rum milliyetçilerinin özgüvenini artırmıştı. Ocak 1821'den itibaren Mora'da toplanmaya başlayan Rum isyancıların sayısı 30 bini bulurken Osmanlı ordusu ise sadece 12 bin kişiden ibaretti. İsyancılara Aleksander İpsilanti'nin kardeşi Dimitrios İpsilanti öncülük ediyordu. İsyan için en uygun zamanın kullandığı bir sırada Petra Patriği Germanos öncülüğünde Rum isyancılar Kalavrita bölgesinde saldırılar düzenlemiş,

¹⁴² Serap Toprak, "19.Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar"... s. 2847.

¹⁴³ "İstanbul Patriği Etniki (Filiki) Etery'a'nın nüfuzlu üyelerinden olmasına rağmen, isyanın Rusya tarafından takbih edildiğini görünce korktu ve aforozname düzenleyerek Etery'a üyelerinin yapmış oldukları yeminlerin batıl olduğunu üyelikten çekilmeyerek devlete karşı savaşa devam edeceklerin lanet altında kalacaklarını ilan etti. Bu ilanın İstanbul ve Rumeli'de tesiri görüldü ise de Mora isyanının yatıştırılmasında hiçbir tesiri görülmedi. İnceleme neticesinde patrik Gregorios'un da isyanda parmağı olduğu anlaşılınca, aforoznameyi yayınlamış olmasına rağmen, resmi elbiseleriyle asıldı." (Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt No:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.113).; Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sebahaddin Egeli, *a.g.e.*, s.57-58.; Selahattin Salıksık, *a.g.e.*, s.158.

¹⁴⁴ Ali Fuat Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı:11/ 12 Ankara 2011, s.8.; Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.20.

Kalavrita Kalesine sığınan 200 Türk'ü katlederek isyan etmişlerdi.¹⁴⁵ 1821 Mart ayından itibaren başlayan isyanlarda ana hedef “*Mora’da tek bir Türk’ün kalmaması*”¹⁴⁶ idi. Kalavrita’da gerçekleşen ilk saldırının ardından asiler şiddetli saldırılarına devam etmiş, Petra Şehri isyan ateşi ile yangın yerine dönmüştü. Petra’da yaşanan kıyımı Fransız Konsolos Pouqueville şu şekilde aktarıyor.

*“Bu korkunç geceden sonra tekrar aydınlığı görebileceğime inanmadım. Tükenmek bilmeyen çılgınlarla 20 bin nüfuslu bir şehir yok oldu. Yunanlılar Türk mahallesini ateşe verdiler. Yollar cesetlerle doldu. Başpiskopos Germanos büyük sorumluluk altında. Yunanlılar köylerden Petra’ya Türklere ölüm naralarıyla geldiler. Camilerde haçlı bayraklar dalgalanıyordu. Papazlar birçok Türk çocuğunu vaftiz ettiler. Vostitça’dan gelen Rum ayanlar şehre girdiler. Bunların önlerinde, ellerindeki mızraklarda beş Türk kellesi geçirilmiş adamları yürüyordu.”*¹⁴⁷

Petra, Kalavrita ve Argos şehirlerinde yaşanan kıyım ve yağmalar Filiki Eterya Cemiyeti öncülüğünde başlatılan isyanların, milis güçler ve kleftler tarafından desteklenerek büyütülmesine sebep oldu. İsyân kısa sürede bütün Mora’yı etkisi altına aldı. Bu sırada Tripolice, isyancılar tarafından kuşatılmış ve durumu giderek kötüleşmişti. İsyân haberleri İstanbul’a ulaşmış, ancak alınan tedbirler çok sayıdaki Rum isyancı ile baş etmeye yetmemişti. Mayıs ayından başlayarak 5 ay süreyle muhasara edilen Tripoliçe az sayıda Osmanlı askeri ile 2 bin kadar Arnavut tarafından korunuyordu. Bu sırada şehirde açlık baş göstermiş, taraflar arasında teslim şartları konuşulmaya başlanmıştı. Teslim şartlarının görüşüldüğü sırada Arnavut birlikleri Rumlar ile gizlice anlaşmış, güvenli bir biçimde Mora’yı terk etmeleri karşılığında kale kapılarını açarak isyancıların şehre girmesini sağlamıştır.¹⁴⁸ Rum isyancıların 10 Ekim 1821 gecesi şehri ele geçirmelerinin ardından insanlık tarihinde eşine ender rastlanır bir katliam gerçekleşti. 40 bine yakın

¹⁴⁵ Ali Fuat Örenç, “Yunanistan’ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen...”, s.10.

¹⁴⁶ Musa Gürbüz – Mustafa Turan, “a.g.m”, s.22.; Salahi Sonyel, “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora’daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?” *Belleten*, Cilt:LXII, Sayı:233, 1998, s.110.

¹⁴⁷ Musa Gürbüz – Mustafa Turan, “a.g.m”, s.26.; Salahi Sonyel, “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora’daki Türkler Nasıl ...”, s.111.

¹⁴⁸ Ali Fuat Örenç, “Yunanistan’ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok ...”,s.13-14.

Türk hunharca katledildi.¹⁴⁹ 1821 yılı Mart ayında Mora'da yaşayan 50 bin Türk'ten 1822 yılına gelindiğinde eser kalmamıştı.¹⁵⁰

Mora İsyanı Rum milliyetçileri açısından başarıya ulaşmış, ancak Megali İdea hedeflerine ulaşmada sadece bir başlangıç olmuştu. Filiki Eteryalı liderleri isyanın Ege ve Akdeniz'e yayılması için çaba sarf etmiş, bu amaçla 19 Haziran 1821'de Konstantin Kanaris'i Kıbrıs'a göndermişlerdi. Karanis Kıbrıs Başpiskoposu Kiprianos'u isyana teşvik ederek, Mora İsyanına desteğinin yanında Kıbrıs'ta ayaklanma için hazırlanmasını istemişti. Kiprianos'un isyan hazırlığı haber alınmış, Kiprianos başta olmak üzere isyanı destekleyen çok sayıda Rum, Osmanlı tarafından idam edilmişti.¹⁵¹

Tripoliçe katliamından ilham ile ilerleyişlerini sürdüren Rum milliyetçileri Mora'da katliam ve yağma hareketine devam ederek Ekim 1821 sonrasında da faaliyetlerine devam ettiler. Başta Anabolu ve Eğriboz olmak üzere birçok yerde devam eden çatışmalarda çok sayıda Türk şehit oldu. Bu sırada Osmanlı Devleti isyanlarla başa çıkmanın yollarını arıyor, bir taraftan Avrupalı Devletler ile görüşmelerini sürdürürken diğer yandan askeri tedbirlere başvurarak bölgeye asker sevk ediyordu. Alınan tedbirler doğrultusunda 1822-1824 yılları arasında isyanı bastırmakla görevlendirilen Hurşit Paşa, Berkofçalı Yusuf Paşa, Tırhala Mutasarrıfı Mehmet Reşit Paşa ve Çirmen Mutasarrıfı Salih Paşalar kısmi ilerlemeler kaydetmiş ancak kesin neticeye ulaşamamışlardı.¹⁵²

Rum mukavemetinin kırılmaması karşısında Osmanlı Devleti Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşadan yardım istemek zorunda kaldı. Kavalalı, oğlu İbrahim Paşaya Mora Valiliğinin verilmesi karşılığında yardımını kabul ettiğini bildirdi. II. Mahmut'un 1 Nisan 1824'te İbrahim Paşayı Mora Valiliğine tayin etmesi üzerine Mısır kuvvetleri 19 Temmuz 1824 İskenderiye'den hareketle Mora üzerine sevk

¹⁴⁹ Salahi Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl ...", s.111.; Ali Fuat Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok ...",s.14.

¹⁵⁰ Salahi Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?" *Belleten*, Cilt:LXII, Sayı:233, 1998, s.111.

¹⁵¹ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s.7.

¹⁵² Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri*, Babı Ali Kültür Yayıncılık, İstanbul 2009, 45-48.

edildi. 16 bin kişiden oluşan¹⁵³ Mısır kuvvetleri Mart 1825'te Mora'ya ayakbastı. Osmanlı ordusu ile birleşen Mısır kuvvetleri Modon ve Navarin'in ardından 23 Haziran'da Tripoliçe'yi kuşattı. Düzenli birlikler karşısında direnemeyen asiler Tripoliçe'den temizlendi. Tripoliçe'nin ardından Petra (Balyabadra)'ya yönelen Osmanlı kuvvetleri önce Petra'yı ardından Misolongi ve nihayet 5 Haziran 1827 tarihinde Rum isyancıların son direniş noktası olan Atina'yı ele geçirerek isyanı bastırdı.¹⁵⁴

Mora'da isyanın bastırılması Mehmet Ali Paşa'nın gücünü ortaya koymuş, Osmanlı Devleti'nin ise Doğu Akdeniz'deki konumunu yeniden güçlendirmişti. Osmanlı'nın hâkimiyeti ele geçirmesinin ardından harekete geçen İngiltere ve Rusya ittifak etme yoluna gittiler. Zira Doğu Akdeniz de güçlü bir Osmanlı her iki devletin de çıkarlarına uygun düşmüyordu. 4 Nisan 1826'da Petersburg Protokolünü imzalayan taraflar Haziran 1826'da Protokolü Osmanlı Devletine ileterek kabulünü talep ettiler. Osmanlı Devleti'nin kesin bir dille reddettiği protokolde özetle; *“Yunanistan, Osmanlı Devletine vergi yolu ile bağlı olan özerk bir devlet durumuna gelecek ve Bütün Türkler Yunanistan'dan çıkarılacak...”*denmekteydi.¹⁵⁵

Osmanlı'nın ret cevabı üzerine harekete geçen İngiltere ve Rusya donanmaları Çanakkale Boğazını kesmiş, Fransız kuvvetlerinin de desteği ile Mora açıklarında devriyeye başlamışlardı. Avrupalı Devletler ve Rusya'nın hasmane tutumu karşısında ipler giderek gerilmiş, İstanbul'da bulunan İngiliz, Rus ve Fransız elçileri ülkelerine gönderilmişti. Karşılıklı restleşmelerle devam eden süreç Navarin'de bulunan Osmanlı Donanmasının 20 Ekim 1827'de yakılmasıyla koptu. Kopan diplomatik ilişkiler kısa süre sonra yerini savaşa bırakmış, Rusya Nisan 1828'de Osmanlı Devletine savaş ilan etmişti. Savaşa hazırlıksız yakalanan Osmanlı Devleti Rusya ile giriştiği muharebede mağlup olmuş, Eylül 1829'da Edirne

¹⁵³ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.114.

¹⁵⁴ Muhammet Hanefi Kutluoğlu, *“Kavalalı İbrahim Paşa”Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 21, 2000 s.331.; Salahi Sonyel, “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl ...”, s.120; Selahattin Salıxık, *a.g.e.*, s.159-160.

¹⁵⁵ Mustafa Turan, “Avrupalı Devletlerin Osmanlı Politikaları ve 1821 Yunan İsyanı”, *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyânlar (Sempozyum Kitapçığı)*, Diyarbakır 2015, s.344.

Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştı.¹⁵⁶ Edirne Antlaşmasını takip eden süreçte Şubat 1830'da imzalanan Londra Protokolü ile Bağımsız Yunanistan'ın sınırları çizilmiş, Nisan 1830'da Protokol Osmanlı Devletine iletilerek onanması talep edilmişti.¹⁵⁷

Bağımsız Yunanistan 24 Nisan 1830 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından tanınmış, böylelikle 1821 yılında başlatılan ayaklanmalar ilk meyvesini vermişti. Avrupalı Devletlerin yardımıyla çizilen sınırlar, ulaşılmak istenen Büyük Yunanistan hedeflerinin çok gerisindeydi. Esasen ne Avrupalı Devletler ne de Rusya, Büyük Yunanistan fikrini savunmuyor sadece Akdeniz'deki Osmanlı hâkimiyetini ortadan kaldırmak suretiyle kendi çıkarlarını önceliyordu.¹⁵⁸ Rumlar ise Megali İdea hedefleri doğrultusunda faaliyetlerine devam ederek ihtilâli Ege adalarına oradan da Anadolu'ya yaymanın yollarını aradılar. 1831 yılında Girit'te baş gösteren isyan Avrupalı Devletlerden yeterli destek alamamış ve kısa sürede bastırılmıştı.¹⁵⁹

1830 yılında bağımsızlığını kazanan Yunanistan'da bu tarihten itibaren Yunanistan'ın idaresi meselesi gündeme gelmiş, 1830-1832 yılları arasında Yunanistan'a tam anlamıyla anarşi hâkim olmuştu. O sırada Rum isyancıların liderliğini üstlenen Kapodistrias'a Londra Protokolü hükümleri hatırlatılmış ve nihayet Mayıs 1832'de Bavyera Wittelsbach hanedanından Prens Otto'nun Yunanistan tahtına oturması kararlaştırılmıştı. Prens Otto 6 Şubat 1833'te Yunanistan tahtına oturdu. Tahta çıktığında henüz 17 yaşında olan Otto, Yunanistan'ı naipler vasıtasıyla yönetti. 1833-1843 yılları arasında Yunanistan idaresinde söz sahibi olan naipler Rumlar tarafından eleştirilmekte, hoşnutsuzluğa neden olmaktaydı. Otto'nun 1844'te ilan ettiği meşrutî yönetimle Yunanistan'da naipler dönemi sona erdi. Yeni yönetim biçimi Rumların Yunanistan idaresindeki söz hakkını yeniden elde etmesine ve böylelikle Megali İdea düşüncesinin yeniden filizlenmesine ön açtı.

¹⁵⁶ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.120-121.; Mustafa Turan, "a.g.m", s.345.

¹⁵⁷ Salahi Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl ...", s.120; Zekeriya Türkmen, "a.g.m", s.225.; Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk Yunan İlişkileri*, Ankara 1993, s.29.

¹⁵⁸ Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.33.

¹⁵⁹ Zekeriya Türkmen, "a.g.m", s.226.

1844 yılında gerçekleşen seçimlerden galibiyetle çıkan İoannis Kolletis henüz meşruti anayasanın hazırlanma sürecinde şunları söylüyordu:

“... Yunanistan Krallığı, bütün Yunanistan değildir. O, Yunanistan’ın sadece küçük ve en fakir parçasıdır. Yunanlı da sadece kraliyet sınırları içerisinde yaşayan Yunanlı değildir. Yanya’da, Selanik’te, Serez’de Edirne’de, Konstantinopolis’te, Girit’te, Sisam’da yaşayan ve tarihin herhangi bir döneminde ve hangi topraklarda yaşamış olursa olsun, Yunan ırkına mensup olan herkes Yunanlıdır. Elenizm’in iki büyük merkezi vardır. Atina ve Konstantinopolis, Atina sadece kraliyetin başşehridir. Konstantinopolis ise bütün Elenlerin sevinci, ümidi olan büyük başşehirdir.”¹⁶⁰

İoannes’in henüz ilk icraatında Megali İdeadan bahsetmesi Yunanistan’da yaşayan her Rum’un Büyük Yunanistan fikri etrafında kenetlendiğini göstermesi açısından önemlidir. Nitekim Rum milliyetçileri bu tarihten sonrada Büyük Yunanistan rüyasıyla faaliyetlerine devam etmiş, buldukları her fırsatta Osmanlı aleyhine genişlemeye çalışmışlardı. Kırım Harbi yıllarında Rusya’nın yanında Osmanlıyla savaşma isteği, 1864 ada isyanları, 1866 Girit İsyanı ve yürütülen tedhiş bu emelin neticesiydi.

Yunanistan’da Prens Otto dönemi, Otto’nun 1863’te ülkesine dönmesiyle sona erdi. Bu tarihten sonra Danimarkalı Prens Adolf George (Yorgo) Yunanistan tahtına çıktı. Yorgo dönemi Osmanlı-Yunan ilişkilerinin gerginleştiği bir dönem oldu. Yorgo’nun 1863’te tahta çıkışının hemen ardından Yedi Adalar Yunanistan’a verilmiş,¹⁶¹ Girit isyanları baş göstermiş, Rus-Yunan ilişkileri mezhep şemsiyesi altında yürütülen siyasetle geliştirilmişti. Yine bu dönemde Rum milliyetçiliği yükseltilmiş, Rum milliyetçileri Etniki Eterya adıyla kurdukları cemiyette Türk düşmanlığını bayraklaştırmışlardı.¹⁶²

¹⁶⁰ Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.31-32.; Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde ...*, s.30.

¹⁶¹ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde ...*, s.31.

¹⁶² Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.36-37.; Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde ...*, s.31-32.

C. Etniki Eterya Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Yunan ayrılıkçı hareketinin önemli teşkilâtlarından olan Etniki Eterya Cemiyeti 1894 senesinde Atina'da kuruldu. Yunan ordusunda yer alan genç subaylar tarafından kurulan cemiyet, Yunan milliyetçileri tarafından farklı tarihlerde kurulan ayrılıkçı yapılar ile aynı gayede ittifak etmiş, Megali İdea'nın savunuculuğunu yapmıştır.¹⁶³ Üstelik önceleri farklı milletlerin sempatisini kazanmak, destekçilerini artırmak ve asıl gayesini gizlemek maksadı ile kullandıkları kılıf kavramları (dostluk, sanat, edebiyat v.b) terk ederek doğrudan doğruya millilik vurgusu yapması Fransız İhtilâli sonrası gelişen ulus devlet fikrinin belirginleşmesi yanında cemiyetin şahsında Yunanlıların kendilerine duydukları özgüveni göstermesi bakımından önemlidir.¹⁶⁴

İlk zamanlar gizli bir cemiyet olarak faaliyet gösteren Etniki Eterya kısa zaman içerisinde hızlı bir biçimde teşkilâtlanmış, 1895 Eylül'ünde 60 olan üye sayısını 1896 yılı baharına gelindiğinde 3165 kişiye yükseltmişti.¹⁶⁵ Cemiyet mensupları arasında farklı zümre ve meslek gruplarına mensup nüfûzlu kimseler yer almakta; bu durum Etniki Eterya'yı Yunan iç siyasetinde etkin hale getirmekteydi. Kuzeyde Bulgar komitacılarının Makedonya içlerinde yaşayan Yunanlılara uyguladığı tedhiş ve içerde Avrupalı devletlere borçlu bir hükümete olan muhalefetini yüksek sesle dile getiren Cemiyet, tanınırlığını hızla artırıyordu. 1896 yılı yaz aylarında Etniki Eterya milislerinin Makedonya'da giriştikleri silahlı mücadele Yunan basınında geniş yer bulmuş, Etniki Eterya Yunan halkı gözünde yegâne kurtarıcı olmuştu.¹⁶⁶

Yunan kamuoyu üzerindeki etkisini günden güne artıran cemiyet neredeyse bütün Yunanistan'a tahakküm eder hale gelmiş; adeta devlet içinde devlet olmuştu. 1895 yılından başlayarak kısa süre zarfında Yunan siyasetine bu denli hâkim olabilmeyi başarmış olan Etniki Eterya, başarısını Yunan iç siyasetindeki çalkantıların yanında Yunan halkını katıksız bir Türk düşmanlığı ile manipüle

¹⁶³ Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sebahaddin Egeli, *a.g.e.*, s.53-54.

¹⁶⁴ *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.18.

¹⁶⁵ Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.38.

¹⁶⁶ Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.39.

etmesine borçludur. Nitekim henüz kuruluşu sırasında metne geçen şu satırlar cemiyetin fanatizm ve romantizmini ortaya koymaktadır.

“- *Ezeli ve ebedi düşmanımız Türklerdir.*

- *Yunan ulusu bağımsızlığını kazanmak ile mühim bir kazanç sağlayamadı. Ulusun büyük bir kısmı Türklerin boyunduruğunda kaldı. Bu vatandaşlarımızı kurtarmak hepimizin görevidir.*

- *Megali İdeayı gerçekleştirmek için savaş şarttır.*

- *Yunanistan'da parti mücadeleleri ve fikir ayrılıkları kesinlikle terkedilmelidir.*

- *Bütün Grek ulusunun Etniki Eteryaya bayrağı altında toplanmaları yüksek çıkarlarımızın gereğidir.*

- *Megali İdeanın gerçekleşmesi için her türlü araca başvurulacaktır.*

- *Etniki Eteryaya Rum halkını bütünü ile silahlandıracaktır.*

- *Mukadderat olan vaktin gelmesinden sonra ezeli ve ebedi düşmanımız olan Türklere saldırılacaktır.*

- *Ezeli ve ebedi düşmanımız olan Türklere karşı Yunanistan hiçbir yardım beklemeyecek ve yalnız kendisine güvenecektir.*

- *Etniki Eteryaya doğuda birçok karışıklıklar çıkaracaktır. Bu taktirde hükümet ilgisiz kalır veya tarafsız olursa Etniki Eteryaya hükümete görevini bildirecektir.*

- *Politik fırsatlardan yararlanmak Etniki Eteryaya'nın baş görevidir.*

- *Etniki Eteryaya bütün Rum zenginlerini örgüte yardıma davet eder.*

- *Sonsuz bir güce sahip elenizmin gücüne inanarak, ezeli ve ebedi düşmanımız Türklere karşı büyük düşmanlık hareketine başlanacaktır.*

- *Etniki Eteryaya hiçbir siyasi partiye üye olmadığı gibi hiçbir siyasi partinin de emrinde değildir.*

- *Şayet hükümet ülke sorunlarına eğilmez ise Etniki Eteryaya hükümeti görevini yapmaya zorlayacaktır.*

- *Tanrının yardımı ile Megali İdea kesinlikle gerçekleşecektir.*"¹⁶⁷

"Her şeye kadir tanrı ve büyük Yunanistan adına" sloganı ile faaliyetlerini yürüten Etniki Eteryaya 1896 Girit Ayaklanması ve 1897 Teselya muharebelerinin de azmettiricisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Megali İdeayı ateşli bir dille kitlelere taşıyan cemiyet dönemin tüm siyasetleri ile birlikte sarayı ve özellikle Başbakan Diliyallis'i zorluyor. Ana muhalefet lideri Dimitrios Rallis'in Etniki Eteryaya çizgisine yaklaşan siyaseti gerginliği artırıyordu.¹⁶⁸

Bu sırada Girit'te faaliyet gösteren ve Etniki Eteryaya'nın Girit uzantısı olarak düşünülebilecek Epitropi (İhtilal) Cemiyeti 1896 yılından başlayarak Girit'te isyan ve Türk ahaliye saldırılara başlamış, Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler ise Yunan basınında Türkler adadaki Hristiyanlara katliam uyguluyor şeklinde yer buluyordu.¹⁶⁹ Girit'e sürekli silah ve milis sevk eden Etniki Eteryaya ise bir yandan adanın Türklerine karşı saldırılar düzenlerken bir taraftan da Yunan hükümetinin adaya asker göndermesi için manipülasyonda bulunuyordu. Osmanlı kuvvetlerinin 1897 başında Hanya'yı kuşatması üzerine Epitropi Cemiyetinden gelen bir telgrafi değerlendiren Yunan hükümeti 10 Şubat 1897'de adaya asker çıkartma kararı almış, Kralın Yaveri olan Albay Timoleon Vasson komutasındaki 2000 kişilik Yunan kuvveti 13 Şubat 1897'de Girit'e çıkmıştı.¹⁷⁰ Vasson; adayı Yunan kralı adına işgal ettiğini ifade etmiş, Başbakan Diliyallis ise Yunan parlamentosunda Girit'i ilhak ettiğini ilan etmiştir.

Girit'in ilhak ilanının hemen ardından Etniki Eteryaya milisleri bitmek tükenmek bilmeyen bir ihtirasla kuzeye yönelmiş, 1897 Mart'ından itibaren Teselya

¹⁶⁷ Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.41-42.; Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Ankara 1985, s.11-12.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.18.

¹⁶⁸ Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.39-40; Selahattin Salıxık, *a.g.e.*, s.169-170.

¹⁶⁹ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.115.

¹⁷⁰ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1997, s.560-561.; Nükhet Adıyeke, "Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu", *DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, İzmir 1993, s.338-340.; 3000 kadar Yunan askeri ve birkaç top ve 15000 asker uniforması Girit'e gönderildi. Selahattin Salıxık, *a.g.e.*, s.149.

sınırına askeri yığınak yapmaya başlamıştı. Plan başta Makedonya Rumları olmak üzere Balkan milletlerini Osmanlı Devleti aleyhine birleştirmek ve bu suretle Makedonya bölgesini Yunanistan sınırlarına dâhil etmektir. Yunanistan sınırında yaşanan gelişmelerden haberdar olan Osmanlı Devleti ise gerekli tedbirleri almış, Müşir Ethem Paşa komutasındaki birlikleri sınıra sevk etmişti.¹⁷¹

Gerilim, 16 Nisan gecesini sınırı silah zoru ile geçmek isteyen Yunan birliklerinin tahrikiyle çatışmaya dönüştü. 18 Nisan 1897’de Osmanlı Devleti’nin savaş ilan etmesiyle Etniki Eteryası siyaseti meyvesini vermiş, Yunan kamuoyunca arzulanan savaş başlamıştı.¹⁷² Türk birliklerinin bariz üstünlüğüne sahne olan muharebelerde savaşın henüz başladığı 20 Nisan’da Milona Muharebesi kazanılmış, 25-26 Nisanda Yenişehir (Larissa) ve Tırlaha (Trikala) Osmanlı hâkimiyetine geçmişti. Geri çekilmek zorunda kalan Yunan birlikleri Dömeke (Domakos)’de toplanarak Osmanlı ordusuna karşı tutunmaya çalışmış ancak bozguna uğrayarak kaçmak zorunda kalmışlardı. Dömeke Muharebesinin kazanılması ile Atina yolu Türklere açılmış, savaş Osmanlı Devleti’nin kesin zaferiyle sonuçlanmıştı.¹⁷³

Yaklaşık son iki yüzyıldır çeşitli gerekçeler ile toprak kayıpları yaşayan devletin Yunanlılara karşı kazandığı zafer Osmanlı toplumunda büyük sevinçle karşılanmış, coşku sokaklara, şiirlere ve türkülere yansımıştı.

*“Hani sen harp diyordun bu firârın ne demek
Hani evvelki çalınlar hani kesmek biçmek
Âleme saldırıyordun kabına sığmayarak
Azdın artık seni elbette becâdir ezmek
Sâyemizde büyüdüñ kâfir-i nîmet çıktın
Bu cezadır sana Allah tarafından bîşek”¹⁷⁴*

¹⁷¹ Nicolae Yorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt 5, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s.502.

¹⁷² Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.40-41.

¹⁷³ Nicolae Yorga, *a.g.e.*, s.502-503.

¹⁷⁴ Yasemin Mumcuay, “1897 Türk Yunan Savaşının Basında Yer Alan Şiirlere Yansıması”, *Eskişehir Osman Gazi Üniversite Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, Eskişehir 2008, s.195.

Yunan kamuoyunda ise yenilginin faturası Başbakan Diliyallis'e kesilmişti. Diliyallis'in istifası ile boşalan koltuğa Skouloudis oturmuş, Türklerin ileri harekâtına engel olmak için çaresiz bir biçimde başta Rusya olmak üzere büyük devletleri yardıma çağırmıştı.

Rus Çarı II. Abdulhamit'e gönderdiği telgrafında tebriklerini sunarken aynı zamanda Osmanlı ordusunun Yunanistan içlerine doğru ilerlemesinin siyasi problemlere neden olacağını hatırlatmış, bu vesileyle arabuluculuk teklifini iletmışti. Bu sırada Yunan tarafının büyük devletlerin arabuluculuğu ile şartları belirlenen barış antlaşmasına razı olacağını bildirmesi, tarafların 18 Eylül'de masaya oturmasına ve 4 Aralık'ta İstanbul'da barış antlaşmasını imzalamalarına neden oldu.¹⁷⁵ Kazandığı askeri başarıya kıyasla oldukça mütevazı sayılabilecek bir bedele razı olan Osmanlı Devleti, Yunanistan'ı 4 Milyon lira tazminata mahkûm etti.¹⁷⁶

Teselya Muharebelerinde mutlak bir hezimete uğrayan Yunan milliyetçileri daha da hırçınlaştı. 13 Şubat'ta Girit'e asker çıkarmalarının ardından büyük devletlerin müdahalesi ile karşılaşan, Girit'te çıkarılan engel üzerine kuzeye yönelen ve tattıkları mağlubiyet ile çıkış yolu arayan Etniki Eteryia milisleri yeniden Girit'e yöneldiler. Adada Mart 1897'den itibaren oluşan statüko Yunan milislerinin ekim ayından itibaren gerçekleştirdikleri saldırılar ile bozuldu. Rumlar bu dönemde ada Türkleri ile birlikte İngiliz askeri unsurlarına da saldırılar düzenlemiş, mevcut durum üzerine İngiltere Osmanlı Devletinden adadaki askeri varlığını sonlandırmasını istemişti. Ayrıca Yunanistan Kralı Yorgo'nun ikinci oğlu Prens Yorgi'nin adaya vali olarak atanması da istekler arasında idi. Osmanlı Devleti için Girit üzerindeki hâkimiyetinin fiilen sona ermesi manasına gelen istekler Sultan II. Abdülhamit tarafından kerhen kabul edildi.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.561-563.

¹⁷⁶ Selahattin Salıçık, *a.g.e.*, s.177.

¹⁷⁷ Gülsel Oğuz, Osmanlı Gazetesinin (1897-1904) Girit İsyanlarına Bakışı, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (KEFAD) Cilt 7, Sayı 2, Kırşehir 2006, s.92.

Prens Yorgi'nin Girit valisi olması Yunan milliyetçileri için şüphesiz sevindirici bir durumdu. Zira Megali İdea çerçevesinde yürüyen Yunan siyaseti için Yunanistan Kralı ile aynı soydan gelen bir kimsenin Girit valisi olması Megali İdea için atılmış ciddi bir adımdı. Etniki Eteryah tahriri ile başlayan süreç Yorgi'nin valiliği ile neticelendi.¹⁷⁸ İngiltere'nin Rusya'ya karşı yürüttüğü Akdeniz politikası nedeniyle şimdilik ilhakı mümkün olmayan Girit'in Enosis'e şahsi tabiiyeti Balkan savaşları yıllarında fiili tabiiyete dönüşecek ilhak gerçekleşecektir.¹⁷⁹

D. Yunan Milliyetçilerinin Anadolu Faaliyetleri

XX. yüzyıl Osmanlı Devleti için yıkılış dönemidir. Yüzyılın hemen başında cereyan eden olaylar İbn-i Haldun'un ifadesi ile devletin girdiği inkıraz dönemini göstermektedir.¹⁸⁰ Devletin gündün güne güç kaybetmesi bir yandan emperyalistlerin hücumlarını artırırken diğer bir yandan da isyanları ve ayrılıkçı hareketleri büyütmeğe idi. 1910 yılından başlayarak aralıksız devam eden savaş hali imparatorluğunun tükenmesine, müttefik devletler karşısında imzaladığı 30 Ekim 1918 tarihli mütareke ile diz çökmesine neden oldu. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum Megali İdea çerçevesinde yürütülen Yunan siyaseti için şüphesiz kaçırılmayacak bir fırsattı. Nitekim mütarekenin hemen ardından Osmanlı ülkesinde başlayan Rum tacizlerinin,¹⁸¹ Yunan hükümetinin bilgisi ve koordinesinde yürütüldüğü bilinmektedir.¹⁸²

Bu dönemde Anadolu'nun Yunan işgaline hazır hale getirilmesi ve 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansından çıkacak kararların lehte şekillenmesini sağlamak üzere birçok ayrılıkçı cemiyet teşekkül etmiş, bu cemiyetler farklı sahalarda ayrılıkçı faaliyetler yürütmüştür. Örneğin bu dönemde kurulan "Rum

¹⁷⁸ Selahattin Salıçık, *a.g.e.*, s.176-177.

¹⁷⁹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.558.

¹⁸⁰ Detaylı Bilgi için Bakınız: İsmail Yakıt, "İbni Halduna Göre Devletlerin Ömrü ve Osmanlı İmparatorluğu", *Süleyman Demirel İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 8, Isparta 2001.

¹⁸¹ M.Tayyip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken - Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959, s.4-5.

¹⁸² Salahi Sonyel, *Türk Yunan Anlaşmazlığı*, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Türk Kültür Derneği, Ankara 1985, s.12.; Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk Yunan İlişkilerinin 101. Yılı (1821- 1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s.76.

Muhacirin Cemiyeti” Anadolu’dan göç etmiş Rumların yeniden Anadolu’ya dönmesine, Anadolu’daki Rum nüfusun artırılmasına gayret ederken, yine bu dönemde kurulan “Rum Cemiyeti Ticariyye” ise Rum tüccarları desteklemiş ve Müslüman tüccarların ise mutazarrır olmasına çalışmıştır. Yine aynı tarihlerde kurulan Asya’yı Sağra Cemiyeti, Mavri Mira Cemiyeti, Trakya Cemiyeti, Yunan İttihat Cemiyeti, Rum Cemiyeti Edebiyyesi, Müdafai-i Meşruta Cemiyeti, Matbuat Cemiyeti ve Mukaddes Anadolu-Rum Cemiyetleri de aynı maksatla kurulmuş ayrılıkçı cemiyetlerdir.¹⁸³

Mütarekenin hemen ardından çalışmalarına hız veren bir başka kurum ise Fener Rum Patrikhanesi’dir. Patrikhane her dönemde olduğu gibi bu dönemde de ayrılıkçı faaliyetlerin merkezinde oldu. O tarihte Fener Rum patrikliği görevinde bulunan Ğermanos yerini Dorotheos Mammelis’e bırakmış Mammelis ise güncel şartların getirdiği özgüvenle Patrikhaneye bağlı yeni birlikler teşekkül ettirmiş (Etniki Epitropia) bunun yanında Patrikhaneye bağlı okullarda misyoner faaliyetlere hız vermişti. Bu dönemde Osmanlı ülkesinde faaliyet gösteren misyoner okullarının sayısı 153’ü buluyor,¹⁸⁴ Anadolu’nun çeşitli yerlerine dağılmış bu okullar birer ifsat yuvası olarak faaliyet gösteriyordu. O yıllarda Merzifon Amerikan Koleji’nde görev yapan iki Türk öğretmenin şehit edilmesi üzerine yapılan incelemede ortaya çıkan mektuplar, okulların işlev ve maksadını ortaya koymasından önemlidir. Merzifon Amerikan Koleji Müdürü Mister Havayerd’in mektubunda şöyle diyor:

“Evvelden beri pek halı olan itimadım biz papazlar cemiyet-i amalinin hakiki nokta-i nazarı benâyi kendisine tabî tutmak için cenab-ı Hakk’ın âli-i suretinde tecelli ettiğini, Müslümanlara iman ettirmeyi kazanmaktadır. Bu münasebetle bu hikmet-i mukaddesenin ulviyetini ehemmiyetle nazar-ı dikkate alalım. Hristiyanlığın en büyük ve muntazam rakibi İslâmiyet olduğu gibi, Türkiye’de en kuvvetli Müslüman hükümetidir. Reisimize ma’lumdur ki, icap ederse neticeyi elde etmek için beş yüz sene duracağız ve bunlara encam-ı kâr muvaffak olacağız...”

¹⁸³ Fahri Taş, “Milli Mücadele Döneminde Rum Ayaklanmaları” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XII, Sayı 34, s.88-89.

¹⁸⁴ Fahri Taş, “a.g.m.”s.89-91.

Unutmayalım ki, hizmet-i mukaddesemiz nihayetine erinceye kadar, daha pek çok şehid kanı akıtacağız... Bundan sonra ümidimiz gençlere ma'tuf olmaktadır.”¹⁸⁵

Anadolu'nun Müslüman Türk nüfusu şüphesiz Yunan Megali İdeası önündeki en büyük engellerden biri idi. Bu sebeple Anadolu'da faaliyet gösteren misyoner okullar faaliyetlerini üç farklı amaç doğrultusunda planlamışlardır. Öncelik Anadolu'da meskûn Rum nüfusun kendilik bilincini inşası idi. Bu amaç Megali ideanın nesilden nesille aktarılması manasına gelir. İkinci amaç farklı din ve etnik kökenden kimselerin Hristiyanlaştırılmasıdır. Diğer bir amaç ise Müslümanlar arası ihtilaflar körüklenerek Anadolu'da itikadı bütünlüğün bozulması idi. ¹⁸⁶

Mütareke sonrası nüfus hareketleri üzerinde durulması gereken konuların başında gelmektedir. Nitekim Yunan siyasiler her ferdi ile Batı Anadolu'nun kadim Yunanistan'ın tabii bir uzantısı olduğu, bölgenin nüfus yapısı dikkate alındığında bu gerçeğin anlaşılacağı tezini savunuyorlardı. 2 Şubat 1919'da Paris Barış Konferansında konuşan Venizelos bu konudaki görüşünü; *“Daha önce Türkiye'ye ait olan herhangi bir ülkede kesin olarak bir Türk çoğunluğu yok ise o ülke müstakbel Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak kalmamalıdır.”¹⁸⁷* Şeklinde dile getirmiş, yine aynı toplantıda talep edilen toprakların kuzeyde İzmit'in doğusundan başlayarak güneyde Antalya'ya uzanan bölge olduğunu bu bölgede meskun 1.013.195 Rum olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁸ Oysa gerçek Yunan siyasiler ve Venizelos'un söylediğinden çok farklıdır.

1908 tarihli Aydın salnamesine göre bölgede yaşayanların sayısı (Aydın ve İzmir Bölgesi) 1.729.974 kişi olarak tespit edilmiştir. Bunların 1.313.561'i Müslüman, kalan 379.332'si ise Hristiyan'dır. Yine 1919 tarihli sayımda Aydın vilâyetinde bulunan Türk nüfusu 1.301.962 iken, Rum nüfus 233.756 ve Mentеше sancağında yaşayan Türklerin sayısı 368.406 iken Rumların sayısı yalnızca

¹⁸⁵ Fahri Taş, “a.g.m”, s.90 – 91.

¹⁸⁶ Mustafa Serdar Palabıyık – Yıldız Devenci Bozkuş, “a.g.m”s.122.; Fahri Taş, “a.g.m.”, s.91.

¹⁸⁷ Adnan Sofuoğlu, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesinin Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt X, Sayı 28, Mart 1994 Ankara, s.217.

¹⁸⁸ Serdar Sarısır, “Yunanistan'ın Batı Anadolu'da Nüfus Çoğunluğunu Sağlama Gayretleri ve Yunan Hükümetinin Bir Genelgesi” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37-38, Mayıs – Kasım 2006 Ankara, s.128.

85.548'dir.¹⁸⁹ Kaynaklarda zikredilen farklı birçok rakama rağmen değişmeyen gerçek Rum nüfusunun hiçbir surette Türklerden fazla olmadığıdır.

Esasen ne Venizelos ne de Avrupalı devletler Batı Anadolu'daki nüfus yapısının Yunanistan lehine olmadığına farkındaydılar. Bu sebeple bir taraftan batı kamuoyunu etkilemek için nutuklar atılırken bir taraftan da Anadolu'da Rum tedhişi yaşanıyor.¹⁹⁰ Anadolu Yunan işgaline hazırlanıyordu. Mütarekenin hemen ardından Trakya'ya gelen Fransız birlikleri demiryolu idaresine el koymuş, 4 Kasım 1918 tarihinden itibaren demiryolunun muhafazası görevini Yunan birliklerine devretmişti. Yunan birlikleri buna ek olarak 14 Ocak 1919 tarihinde Hadımköy-Çatalca-Burgaz demiryolu hattını kontrol altına almış, bu yolla Trakya'da bulunan Rumların Batı Anadolu'ya taşınması kolaylaşmıştı.¹⁹¹ Anadolu içlerine küçük müfrezeler şeklinde sokulan Yunan birlikleri çetecilik faaliyetlerine girişmiş, bir taraftan Müslüman Türklerin yerlerinden kaçmaları için çaba sarf ederken bir taraftan da Rum nüfusu artırmak için kaçak göçleri organize etmişlerdi. Bu husus 15 Şubat 1919 tarihli raporda şu şekilde yer almaktadır: “*Balkan Harbini müteakip Edirne, Aydın, İstanbul vilâyeti ile Karesi ve havalisine kendi arzu ve ihtiyarıyla alaka-i tabiiyet ve maliyelerini kat ederek Yunanistan hicret veya firar etmiş ve Hükümet-i mezkurece memleketlerini terk ve hicret etmiş olan Müslümanların emlakine yerleşmiş olan Rumlardan bir kısmı evvelce münferiden ve ahiren kafile halinde hududa sevk edilmekte ...*”denmiş ve yine 2 Nisan 1919 tarihli bir başka raporda “*akd-i mütarekeden beri hiçbir kayda tabii olmaksızın sureti tedriciyye ve daima da Memalik-i Osmaniye'ye dâhil olan Rumların miktarı elyevm mühim bir yekune baliğ olmuştur ...*”denilmektedir.

Bir tarafta bu gelişmeler yaşanırken diğer yandan Paris Barış Konferansı devam ediyordu. Yunanistan konferansa müttefik devletler safında katılmış,

¹⁸⁹ Adnan Sofuoğlu, “a.g.m”, s.218-219.; “Hâlbuki o zaman ki istatistiklere göre sade Aydın vilayetinde 1.291.962 Türk ve ancak 233.914 Rum bulunmakta idi...”M.Tayyip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken - Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959, s.5.

¹⁹⁰ Detaylı Bilgi için bakınız: “Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi”, *T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 30*, Ankara 1996, s.37-39.

¹⁹¹ Adnan Sofuoğlu, “a.g.m”, s 219.

Venizelos konferansta Kuzey Epir (Güney Arnavutluk), Trakya, Oniki Ada, İmroz (Gökçeada), Tenedos (Bozcaada) ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi gerektiğini net biçimde ifade etmişti. Sözde Büyük Yunanistan'ın parçası olan Kıbrıs konusunda ise İngiltere ile ters düşmemek için temkinli davranmış şimdilik bir talepte bulunmamış ancak Kıbrıs konusunda şu beyanatı vermekten de geri durmamıştı: *“Kıbrıs adası konusunda kesin bir istekte niçin bulunmadığımız sorusu akla gelebilir. Bunu yapmayışımızın çeşitli sebepleri vardır. En önemlisi elli yıl önce İyon adalarını vererek Yunan Krallığının büyümesine yardım eden ilk devlet niteliği kazanan ve savaş sırasında Kıbrıs'ı Kral Konstantin'e teklif etmiş olan İngiltere'nin sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a verecek kadar lütufkâr oluşuna inanmakta oluşumuzdur.”*¹⁹²

Konferans süresince Yunanlıların en büyük yardımcıları İngilizler oldu. İngiltere Yunanlıların Batı Anadolu'yu işgalini destekliyor,¹⁹³ kendi askerlerini riske atmadan çıkarlarını korumayı Yunan romantizmine bırakıyordu. İtalya ise İngiltere'nin bu tutumuna karşı Saint Jean De Maurienne Antlaşmasından doğan haklarını talep etmekte idi. Antlaşmaya göre İtalya; Antalya ve İzmir'i içine alan bölgeyi işgal edecek, müttefikler ise İtalyan işgalini tanıyacaktı. İngiltere muahedenin Rusya tarafından imzalanmadığı hatırlatmasında bulunarak Yunanlıların İzmir'i işgaline taraf oldu. İtalya'nın 23 Mart'ta Antalya ve 4 Mayıs'ta Kuşadası'na asker çıkartması üzerine müttefik devletler 6 Mayıs'ta toplanarak Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya asker çıkartmasını onayladılar.¹⁹⁴

12 Mayıs'ta kararının resmen onaylanmasının ardından Venizelos Selanik'te bulunan Yunan karargâhına *“Konferansın Yüksek Meclisi, bugünkü toplantısında ve bu anda, hazır beklemekte olan Yunan birliklerinin derhal İzmir'e gönderilmesine karar verdiğini bana bildirdi. Yaşasın Millet!”*yazan telgrafi ileterek, işgal için hazır bekletilen birliklerin harekete geçmesi talimatını verdi. Gemilere bindirilen 12 bin

¹⁹² Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.86.

¹⁹³ Sabri Sürgevil, “İzmir'in İşgali”, *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları-Bildiriler)*, 21-23 Eylül 1987, *Atatürk Araştırma Merkezi*, 1994 Ankara, s.1086.; Mustafa Balcıoğlu, *Milli Mücadele Tarihi Makaleler*, “Batı Anadolu'nun İşgali ve Kuvay-ı Milliye” Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2002, s.35.

¹⁹⁴ Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.86.

Yunan askeri 13 Mayıs'ta hareketle Midilli açıklarında bekleyen işgal kuvvetlerine katıldı¹⁹⁵. Böylelikle sayıları 25 bini¹⁹⁶ bulan Yunan işgal kuvvetleri İzmir'e doğru harekete geçiyordu. Harekâtı kumanda eden Albay Niko Zafiriü askerlerine hitaben şu emri yayınladı. *“Nereye gidersek gidelim, muhakkak ki esaret altında bulunan kardeşlerimizi kurtarmaya gidiyoruz. Kalplerimiz sevinçle doludur... Gittiğimiz yerlerde tesadüf edeceğimiz; babalarımız, kardeşlerimiz, kız kardeşlerimiz ve akrabalarımızdır. Bunlara karşı yapacağımız muamelede bu ciheti göz önünde tutalım. Kız kardeşlerimizin, zerafet ve samimiyet dolu gösterilerine coşkunluklarına karşı kardeş gibi davranalım. Gideceğimiz yerde yabancı dinlere bağlı kimselere de Türklere, Yahudilere ve Avrupalılara dahi tesadüf edeceğiz. Bunlara karşı davranışlarımızda da aynı kardeşlik duygularından ayrılmayınız. Bunlar da biraz sonra öz Yunanlı kardeşlerimiz olacaklar... Hedefe doğru yaklaşıyoruz. Tanrı bizimle beraberdir.”*¹⁹⁷

Yunanistan tarafında bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti ise başıbozuk Yunan milliyetçilerinin taşkınları ile baş etmeye çalışıyordu. İşgal Rumlar arasında kulaktan kulağa yayılmış ancak Osmanlı makamlarına resmi bir bilgi henüz ulaşmamıştı. İngiliz Amiral Calthorp, 14 Mayıs'ta İzmir'in Yunan kuvvetlerince işgal edileceğine dair notasını İzmir Valisi İzzet Bey'e ilettili. İzzet Bey durumu zaman kaybetmeden Ali Nadir Paşa'ya, Ali Nadir Paşa ise telgrafla İstanbul'a bildirdi. İstanbul'dan gelen cevap *“Bab-ı Ali'nin işgal hakkında bilgisi yoktur. Amiralin notasının mütareke gereği sayılıp, karşı gelinmemesi lazımdır. Halk arasındaki söylentilere önem vermeyiniz.”* şeklindeydi. Geçen süre zarfında Rumlar arasındaki söylenti Türkler arasında da yayılmış oluşan huzursuzluk üzerine Vali İzzet Bey Köylü gazetesine şu beyanatta bulunmuştu. *“Bazı kötü niyetliler, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği yönünde söylentiler çıkarmışlardır. Yalandır, tekzip olunur.”*¹⁹⁸ Ali Nadir Paşa ise bu sırada merkezden aldığı emri uygulamış ve emri altında bulunan birliklere şu emirnameyi iletmişti.

¹⁹⁵ Nurdoğan Taçalan, *Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yayınevi, Mart 2007, Ankara, s.233-234.

¹⁹⁶ Sabri Sürgevil, *“a.g.m”*, s.1083.

¹⁹⁷ Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s. 234-235.

¹⁹⁸ Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s. 258.; Yücel Özkaya, *Milli Mücadele Tarihi Makaleler*, “İzmir'in İşgali” *Atatürk Araştırmaları Merkezi*, Ankara 2002, s.60.

“1) İtilâf Devletleri tarafından mütarekenamenin 7. maddesine dayanılarak İzmir ve civarındaki istihkâmlar işgal edilecektir.

1)İşgal bugün öğleden sonra yapılacak ve İtilâf Devletleri söz konusu istihkâmlara birer müfreze gönderecektir.

2)Bugün gönderilecek müfrezelerin istihkâmlara varışlarında toplar, kama ve nişangâhlar ve bütün kısımlar müfreze kumandanlarına tamamen teslim edilecek ve istihkâmlarda bulunan komutanlar, subaylar ve erler bir araya toplanarak kolordudan verilecek emri bekleyeceklerdir. Yeni Kale’de bulunanlar kalede toplanacaklardır.

3)İstihkâmların işgali sırasında katiyyen karşı konulmayacak kendilerine gereken kolaylık gösterilecektir.”

Ali Nadir Paşa’nın emri ile son direniş umudu tükenmiş ve İzmir Yunan işgaline terk edilmiştir.¹⁹⁹

Yunan işgal kuvvetleri, 15 Mayıs sabahı saat 6’da İzmir sahilinde göründüler. Yunan gemilerine İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan gemileri de eşlik ediyordu. Saat 7.30’dan itibaren karaya çıkmaya başlayan Yunan birlikleri Rumların sevinç gösterileri ile karşılandılar. Rumlara ait fabrikalardan çalınan sirenler, kiliselerden yükselen çan seslerine karışıyordu. Ellerinde çiçekler ve hediyelerle bekleyen Rum gençleri Yunan askerlerinin etrafında toplanarak “Zito (Yaşasın) Venizelos”nidaları atıyordu.²⁰⁰ General Nider o anları günlüğünde şu şekilde anlatıyor: “... 500 sene yabancı boyunduruğunda inleyen güzel İyonya, Yunan ordusunu sevinçle karşılıyordu. İyonya’daki Yunanlılar misli görülmemiş bir tezahüratla askerlerini karşılayıp, Yunan bayraklarını öpüyordu. Bu kutsal anlarda nice kalpler heyecandan çarpıp, nice asil duygular canlanıyor.”²⁰¹ Zafer sarhoşluğu ile devam eden gösterilerde Rum milisler ön saftaydı. O milislerden biri olan Yannis Yunan bayrağı ile gezindiği İzmir sokaklarına zafer nidaları atıyor, işgali kutluyordu.

¹⁹⁹ Mustafa Budak, “İzmir’in İşgali Sürecinde Osmanlı Harbiye Nezaretinin Direnişle İlgili Tavrı”, 90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumları, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2011 s.316.

²⁰⁰ Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s. 232.; Murat Hatipoğlu, a.g.e., s.89-90.

²⁰¹ Murat Hatipoğlu, a.g.e., s.90.

Bu sırada; Yunan işgali ve Rum tahriklerine daha fazla tahammül edemeyen Hasan Tahsin ile birlikte bir gurup Türk genci Batı Anadolu’da Milli Mücadelenin ilk kurşununu sıkmış, Yannis’i yere sermişlerdi. Yunan Efzon alayları ile yaşanan ilk çatışmada Hasan Tahsin şehit edildi. Çatışma büyük bir katliamın fitilini ateşlemiş Yunan birliklerini topyekûn harekete geçirmişti. İnsanlık tarihinde eşine az rastlanır bir kıyıma girişen Yunanlılar kadın, çocuk, yaşlı demeden Türkleri katlediyor, Türklere ait ev ve iş yerlerini ateşe veriyorlardı. İşgalin hemen ardından gerçekleşen bu katliamda öldürülen Türk sayısı 2 binden fazla idi.²⁰²

Yunan işgal kuvvetleri İzmir’in ardından işgale devam etmiş, 15 Mayıs – 12 Haziran tarihleri arasında Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Manisa, Bayındır, Aydın, Ayvalık, Nazilli, Bergama ve Kuşadası’nı zapt etmişti. Zapt edilen tüm bölgelerde Türk kıyımı yaşanmış, Türklere ait ev ve iş yerleri ateşe verilmişti.²⁰³ Müslüman Türklere her türlü zulüm ve işkenceyi meşru gören Yunan canileri milli şehvetlerinin yanında dinen de yaptıklarının doğruluğuna inanıyorlardı. Zira henüz Anadolu’ya ilk ayak bastıkları andan itibaren papazlarca ekmek ve tuz ile kutsanan askerler yine papazlar tarafından irşat edilerek (!) katliama hazırlanıyorlardı. Bu hususta Rum Metropolit Chrysosthomos’un “*Ne kadar Türk kanı içerseniz, cennet size o kadar yakın olur. Türk kanı içmek sevaptır*”²⁰⁴ demesi dikkatlerden kaçmamıştır.

Bu motivasyon ile hareket eden Yunan işgal kuvvetleri ele geçirdiği bölgelerde bir dizi tedbirler alıyor, her şeyden önce bölgenin nüfus yapısını kendi lehine değiştirmeye çabalıyordu. İşgalin hemen ardından Venizelos’un talimatı ile kurulan göç komisyonu,²⁰⁵ Anadolu’ya yapılacak Yunan göçlerinin belli bir düzen içerisinde yapılmasından sorumlu oldu. Amaç; Anadolu’nun, Yunan Megali ideası çerçevesinde ve Wilson Prensipleri doğrultusunda yeniden iskânıdır. Komisyonun

²⁰² Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.90.

²⁰³ Detaylı Bilgi için bakınız: “Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu’da Yunan Mezalimi II-III”, *T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 30*, Ankara 1996, s.37-312.

²⁰⁴ Salim Gökçen, *Türkiyede Rum-Yunan Vahşet ve Terörü*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Kasım 2010 İstanbul, s.178.; “Ben Her şeyden evvel Hristiyan’ım” diye cevap veren Lloyd George; kendisine göre Batı Anadolu ve İzmir’de işlenen cinayetlerin kendisine göre gerekçesini anlatmıştı. Bakınız: Mustafa Balcıoğlu, *Milli Mücadele Tarihi Makaleler*, “Batı Anadolu’nun İşgali ve Kuvay-ı Milliye” Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2002, s.33.

²⁰⁵ Serdar Sarısır, “a.g.m.”, s.129-132.

telkini ve Venizelos'un talimatı ile Mayıs 1919'da çıkarılan göç genelgesi ve benzeri teşvik çalışmalarının tamamı bu amaca matuf çalışmalar oldu. Bu dönemde yayınlanan genelgelerde hangi bölgelerden göç edenlerin nerelere yerleşeceği, hangi meslek grupları için ne tip imkânların oluşturulduğu ve göç etmek arzusunda olan Yunan vatandaşlarının Anadolu'da toprak sahibi olabilecekleri bu toprakların kendilerine bedelsiz olarak verileceği vaat edilmekteydi. Bu çağrıya ilk olarak karşılık verenler Yunanistan'ın eğitim ve gelir seviyesi düşük köylüleri ile maceraperest Yunanlılardır. Anadolu'ya yığılan asker-sivil çok sayıda Yunanlı Batı Anadolu'yu tarumar ettiler.

Günden güne sınırları genişleyen Yunan mezalimi Türk milletinin bağrında derin bir yara açmış; bununla beraber Anadolu'nun Milli mücadele ruhu etrafında kenetlenmesini sağlamıştı. Hasan Tahsin ve arkadaşlarının sığıdığı ilk kurşun Türk'ün esir edilemeyeceğinin adeta bir delili idi. İşgal sahasının genişlediği her gün yeni direniş ve çatışma haberleri geliyordu. Kimi bölgelerde bozulan Yunan birlikleri geri çekilmek zorunda kalıyordu. Gelişmeleri dikkatle takip eden müttefik devletler Yunanlıların Anadolu'yu işgal girişimlerini maceraperestlik olarak nitelendiriyor, ancak şahsi emelleri için Yunanlıları kullanmaktan da geri durmuyorlardı.²⁰⁶ İngiliz Askeri İstihbarat Müdürü W. Edmonds raporunda *“Yunanlı ayak takımı dükkân ve evleri yağma ediyorlar ve Türklere çok kötü muamele yapıyorlar. Bunun sonucu olarak iç kesimlerde Türklerin yaptığı misilleme, onlara henüz kuvvet gönderilmemişçesine bir korku yaratmaya başladı... Tüm Anadolu'ya yayılmış bir avuç Yunanlı, işgal ettikleri toprakların bedelini çok pahalıya ödeyecekler”*²⁰⁷ demektedir.

Osmanlı hükümetinin silahsız olarak gerçekleşecek protesto gösterilerine müsaade edeceğini ilanı üzerine başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun çeşitli illerinde gerçekleşen mitinglere halk akın etmiş, İstanbul Mitinginde işgal 200 bin kişi ile tel'in edilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı

²⁰⁶ Mustafa Balcıoğlu, *Milli Mücadele Tarihi Makaleler*, “Batı Anadolu'nun İşgali ve Kuvay-ı Milliye” Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2002, s.33.

²⁰⁷ Salahi Sonyel, *Türk Yunan Anlaşmazlığı*, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Türk Kültür Derneği, Ankara 1985, s.15.

ile başlayan milli diriliş, Türk İstiklâl Savaşı!nı başlatırken Enosis düşüncesi ve Yunan Megali İdeasının ise hüsrarı olmuştur.

II. BÖLÜM

KIBRIS'TA ENOSİS FAALİYETLERİ VE TÜRK MUKAVEMETİ

A. II. Dünya Savaşı Yıllarında Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs'ın Durumu

I. Dünya Savaşı'nın bitimi ile imzalanan antlaşmalar bir antlaşmadan çok, galip devletlerin mağluplara birer diktası idi. Bu durum mağlup devletlerde büyük bir memnuniyetsizliğin yanında devletlerarası siyasi ilişkilerin gergin ve güvensiz bir ortamda sürüp gitmesine de zemin oluşturdu. Siyasal gerilim zaman zaman bölgesel çatışmalarla kendini gösteriyor bunun yanında yeni ittifak ve açılımlara da kapı aralıyordu.

Bu bağlamda Türk Yunan ilişkileri Aralık 1926 yılında imzalanan Atina Antlaşması ile yeni bir safhaya girmiş, mübadele ve buna bağlı bir takım ihtilaflar büyük oranda giderilmişti. Eleftherios Venizelos'un 1928'de Yunanistan'da yeniden iktidara gelişi ve akabinde yaptığı Türkiye ziyareti, Türk-Yunan yakınlaşmasını en net biçimde gösterir. Yakın bir geçmişte büyük mücadeleler vermiş iki ülkenin politikalarındaki şaşırtıcı değişim bir duygu değişiminden çok yenilenen şartların sonucu idi.²⁰⁸ Balkanlar ve Avrupa'da cereyan eden siyasi gelişmeler iki ülkeyi yakınlaştırmış ortak tehdit algısı oluşturmalarına neden olmuştur. Bu dönemde Bulgaristan ve İtalya'nın revizyonist politikaları, Almanya'nın Hitler öncülüğünde yürüttüğü saldırgan siyaset, Balkan devletleri arasında saldırmazlık antlaşmalarına ve paktların kurulmasına neden oldu. 9 Şubat 1934'te Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan tarafından kurulan Balkan Paktı bu yakınlaşmanın en somut şeklidir.²⁰⁹

²⁰⁸ Nilüfer Erdem, "Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları" *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sayı 23, Muğla 2009, 111-113.

²⁰⁹ Şükrü S.Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1993, s.43-44.

Gelişen tüm hadiseleri dikkatle takip eden Türkiye Cumhuriyeti dış politikasını “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*” ilkesine dayandırmakla birlikte artan gerilimin savaşa dönüşme ihtimalini de göz ardı etmiyordu. Mustafa Kemal Paşa’nın 1932 Eylül’ünde Amerikalı Gazeteci Mac Arthur’a verdiği beyanat bu konuda dikkate değer tespitler içermektedir: “*Versailles Muahedesi I. Cihan Harbine sebebiyet vermiş olan amillerden hiç birini bertaraf edemediği gibi, bilakis dünün başlıca rakipleri arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir. Zira galip devletler mağluplara sulh şartlarını zorla kabul ettirirlerken, bu memleketlerin etnik jeopolitik iktisadi hususiyetlerini asla nazarı dikkate almamışlar ve sadece husumet hislerinden mülhem bulunmuşlardır. Böylelikle içinde yaşadığımız sulh devresi yalnızca bir mütarekeden ibaret kalmıştır... Bence, dün olduğu gibi yarın da Avrupa’nın mukadderatı Almanya’nın alacağı vaziyete bağlı bulunacaktır. Fevkalade bir dinamizme malik olan bu 70 milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, üstelik milli ihtiraslarını kamçılatabilecek siyasi bir cereyana kendisini kaptırdı mı er geç Versailles Muahedesinin tasfiyesine tevessül edecektir... ”²¹⁰*

Mustafa Kemal Paşa’nın ortaya koydu görüşler haklılığını kısa sürede göstermiş, 1936 yılında İtalya’nın Habeşistan’a saldırmasının hemen ardından Mart 1938’de Almanya Avusturya’yı ilhak etmiş,²¹¹ süreç İtalya’nın Arnavutluk’u, Almanya’nın ise 1 Eylül 1939’da Polonya’yı işgali ile devam etmişti.²¹² Polonya’nın işgali üzerine harekete geçen İngiltere ve Fransa’nın 3 Eylül 1939’da Almanya’ya savaş ilan etmesi ile gerilim yerini yeni bir dünya savaşına bırakmış oldu.²¹³

İtalya 10 Haziran 1940 yılında İngiltere ve Fransa’ya karşı Almanya’nın yanında savaşa dâhil oldu. Akdeniz ve Balkanlar üzerinde planları olan Mussolini Yunanistan’ı işgal etmek üzere harekete geçti. Mussolini’nin 28 Ekim 1940’ta Yunanistan’a harp ilan etmesi Yunanistan için felaket, Türkiye için ise zor bir dönemin başlangıcıydı. İtalya, Yunanistan’da bulunan İngiliz üslerini gerekçe

²¹⁰ Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)*, Siyasal Kitapevi, Haziran 1997 Ankara, s.212-213.

²¹¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.279-280.

²¹² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s.293 .

²¹³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s.303-304.

göstererek harekete geçti. Yunan birliklerinin beklenmedik savunması karşısından bozulan İtalyanlar geri çekilmek ve Almanya'dan yardım istemek zorunda kaldı. Almanya 13 Aralık 1941'de aldığı yardım kararı ile İtalyan birliklerine yardıma girişti. Alman yardımı ile ilerleme kaydeden ittifak kuvvetleri 25 Nisan 1941 tarihine gelindiğinde bütün Yunanistan'ı işgal etmişlerdi.²¹⁴

Etrafta bu gelişmeler yaşanırken Türkiye savaşa taraf olmama²¹⁵ yolunu seçmiş ancak 1926'dan başlayarak devam edegelen Türk-Yunan yakınlaşmasının bir neticesi olarak insani yardımların Yunan halkına ulaştırılmasında aktif rol üstlenmişti. Ege'de savaşın henüz şiddetlenmediği 1940 yılından başlayarak savaş süresince devam eden yardımlar Yunan halkı için ümit kaynağı olmuştur. Yunan birliklerinin 1940 Kasım'ında İtalyan kuvvetleri karşısında elde ettiği başarı Türk kamuoyunda sevinçle karşılanmış bu dönemde Yunanistan'a yardımlar ilk kez gündeme gelmişti.²¹⁶ İlk olarak İtalyanlarla harbeden Yunan birliklerine 100 bin çift asker çorabı, 7 bin tüfek pompası ve 1,5 ton kalay yardım olarak gönderildi.²¹⁷ Yunanistan için giderek ağırlaşan şartlar açlık ve hastalığı beraberinde getirdi. 1942 yılına ait istatistikler bu dönemde açlık ve hastalık sebebi ile ölen Yunanlı sayısını 100 bin olarak göstermektedir.²¹⁸ Yunanistan'daki elim manzara karşısında harekete geçen Türkiye, Almanya ve İtalya ile görüşerek ablukanın kaldırılması, insani yardımların Türkiye üzerinden Yunan halkına ulaştırılması teklifini ilettiler. İngiltere ve

²¹⁴ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası ...*, s.148.; Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s.370-371.

²¹⁵ "Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu şunları söylemektedir... Memleketimiz mevut muharebeler karşısında bitaraf değil, sadece harp haricidir. Bitaraf olmak veya harp harici bulunmak, mütevekkilane akıbet beklemek demek değildir... Eğer bir taarruza maruz kalmazsak ve bizi taahhütlerimizi ifaya mecbur edici bir hadise çıkmazsa, isteyerek yürüttüğümüz sulh yolunu nihayete kadar yürütmeye kararlıyız..."Bakınız; Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye...*, s.232; İsmet İnönü 1 Kasım 1940 tarihli Meclis Konuşmasında Türkiye'nin tavrını şu sözler ile açıklar. "Muhterem arkadaşlar; Bizim harb harici vaziyetimiz, bize karşı aynı iyi niyeti gösteren ve tatbik eden bütün Devletlerle en normal münasebetlere mâni değildir. Kezalik, harb harici vaziyetimiz, bizim topraklarımızın, deniz ve havalarımızın muharipler tarafından birbiri aleyhine kullanılmasına istisnasız olarak mânidir ve biz muharebeye girmedikçe kafî ve ciddî olarak mâni kalacaktır." (*TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 14, Devre 6, İçtima 2, 1 Kasım 1940 Cuma, s. 4.)

²¹⁶ Ulvi Keser, "İkinci Dünya Savaş Sürecinde Yunanistan, Türkiye'de Mülteciler, Askeri ihlaller ve Esirler Sorunu", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 11, İstanbul 2010 s.382-383

²¹⁷Ulvi Keser, *Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal (1939-1945)*, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2010, s.154.

²¹⁸ Bülent Bakar, *Zor Zamanlarda İyi Komşuluk Örneği; İkinci Dünya Savaşında Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan Yardımlar*"*Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Sayı 84, Kış 2018 Ankara, s.109.

Fransa'nın teklife desteği ile kriz aşılmış yardımların Türkiye üzerinden ulaştırılması kabul edilmiştir.²¹⁹

Türkiye öncülüğünde yürütülen yardım faaliyetlerinin başlıca kaynakları uluslararası kuruluşlardan gelen yardımlarla birlikte Anadolu'da meskûn Türk ve Rum ahaliden toplanan aynı ve nakdi yardımlardır. Yardımlar Türkiye tarafından tahsis edilen Dumlupınar, Kurtuluş, Konya, Tunç ve Adana vapurları ile Yunanistan'a taşınıyordu. Kızılhaç ve gönüllü kuruluşlar eliyle ihtiyaç sahiplerine ulaştırılıyordu. Bunun dışında Yunanistan'a giden vapurlara bindirilen hasta ve yaşlılar Türkiye'ye getirilerek tedavileri ve bakımları Türk Kızılay'ı tarafından yapılıyordu.²²⁰

Yunan Kral Kaibi Damaskinos'un kullandığı şu ifadeler giden yardımların mana ve ehemmiyetini göstermesi bakımından önemlidir: *“Türk-Yunan dostluğu, Yunan milletinin şuuruna yerleşmiştir. Yunan milleti, karanlık ihtimaller devrinde, Türk milletinin Yunanistan'a yaptığı iyilikleri derin bir şükranla anacaktır. Yunan milleti Kurtuluş vapurunun içindeki kıymetli yüküyle, bahtsız Yunanistan'ın yanında dost Türkiye'nin, bu sadık komşusunun bulunduğu gösteren efsanevi gelişini gözleri yaşla dolarak hatırlamaktadır.”*²²¹

Bir yandan insani diplomasi sahasında adımlar atılırken bir diğer yandan Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na doğrudan taraf olması için çaba sergilenmekteydi. Bu çabanın teklife dönüşmüş en net şekli 1941 yılından itibaren Oniki Ada işgal eden Almanya'nın, Türkiye'nin savaşa kendi yanında girmesi karşılığında adaları Türkiye'ye verebileceğini ilam etmesidir.²²² Bilindiği üzere İtalya'nın Yunanistan'a savaş ilan etmesinin ardından Yunan birlikleri Ege

²¹⁹ Bülent Bakar, *Zor Zamanlarda İyi Komşuluk Örneği*;...s.102.

²²⁰ Ulvi Keser, *Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm...*,s331-412.; Nurgün Koç, “II. Dünya Savaşı'nda Alman İşgali Altındaki Ülkelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar”*Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış 2014, Sayı 68, s.143-145.

²²¹ Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ...* s.240.; Bülent Bakar, *Zor Zamanlarda İyi Komşuluk Örneği*;... s.99-105.

²²² Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ...* s.237-238.

adalarında teyakkuz haline geçmiş ancak Alman askeri gücü karşısında tutunamayarak adaları Alman – İtalyan ittifakına terk etmişti.²²³

Türk hükümeti adaların kendisine verilmesi teklifini kesin bir dille reddetmiştir. Zira Türkiye şu veya bu şekilde savaşa dâhil olmamak için gelecek her türlü teklife kapalıydı. İsmet İnönü Ankara'nın bu konudaki görüşünü 1 Kasım 1940 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada şu şekilde dile getiriyor: *“Geçen içtima devresini açarken, harp karşısındaki vaziyetimizi izah etmiştim. Cumhuriyet Hükümetinin haricî siyasetinde, gecen seneden beri, bir tebeddül vaki olmamıştır. Bunun en birinci sebebi, o siyasetin, siyasî istiklâl ve mülkî tamamiyetimizin mahfuziyetini esas tutması ve hâdiselerin seyrine göre tahavvül eden haris emeller ile alâkadar bulunmamasıdır... Hükümetiniz muhtelif vesilelerle size arz etmiştir ki, Türkiye'nin, hudutları haricinde bir karış toprakta gözü, bir hakkı ihlâlâ niyeti yoktur. Bize, emniyetimize, o emniyetle müteradif olan hayatî menfaatlerimize tecavüz niyetinde olmayan hiç bir devlet, bizim siyasetimizden endişe ve bizi, hakkımızın mahfuziyetini istediğimizden dolayı, muaheze edemez.”*²²⁴

İtalya'nın 1943 yılı Eylül'ünde yenilerek mütareke imzalamasının ardından adaların durumu Türkiye açısından kritik bir hal almış oldu. Mütarekenin ilgili maddesinde adalara ilişkin *“askeri harekât üssü olarak kullanılan veya Müttefiklerin lüzumlu göreceği diğer amaçlarla kullanılmak üzere Korsika ile bütün İtalyan arazisi, adalar dâhil teslim edilecektir...”*²²⁵ denmekte, böylelikle adalar İngiliz tasarrufuna bırakılmaktaydı.

1944 yılına gelindiğinde Almanya Müttefik devletler karşısında gerilemiş, Rusya'nın savaşa dâhil olması ile Alman kuvvetleri birçok bölgede geri çekilmek zorunda kalmıştır. Almanya Türkiye'nin desteğini almak arzusu ile adalar konusunda Türkiye'nin yanına olacağını beyan etmiş, ancak Türkiye'den yine umduğu cevabı alamamıştı. Üstelik Türk Dışişleri Temmuz 1944'te Atina'ya *“Türkiye'nin Oniki Ada hususunda dost ve müttefik Yunanistan'ın taleplerine hiçbir*

²²³ Necdet Hayta, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu ” *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 36, Kasım 1996 Ankara, s.819.

²²⁴ *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 14, Devre 4, İçtima 2, 1 Kasım 1940 Cuma, s. 16.

²²⁵ Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ...*, s.237.

şekilde karşı çıkmayacağını...”ileterek ederek konuya yaklaşımını deklere etmiştir.²²⁶

Almanya 7 Mayıs 1945’te kayıtsız şartsız teslim olduğunu ilan etti. Bu ilan adalarda bulunan Alman varlığına da son veriyordu. Yunanistan, Almanya’nın teslim olmasının hemen ardından 14 Mayıs 1945’te adalara asker çıkartmaya ve Yunan zırhlılarını adalar etrafında yüzdürmeye başladı. 15 Mayıs’ta Rodos adasına çıkan Kral Naibi Damaskinos “... Kendi Adalarında oturan ve dünyanın her tarafında bulunan Oniki Adalılar adına, yüzyıllardan beri bizi himaye eden ebedi büyük müttefikimize, hakiki dostumuz yenilmez Büyük Britanya’ya yabancı yumruğu altından kurtarılışımız ve milli kurtuluşumuza yaptığı kıymetli yardımlardan en hararetle hislerimizle en derin minnetlerimizi sunarız...”demekte ve Oniki Ada’nın Yunanistan’a ilhakına olan inancını dile getirmekteydi. İngiltere ise Adaların Yunanistan’a ilhakı konusunda istekli olmakla birlikte bunun sürece yayılması gerektiğini söylüyordu.²²⁷

Türkiye Oniki Ada konusunda görüşlerini daha önce ifade etmiş olmakla birlikte adalar konusunda Türk kamuoyunun hassasiyetlerinin dikkate alınmasını, en azından Türk karasına yakın bazı adaların Türkiye’ye bırakılması gerekliliğini savunuyordu. Bu sav her ne kadar resmi bir biçimde dillendirilmese de beklenti bu yöndeydi. Ethem İzzet Benice bu konudaki görüşlerini Son Telgraf gazetesindeki köşesinde şu şekilde kaleme almıştır: “...haklı, adaletli, her millet hakkında güvenli bir barış esasının hâkimiyeti mülahazası içinde; teklif yine bu esası koyup müdafaa edecek büyük devletlerden gelmek şekil ve şartıyla en az kendi komşularımız sayılan Meis ve benzeri adaların bervechi peşin Türkiye’ye bırakılması ve bunun asgari bir emniyet sağlığı sayılması gerekir... Ancak, genel barışı düzenlemek mevkiinde bulunanların, bu bahis mütalaa edilirken, Anadolu topraklarının bir devamından ibaret olan ve burnumuzun dibinde duran adaları

²²⁶ “İzlenen bu yol Türkiye’ye karşı ortaya çıkan Sovyet tehdidi ve Yunanistan’ın desteğinin sağlanması gerekçesi ile açıklanmaktadır.” Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye...*, s.238.

²²⁷ Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye...*, s.240.

*Türkiye'ye bir hak, adalet ve emniyet esaslı icabı olarak bırakmayı düşünmeleri ve teklif etmeleri de, yukarıda beyan ettiğim gibi şüphesiz yersiz olmaz...*²²⁸

Yunanistan adaların ilhakına bu kadar yaklaşmışken Türk basınında çıkan bu ve benzeri haberleri dikkatle takip ediyor. Çıkan haberlerin iki dost ülkenin arasını açacak cinsten olduğu tepkisi ile aba altından sopa gösteriyordu. Bu dönemde iki ülke kullandıkları ifadelerde dostluk vurgusuna sıklıkla yer vermiş, kerhen oluşan dostluk iklimine zarar vermemeyi tercih etmişlerdi. Türkiye'nin resmi anlamda adalar üzerinde hiçbir talebi olmamasına rağmen Paris Barış Konferansının devam ettiği Temmuz 1946 – Şubat 1947 tarihleri arasında Atina başta olmak üzere bütün Yunanistan'da papazlar öncülüğünde tertip edilen mitinglerde, Oniki Ada ile birlikte Gökçeada ve Bozcaada'nın da Yunan toprağı olması gerektiğini söylüyorlardı.²²⁹

Neticede; Yunan talepleri İngiliz desteğı ile kısmen de olsa gerçekleşmiş, 10 Şubat 1947'de imzalanan İtalyan Barış Antlaşmasınının 14. maddesindeki *“İtalya iş bu antlaşma ile Oniki Ada üzerindeki bütün egemenliğini Yunanistan'a devreder...”*²³⁰ ifadesi ile adaları Yunanlılara terk etmiştir.

II. Dünya Savaşı bütün dünyada olduğu gibi Kıbrıs'ta da etkilerini bütün şiddeti ile göstermişti. Ada, savaş süresince doğrudan askeri müdahaleye maruz kalmamakla birlikte ambargo ve ablukalardan fazlasıyla etkilenmiştir. Bu durum Kıbrıs'ta daha önceden ithal edilen malların imaline, Kıbrıs'ta yeni üretim alanlarının açılmasına ve bu sayede işçi sınıfının güçlenmesine bağlı olarak sendikal hareketlerin hız kazanmasına yol açtı. Sendikal hareketlerin ivmelendirmesi ile ortaya çıkan yeni politik iklim Kıbrıs'ta yeni partilerin kurulmasına, 1931 yılından bu yana devam eden baskıcı idarenin 1942 yılından itibaren yumuşamasına, 1943 belediye seçimleri ile Kıbrıslı Türk ve Rumların yönetimde doğrudan pay sahibi olmasına neden oldu.²³¹

²²⁸ Necdet Hayta, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu” *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 36, Kasım 1996 Ankara, s.835.

²²⁹ Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte ...*, s.247.

²³⁰ Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ...*, s.250.; Necdet Hayta, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları ...”, s.842-843.

²³¹ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.176.

Kıbrıslı Rumlar savaşın henüz başladığı 1940 yılında savaş ve İngiliz karşıtı tutumlarıyla öne çıkıyordu. Özellikle komünizm yanlısı Rumlar bu konuda en sert muhalefeti yapan grupların başında gelmektedir. İtalya'nın Yunanistan'a saldırdığı 1941 yılından itibaren işler değişmiş Kıbrıslı Rumlar bu tarihten itibaren İngiltere'yi dost ve müttefik addetmişlerdir. Bu şaşkıncı değişim o denli kuvvetliydi ki Rum Kilisesi tarafından 30 Ekim 1940 tarihinde düzenlenen mitinde papaz Leondios Türk, Yunan ve İngiliz bayrakları ile çıktığı kürsüden izleyenlere şu şekilde sesleniyordu. “...geçmişteki anlaşmazlıklar unutulmalıdır. Tanrının, büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Türkiye'nin yardımlarıyla kazanacağız...” yine aynı programda bir taraftan Yunan marşları çalınırken diğer yandan yaşasın kraliçe sesleri yükseliyordu.

232

Almanya'nın Mayıs 1941'de Girit'i işgali adada büyük endişe yarattı. Zira Almanlar Yunan anakarası ile birlikte tüm Yunan adalarını, şimdi de Girit'i işgal ederek Doğu Akdeniz'deki konumunu güçlendiriyordu. Almanların Kıbrıs'a asker çıkartması adanın Yunanistan'a ilhakını imkânsız hale sokabilir, Enosis'i imkânsızlaştırabilirdi. Bu durum Rumlarla birlikte İngilizleri de endişelendirmiş, İngiliz idaresi ada halkının desteğini almak maksadıyla 1931 yılından bu yana devam ettirdiği baskıcı idareyi yumuşatarak Türk ve Rumların kendi bayraklarını kullanabilmelerine, örgütlenebilmelerine müsaade etmişti. Ada Türk ve Yunan bayrakları ile şenlenirken, Rumlar iplerinden boşanmışçasına sevinç gösterilerinde bulundular. 1941 yılının ikinci yarısından itibaren Sovyetlerin harbe dâhil olması Rum komünistlerin müttefik İngiltere'ye olan bağlılığını artırmış aynı zamanda adanın harp sonunda Yunanistan'a bağlanacağına olan inancı pekiştirmişti.

Enosis yanlıları Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılacağından emin bir biçimde çalışmalarını sürdürürken bu durum Türkler arasında huzursuzluğa ve Türk halkı arasında Almanya sempatisinin yaygınlaşmasına sebep oldu. İngiliz uçaklarının 15 Mart 1942 yılında sehven Milas'ı bombalaması²³³ Türkler arasında heyecana neden olmuştu. Ancak Türk hükümetinin mutedil tutumu karşısında hadise bir krize dönüşmemişti. Ada Türkleri bu dönemde Türkiye'ye olan bağlılıklarını her fırsatta

²³² Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.10.

²³³ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1970)*... s.108-109.

dile getirmekten geri durmamış, kardeşlik hukukunun bir gereği olarak milli ve dini bayramları aynılık bilinci içerisinde büyük bir coşku ve gururla kutlamışlardır.²³⁴ Ada Türklerinin, Türkiye'ye bu denli yakın olması İngiltere için şüphesiz istenen bir durum değildi. İngilizler bu sebeple Türkleri yakından takip etmiş, Rumları tahrik ettiği gerekçesi ile Türklere ait bazı okul ve gazeteleri kapatmışlardır. Kıbrıs Türk milli mücadelesinin önder isimlerinden olan Dr. Fazıl Küçük'ün "*Halkın Sesi Gazetesi*"de bu ayrımcı uygulamadan nasibini alan gazetelerdendi. Bir tarafta Rum aşırılıkları dururken İngilizlerin Türk hareketliliğini tehdit olarak görmesi anlaşılmaz değildir. Zira Ankara hükümeti savaşta tarafsızlığını beyan etmiş, Yunanistan ise Alman ve İtalyanlara karşı İngilizlerin yanında yer almıştı. Ayrıca Rumlar arasında her geçen gün yayılan Komünizm düşüncesi İngiltere'nin işine doğrudan yaramamakla birlikte müttefik Sovyetleri hoşnut eden bir durumdu.

1940'lı yıllar adadaki Türk-Rum mücadelesinin kurumsallaştığı dönemdir. Kıbrıslı Rumlar bu dönemde PEO (Kıbrıs İşçi Federasyonu - Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία) ismiyle bir sendika ve sağ görüşleriyle öne çıkan EAM (Ulusal Özgürlük Cephesi-Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο)'ı kurmuşlardır. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı düşüncesinin ateşli savunucularından ve adadaki siyasal tedhişin öncü kurumu AKEL (Emekçi Halkın İlerici Partisi - Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού) yine bu dönemde kurulan bir diğer Rum partisidir.²³⁵ Türk toplumu ise bu dönemde Dr. Fazıl Küçük'ün önderliğinde önce KATAK (Kıbrıs Adası Türk Azınlıkları Kurumu)'ı ardından KMTHP (Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi)'yi kurdu. Bu iki kurum 1949'da birleşerek KTP (Kıbrıs Türk Partisi)'yi oluşturmuştur. ²³⁶ Neticede bu dönemde oluşan kurumlar her iki toplumun da tezlerini en net ve kitlesel biçimde aktarmasına imkân vermiş bunun yanında toplumlar arasındaki siyasal ve psikolojik ayrışmayı da derinleştirmiştir.

²³⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde ...*,s.350.

²³⁵ Süleyman Oğuz, *Kıbrıs*, Kıbrıs Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefokşa 1974,s.46-49.; Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, ...*s.13-22.

²³⁶ Ulvi Keser- Asporça Melis Keser, "Kıbrıs'ta Siyasi Dayanışma Örneği Olarak Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Katak"*Tarihte Kıbrıs II (İlkçağlardan 1960'a)*, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, Bursa 2017, s.1097- 1106.; Sabahattin İsmail, *100 Soruda ...*, s.34.37-38.

B. Kıbrıs'ta Rum Plebisiti

Yunan solu tarafından 1947 yılı başında başlatılan yoğun Enosisçi faaliyet kısa süre içerisinde zemin bulmuş, Yunan partilerinin katılımı ile büyüyen hareket, 27 Şubat 1947'de Enosis ilanına dönüşmüştür.²³⁷ Yunan parlamentosu bu tarihte Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması gerektiğini kabul etmiş ve bu konuda başta İngiltere olmak üzere Avrupalı devletlerin desteğini istemişti. İngiltere bu isteğe şüphesiz sıcak bakmıyordu.²³⁸ Üstelik Yunan iç savaşı hala devam ederken Yunan talepleri kadim bir istek ve Yunan şovenizminden öteye gitmeyecek bir hareket olarak gözükmekteydi. 10 Şubat 1947'de Oniki Ada'nın Yunanlılara bırakılması Yunanlıları heyecanlandırmış, olmayacak isteklerde bulunmalarına kapı aralamıştı.²³⁹

İngiltere Koloni Bakanlığı Yunan taleplerini kesin bir dille reddettikten sonra adada bir dizi tedbirler alma yoluna gitti. Lord Winster bu sebeple adaya gönderildi. Winster adada köklü bir reform ve yeni anayasa sürecinin başlatılması gerektiğini, anlaşmazlıkların ancak bu yolla giderilebileceğini düşünmekteydi. Winster 'in adaya gelişi Rumlar arasında tepkiye neden oldu. Rumlar Winster 'in yeni anayasa ve reform taleplerine karşı umursamaz hatta muhalif bir tutum içerisindeydiler.²⁴⁰ Karşılaştığı sert muhalefet Winster'i anayasal reform taslağından şimdilik vazgeçerek başpiskoposluk seçimini öncelemesine neden oldu. O güne kadar bu makama vekâlet eden Baf Piskoposu Leondios başpiskopos seçildi. Leondios başpiskopos seçiminden kısa süre sonra ölmüş, yerine Enosisçi kişiliği ile bilinen Girne Piskoposu Myriantheus (Makarios II) seçilmişti.²⁴¹ Piskopos değişiklikleri Rum siyasetinde değişim manasına gelmemektedir. Zira Tennes'ten sonra makama gelen Myriantheus da reform girişimlerine itibar etmemiş, anayasal

²³⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Nisan 1996, s.441-442. ; Halit Fikret, *Alasya, Tarihte Kıbrıs, ...*, s.163.

²³⁸ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.176; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde ...*, s.375-378.

²³⁹ Ramazan Tosun, "a.g.m", s.100.

²⁴⁰ Ahmet Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1978-1960)*, Ekin Yayınları, İstanbul 1960, s.77; Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa 1966, s.174-175.

²⁴¹ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorunun Kökleri...*, s.314.

düzenlemeler karşısında sert muhalefeti ile öne çıkmıştı. Anayasal düzenleme ve toplumlararası ihtilafların giderilmesi maksadı ile Winster tarafından oluşturulan kurucu meclis Kasım 1947 yılına gelindiğinde dağılma noktasındaydı. Rum siyaset yelpazesinden neredeyse hiç kimse mecliste bulunmuyor, meclis bu hali ile meşruiyetini sağlayamıyordu. Rum muhalefeti karşısında çaresiz kalan Winster 12 Ağustos 1948’de meclisi feshettiğini duyurdu. Meclis’in feshi Rumlar arasından memnuniyetle karşılanmış, kilisenin İngilizlere ve komünistlere karşı kazandığı çifte zafer olarak değerlendirilmişti.²⁴²

Yunanistan’da iç savaş devam ederken Kıbrıs’ta da Kilise ve komünistler arasında kıyasıya bir mücadele yaşanmaktaydı. Başpiskopos Myriantheus ateşli bir Enosis taraftarı olmasının yanında sıkı bir komünist düşmanıydı. Myriantheus Eylül 1948’de yayınladığı ilanda komünistleri lanetlemiş, bunun yanında komünist fikirlere sahip olduğu düşünülen kimselerin kilise organlarının seçiminde oy kullanamayacaklarını söylemişti. 1948 yılı Kıbrıs’ta siyasi krizler, eylemler, boykotlar ve grevler yılı oldu.²⁴³ Kıbrıs’ın içine girdiği siyasi ve ekonomik krizden sorumlu tutulan komünistler hızla itibar kaybederken AKEL bu süreçte siyasetini güncelleyerek iyiden iyiye Enosisçi bir çizgiye oturmuştur. 1949 seçimlerine aşamasız Enosis sloganı ile giren AKEL Kıbrıs’ın yeni bir sürece sürüklenmesine de ön ayak oluyordu. AKEL Eylül 1949’dan itibaren dillendirmeye başladığı plebisit talebini 23 Kasım 1949 Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna ilettili. Rum toplumu arasında memnuniyet verici bu gelişme adanın yeni valisi Andrew Wright tarafından endişe ile karşılanmış, kilise ise bu tarihten itibaren plebisit fikrini sahiplenerek bayraktarlığını yapmaya başlamıştır.²⁴⁴

Kilise konseyi 5 Aralık’ta aldığı kararda; İngiliz hükümetinin Kıbrıs halkının kendi kaderini tayin hakkını tanımasını ve derhal plebisit kararı almasını istemekteydi. Konsey kararları 12 Aralık 1949’da Başpiskopos tarafından valiye iletilmiş, kararın alınmaması durumunda kilisenin 15 Ocak 1950 tarihinde oylamayı

²⁴² Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, ..., s.164.; Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm*,..., s.60-65.

²⁴³ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde*... s.429-430.

²⁴⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde* ...,s.445-446.

gerçekleştireceği deklere edilmiştir. İngiltere talebi değerlendirmiş ancak meşruiyeti şüpheli bir oylamanın Kıbrıs'ın kaderini belirleyemeyeceği düşüncesi ile talebe ilgisiz kalmıştı. İngiliz idaresince Rumlara 17 Aralık'ta verilen cevap; Rumların gerçekte var olmayan bir sorun üzerinden Kıbrıslıları karar vermeye çağırdığı yönündeydi.²⁴⁵

Gelen cevap üzerine harekete geçen kilise hazırlıklara başladı. Hazırlıklar, o yıllarda Kitium Piskoposu olarak görev yapan ve ilerleyen yıllarda Kıbrıs Rum toplumunun liderliğini ele alacak olan Micheal Muskos (Makarios III) tarafından yürütülmektedir. Aslen Kıbrıslı olan Muskos; Atina ve Boston Üniversitelerinde İlahiyat eğitimi almış, sonrasında ise Kitium Kilisesine piskopos olarak atanmıştı.²⁴⁶ İyi eğitim almış bir kişi olan Muskos Enosis'e tutkun kişiliğinin yanında liderlik özellikleri ile de öne çıktı. Nitekim plebisitten kısa süre sonra (18 Ekim 1950) Kıbrıs Başpiskoposluğu görevine gelecek olan bu genç adam Makarios III adını kullanacak ve Kıbrıs siyasetini yeni bir döneme sokacaktır.²⁴⁷

Çağrının geniş kitlelere ulaşması, oylamaya mümkün olan en fazla sayıda kişinin katılması gerekmektedir. Plebisit bu sebeple bir halk oylamasından daha çok ulusal bir seferberlik, Enosis için atılacak son adım olarak halka sunuldu. Kilise 5 Aralık'ta aldığı plebisit kararının hemen ardından Rumlara şu ilan ile sesleniyordu: *“Muhterem Kıbrıs halkı! Kıbrıs, hürriyetine kavuşması için mücadele etmekten hiçbir vakit vazgeçmemiştir ve İngiliz idaresi süresince yabancı boyunduruğundan kurtulmak istediğini her zaman ifade etmiştir. Keza Kıbrıs hükümdarının dikkatini çekmek için mitingler, yürüyüşler, gösteriler düzenlemiştir. Plebisit'in bizzat hükümet kanalıyla organize edilmesini talep edeceğiz. Talebimiz reddedildiği takdirde 15 Ocak 1950'de bizler bunu gerçekleştirmiş olacağız. Artık Milli Ülkümüzün şahlanma etme zamanı gelmiştir. İngiltere imparatorluğu içerisinde hiçbir millet sessiz kalmamıştır. Bizim de değişmeyen idealimiz olan anavatan*

²⁴⁵ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.176.

²⁴⁶ Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.94-95.; Süleyman Oğuz, *Kıbrıs, a.g.e.*, s.15-20.

²⁴⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III – Enosis'e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırmaları Yayın Merkezi, Nisan 1998 Ankara, s.1; Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış Bir Devletin...*, s.94-95.

Yunanistan'la birleşme isteğimiz tabiidir. Bu nedenle mücadele edeceğiz. Kıbrıs Halkı! Her zaman görevini yerine getirdiğin gibi, şimdide ENOSİS ve yalnız ENOSİS için görev başına çağırılıyorsun bunun için oyunu kullanman gerektir. Milli Ülkümüzü şahlandırmak maksadıyla halk oylaması savaşına katılınız. YAŞASIN ENOSİS !!!"²⁴⁸

Enosis nidaları sadece Kıbrıs'la sınırlı kalmamış adadaki gelişmelere paralel olarak Atina Kilisesi ve Yunan basını da plebisite doğrudan destek vermişlerdir. Efimeris gazetesinin 14 Ocak 1950 tarihli haberinde Atina Kilisesinin desteğini şu cümlelerle ifade ediyordu. "... yarın tüm Kıbrıs Rumları oylamaya katılmak üzere ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını takdir etmek için şerefle ve haysiyetle kiliselere gelecektir. Dinine, vatanına saygılı, esaretten nefret eden her Kıbrıslı Rum, halk oylamasında cesaretle arzu ettiği Enosis'i yalnızca Enosis'i imza ederek takdir edecektir." Aynı gazete Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılacağına olan inancını ise "...bütün dünya dikkatlerini Kıbrıs'a çevirmiş, yarınki oylamayı ve sonucunu beklemektedir. Kıbrıs'ın Yunanistan'la ilhakı hususunda oylamayı olumlu karşılayacağına hiç şüphe yoktur..."²⁴⁹ diye yazmış, bu cümlelerle bir yandan Rumları plebisite teşvik ederken diğer yandan dünya kamuoyunu emelleri istikametinde etkilemeye çalışmıştır.

Kilise'nin koordinasyonunda gerçekleşen plebisitte oy kullanma noktaları da kiliselerdi. 15 Ocak 1950 Pazar günü sabah dokuzdan itibaren çalan çanlar Rumları pazar ayinine ve aynı zamanda Enosis için oy kullanmaya davet ediyordu. Tüm kiliselerde eş zamanlı olarak başlayan oy kullanma işlemi Rumların kendileri için hazırlanan pusulaları imzalaması şeklinde gerçekleşti.²⁵⁰ Günün sonunda oylamaya katılımı beklentinin altında kalmış,²⁵¹ kilise beklenmedik durum karşısında

²⁴⁸ Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sebahaddin Egeli, *a.g.e.*, s.115.

²⁴⁹ Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sebahaddin Egeli, *a.g.e.*, s.112-113.

²⁵⁰ "Enosis'e Evet" Diyenler "Kıbrıs'ın Yunanistan ile Birleşmesini İstiyoruz" yazan sayfayı imzalarken, karşı olanlar ise "Yunanistan ile birleşmeye karşıyız" sayfasını imzalıyordu. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorunun Kökleri...*, s.328.; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde ...*,s.458.; Halit Fikret, *Alasya, Tarihte Kıbrıs, ...*, s.166.

²⁵¹ M.Necati Özkan, "Kıbrıs Tarihi ve Coğrafi Bakımdan Türkiye'ye Aittir", *İstiklal Gazetesi*, Sayı:69, 17 Ocak 1950, s.1.

yükselen bir tonla halkı davet ederek, oylamanın bir sonraki Pazar gününe kadar devam edeceğini duyurmuştu.

Görünürde demokratik bir argüman olarak halkın taleplerine tercüman olan seçimler usul yönünden birçok hata içermektedir. Özellikle kırsalda yaşayan Rumların üzerlerindeki baskı nedeniyle Enosis aleyhinde oy kullanmaları düşünülemezdi.²⁵² Kaldı ki oylar kilisede papazlar nezaretinde kullanılmakta bu şekli ile bir oylamadan çok müsamereyi andırmaktaydı.

Her şeye rağmen plebisit gerçekleşmiş sonuçlar 29 Ocak 1950 günü kilise tarafından ilan edilmişti. İlanı göre oy kullanması gereken 245.747 kişinin 215.108'i Enosis'i desteklemiş böylelikle Kıbrıs Rumları %96 oyla Yunanistan'a ilhakı tanımışlardı.²⁵³

1. Kıbrıslı Türklerin Plebisite Tepkisi

Kıbrıs Türk toplumunun siyasi örgütlenme arzusunun temelinde Enosisle mücadele yer almaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni siyasi iklim Rumlar gibi Türklerin de sendikal ve siyasal alanda yeniden örgütlenmelerinin önünü açtı. KATAK, KMHTP, KTP ve kurulan Türk işçi sendikaları bu siyasi iklimin neticesiydi. 1940'lı yılların sonuna gelindiğinde kurumsal yeterlilikleri büyük oranda sağlayan Türk ve Rum örgütlerinin söylem safhasından sıyrılarak eylemsel bir yöne evirildikleri görülür. Bu durum Rumlar için Enosis taleplerini etkin bir biçimde dile getirmek iken Türkler için Enosis taleplerine en net ve kitlesel tepkiyi ortaya koymak manasına gelmektedir.²⁵⁴

²⁵² Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs...* s.166.; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde...* s.458-460; “Evvelki Gün Yapılan Keyfi Plebisit”, *İstiklal Gazetesi*, Sayı:69, 17 Ocak 1950, s.1.

²⁵³ Fikret Kürşat – Mustafa Altan – Sebahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kustun Yayınevi, İstanbul 1978, s.114.; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1970)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s.158.; Ahmet Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1978-1960)...* s.82.; Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs...*,s.39.; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde ...*,s.459.

²⁵⁴ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.176.

Oniki Ada'nın 10 Şubat 1947'de Yunanistan'a devri Yunanlılarda büyük bir coşku ve özgüven yaratmış, Yunan basınında şimdiki hedefin Kıbrıs olduğu yönünde haberler yapılmaya başlanmıştı. Yunan Dışişleri Bakanı Çaldaris'in Ekim 1947 yılında "...tüm adalarda Yunan emelleri tahakkuk etmiştir..." açıklamasını Yunan Kralı Paul'un Kıbrıs'ın ilhakı karşılığında İngilizlere Girit'te üs verilebileceği ifadeleri izlemiş, gelişmeler Kıbrıs'ta siyaseti hareketlendirmişti.²⁵⁵ AKEL öncülüğünde tertip edilen mitinge katılan 25 bin²⁵⁶ Rum Enosis talebini ortaya koyarken, Türkler ise Enosis karşıtı çalışmalarına hız veriyordu.²⁵⁷

Kitlesel programların ilki olan Lefkoşa mitingi 28 Kasım 1948'de yapıldı. Mitingde konuşan Dr. Fazıl Küçük, Faiz Kaymak, Kenan Deniz, Rauf Denктаş, Suphi Kenan, Hoca Salih Efendi ve diğer konuşmacılar Kıbrıs'ın öz be öz Türk yurdu olduğundan bahisle ilhakın mümkün olmayacağını, bunun yanında Kıbrıs'ın muhtariyetle idaresine de karşı olduklarını beyan etmişlerdir.²⁵⁸

Gerçekleştirilen mitingin ardından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Türkiye Cumhuriyeti Bakanlarına Dr. Fazıl Küçük tarafından çekilen telgraflar Kıbrıs Türkünün Enosis karşısındaki tavrının yanında imdat ve istikametini göstermesi açısından önemlidir. Küçük telgrafında: "28 Kasım 1948 tarihinde Lefkoşa'da on beş bin Türk'ün yapmış olduğu Ayasofya mitinginde bir kere daha Kıbrıs Rumlarının Yunanistan'a ilhak ve muhtariyet taleplerinin şiddetle reddedilmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır. Kıbrıs Türkleri ilhak ve muhtariyetin tamamen Türklüğün mahvına sebep olacağına ve adanın asayişinin bozulacağına inanıyorlar."²⁵⁹ demektedir, Kıbrıs Türk basını ise adanın Yunan değil Türkiye'nin hakkı olduğunu söylemekteydi.²⁶⁰

²⁵⁵ Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs...*, s.165.; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde...*s.441-442.

²⁵⁶ Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs...*, s.164.

²⁵⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde...*, s.428.

²⁵⁸ Fevzi Ali Rıza "Milli Miting" *Hür Söz Gazetesi*, Sayı: 729, 30 Kasım 1948, s.1.

²⁵⁹ BCA, 30.1.0.0/40.241.14, (02.12.1948); "Çekilen Telgraf" *Hür Söz Gazetesi*, Sayı: 729, 30 Kasım 1948, s.1.

²⁶⁰ Fevzi Ali Rıza "Anayurdun Alakası" *Hür Söz Gazetesi*, Sayı: 752, 28 Aralık 1948, s.1.; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde ...*, s.429.

Adada toplumlararası ilişkiler giderek yıpranırken Kilisenin 5 Aralık 1949'da plebisit gündemi ile ortaya çıkması adada düşmek bilmeyen tansiyonu yeniden yükseltmiş, Türklerin tepki göstermesine neden olmuştur. Yükselen bir tonla fikirlerini dile getiren Türk toplumu "...*Türk milleti Oniki Ada meselesinde gösterdiği kayıtsızlığı tekrar etmeyecektir...*"²⁶¹ demek suretiyle bir pişmanlığı ve rövanşist bir duyguyu da dile getirmekteydi.

11 Aralık 1949 tarihinde yeniden bir araya gelen Kıbrıs Türk toplumu artan bir kararlılıkla fikirlerini dile getirmiş, şu cümlelerle kamuoyuna seslenmiştir:

"11 Aralık 1949 tarihinde Lefkoşa'da miting tertip etmiş olan 15,000 Kıbrıs Türkü 85,000 Kıbrıs Türküne tercüman olarak aşağıdaki kararı vermiştir.

1. Adamızın Yunanistan'a ilhak edilmesi hakkındaki arzuları her zaman olduğu gibi gene şiddetle protesto ederiz.

2. Böyle bir ilhakin, tahakkuk ettiği takdirde, Kıbrıs'a iktisadi buhran, ırkî ve İçtimaî iğtişaş (ayaklanma) ve dâhilî harp getireceğine ve bu suretle adanın ve belki de sair orta şark memleketlerinin sulh ve sükûnunu ihlâl eyleyeceğine katiyen kaniyiz.

3. Adanın selâmeti, ekalliyetlerin himayesi ve Akdeniz'in muvazene ve müdafaasının Kıbrıs'ta statükonun devamını istilzam eylediğine ve binaenaleyh Kıbrıs'ta plebisit yapılmasına bir lüzum ve fayda melhuz bulunmadığına kaniyiz.

*4. Şayet İngiltere Hükümeti kendiliğinden bu adadan çekilecek olursa; o zaman adanın eski sahibi ve en yakın komşusu olan ve adayı en iyi bir şekilde muhafaza ve müdafaa edecek yegâne yakın şark devleti olan Türkiye'ye iade edilmesini talep eyleriz..."*²⁶²

Kıbrıs sorunu her ne kadar 1950'li yılların ortalarına kadar Türk basınında hak ettiği ölçüde yer bulamamışsa da, özellikle Kıbrıs'tan göç eden veya

²⁶¹ "Kıbrıs'ın İstikbali ve Türkiye" *Hür Söz Gazetesi*, Sayı: 752, 28 Aralık 1948, s.3.

²⁶² Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorunun Kökleri...*, s.324-325.; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde...*, s.448; "Karar Sureti", *Hür söz Gazetesi*, Sayı: 1043, 13 Aralık 1949, s.1.

okumak maksadıyla anavatanda bulunan milliyetperver Türk gençlerinin gündeminden düşmemiş, gelişen olaylara tepkisiz kalınmamıştır.²⁶³ Nitekim 25 Aralık 1949'da Ankara Üniversitesi Talebe Birliği tarafından tertip edilen Kıbrıs mitinginde Kıbrıs'ın Yunanlı komünistlere terkedilemeyeceği ifade edilmiş, program "*Kızıl değil, Yeşil Ada*" Kıbrıs sloganı ile icra edilmiştir.²⁶⁴ Yine 16 Ocak 1950 tarihinde İstanbul'da ve devam eden tarihlerde Anadolu'nun çeşitli illerinde düzenlenen Kıbrıs konulu programlarda Türk gençleri "*Kıbrıs'a Yunan bayrağının dalgalanmasına müsaade edilemez*" demek suretiyle fikirlerini ortaya koymuşlardır.²⁶⁵

2. Türkiye'nin Kıbrıs Meselesine Yaklaşımı

Türkiye, Lozan Antlaşması sonrasında başta Avrupa olmak üzere tüm yakın ve uzak komşuları ile sulha dayalı ilişkiler geliştirmiş, sınırları dışında kalan Türk ve Müslümanların durumlarıyla yakından ilgilenmiş ancak içinde bulunduğu şartlar nedeniyle sorunların çözümünde aktif rol üstlenememiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca kuzeydeki Rus tehdidine karşı İngiltere ve Amerika ile hareket eden Türkiye, Kıbrıs meselesine olan yaklaşımını da yine bu çerçevede şekillendirmişti. Oniki Ada sorununun Yunanistan lehine çözümlenmesi Türk hükümetini hayal kırıklığına uğrattırken Yunanlıların Kıbrıs'ı yeni hedef olarak belirlemelerine neden oldu. Yunan basınında çıkan haberler Kıbrıslı Rumları sevince Türkleri ise endişeye sevk ediyor, gelişmeler Türk basını tarafından dikkatle takip ediliyordu. 1947 yılından başlayarak Türk basınında yoğun şekilde yer bulan Kıbrıs, meselenin Türk kamuoyuna mal olmasına Yunan tezlerine karşı ilk Türk tezlerinin oluşmasına neden oluyordu.²⁶⁶

²⁶³ Ayrıntılı Bilgi için: *Kıbrıs Meselesi ve Türkiye*, Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtı Yayınları, No 1, İstanbul 1954.

²⁶⁴ Fevzi Ali Rıza "Anayurdun Alakası" *Hür Söz Gazetesi*, Sayı: 752, 28 Aralık 1948, s.1.; Ankara'da Tertip Edilen Miting" *Hür Söz Gazetesi*, Sayı: 752, 28 Aralık 1948, s.1.

²⁶⁵ "Yunan Bayrağının Kıbrıs'ta Dalgalanmasına Asla Müsaade Etmeyeceğiz", *İstiklal Gazetesi*, Sayı:69, 17 Ocak 1950, s.1.; Mim Varoğlu, "Plebisit ve Biz", *İstiklal Gazetesi*, Sayı:71, 19 Ocak 1950, s.2.

²⁶⁶Manizade, İstanbul Taksim meydanındaki Kristal Gazinosunda gerçekleştirilen salon programındaki konuşunun Menderes'e anlatılması üzerine "*Kıbrıs sorunu milli bir dava haline*

Yunan gazetesi Vima'nın "Türklerle Hesaplaşma Vakti" başlıklı haberine Tasvir Gazetesi yazarı Cihat Baban 17 Ocak 1948'de şu satırlarla cevap vermektedir: "Türkiye bugün Kıbrıs'ı ilhak etmek hususunda hiçbir niyet beslememektedir. Fakat yarın hadisetin onu bu fikrinden caydırmayacağını hiç kimse temin edemez... Kıbrıs Türkleri Vima'nın ifade ettiği gibi zulme uğrarlarsa Türkiye onları kurtarmak için ilhak fikrini besleyebilir. Eğer Yunanistan düşmanlığını artırırsa emniyet bakımından günün birinde Oniki Ada'nın Türkiye'ye iadesi belki de lüzumlu olur. Eğer Gümülcine'deki, Serez'deki Türkler eziyet görürlerse, Türk menfaatini korumak için Balkanlardaki belki hudut tashihi icap eder... Biz Yunanistan ile dost olmak ve bu dostluğun nimetlerinden faydalanmak isteriz. Fakat şunu da hatırlatalım ki eğer bir gün Yunan hükümeti Kıbrıs'taki Türk ekalliyetini, ezmeye, onlarla Vima'nın dediği gibi hesaplaşmaya kalkarsa, çok muhtemeldir ki biz de komşumuz ve dostumuz Yunanistan'dan bunun hesabını sormak zorunda kalırız."²⁶⁷

Kıbrıs meselesinin Türkiye'de milli bir mesele olarak algılanmasında başta Türk basını olmak üzere, eğitim görmek maksadı ile Türkiye'de bulunan Kıbrıslı gençlerin faaliyetleri önemli yer tutmaktadır. Basın, hükümeti Kıbrıs meselesine duyarsız kalmakla itham ederken Kıbrıslı gençler ise Türkiye'ye olan bağlılıklarını her fırsatta dile getirmekte, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri Türkiye gündemine taşımak ve kitlesel eylemlerle farkındalık oluşturmaya çalışmaktaydılar. 1948 yılında Kıbrıslı Türkler tarafından Ankara'da kurulan ve faaliyetleri ile Kıbrıs meselesinin anlatılmasında öncü rol üstlenen Kıbrıs Türk Kültür Derneği bu maksatla kurulan derneklerdendir. Kıbrıs Türk Kültür Derneği faaliyetlerini 1950 yılına kadar sürdürmüş, bu tarihten sonra adını Kıbrıs Türk Kültür ve Yardım Derneği olarak değiştirmiştir.

Bu dönemde Kıbrıs meselesine yaklaşımda iki bakış açısı öne çıkmaktadır. Öncelikle Kıbrıs, Türk hükümeti açısından henüz uluslararası bir

---

gelmiştir. Artık bunu ele alalım" dediğini aktarmaktadır. Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde ...*, s.477.

²⁶⁷ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.72.; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde ...*, s.468-469.

mesele olarak nitelendirilmekte, yapılan açıklamalarda Kıbrıs sorunun uluslararası kamuoyu tarafından çözüme kavuşturulacağı fikri öne çıkarılmaktaydı. Ayrıca Kıbrıs'ta meydana gelecek herhangi bir statü değişikliğinin Türkiye'nin lehine olacağı, miting ve gösterilerin çözüme katkı sunmayacağı ifade edilmekteydi. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın 23 Ocak 1950'de Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşma Türk hükümetinin mevcut görüşünü açıklamaktadır.

Sadak açıklamasında; *“Bilhassa Kıbrıs münasebetiyle yapılan nümayişlerden iki kelime ile bahsetmek isterim. Muhterem arkadaşlar, Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Bunu bir müddet evvel gazetecilerin bir sualine cevaben de söylemiştim. Kıbrıs diye bir mesele yoktur, çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere'nin bu adayı başka bir devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti, bir temayülü olmadığını biliyoruz. Bu hususta tam kanaatimiz vardır. Kıbrıs'ta yapılan şu veya bu hareket, bu vaziyeti değiştiremez, değiştiremeyecektir. Böyle olunca, miting tertip eden nümayişler yapan gençlerimiz beyhude heyecana kapılıyorlar, boşuna yoruluyorlar. Bunu söylemiştim. Yine tekrar ediyorum. Şu noktayı da huzurunuzda belirtmek isterim: Bu gibi dış meselelerde nümayişler her zaman fayda vermez, bilâkis bazen devlete zarar getirebilir. Gençlerimizin asıl heyecanlarını takdir etmemek mümkün değildir. Fakat bu nümayişlerde daima gençlerimiz vakar ve asalet çerçevesi içinde kalmayabilir. Gençlerimiz bir defa heyecana kapılıp, harekete geçtiler mi bunların aralarına türlü tahrik unsurları karışabilir, vatanın yüksek menfaatlerine zarar getirecek, dış münasebetlerimizi ve dostluklarımızı bozacak tezahürleri kasten yaparlar, bunların misallerini görüyoruz. Bu bakımdan, şuurlu, vatanperver gençlerimizden bu gibi nümayişlerden sakınmalarını bu kürsüden rica etmeyi vazife bilirim.”*²⁶⁸

Diğer görüş ise Kıbrıs'ın milli bir mesele olduğu, Yunanistan'a bırakılamayacağı ve Kıbrıs'ın komünizm tehdidinden mutlaka arındırılması gerektiği

²⁶⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 23, Devre 8, İçtima 4, 23 Ocak 1950 Pazartesi, s. 288.; Işıl Tuna, “1950-1960 Yıllarında Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2016, s.84.; Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.180.; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorunun Kökleri...*, s.326.; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde ...*,s.476.; Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul 2007, s.89.

yönündeydi. Bu görüş daha ziyade Kıbrıslı Türk öğrenci hareketleri ve Türk basını içerisinde yer alan sağ görüşlü kimselerce dillendirilmektedir.²⁶⁹

Hangi görüşlere sahip olunursa olunsun üzerinde tereddütsüz ittifak edilen gerçek Kıbrıs'ın Türkiye için her yönden önemli ve değerli olduğudur. Türkiye Kıbrıs'a her dönemde sahip çıkmış, Kıbrıs Türküne maddi ve manevi her türlü desteği sağlamaktan geri durmamıştır.²⁷⁰ Nitekim 1949 yılında Kıbrıslı 108 öğretmeni kabul eden Cumhurbaşkanı İnönü Kıbrıslı öğrencilerin Türkiye'de tahsil görmeleri hususunda her türlü desteği vereceğini ifade ederken, 1950 Mart'ında Kıbrıslı öğrencilerle bir araya gelen Başbakan Şemsettin Günaltay "*Kıbrıs Türklerine mümkün olan her yardımı esirgemeyeceğiz*"²⁷¹ demektedir. Yunanistan'ın Enosis talebini resmen dillendirmeye başladığı 16 Şubat 1951 tarihinden hemen sonra Türkiye Kıbrıs'la daha yakın ilgilenmeye başlamış Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü gazetecilerin sorduğu soru üzerine Kıbrıs'ın Türkiye için taşıdığı önemi şu cümlelerle ifade etmiştir: "*Ülkemize nisbetle coğrafi ehemmiyeti, oradaki soydaşlarımızın mühim bir kütle teşkil etmesi ve tarihi bağlarımız dolayısı ile Kıbrıs'ın durumunun bizi çok yakından alakadar etmesi tabiidir. Adanın bugünkü hukuki vaziyetinin değişmesi için bir sebep görmemekteyiz. Fakat bu vaziyette herhangi bir değişiklik ciddi surette bahis mevzu olacak olursa, bunun bizsiz ve haklarımıza aykırı bir şekilde yapılmasına imkân bırakamayız. Bu bakımdan oradaki soydaşlarımızın müsterih olmaları lazımdır.*"²⁷²

C. Yunanistan'ın Enosis'i Sahiplenmesi

1950'li yıllar Türkiye ve Yunanistan'ın dış politikada benzer kaygıları taşıdığı yeni ittifak ve antlaşmalarla bölgesel istikrarı temine çabaladığı bir dönem olmuştur. Hükümetler başta Kıbrıs olmak üzere ülkeler arasındaki problemlere

²⁶⁹ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde ...*, s.471-473.

²⁷⁰ BCA, 30.1.0.0/17.98.03 , (09.03.1950).

²⁷¹ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, ...*, s.75.

²⁷² Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.180; Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, ...*, s.84.

itudalle yaklaşmayı, krizden uzak kalmayı tercih ediyordu. En azından 1950’li yılların başında her iki ülkenin NATO’ya girme gayreti ilişkilerin gerilmesine engel oldu. Ülkeler bu dönemde bir yandan kuzeydeki Sovyet tehdidine²⁷³ karşı pozisyon belirlerken diğer yandan Batı Bloku ile yakınlaşmaya gayret ediyor, İngiltere ve Amerika ile sıcak ilişkiler kurmaya özen gösteriyordu.²⁷⁴

Hükümetlerin özveri ile yürüttüğü karşılıklı diplomasinin, Türk ve Yunan kamuoyunda takdir topladığı söylenemez. Aslında her iki hükümet nezdinde verilen karşılıklı demeçlerin kerhen olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Özellikle 1950 Plebisiti sonrasında gelişen olaylar Türk ve Yunan kamuoyunda heyecana neden olurken oy kaygısı taşıyan siyasilerin veya toplumun birer parçası olarak hükümet yetkililerinin bu duruma kayıtsız kaldığını söylemek fazlasıyla acımasız olur.²⁷⁵

1950 Mayıs’ında Yunanistan’a giden Kıbrıs Rum heyeti halkın büyük teveccühü ile karşılandı. Heyetin gelişi Yunan basınında geniş yer bulurken Yunan siyasiler Kıbrıs meselesi ile yakından ilgileniyormuş görüntüsü vermekten geri durmamışlardı. Plebisit sonrasında gerçekleşen ilk temas Rum heyeti açısından hayal kırıklığı oldu. Nitekim Türk hükümeti gibi Yunanlılar da bu dönemde Kıbrıs’ta gerçekleşecek herhangi bir statü değişikliğinin İngiltere’ye rağmen olmasının sakıncalarını değerlendirmekte ve meselenin krize dönüşme ihtimalinden çekinmekteydiler.

Ekim 1950’de Makarios’un Kıbrıs Başpiskopos’u seçilmesinin ardından Enosisçi faaliyetler hız kazandı. Atina ve Boston üniversitelerinde ilahiyat eğitimi almış, Enosis tutkunu bir din adamı olan Makarios göreve geldiği ilk günlerde verdiği şu beyanatla izleyeceği yol haritasını da ortaya koyuyordu: “...*Bu kutsal kubbe altında, inançla, aziz yeminimizi edelim. Taviz vermeyeceğiz! Taviz*

²⁷³ Detaylı Bilgi için Bakınız; Sedef Bulut, ”Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları; I. Ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:41, Mayıs 2008.

²⁷⁴ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde...*, s.50-51.

²⁷⁵ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul 2007, s.90.

vermeyeceğiz! Uzlaşma yok! Zorbalığı ve şiddeti engelleyeceğiz. Artan cesaretimizle, bize göz dikenlere karşı namuslu duruşumuzu sergileyeceğiz; ilhak ve yalnızca ilhak."²⁷⁶

Makarios, yetişmiş bir din adamı olmasının yanında uluslararası siyasetle de yakından ilgiliydi. Dönemin popüler yaklaşımı olan milletlerin kendi kaderini tayin hakkı "Self Determinasyon"unun Kıbrıs politikasının temel dayanağıdır. Makarios için öncelik Kıbrıs'ın uluslararası platformda gündem edilmesi ve devamında Self Determinasyon taleplerinin karşılanması sureti ile Enosis'in neticelenmesidir. Makarios politikalarını Yunanistan'ın desteği olmaksızın gerçekleştiremeyeceğinin farkındaydı. Bu sebeple Mart 1951'de Atina'ya giden Makarios Yunan milliyetçileri tarafından coşku ile karşılandı. Üç hafta gibi uzun bir süre Yunanistan'da kalan Makarios toplumun neredeyse tüm kesimlerinden temsilcilerle bir araya geldi. Yunan hükümet yetkilileri ile bir araya gelerek görüşmelerde bulunan Makarios Başbakan Plastiras ile yaptığı görüşmede Başbakan'dan "*Eğer fakir kulübeme gelmiş ve benden Kıbrıs için savaşmamı istemiş olsaydın, bunu memnuniyetle yapardım, çünkü ben askerim. Ancak, Yunanistan'ın Başbakanlık makamına gelerek benden Yunanistan'ı yakmamı istiyorsun. Üstelik Kıbrıs'a da bir faydası olmadan... Rahat dursana! Rahat dur bakalım!*"²⁷⁷ cevabını almış, büyük hayal kırıklığı ile Kıbrıs'a dönmek zorunda kalmıştı.

Neticede istediğini alamayan Başpiskopos, Kıbrıs dönüşünde verdiği demeçte Yunanistan'da şahsına ve heyetine gösterilen ilgiden dolayı duyduğu memnuniyetin yanında hükümetin ağır tavrından duyduğu rahatsızlığı da dile getiriyordu.

Rum plebisitinin ardından Yunanistan'da siyaset hareketlenmiş, siyasilerden bazıları Enosis lehine açıklamalarda bulunmuştu. İngiliz hükümetinin "*Yunanistan'ın resmi anlamda bize ulaşan herhangi bir talebi yoktur*" demesi

²⁷⁶ Derya Sevinç, "Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama"(1954-1960), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 60, Bahar 2017, s. 177.

²⁷⁷ Niyazi Kızılkürek, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.96-97.; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1986, s.31.

üzerine Yunan parlamentosunda 16 Şubatta 1951’de konuşan Venizelos Yunanistan’ın Enosis talebini ilk kez dile getiriyordu.²⁷⁸ Venizelos’un bu çıkışı Yunan kamuoyunda sevinçle karşılanırken Türk kamuoyunda infiale neden olmuş Milli Türk Talebe Birliği öncülüğünde İstanbul ve Ankara’da kitlesel mitingler tertip edilerek Yunanistan’ın tavrı kınanmıştı.²⁷⁹ Mitinge katılan gençler Yunan tezlerine Kıbrıs Türk’tür diyerek karşılık verirken, yeşil adanın yakın bir gelecekte Türkiye’ye katılacağını haykırmışlardı.²⁸⁰

Mitingler Türk basınında geniş yer bulmuş, kamuoyunda oluşan Yunan aleyhtarı hava karşısında Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü önceleri “*Benim bu hususta gazetelerde okuduğum haberlerden başka malûmatım yoktur. Şarkî Akdeniz’in siyasi ve idarî statüsünde bir değişiklik yapılacağını tahmin etmiyorum.*”²⁸¹ demişse de daha sonra yaptığı açıklamada “*Demokrat milletleri tehdit eden harp afeti karşısında Yunanistan’la Türkiye aşağı yukarı mukadderat birliği etmiş vaziyettedir. Bu iki memleket arasındaki dostluğun bozulması için muayyen membalardan sarf edilen gayretlerin, her iki devletin başında bulunan insanların iyi görüş ve niyetleriyle hiçbir tesir yapamayacağından eminim.*” diyerek gerilimi azaltmak yoluna gitmiştir. Devam eden süreçte ise yine Köprülü tarafından verilen demeçte: “*...Bizim dışımızda yapılacak bir değişikliğe imkân vermeyiz...*” demek suretiyle Türk hükümetinin Kıbrıs konusundaki hassasiyetinin altı çizilmişti.²⁸²

Yunan hükümetinin Enosis konusunda yaptığı açıklamalarda Yunan milliyetçilerinin hükümet üzerinde etki kurmasının yanında Türk hükümetinin takındığı yumuşak tavır da etkiliydi. Yunanlılar bu durumdan cesaret bularak açıklamalara ve Enosis yolunda adımlar atmaya devam etti. 1951 Eylül’ünde yapılan seçimlerde Mareşal Papagos, partisinin seçim stratejisini adanın ilhakı üzerine

²⁷⁸ Halit Fikret, *Alasya, Tarihte Kıbrıs, ...*, s.167.

²⁷⁹ “Kıbrıs Mitingi” *Akşam Gazetesi*, Sayı:11630, 21 Şubat 1951, s.1.

²⁸⁰ “Türk Milletinin Şahlanişi” *Hürsöz Gazetesi*, Sayı 1413, 25 Şubat 1951, s.1 “Anayurdumuzun Alakası, Gençlik Kıbrıs Davasını Azimle Destekliyor” *Hürsöz Gazetesi*, Sayı 1411, 23 Şubat 1951, s.1.

²⁸¹ “Dışişleri Bakanımızın Kıbrıs Hakkındaki Beyanati” *Hürsöz Gazetesi*, Sayı 1413, 25 Şubat 1951, s.1.

²⁸² Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*,s.84.; Fahir Armaoğlu, “1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu” Basım Yeri ve Yılı Yok, s.61.

kurgulamaktan geri durmamıştı. Bu durum seçime giren diğer siyasi partiler için henüz geçerli olmasa da Kıbrıs'ın ilhakı meselesi üzerinden oy arayışı Yunan siyasetinde her geçen gün geçerlilik kazandı.

Nitekim daha sonra Başbakanlık makamını işgal edecek olan Averof Dışişleri Bakanlığı yaptığı 1951 Kasım'ında Roma'da katıldığı bir toplantıda İngiliz Dışişleri Bakanı Eden'e İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermesi karşılığında Yunanistan'ın İngiltere'nin talep edeceği dört yerde doksan dokuz yıllığına üs vereceğini taahhüt etmişti. Her ne kadar İngiltere bu teklife sıcak bakmasa da teklifin yapılmış olması Yunan siyasilerin Enosis emellerini ortaya koymasından dikkat çekicidir.

Türkiye ve Yunanistan 16 Ocak 1952 senesinde NATO'ya kabul edildi. Türkiye için oldukça meşakkatli ve büyük bedeller ödenen bir sürecin sonunda gerçekleşen kabul Yunanistan ve Rumlar için Kıbrıs siyasetinde yeni bir perde aralıyordu. Makarios kabul görüşmeleri için Lizbon'da bulunan Yunan Dışişleri Bakanına gönderdiği telgrafta "*Kıbrıs, ancak Enosis ulusal dileği yerine getirildikten ve Kıbrıs halkı müttefik planlarını yürekten destekleyebilir duruma geldikten sonra (Kıbrıs) güvenli bir üs durumuna gelecektir.*"²⁸³ demekte ve böylelikle Averof'un Kıbrıs'a karşı güvenli üsler önerisini tekrarlamaktaydı.

Makarios Enosis çalışmalarında Yunan Kilisesi Başpiskoposu Spyridon'dan destek almaktadır. İlhak meselesinin Yunan kamuoyu önünde tartışılması Makarios'a psikolojik üstünlük sağlıyor, Yunan milliyetçilerinin Atina sokaklarındaki taşkın Enosis gösterileri hükümeti zor duruma düşürüyordu. Kitlesele talep karşısında köşeye sıkışan hükümet, kısa süre içerisinde çözüm sağlanamaması halinde gelecek yıl konunun BM'ye taşınacağı sözünü vererek, Kıbrıs konusunda karşılaşılan muhalefeti kısa süreliğine kontrol altına aldı.²⁸⁴

Yunanistan Kasım 1952'de seçime gitti. Seçimlerde ılımlı söylemleri ile öne çıkan mevcut iktidar hezimet yaşarken, ilhak taraftarı Mareşal Papagos

²⁸³ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.88.

²⁸⁴ Işıl Tuna, "1950-1960 Yıllarında Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2016, s.85.

parlamentodaki 300 sandalyenin 239'unu kazanmıştı. Papagos seçime giren partiler içerisinde Kıbrıs sorununu uluslararası arenaya taşıma sözü veren tek liderdi.²⁸⁵ Papagos iktidara geldiği ilk yıllarda Kıbrıs meselesi ile ilgili İngiltere ile bir araya gelmiş, Türkiye ile olan ilişkileri geçmiş hükümetlerin yürüttüğü biçimde yürütmeye özen göstermişti. 17 Aralık'ta gerçekleştirdiği meclis konuşmasında Türk-Yunan dostluğundan bahisle “...bütün Yunanlıların kalplerinde ve ruhlarında fırtınalar koparan Kıbrıs sorunu, günün gerçekleri çerçevesinde ele alınacaktı.”²⁸⁶

Yunan hükümetinden istediğini alamayan Makarios Ağustos 1953'te Başbakan Papagos'a yazdığı mektubunda Enosis konusunda hükümetin kendisine yardım etmesini, aksi takdirde çözüm için farklı yollar arayacağını belirtti. Makarios'un farklı yollarla kastettiği Sovyet Rusya'dan başkası değildir. Makarios ve Yunan kamuoyundan gelen ağır baskılar karşısında zorlanan hükümet Eylül ayında Yunanistan'ı ziyaret eden İngiliz Dışişleri Bakanı Eden'a Kıbrıs konusunu açması üzerine Eden'dan “İngiltere'nin Kıbrıs diye bir meselesi yoktur”cevabını alıyordu. 15 Mart 1954 tarihinde İngiltere parlamentosunda konuşan Eden “Yunan hükümetine Majestelerinin Kıbrıs'ın hukuki statüsünü tartışma niyetinde olmadığı açıkça bildirilmiştir.”²⁸⁷ demesi üzerine Enosis taleplerinin karşılıksız kalmasına öfkelenen Yunan milliyetçiler Atina'da bulunan İngiliz Konsolosluğuna yürüyerek İngiltere'yi protesto etti. İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Loyd Byron protestoları üzüntü ile karşılamış, gelişmelerin “İngiliz Yunan dostluğuna gölge düşürdüğünü” ifade etmişti.²⁸⁸

İngiltere II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden şekillendirdiği sömürge siyasetiyle 1947'de Hindistan'dan, 1948'de ise Filistin ve Mısır'dan çekildi. Bu durum Rumlar açısından umut verici olarak değerlendirildiyse de Kıbrıs bu safhada

²⁸⁵ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.89.; Halit Fikret, *Alasya, Tarihte Kıbrıs, ...*, s.170.

²⁸⁶ *Bozkurt Gazetesi* “Papagos Churchill Mülakatı” Sayı 234, 29 Aralık 1952, s.3

²⁸⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık...*, s.28.

²⁸⁸ Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilâtı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 34, Sayı 98, Ankara 2018, s.317-318.

İngiltere için önem kazanmıştır. Nitekim Kıbrıs bu dönemde İngiltere'nin Doğu Akdeniz siyasetinde etkin olmasını sağlayacak son tutamaç olacaktır.²⁸⁹

İngiliz menfaatleri ile Yunan emellerinin karşı karşıya geldiği Kıbrıs'ta ise gerilim her geçen gün tırmanmakta, Makarios öncülüğündeki Rumlar bir taraftan hamisi Yunanistan'ın diplomatik adımlarını takip ederken öte yandan adada mutlak Rum hâkimiyeti için terör ve tedhiş hareketlerine girişiyordu. İngiliz Koloniler Bakanı Henry Hopkinson'ın 28 Temmuz 1954'te Avam kamarasında yaptığı konuşmada Kıbrıs'la ilgili fikirlerini açıklarken “*Her zaman kabul edilen ve üzerinde anlaşılan bir noktadır ki, Commonwealth içinde öyle topraklar vardır ki, özel koşulları yüzünden, hiçbir zaman tam anlamıyla bağımsız olmayı bekleyemezler... İngiliz egemenliğinin kaldırılması gibi bir sorun ortaya atılamaz, İngiliz egemenliği devam edecektir.*”²⁹⁰ ifadeleri Kıbrıs siyaseti ve Kıbrıs için yeni bir safhaya girilmesine neden oldu.

1. EOKA'nın Kuruluşu ve Adada Rum Tedhişi

Kıbrıs sorununun BM gündemine taşınması Yunan siyasilerce 1954 yılının Nisan ayında karara bağlanmış, Kasım 1954'e kadar devam eden süreç İngiltere'nin ketum tavrı neticesinde sonuçsuz kalmıştı. Göreve geldiği günden itibaren ortaya koyduğu tüm diplomatik girişimlerin boşa çıktığını gören Makarios bu tarihten sonra şiddeti Enosis ideallerine ulaşmakta ön açıcı bir yöntem olarak seçerken, öteden beri hazırlıklarını sürdürdüğü tedhiş teşkilâtını da aktif hale getiriyordu.

Makarios, ayrılıkçı faaliyetlerinde Kiliseyi adeta bir üs olarak kullanıyor bunun yanı sıra başta Yunan kiliseleri olmak üzere Yunan

²⁸⁹ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde...*, s.55.

²⁹⁰ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.91.; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1986, s.32.; Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde...*, s.55.

milliyetçilerinin hatta birçok Yunan siyasinin desteğini alıyordu.²⁹¹ Makarios 1951 yılında gerçekleştirdiği Yunanistan ziyareti sırasında silahlı mücadeleye ilişkin fikirlerini ilk kez dile getirmiş, 2 Temmuz 1952 tarihinde Yunanistan’da yaptığı görüşmelerde ihtilâl komitesi kurma kararı almıştı. Karar üzerine 7 Mart 1953 tarihinde Atina’da toplanan ihtilâl komitesine Makarios başkanlık ederken, Grivas ve Nikolas Papadopulos başta olmak üzere 12 komite üyesi de ona eşlik etti. Komite üyeleri *“Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına yemin ederim ki, Kıbrıs’ın İngiliz boyunduruğundan kurtulması için bütün gücümle çalışacağım. Teşkilât tarafından bana verilen emirleri ne kadar zor olursa olsun itiraz etmeden yerine getireceğim. Yakalanıp işkenceye maruz kaldığım takdirde teşkilâtın herhangi bir sırrını veya üyelerimizin adlarını asla açıklamayacağım. Yeminime riayet etmediğim takdirde asırlarca hakarete layık ve hain olarak her türlü cezaya müstahak olacağım.”*²⁹² diyerek kurulan bu gizli teşkilâta bağlılıklarını bildirmiştir.

Makarios temellerini attığı teşkilâtın çalışmalarını büyük bir gizlilik içerisinde sürdürmesine azami önem göstermiş, teşkilâtın başlangıçta silahlı eylemlerden çok Rum milli bilincini destekleyici yayın ve faaliyetlerde bulunmasını önceliklemiştir. Makarios’un bu öncelikleri sebebiyle Grivas ile karşı karşıya geldiği ve Grivas’ın sert eleştirilerine maruz kaldığı bilinmektedir.

23 Mayıs 1889 yılında Magosa’da dünyaya gelen Grivas,²⁹³ Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Yunanlıların Anadolu’yu işgali sırasında teğmen olarak görev yapmış, II. Dünya Savaşı sırasında Almanlara karşı savaşmış, Almanya’nın Yunanistan’ı işgali sonrasında kurduğu Khi adlı örgüt ile çalışmalarına devam etmişti. Politik esneklikten uzak askeri amaçlarla yoluna devam eden örgüt aşırı sağcı ve milliyetçi çizgiyi temsil etti. Ateşli bir Yunan milliyetçisi, tutkun bir Enosis taraftarı olan Grivas tüm bu özellikleri dolayısıyla Makarios’tan gelen yardım

²⁹¹ Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk... s. 318.; Bahadır Dülger, “Kıbrıs Meselesinde Yeni Bir Safha”*Hürsöz Gazetesi*, Sayı 1411, 23 Şubat 1951, s.1.

²⁹² Halit Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs...*, s173.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.41-42.

²⁹³ Süleyman Oğuz, *a.g.e.*, s.15-20.

talebine olumlu yanıt vermiş, Temmuz 1951 yılında adaya gelerek mevcut askeri durum hakkında çalışmalarda bulunmuştur.²⁹⁴

EOKA'nın henüz kuruluşunu gerçekleştirmediği dönemlerde de Makarios öncülüğünde vücut bulan bazı organizasyonlar dikkat çekmektedir. Bu örgütler henüz silahlı eylemlerle anılmayan ancak adanın huzur ve güven ortamını tehdit etme potansiyelini üzerinde taşıyan küçük kilise ve işçi örgütlenmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. OXEN (Kıbrıs Ortodoks Hristiyan Gençlik Teşkilâtı) ve PEON (Pankıbrıs Ulusal Gençlik Teşkilâtı) isimli örgütler bahsi geçen bu yapılar içerisinde en etkili olanlardı. Bu örgütler adadaki İngiliz yönetimini telin edici yayınların yanı sıra, protesto gösterileri ve boykotlar düzenliyor, ada Rumlarını Enosis lehine şevklendiriyorlardı.²⁹⁵

Makarios Yunanistan hattında bir taraftan siyasi süreç işletilirken öte yandan Grivas'ın koordinasyonunda askeri hazırlıklar devam etti. Grivas 1952, 1953 yıllarında adaya yaptığı ziyaretlerde kilise ve manastırları ziyaret ederek sabotaj, suikast ve tüm tedhiş faaliyetlerinde kullanılması muhtemel stratejik noktaları tespit etti. İhtilal komitesi hazırlanan raporları inceledikten sonra adada silahlı eylemlerin başlatılması, bu hususta gereken adımların atılması konusunu karara bağladı. Kararın ardından harekete geçen ayrılıkçılar Mart 1954 tarihinden itibaren adaya silah ve patlayıcı sevkiyatına başlıyordu. Bir yandan silah sevkiyatı devam ederken öte yandan militanların eğitim ve teşkilâtlandırılması ile ilgili süreç yürütüldü. 8-10 kişilik hücreler şeklinde yapılan örgüt kırsal ve şehir yapılanması olarak teşkilâtlandırıldı.²⁹⁶

Diplomatik adımların olumsuzlukla sonuçlanması adada gerilimi tırmandırıyordu. Makarios'un 8 Eylül 1954'te yaptığı konuşmada kullandığı "*Bizans İmparatorluğu zamanında din düşmanı barbar akıncılar, Küçük Asya'dan kalkıp*

²⁹⁴ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde...*, s.56.; Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ..", s.65.

²⁹⁵ Işıl Tuna, "a.g.m", s.86.

²⁹⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1986, s.37.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşa 1998, s.41.

buralara akın ettikleri zaman, biz tanrımıza sığınmıştık. Konstantinapol'deki Ayasofya Kilisesinde ayini yarıda kesip çanları susturdıkları zaman da yine tanrımıza sığınmıştık. Yunan milleti Türk esareti altında geçirdiği yıllar boyunca tanrıdan yardım bekledi. Bu dualar boşa gitmedi. Bir gün elbet tanrımızın yardımı ile çanlar yeniden çalacaktır. Bugün Yunan Kıbrıs'ımızın bağımsızlığına kavuşması için tanrımıza sığınıyoruz. Tarih ispat etmiştir ki Kıbrıs ezelden beri Yunanlıdır. Bu haklı dava uğrunda sonuna kadar mücadele edeceğiz. Yaşasın Yunanistan!! Yaşasın İlhak!!”²⁹⁷ cümleleri tansiyonu daha da yükseltti. 14 Ekim 1954'te Makarios ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Stephen Stephanopoulos arasındaki görüşmelerde Makarios'un adanın Yunanistan'a bağlanması için şiddetin yöntem olarak kullanılabileceği iması, Yunan bakan tarafından itidalle karşılanmış, Stephanopoulos Makarios'a “Şiddet çözümü imkânsız hale getirebilir.” uyarısında bulunmuştu.²⁹⁸

Tüm bu gelişmelerin yaşandığı bir ortamda Grivas St. George isimli tekneyle 10 Kasım 1954 tarihinde adaya çıktı. Adaya gizli yollarla çıkan Grivas'ın gelişi EOKA militanlarına “*Digenis Burada, Akritas Burada*” koduyla bildirilmiş, Grivas adaya çıkar çıkmaz örgütün son durumunu tespit ve eyleme geçmeden önceki son hazırlıklarını kontrol etmişti.²⁹⁹ İngilizler ise bu sıralarda Rum grupların içerisinde girdiği hareketliliğin farkında olmakla beraber henüz Rum tedhişine dair kesin bir delil edinmemişlerdir.

Grivas örgütün açığa çıkacağı endişesiyle bir an önce harekete geçmek arzusunda iken Makarios eyleme geçmek için “*Yunanistan'ın Bağımsızlık Günü*” olan 25 Mart'ı işaret etmektedir. Burada Makarios ve Grivas arasındaki tutum farklılığı açıkça gözler önüne seriliyor. Makarios, şiddeti diplomatik engelleri aşmakta bir kaldıraç olarak görürken, Grivas şiddeti zafere ulaşmadaki mutlak yöntem olarak benimsemektedir. Makarios eylemlerin hükümet binaları ve askeri

²⁹⁷ Kemal Akmaran, *Kıbrıs Türkünü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s.94.; Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.181-182; Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.97.

²⁹⁸ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.103.

²⁹⁹ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilâtı (1950-1963)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s.51-54.; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası...*, s.168.; Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ..”, s.66.

üslerle sınırlı kalması gerektiğini düşünüyor, Grivas adada gayrı Rum unsurların tamamını hedef olarak addetmekle, topyekûn saldırının kaçınılmaz olduğunu dillendiriyordu. Nitekim saldırıların başladığı 1 Nisan 1955 tarihli beyannamesinde, Grivas EOKA militanlarına şu şekilde seslendi: *“Karşımızda iki düşman vardır. Birincisi İngilizler, ikincisi Türkler’dir. İlk evvela İngilizler ile mücadele edeceğiz ve onları adadan çıkartacağız. Bundan sonra Türkleri imha edeceğiz. Hedefimiz ilhaktır. Her ne pahasına olursa olsun, bu gayeye ulaşmak vazifemizdir.”*³⁰⁰

Uzun süren hazırlık safhasının ardından EOKA militanları 1 Nisan 1955 gecesi saat 03.00’de harekete geçmiş, şiddet eş zamanlı olarak adanın dört yanına yayılmıştı. Militanların öncelikli hedefleri arasında bankalar, valilik binaları, müsteşarlık daireleri, İngiliz Kara Kuvvetleri Genel Karargâhı ve radyo istasyonu yer alıyordu. Binalar bombalanarak havaya uçuruldu. Larnaka’da polis merkezi ve mahkeme binasına yapılan sabotajları, Limasol ve Magosa’daki şiddet eylemleri takip ediyor, Grivas ise tüm bu olanları Lefkoşa’da gizlendiği evden keyifle takip ediyordu.³⁰¹ Aynı gün adaya dağıtılan bildirimlerde *“Hürriyetimizi kendi elimizle ve kanımız pahasına da olsa kazanmaya hazır olduğumuzu bütün dünyaya gösterme zamanımız gelmiştir. Yirminci asırda insanların hürriyetlerini temin için kan akıtmalarına mecbur bırakılışından dünya diplomasisi utanmalıdır...”* cümleleri Digenis imzasını taşıyordu. Başta İngilizler olmak üzere hadiselerin şokunu üzerinde taşıyan herkes *“Kim bu Digenis?”* sorusunu soruyordu.³⁰²

Gizlilik Grivas’ın örgütlenmesinde dikkat ettiği hususların başında gelmektedir. Bu sebeple oluşturulan tedhiş örgütü açığa çıkmamış, yapı deşifre edilememişti. Eylemlerin oluş biçimi göz önüne alındığında söylenebilecek tek şey bu denli büyük bir kalkışmanın adanın Rum ahalisi tarafından planlanamayacağıdır. Gizlilik içerisinde yürütülen tedhiş faaliyetinde Yunanistan hükümetiyle olan irtibatı

³⁰⁰ Abdulhaluk Çay, *Kıbrıs’ta Kanlı Noel – 1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989, s.40.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.43-44.

³⁰¹ Ulvi Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.62-74.; Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...”, s.66.

³⁰² Sebahattin Egeli, *Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*, Kastaş Tarih Araştırmaları Dizisi, İstanbul 1991, s.17.

sağlamakla görevli General Manelaos Pandelidis, İsakios kod adlı Yunan Bakan Averof'a bilgi akışını sağlıyor, Haris kod adıyla Makarios ve Digenis kod adıyla da Grivas organizasyona önderlik ediyordu.³⁰³

Rum tedhişçileri adada bu denli güçlü ve organize bir silahlı örgüt kurmayı nasıl başardıkları üzerinde dikkatle durulması gereken ve birbiriyle bağlantılı birkaç husus göze çarpıyor. II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'de İşçi Partisi iktidara gelmiş, iktidara gelen bu yeni parti İngiltere'nin sömürge politikasında değişikliğe gitmişti. Uygulamaya konulan yeni politika İngiltere'nin bir kısım sömürgelerinden vazgeçmesi ve elde kalan sömürgeleri üzerindeki sert tedbirleri yumuşatması şeklindeydi. Söz konusu politika Kıbrıs'ta sert tedbirlerin yumuşatılmasına ek olarak kilise ve sağ sendikal yapıların faaliyetlerinde serbestiyet kazanması şeklinde uygulandı. Bu durum Enosisçi Rumlar için şüphesiz kaçırılmayacak bir fırsattı. İngiltere'nin yeni sömürge stratejisi Rumların kilise eliyle örgütlenmesine, kilise üzerinden toplanan paralarla silah ve patlayıcı teminine ve bunun yanında sendikal örgütler üzerinden insan kaynağı oluşturmaya imkân sağladı. Bunun dışında İngiltere ve Yunanistan arasında yürütülen diplomatik süreç adanın İngiliz idaresinin gafil avlanmasına neden oldu.³⁰⁴

Adada 1 Nisan'da başlayan tedhiş hız kesmeden devam etti. 3 Nisan'da Lefkoşa'da üç, Limasol'de ise beş bombalı eylem gerçekleştirildi. Eylemler İngiliz istihbarat servisine ait tesislerle askeri üsleri hedef aldı. 12 Nisan'da İngiliz polisi tarafından yapılan baskınlarda yüklü miktarda patlayıcı ele geçirilirken 17 Mayıs tarihinde bir ilkokulda yapılan aramada önemli miktarda silah ve patlayıcı ele geçirildi. 20 Haziran'da Lefkoşa'da, 23 Haziran'da Magosa'da ve 30 Haziran'da yine Lefkoşa'da gerçekleşen bombalı eylemler sonrasında adanın İngiliz idaresi "*Geçen Aralık ayında İngiltere'nin Orta Şark Komutanlığı Süveyş Kanalı Bölgesinden Kıbrıs adasına nakledildiği zaman kendimizi bir İngiliz müstemlekesinde ve bize dost bir halkın içinde zannettiğimiz için olağanüstü güvenlik tedbirleri almaya lüzum göstermemiştik. Fakat son hadiseler bu hükümde*

³⁰³ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası...*, s.171.

³⁰⁴ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...* s.104.

yanıldığıımızı gösterdi. Maalesef biz de olağanüstü tedbirlere tevessül etme mecburiyetinde kaldık”³⁰⁵ açıklamasını yapıyordu. Yaşanan hadiselerin önüne geçmek isteyen İngilizler sıkı tedbirler alma yoluna gitseler de muvaffak olamadılar. Rum militanları her gün yeni bir bombalama, sabotaj veya yağma ile eylemlerine devam etti.³⁰⁶

Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi öncülüğünde 2 Ağustos 1955 günü Lefkoşa’da bir araya gelen Kıbrıs Türk toplumu Rum militanların hedefi olmuş, yağmalanan Türk dükkânları ve çıkan hadiseler karşısında İngiliz polisi olayların önüne geçmekte yetersiz kalırken Türkler ise Rum tedhişi ile ilk kez karşı karşıya kalıyordu.

D. Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilâtının Kuruluşu ve Faaliyetleri

Adada 1955 yılından itibaren başlayan şiddet olayları öncelikli olarak İngilizlere ait askeri üs ve hizmet binalarını vurmuş, artarak devam eden hadiseler 1955 yılı yazından itibaren Türk toplumunu hedef almıştı. Rum saldırılarına her gün yenileri eklenirken Kıbrıslı Türkler saldırılara karşı koymak, kendi savunma mekanizmalarını oluşturmak maksadı ile teşkilâtlandılar. Başlangıçta Kara Çete (Kara Pençe), Üçok, Kıbrıs Fedaileri gibi isimlerle kurulan yapılar son derece amatör, yetersiz ve etkisizdi. Milliyetperver Kıbrıslı gençler tarafından kendi köy ve mahallelerini korumak maksadı ile kurulan bu yapılar çoğu zaman disiplinden uzak, fevri ve faydasızdı.³⁰⁷

EOKA saldırılarına karşı koymak maksadı ile kurulan bir diğer örgüt ise Volkan’dır. Adını; “*Var Olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye*”³⁰⁸ ifadesinden

³⁰⁵ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası...*, s.178-179.

³⁰⁶ Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, ..., s.175-176.; Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...”, s.66.

³⁰⁷ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.111-113. ; Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk ...”, s.325. ;Haluk Ölçekçi, “TMT'nin Toros'u ve Kıbrıs'ta Direnişin Şifreleri”*Asia Mirror Studies*, Cilt 2, Sayı Rauf Denктаş Özel Sayısı, Mayıs 2014 s.100.; Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...”, s.67.

³⁰⁸ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.116.; Ulvi Keser, “*Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilâtı*”, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Fırsatlar Tehditler Bildiriler Kitabı, Ocak 2012, Ankara, s.129.

aldığı iddia edilen örgütün liderliğini Dr. Fazıl Küçük yapmakta, Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen isimleri Selçuk Osman, Şakir Özel ve Kemal Mişon örgütün kurucuları arasında yer almaktadır. Volkan başlangıçta kurulan diğer örgütlerden farklı olarak çalışmalarını ada geneline yaymayı başarmış, ada Türklerinin EOKA saldırıları karşısında kenetlenmesini sağlamıştır.³⁰⁹

Teşkilât mensupları bir taraftan adanın dört bir tarafında duvar yazıları yazarak tedhişi telin ederken, öte yandan Türk halkının moral ve motivasyonunu artırıcı bildirimler dağıtmaktaydı. Daha ziyade lise çağındaki gençlerden oluşan teşkilât her ne kadar EOKA ile doğrudan mücadele edebilecek yetkinlik ve yeterlilikte olmasa da, EOKA Lideri Grivas'ı fazlasıyla rahatsız etti. Grivas; Volkan teşkilâtının İngilizler tarafından desteklendiğini, Volkan mensuplarının ise Türk subaylar tarafından eğitildiğini iddia ediyordu. Bu iddialar şüphesiz gerçeği yansıtmamaktadır. Bununla birlikte İngilizler bu dönemde EOKA'yı tereddütsüz terörle itham ederken Volkan teşkilâtını henüz sosyal içerikli bir örgüt olarak nitelemektedir.³¹⁰

EOKA saldırılarının yoğunlaştığı 1956 yılı Ocak ayında Volkan teşkilâtı tarafından dağıtılan bildirimde öldürülen her Türk'e karşılık 5 Rum'un öldürüleceğinin söylenmesi İngilizlerin Volkan teşkilâtı aleyhine teyakkuza geçmesine neden oldu. 13 Ocak 1956 tarihinde Enosis aleyhtarı iki Rum'un EOKA militanlarınca öldürülmesi bu bildiri sayesinde Volkan teşkilâtına isnat edilmiş, Volkan saldırılarının üç Rum'u daha öldürmek suretiyle devam edeceği yaygarası Rum basınında geniş yer bulmuştu. Bu tarihten sonra faaliyetlerinde yeni bir aşamaya geçen Volkan genellikle kendi imkânları ile imal ettiği ses bombaları, basit av tüfekleri ve tabancalardan ibaret az sayıda silahla Rum saldırılarına karşı mukavemete girişerek ada genelinde etkin olmaya gayret etmiştir.³¹¹

1957 yılından Türk Mukavemet Teşkilâtının kuruluş çalışmalarının başlayacağı döneme kadar geçen sürede adada Volkan teşkilâtından bağımsız

³⁰⁹ Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk ...", s.320. ; Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...", s.68.

³¹⁰ Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...", s.68.

³¹¹ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.123-124.

biçimde oluşturulan 9 Eylül Cephesi Ulus Ülfet, İsmail Beyoğlu, Kubilay Altaylı ve Murat Ertan Celal öncülüğünde kuruldu. Adını Yunanlıların Anadolu'dan sürülüş ve Kıbrıs'ın fetih tarihi olan 9 Eylül'den alan teşkilât³¹² oldukça genç ve tecrübesiz bir ekibe sahiptir. En büyüğü 27 yaşındaki Ulus Ülfet olan teşkilât mensuplarının Küçük Kaymaklı'da bir evde toplandıkları sırada meydana gelen patlamada o an evde bulunanların tamamı ölmüş, patlama sonrasında çıkan gazete haberlerinde Türklerin adada bomba imalatına başladığı, patlamanın bu imalathanede meydana geldiği yer almıştı. Bir taraftan söz konusu imalathanenin Rumlara mı yoksa Türklere mi ait olduğu tartışmaları devam ederken öte yandan Lefkoşa'nın Rum belediye başkanı adada huzur ve sükûn ortamının yeniden sağlanabilmesi için sıkı tedbirler alınmasını İngilizlerden talep eder.³¹³

Adada gerilim artarak devam ederken Türk tarafının faaliyetleri de hız kazandı. Karapınar, Üçok, 9 Eylül ve Volkan benzeri teşkilâtların mevcut şartlar altında EOKA ile başa çıkamayacağı açıkça ortaya çıkmıştır. Türk mukavemeti bu dönemde gerek disiplin, gerekse teçhizat bakımından EOKA milislerinin oldukça gerisindedir. Yunan ordusu tarafından desteklenen tedhiş karşısında ortaya konan gayretler yeterli gelmemekte ada adım adım Enosis'e sürüklenmektedir.³¹⁴ 27 Temmuz 1957 günü bir araya gelen Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Mustafa Kemal Tanrısevdi bu gerçeklerden hareketle adada güçlü bir mukavemet hareketinin yeniden inşası konusunda anlaştılar.³¹⁵

Dr. Fazıl Küçük bu dönemde adanın Türk toplum lideridir. Rum tedhişinin ancak silahla giderilebileceği hususuna inanan Küçük adada güçlü ve organize bir teşkilâtın oluşturulabilmesi için çalışmalarda bulunmaktan geri durmadı. Rauf Denктаş ve beraberindeki heyetle Ankara'da görüşmelerde bulunan Küçük, bu

³¹² Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilâtı", Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Fırsatlar Tehditler Bildiriler Kitabı, Ocak 2012, Ankara, s.131.; Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ..", s.69.

³¹³ Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ..", s.69-70.

³¹⁴ *Hürriyet Gazetesi*, "EOKA'cılar Yunan Hükümeti Tarafından Takviye Ediliyor" Sayı 3763, 21 Ekim 1958, s.1.

³¹⁵ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.220.; Emrullah Yalçın, "Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilâtı ve Rauf Denктаş", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 58, Ankara 2016, s.285.; Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ..", s.70.; Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk ...", s.325.; Haluk Ölçekçi, "TMT'nin Toros'u ve Kıbrıs'ta Direnişin...", s.100.

görüşmelerde Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile bir araya gelerek adadaki son gelişmeler hakkında bilgi verdi.³¹⁶ Ankara'nın ümit verici tavrı ve desteği ile adaya dönen heyet çalışmalarına hız vererek sürdürmüştü, bu kapsamda ilk adımı atarak 15 Kasım 1957 günü ilk bildirisini yayınlamıştır.

Bildiride şu ifadeler yer almaktadır.

“Sayın Kıbrıs Türk Halkına!

Volkan, 9 Eylül Cephesi ve buna benzer teşkilâtlar lağvedilmiştir. Bunun yerine, Kıbrıs Türk'ünün bağrından çıkmış, gerek emperyalist sömürge idaresine, gerekse Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhâk yolunda Enosis'i temine çalışan Rum sürülerine karşı Kıbrıs Türklerini savunma görevini üstlenmek üzere yeni bir teşkilât kurulmuştur. Bu bir saldırı değil, bir savunma teşkilâtıdır. Bütün Kıbrıs Türklerini bu teşkilâta destek olmaya ve bu teşkilât içinde yer almaya çağırıyoruz.

Türk Mukavemet Teşkilâtı”³¹⁷

Kıbrıs Türk halkının moral ve motivasyonunun yükseltilmesi, maneviyatının güçlendirilmesi maksadı ile bildiriler yayınlayan teşkilât, 13 Aralık 1957 tarihli bildirisinde *“İhaneti katiyet kesbetmedikçe hiçbir Türk'ün burnunun kanatılmasına, tek bir Türk'ten tek bir kuruluş alınmasına müsaade edilmeyecektir”*cümlelerine yer vermektedir. Devam eden bildirilerde Türk Mukavemet Teşkilâtı ifadesi yerine Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilâtı Komitesi ibaresi yer almışsa da ilerleyen süreçte tekraren Türk Mukavemet Teşkilâtı olarak isimlendirme yapılmıştır.³¹⁸

Lefkoşa merkezli olarak kurulan teşkilât günden güne genişleyerek büyüdü. Her geçen gün yeni üyeler edinen teşkilât her bir üyeye *“Bağlı olduğum Türk milletinin korkmaz bir parçası, bağımsızlık ve özgürlük savaşına atılan Türk*

³¹⁶ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.222-223.; Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ..”, s.71.

³¹⁷ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.233.; Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ..”, s.73.

³¹⁸ Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ..”, s.73.

*cemaatinin gasp edilmek istenen haklarını ölüm pahasına korumaya azimli bir mücahit olarak; can, mal ve ırz emniyetimizin gerçekleşmesini sağlayacak hukuki ve sosyal temelleri kurmak için Kıbrıs adası üzerinde insan hak ve hürriyetlerine sahip şerefli bir Türk toplumunun ebediyen var olmasını gerçekleştirmek amacıyla, Türk olmanın tam şuuruna sahip olarak, direnme hakkını kullanan Türk cemaatinin milli savaşına gönüllü olarak katılacağıma, bu uğurda verilecek her emri ölümüm pahasına dahi olsa yerine getireceğime silahım, dinim, namusum ve şerefim üzerine ant içerim.*³¹⁹ şeklinde yemin ettirerek çalışmalarına dahil ederken üyeler okunan sadakat metni ile Kıbrıs davasına olan bağlılıklarını ifade ediyorlardı. Her biri birebir temas ve davetle teşkilâta seçilerek yemin ettirilen üyeler ilk kez 12 Temmuz 1958'deki EOKA katliamlarından kısa bir süre sonra 1 Ağustos 1958'de bayrağa, silaha ve Kur'an'a el basmak suretiyle şu sözlerle toplu olarak yemin ediyordu. *"Kıbrıs Türkünün yaşayış ve hürriyetine, canına, malına her türlü anane ve mukaddesatına, her nereden ve kim olursa olsun vaki olacak tecavüzlere karşı koymak için kendimi yüce Türk ulusuna adadım. Gördüğüm, duyduğum ve hissettiklerimi ve bana emanet edilenleri hiç kimseye ifşa etmeyeceğime, ifşanın ihanet sayılacağına ve cezasının ölüm olduğuna, verilecek cezayı seve seve kabul edeceğime namusum ve şerefim üzerine ant içerim".*³²⁰

1957 yılının Temmuz ayından itibaren çalışmalarına başlayan Kıbrıs Türk Mukavemeti 1958 yılı Haziran ayına kadarki dönemde Türk hükümeti ve askeriyesi ile herhangi bir temasta bulunmamıştır. 1958 yılı Haziran'ında Kıbrıs'ta yaşanan son gelişmeler ve alınması gereken tedbirler hususunda görüşmeler yapmak üzere Ankara'ya gelen Kıbrıs heyeti önce Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile daha sonra ise Genel Kurmay Başkanlığı Seferberlik Tetkik Kurulu Başkanı Daniş Karabelen ile bir araya geldi.³²¹ Görüşmede Seferberlik Tetkik Kurulu adına Tümgeneral Daniş Karabelen, Binbaşı İsmail Tansu ve Yarbay Rıza Vuruşkan bulunurken, Kıbrıs adına Dr. Fazıl Küçük, Rauf Denктаş ve Burhan Nalbantoğlu hazır bulundu. Ankara Kızılay'da bulunan Modern Palas lobisinde gerçekleşen

³¹⁹ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.445.

³²⁰ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.447.; Emrullah Yalçın, "Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilâtı ...", s.284.; Haluk Ölçekçi, "TMT'nin Toros'u ve Kıbrıs'ta Direnişin...", s.101.

³²¹ Emrullah Yalçın, "Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilâtı ...", s.294.

görüşme Türk Mukavemet Teşkilâtının Türk Genelkurmayı tarafından yeniden inşası dönemini başlatmıştır.³²²

Teşkilâtın yeniden inşası için ilk kararlar yine bu toplantıda alındı. Çalışmaların büyük bir gizlilikle yürütülmesi, üniversite tahsili için Türkiye’de bulunan Kıbrıslı gençler başta olmak üzere Kıbrıs davasına gönül vermiş Enosis karşıtı ve sorumluluk sahibi cesur gençlerin bulunarak teşkilâta kazandırılması ile bu gençlerin teorik ve pratik eğitimlerden geçirilmesi alınan kararlardan bazılarıdır. Kıbrıs heyeti adına gönüllülerin bulunması işini Dr. Burhan Nalbantoğlu üstlenir. Bulunan gönüllülerin ilk eğitim yeri Ankara Kızılay’da bulunan Kıbrıs Türk Kültür Derneği lokaliydi. Burada teorik eğitime tabi tutulan gençler, sadakat yemini ederek teşkilâta katılmakta verilen görevlerle saha tecrübesi edinmekteydiler.³²³

Bir taraftan Kıbrıs Türkleri arasından gönüllüler bulunarak eğitilirken diğer yandan Genelkurmay Başkanlığı Seferberlik Tetkik Kurulu görevlendirilecek personeli belirler. Tümgeneral Daniş Karabelen tarafından bizzat seçilen personel üst düzey askeri eğitim almış, özel harp tekniklerinde uzman ve tecrübeli askerlerden oluşmaktadır. Seçilen personelin Kıbrıs meselesine azami seviyede duyarlı ve gönüllü olmasına ayrıca özen gösterilmiş, detayları netleşen harekât planı 1958 Temmuz’unda Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay’a sunulmuştu. Kıbrıslı Rumların Enosis emellerine karşı devreye sokulan plana “*Kıbrıs İstirdat Planı*” adı verilirken harekât çerçevesinde Kıbrıs Türkünün özgürleştirilmesi, adanın arzulanığı huzur ve sükûn ortamına kavuşturulması amaçlanmıştır.³²⁴

Harekât planı her ne kadar “*İstirdat*”³²⁵ sözcüğü ile isimlendirildiyse de ne Türk hükümetinin ne de Türk Mukavemet Teşkilâtının adayı Rumlardan almak gibi bir maksadı bulunmamaktadır. Gerek örgütün yapısı gerekse iş tutuş biçimi incelendiğinde bu durum şüphe götürmeyecek biçimde ortaya çıkmaktadır. Nitekim

³²² Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...”, s.74.; Ulvi Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.407.

³²³ Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...”, s.74-75.

³²⁴ Ulvi Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*s.404-405.

³²⁵ İstirdat: Sahibine geri vermek. Geri alma.
<http://lugatim.com/s/%C4%B0ST%C4%B0RDAT%E2%80%93%C4%B0ST%C4%B0RDAD>
(10.12.2018).

ada Rumları her fırsatta Enosis taleplerini dile getirirken Türk tarafı iddialarını “*taksim*”den öteye taşımamış, Türk Mukavemet Teşkilâtı ise 1963 olayları dâhil olmak üzere 1974 senesine gelinceye dek silahlı bir mücadelenin tarafı olmamıştır.
326

Çalışmalarını son derece mutedil ve büyük bir gizlilik içerisinde yürüten Türk Mukavemet Teşkilâtının esasen etrafında toplandığı ilkeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- “1. Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak.
2. Enosis’e ve bu uğurda yapılan girişimlerle estirilen teröre karşı durmak.
3. Türklere yapılacak saldırıları geri püskürtmek.
4. Türk toplumunun birliğini ve bütünlüğünü sağlamak.
5. Rumlara ve İngilizlere karşı Kıbrıs Türklerinin haklarını savunmak.
6. Anavatan Türkiye ile sıcak ilişkiler ve Türk toplumunun anavatana bağlılığını sürdürmek.”³²⁷

Uzun süren askeri hazırlığın ardından Türkiye adaya ilk dokunuşu yapar. Yarbay Rıza Vuruşkan Türkiye İş Bankası Müfettişi olarak 1958 yılının Eylül ayında adaya gelir. Ali Conan takma adı ile müfettişlik görevine atanan Vuruşkan’ın yanında müfettiş yardımcısı görevi ile Yüzbaşı Mehmet Özden, Necdet Beyazıt takma adı ile bulunmaktaydı. Vuruşkan ve Özden’den kısa süre sonra 5 görevli daha öğretmen maskesi ile adaya gelerek teşkilâta katıldı.³²⁸

³²⁶ Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...”, s.76.

³²⁷ Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...”, s.76-77; Ulvi Keser, “Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilâtı”, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Fırsatlar Tehditler Bildiriler Kitabı*, Ocak 2012, Ankara, s.140.; Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk ...”, s.325-326.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.47-48.; Ulvi Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.409.

³²⁸ Ulvi Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.424.; Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk ...”, s.335.; Haluk Ölçekçi, “TMT’nin Toros’u ve Kıbrıs’ta Direnişin...”, s.103.

Vuruşkan; Kore’de görev yapmış, gerilla savaşı ve psikolojik harp teknikleri konusunda uzman, gözü pek bir Türk subayıdır. Teşkilâtın yapılandırılması ve savaşa hazır hale getirilmesi konusunda tam yetki sahibi olan Vuruşkan bir yandan müfettişlik görevini büyük bir ciddiyetle yerine getirirken diğer yandan teşkilâtın savaşa hazır hale getirilmesi için titizlikle çalıştı. Vuruşkan ilk olarak o güne kadar adaya ulaşmış subaylar arasında görev taksimatını yapar. Buna göre Binbaşı Necmettin Erce, Lefkoşa Karargâh Sorumlusu, Binbaşı Şefik Karakurt, Mağusa Sancaktarı daha sonra adaya gelen Yüzbaşı Rahmi Ergün, Yüzbaşı Ahmet Göçmez, Yüzbaşı Kamil Önceler, Yüzbaşı Bedri Erkan, Yüzbaşı Osman Nalbant, Yüzbaşı Ferhan Çora ve Yüzbaşı Hüseyin Ömür bölge komutanlıklarına tayin edilmiştir.³²⁹

Vuruşkan’ın kimliği Dr. Fazıl Küçük, Rauf Denктаş ve birkaç kişi dışında adada kimse tarafından bilinmemektedir. Bu sebeple Rauf Denктаş’ın ofisinde gerçekleşen ilk görüşmede Vuruşkan toplantı salonunu bir perde ile bölerek kimliğini gizlemiş, teşkilâta ilk kabulleri ve ilk talimatları bu şekilde iletmiştir. Yapılan ilk toplantıda Dr. Fazıl Küçük, Rauf Raif Denктаş, Kemal Şamiler, Dr. Burhan Nalbantoğlu, Avukat Osman Örek, Dr. Şemsi Kâzım, Dr. Necdet Ünel, Dr. Niyazi Manyera, Dr. Orhan Müderrisoğlu, Nevzat Uzunoğlu, Halit Kâzım ve Necdet Hüseyin hazır bulunarak teşkilâta katıldılar. Kıbrıs Türk toplumu için önemli bir mevki işgal eden bu isimler mukavemetin kısa süre içerisinde teşkilâtlanarak ada geneline yayılmasında önemli rol oynadılar.³³⁰ Vuruşkan’ın talimatları çerçevesinde Lefkoşa, Mağusa, Lefke, Larnaka, Baf ve Limasol’de teşkilâtlanan TMT gücü 1959 yılı sonuna gelindiğinde 5 bin kişi ile ifade edilmektedir.³³¹ Daha sonraki dönemler için sayının 10 bine ulaştığı tahmin edilmekte olup tamamının silahlı ve eğitimli erlerden oluştuğu düşünüldüğünde adadaki Türk mukavemetinin azımsanamayacak bir güç olduğu anlaşılmaktadır.³³²

³²⁹ Ulvi Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.416.; Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk ...”, s.328-329.

³³⁰ Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...”, s.79.; Ulvi Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.435.

³³¹ Ulvi Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.590.

³³² Ulvi Keser – Barış Özdal, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...”, s.80.

Türk Mukavemet Teşkilâtı gayri nizami harp ilkelerine uygun olarak beşerli hücreler biçiminde teşkilâtlandırılmıştır. Beş kişilik hücre, teşkilâtın en küçük birliğini ifade etmekte olup hücre mensupları kendi hücresi dışında hiç kimseyi tanımaz, hücre lideri dışında kimse ile bilgi paylaşmazdı. Hücrenin eylem ve faaliyetlerinden hücre lideri sorumlu olup üst kademe ile yalnızca lider irtibata geçer, talimatlar bu yolla hücreye ulaştırılırdı.³³³

Bugünkü askeri terminoloji ile takım, bölük, tabur ve bölge biçiminde ifade edebileceğimiz yapılanma kurulduğu ilk dönemde kurt (mukavemetçi er), çadır (hücre), oba (bölük), otağ (tabur) ve yayla (bölge) olarak isimlendirilmiş, daha sonra ise siyasi çağrışım yapabileceği gerekçesi ile değiştirilerek, arı, oğul, petek, kovan ve sancaktarlık biçiminde kullanılmıştır. Sancaktarlık en büyük askeri bütünü temsil ederken ada genelinde teşkilâtlandırılan tüm sancaktarlar Bozkurt olarak isimlendirilen TMT liderine bağlıydı.³³⁴ Emir komuta kademesini zikrettiğimiz biçimde teşkilâtlandırılan Vuruşkan adayı idari anlamda bölgelere ayırmış buna göre Lefkoşa'yı - Konya, Mağusa'yı -Erzurum, Lefke'yi -Akşehir, Larnaka'yı -Hatay, Baf'ı -İzmir ve Limasol'ü -Antalya sancaktarlığı olarak isimlendirerek şifrelemiştir.³³⁵

Vuruşkan bir taraftan teşkilâtı yeni gönüllülerle genişletirken öte yandan gönüllülerin eğitimi ve silahlandırılması konuları ile ilgilenmektedir. İngiliz ve Rumların her an denetiminin olduğu bir ortamda adadaki eğitimler izcilik, avcılık ve benzeri kılıflarla yapılmakta, üst düzey askeri eğitimler ise Antalya Kemer yolu üzerinde bulunan askeri kampta Türk subaylar tarafından verilmekteydi. Gönüllüler burada silah kullanımı, silah bakım ve onarımı, baskın, sızma, yaklaşma, pusu, sabotaj, kamufraj ve muhabere eğitimlerini alarak savaşa hazırlanıyordu.³³⁶

³³³ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.451-452.

³³⁴ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.456.; Haluk Ölçekçi, "TMT'nin Toros'u ve Kıbrıs'ta Direnişin...", s.102-103.; Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk ...", s.332-333.

³³⁵ Haluk Ölçekçi, "TMT'nin Toros'u ve Kıbrıs'ta Direnişin...", s.103.

³³⁶ Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...", s.82-84.

Askeri teçhizatın temini, adaya getirilmesi ve saklanması teşkilâtın diğer bir uğraş alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Adanın İngiliz savaş gemileri, sahil koruma ekipleri, radarlar ve uçak marifeti ile izlendiği dikkate alındığında silahların adaya getirilmesi oldukça güçtü. Tüm bu güçlükler rağmen ilk sevkiyat Haziran 1958 tarihinde gerçekleşmiş, adaya ulaşan az sayıdaki silah Rauf Denктаş tarafından teslim alınarak TMT mücahitlerine teslim edilmiş daha sonraki dönem olan Ağustos 1958 tarihinden başlayarak 4,5 aylık süre zarfında Vehbi ve Cemal Mahmutoğlu kardeşler Anamur - Erenköy hattında 6 başarılı sefer ile silah sevkiyatı gerçekleştirmişlerdir.³³⁷ Yine bu dönemde Kıbrıs Türk Kültür Derneği Başkanı Mehmet Ertuğruloğlu'nun gayretleri ile satın alınan Elmas isimli 25 tonluk balıkçı teknesi ile 8 başarılı sefer yaparak silahları adaya ulaştırmıştır.³³⁸

Adaya gelen silah ve mühimmat EOKA milislerindeki teçhizat ile kıyaslandığında oldukça yetersizdi. Teşkilât bu sebeple Türkiye'den gelen teçhizata ek olarak Lefkoşa'da silah üretim tesisi kurmuş, demir boru ve benzeri hırdavattan basit silahlar üretmeye çalışmıştı. Bunun dışındaki bir başka yöntem ise İngilizler tarafından kullanılmaz denilerek denize dökülen silahların denizden çıkarılarak işler hale getirilmesidir.³³⁹

Askeri teçhizatın adaya ulaştırılması beraberinde bir başka görevi getirmekteydi. Bu görev getirilen teçhizatın ada genelinde dengeli bir biçimde dağıtılması ve saklanmasıdır. Nitekim teşkilât mensupları bu görevi ada genelinde büyük bir ciddiyetle yapmış, getirilen silahlar sırlama tekniği ile veya ziftlenerek belirlenmiş yerlere gömülmüştür.³⁴⁰

1957'den başlayarak 1960 yılına kadar devam eden süreçte Türk Mukavemet Teşkilâtı her geçen gün büyümüş, gündelik politik çekişmelerden uzak yalnızca Kıbrıs Türk halkının ve Türk Devletinin menfaatlerini önceleyen bir çizgide çalışmalarını sürdürmüştür. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi Türkiye için olduğu gibi

³³⁷ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.581.; Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk ...", s.331.

³³⁸ Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...", s.87-88.

³³⁹ Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...", s.86-87.

³⁴⁰ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.456-557.

Türk Mukavemet Teşkilâtı için de yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Kurulan yeni hükümet teşkilâtın faaliyetlerini riskli görerek tedbir alma yoluna gitmiş, bu kapsamda uzun süredir Seferberlik Tetkik Kurulu Başkanlığında bulunan Daniş Karabelen'in yerine Albay Faruk Ateşdağlı'yı, Karabelen'in yardımcılığı görevinde bulunan İsmail Tansu'nun yerine ise Binbaşı Şaban Başsoy'u getirmiştir. Bununla birlikte adada muvazzaf subayların görev yerlerine değişmiş bu çerçevede Rıza Vuruşkan'ı görevinden alınarak yerine Mustafa Kayadağlı kod adı ile Şefik Karakurt görevlendirilmiştir.³⁴¹

Bir tarafta emir komuta zincirinde değişiklikler yaşanırken öte yandan siyasi süreç işletiliyordu. Londra ve Zürih'te gerçekleştirilen görüşmelerden çıkan sonuç teşkilât için asıl tehdidi oluşturmaktadır. 16 Ağustos 1960 tarihinde ilan edilen Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ile birlikte taraflar arasında sözde sulh dönemi başlarken Türk hükümetinde yer alan bazı yetkililer tarafından teşkilâtın varlık sebebi alenen sorgulanır olmuştu.

---

³⁴¹ Ulvi Keser – Barış Özdal, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları ...", s.90; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.593-594

III. BÖLÜM

KIBRIS SORUNUNA ULUSLARARASI ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

A. II. Dünya Savaşı Sonrasında İngiltere'nin Ortadoğu Politikasına Genel Bir Bakış

Ortadoğu tarihin ilk dönemlerinden itibaren egemen devletler arasında önemli bir mücadele alanı olagelmıştır. XVI. yüzyıldan başlayarak I. Dünya Savaşına kadar devam eden süreçte Osmanlı Devleti hâkimiyetinde bulunan bölge, bu tarihten sonra İngiltere ve Fransa başta olmak üzere batılı devletlere ve onların müstemlekelerine devredildi. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni durum dünyayı şekillendirirken Ortadoğu bu dönemde bir kez daha egemenlerin üzerinden siyaset geliştirdikleri bir coğrafya olarak önem kazanmıştır.³⁴²

II. Dünya Savaşı sonrasında Clement Attle başkanlığındaki İşçi Partisi İngiltere'de işbaşına geldi. Attle'nin zorlu görevleri arasında savaşla mahvolan ekonomiyi yeniden düzlüğe çıkartmanın yanında İngiliz dış politikasının mevcut koşullara göre yeniden dizaynı vardı. Bu kapsamda Attle için önemli meselelerin başında Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarının korunması gelmektedir.³⁴³ Nitekim Ortadoğu'nun İngiltere için olan önemi 8 Aralık 1945 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında şu şekilde ifade edilmiştir.

“İngiltere ve İngiliz İmparatorluğu için hayati öneme sahip bir bölgedir. Burası İngiltere'yi Hindistan, Avustralya ve Uzak Doğu'ya karadan, havadan ve denizden bağlayan iletişim sistemlerinin düğüm olduğu yerdir; burası aynı zamanda İmparatorluğun ana petrol kaynağıdır. Burası Süveyş Kanalı ve onun terminal limanlarını İskenderiye'de bulunan İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki ana deniz

³⁴² Cihat Göktepe – Tuğba Ünlü Bilgiç, “İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış 2014, Sayı 68, s.143. ;M. Sami Danker, *Kıbrıs Sorunu*, Türkar Araştırma Dizisi, İstanbul 2001, s.39.

³⁴³ Eftal İrkıçatal, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2012/1, Sayı 15, s.32.

üssünü; Irak ve Güney İran'daki petrol yataklarını, Abadan'daki liman ve tesisleri, Kuzey Irak'tan Hayfa'ya uzanan petrol boru hattını ve Abadan'daki liman ve tesisleri ve Akdeniz'den Filistin, Ürdün ve Irak üzerinden Basra Körfezi'ne uzanan bütün iletişim hatlarını içermektedir. ”³⁴⁴

İngiliz kabinesindeki hâkim görüş İngiltere'nin Ortadoğu'daki varlığını güçlü bir biçimde devam ettirmesi yönündedir. Ancak yapılan tartışmalar sırasında dikkat çekici bir başka görüş de Hazine Bakanı Hugh Dalton'a aittir. Dalton kabine üyelerinin birçoğunun aksine hiçbir surette Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelmeyecek bir başka coğrafyada hâkimiyet alanı tesis etmekten yanaydı.³⁴⁵ Dalton ayrıca teklifinde tüm Ortadoğu, Mısır ve Yunanistan'ı terk ederek, Afrika boyunca Lagos'a ve oradan Kenya'ya kadar uzanacak yeni bir hat oluşturmaktan bahis ile Hindistan'ın yakın gelecekteki tavrının kestirilemez olduğunu bu sebeple uzak Asya'daki dayanak noktasının Avustralya'ya kaydırılması gerektiğini ileri sürmekteydi. Attle başlangıçta Dalton'un fikirlerine yakınlık duymuşsa da İngiliz Genelkurmayı ve Dışişlerinin şiddetli muhalefeti neticesinde bu düşünceden vazgeçerek İngiltere'nin Ortadoğu'daki varlığını güçlendirmesinin yollarını aramıştır.³⁴⁶

İngiliz Genelkurmay Başkanlığı adına hükümete rapor hazırlayan Hava Kuvvetleri Komutanı Lord Tedder raporunda İngiltere'nin savunma stratejisini üç kısımda aktarmaktadır. İlk aşamada İngiltere anakarasında her türlü saldırıya karşı hazırlıklı olacak bir ana üs oluşturulmalı. İkinci aşamada İngiltere sömürgesi olan tüm bölgeler arasında kesintisiz emir komuta akışı sağlanmalı ve son olarak Sovyetler Birliğine karşı savuma merkezi olarak Ortadoğu tahkim edilmelidir. Zira Ortadoğu; Hint Denizinden Anadolu'ya, Hazar ve Kafkaslardan Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir alanı kontrol eden stratejik bir mevkide yer almaktadır.³⁴⁷

³⁴⁴ Eftal Irkıcıatal, "a.g.m."s.32.

³⁴⁵ Bürkan Serbest, "Bağdat Paktının Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü" *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3, s.403.

³⁴⁶ Eftal Irkıcıatal, "a.g.m."s.33-34.

³⁴⁷ Eftal Irkıcıatal, "a.g.m."s.35.

Hindistan'ının 1947'deki bağımsızlık ilanından sonra İngiltere, ilgisini iyiden iyiye Ortadoğu üzerine yoğunlaştırdı. Bu dönemde İngiltere'nin bölgeyi elde tutmak için 80 bin civarında askeri Süveyş'te konuşlandırması, Mısır hükümeti ile İngiltere'nin arasını açmış, İngiltere'nin Mısır'ı terki iddiasındaki Mısır milliyetçileri yine bu dönemde faaliyetlerine hız vermişti.³⁴⁸ İngiliz hükümeti Mısır'da konuşlu askerin bir kısmını Filistin bölgesine kaydırmak istemişse de Filistin'de kurulmaya yüz tutan İsrail işgal devleti ve oluşan belirsizlik nedeniyle bu fikrinden de vazgeçti.³⁴⁹

1947 - 1952 yılları arasında cereyan eden askeri ve siyasi süreç oldukça hareketliydi. Bir taraftan Filistin bölgesinin parçalanarak ikiye bölünmesi, öte yandan Mısır'da yükselen milliyetçi dalga ve Oniki Ada'nın İtalyanlardan alınarak Yunanistan'a devri İngiltere'nin Ortadoğu politikasını doğrudan etkilemiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda öncelikli olarak İngiliz birliklerinin sorunsuz bir bölgede yeniden konuşlandırılması gerekmektedir. Mısır ve Filistin seçeneklerinin ciddi şekilde tartışıldığı bu dönemde Kıbrıs ismi öne çıkıyordu.³⁵⁰

İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin göreve geldiği ilk yıllarda Yunanistan ve Kıbrıs'ta İngiltere'ye verilecek üsler karşılığında Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilebileceği fikrini savunuyordu. Yunanlıların II. Dünya Savaşı sonrasındaki istikrasız devlet yapısı ve iç meselelerinin halli konusunda göstermiş olduğu yetersizlik Bevin'in bu fikrini sorgulanmasına neden oldu. 1946 yılında İngiliz Genelkurmay Başkanlığı tarafından sunulan rapor Bevin'in fikirlerinde ciddi değişikliklere neden olurken Bevin bu tarihten sonra Kıbrıs'ın bütünüyle İngiliz toprağı olması görüşünü benimsemiştir. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı raporda "*Kıbrıs, İngiltere'nin Ortadoğu bölgesinde sahip olduğu yegâne yerdir ve savunma için gerekli gördüğümüz tedbirlerin antlaşmalar tarafından sınırlandırılmadan uygulanabileceği Ortadoğu'daki tek toprak parçasıdır.*"³⁵¹ ifadelerine yer vermişti. İngiltere bu rapor çerçevesinde 1947 yılından başlayarak 1954 yılına kadar devam

³⁴⁸ Bürkan Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı", *Manas Soyol Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 4, 691-963.

³⁴⁹ Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'taki Enosis ve Taksim* ..s.34.

³⁵⁰ Eftal Irkıcıatal, "a.g.m."s.37.

³⁵¹ Eftal Irkıcıatal, "a.g.m."s.46.

eden dönemde Mısır ve Süveyş bölgesindeki askeri varlığını büyük oranda Kıbrıs'a kaydırmıştı. Böylelikle Kıbrıs'ın askeri önemi artmış oluyordu.³⁵²

Kıbrıs; Doğu Akdeniz'de Mısır, Filistin ve Türkiye sahillerine komşu, Hint Denizinden, Pers Boğazına oradan Kuzey Afrika ve Balkanlara ve geniş bir yay çizerek Kafkasya'ya kadar uzanan oldukça geniş bir bölgeyi kontrol eden son derece önemli bir mevkide yer almaktadır. Ortadoğu'da bu denli önemli bir konumda yer alan, Mısır'da tecrübe edildiği şekilde hiçbir yerel yönetim veya düşman tazyiki barındırmaksızın askeri sevkiyat yapılabilecek durumda olan ada, İngilizler için biçilmiş kaftandı. Ayrıca bu dönemde bölgede günden güne güç kazanan diğer bir devlet olan ABD'ye karşı İngiltere'nin sorunsuz bir tutamaca ihtiyacı bulunmaktadır. Tüm bunlara ek olarak Süveyş trafiğine hâkim olan ada aynı zamanda petrol kaynaklarına da yakınlık arz ediyordu.³⁵³

ABD'nin Ortadoğu'daki rolü günden güne güçlenirken İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin, Başbakan Attle'a sunduğu raporunda Ortadoğu siyasetinde yeni yaklaşımlara ihtiyaç olduğundan bahisle Ortadoğu'daki ABD-İngiltere birlikteliğinin İngiliz çıkarlarına hizmet edeceğini ifade etmişti. 16-17 Ekim 1947'de Washington'da bir araya gelen İngiliz ve Amerikalı yetkililer, tarafların Ortadoğu'da karşılıklı çıkarlarını gözetmek suretiyle anlayış ve uyum içerisinde çalışacakları hususunda prensipte anlaştılar. Bevin bu anlaşmalar paralelinde bir başka hususu gündeme getirmiş her iki ülkenin harp teknolojileri noktasında birlikte hareket etmesi lüzumunu vurgulamıştı. İki devlet arasındaki bu yakınlaşma Ortadoğu'da pekişen İngiliz hâkimiyetinin yanında İngiltere'nin Sovyet tehdidine karşı aldığı bir önlem olarak okunabilir.³⁵⁴

Hindistan ve Filistin'in elden çıkmasının ardından Mısır'da giderek yükselen İngiliz karşıtlığı İngiltere'nin bazı bölge ülkeleri ile karşılıklı antlaşmalar yapmak

³⁵² Cihat Göktepe – Tuğba Ünlü Bilgiç, “a.g.m”, s.143-145.

³⁵³ “Krizden önce, Avrupa petrol gereksiniminin %75'i Ortadoğu'dan sağlanmakta ve bunun % 50'si Süveyş Kanalı'ndan geçmekteydi. Büyük Britanya ise petrol gereksiniminin % 85'ini Süveyş Kanalı yolu ile sağlamaktaydı.” Bürkan Serbest, “Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması...”,s.700.; Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'taki Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2006, s.33.

³⁵⁴ Barış Ertem, “Türkiye – ABD ilişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, Sayı 21, Balıkesir 2009, s.386.

suretiyle koruma refleksi oluşturmasının önünü açtı. Mısır merkezli olarak oluşturulmaya çalışılan MEDO (Middle East Defence Organization) askeri işbirliği teşkilâtının kuruluş çabaları başarısızlıkla sonuçlanmış,³⁵⁵ ancak bunun üzerine İngiltere ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu CENTO (Central Treaty Organization) askeri işbirliği teşkilâtı 24 Şubat 1955 yılında kurulmuştur.³⁵⁶ İngiltere bu dönemde gerek pakt çerçevesindeki yükümlülükleri gerekse bölgesel çıkarları açısından bölge ülkeleri ile gerilimden kaçınmış, özellikle Türkiye ile Kıbrıs meselesi üzerinden bir siyasi polemige girmemeye özen göstermiştir.³⁵⁷

B. Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Tutumu

Sanayi devrimi hammaddeye olan ihtiyacı artırdı. Sanayileşen ülkeler için artan hammadde ihtiyacının karşılanabilmesi olmazsa olmaz bir durum olarak karşılımlarına çıkarken bu durum beraberinde sömürgecilik yarışını da getiriyordu. Sanayileşme macerasında başı çeken ülkelerden olan İngiltere için hammaddeye duyulan ihtiyaç İngiltere'yi sömürge elde etme konusunda ön sıralara taşıırken doğal bir sonuç olarak yıkılan Osmanlı Devletinden geriye kalan topraklarla doğrudan ilgilenmesine neden oldu. İngiltere için başlangıçta Uzakdoğu sömürgelerine ulaşmakta önemli bir mevki işgal eden Ortadoğu, Süveyş Kanalı'nın açılması ile önemini artırmış, XIX. yüzyıl sonlarına doğru keşfedilen

³⁵⁵ "MEDO (Middle East Defence Organization – Ortadoğu Savunma Örgütü), bir savunma örgütü projesi olarak 1950 ve 1952 yılları arasında, ABD, Fransa ve Türkiye'nin desteği ile İngiltere tarafından başlatılmıştır. Ortadoğu ülkeleri tarafından kabul görmediği için hayata geçirilmesinden vazgeçilmiştir." (Bürkan Serbest, "Bağdat Paktının Kuruluş Süreci...", s.408.)

³⁵⁶ "Irak'ın Bağdat Paktı'ndan resmen ayrılması 24 Mart 1959 tarihinde gerçekleşmiştir. 1959'un Ağustos ayında paktın adının CENTO'ya dönüşmesi ile birlikte Ankara örgütün yeni merkezi olmuştur. CENTO üyesi ülkeler 7-9 Ekim 1959 tarihleri arasında ABD'nin yeni Dışişleri Bakanı Christian Herter'in başkanlığında Washington'da toplanmışlardır. ABD, kendisine yapılan bütün çağrılara karşın katılım önerisini kabul etmemiştir. Bunun ardından paktın, siyasi yönü bütünüyle sona ermiş, örgüt silik bir teknik, kültürel işbirliği organizasyonuna dönüşmüştür." (Bürkan Serbest, "Bağdat Paktının Kuruluş Süreci...", s.422.)

³⁵⁷ Cihat Göktepe – Tuğba Ünlü Bilgiç, "a.g.m", s.144-145.

petrol rezervleri sayesinde ise süper güç olma iddiasındaki İngiltere için vazgeçilmez olmuştu.³⁵⁸

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşından sonra hızla gerilemesi bölgede İngiltere ve Fransa'nın hâkimiyet tesis etmesinin önünü açtı. Başta Mısır ve Süveyş olmak üzere Sudan, Filistin ve Irak'ta kurulan sömürge idareleri sayesinde İngiltere bu bölgeleri kontrol altında tuttu. Buna ek olarak Doğu Akdeniz'de bir başka hâkimiyet alanı tesis eden İngiltere 1878'de yerleştiği Kıbrıs'ı I. Dünya Savaşı sonrasında tek taraflı olarak ilhak etmek suretiyle topraklarına kattı. 1950'li yıllara gelinceye dek İngiltere açısından askeri bir önem atfedilmeyen ada II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni şartlar içerisinde İngiltere için yegâne üs vazifesi görüyordu.³⁵⁹

II. Dünya Savaşından sonra İngiltere başta Hindistan olmak üzere bazı sömürge alanlarından çekilmek zorunda kaldı. Ekonomisi büyük oranda sömürgelerinden elde ettiği gelirlere bağlı olan İngiltere savaş sonrasında Ortadoğu'da da zor günler geçirmekteydi. Ortadoğu'da yükselen milliyetçilik akımı İngiltere'yi Mısır ve Süveyş bölgelerinden çıkmaya zorlarken,³⁶⁰ Filistin'de kurulmaya yüz tutan Yahudi devleti İngiltere açısından Filistin'in geleceği konusunda belirsizliğe neden oluyordu. Bu dönemde İngiltere için güvenli bölge olarak öne çıkan Kıbrıs stratejik önemini pekiştirirken, kendine özgü sorunları da şüphesiz uhdesinde taşımaktadır.³⁶¹

Ada öncelikli olarak, üzerinde yaşayan Türk ve Rum topluluklarının sürekli anlaşmazlıkları ile başa çıkmaya çalışmaktadır. Özellikle sayısal çoğunluğa sahip Kıbrıslı Rumlar kendilerini adanın yegâne sahibi görerek Türk toplumuna karşı sistemli bir yıldırma politikası uygulamaktaydı. Kilise

³⁵⁸ M. Sami Danker, *a.g.e.*, s.39.

³⁵⁹ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul 2007, s.87-88.; Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye Yunanistan İlişkileri*..s.68-69.

³⁶⁰Bürkan Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması"..691-963.

³⁶¹ Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'taki Enosis ve Taksim* ..s.34.

öncülüğünde yürütülen faaliyetler Yunan Megali İdeasının çerçevesinde şekillenmekte, Rumlar ise ele geçen her fırsatta Enosis taleplerini yinelemekteydiler.

Kıbrıslı Rumlar İngiltere'nin adaya hâkim olduğu ilk yıllardan itibaren Yunanistan ile birleşme umudu taşımaktadır. 1878 yılında adaya görevlendirilen ilk İngiliz Yüksek Komseri Garnet Wolseley'i karşılayan Larnaka Piskoposu "*Bizler hükümet değişikliğini, Büyük Britanya'nın Kıbrıs'ı Yunan adalarını yaptığı gibi anavatanımız Yunanistan'la birleşmesine yardım edeceği şeklinde anlıyoruz.*" demektedir. Yine 1929 yılında Londra'ya temaslarda bulunmak için giden Kıbrıs Rum heyeti görüşmeler esnasında Yunanistan ile birleşme taleplerini "*Kıbrıs'ın Rum halkının şikâyeti odur ki onlar kutsal ve sarsılmaz kan, din, dil, gelenek ve millî şuur bağları ile birbirlerine bağlı oldukları anavatanları Yunanistan'dan ayrı tutulmaktadırlar.*" şeklinde ifade etti.³⁶² Rumların birleşme taleplerine net bir biçimde karşı çıkan İngiltere ise Kıbrıs'ın tarihin hiçbir döneminde Yunan olmadığından bahisle bugün de böyle bir durumun söz konusu olamayacağını dile getiriyordu.³⁶³

1929 yılı büyük ekonomik buhranı ile zorlaşan ekonomik şartlar adada toplumsal gerilimi artırdı. Adanın Osmanlı Devleti'ne vergi ödediği dönemlerde yürürlüğe konan bir takım vergilerin kaldırılması yönünde alınan kararın İngiliz idaresince reddi infiale neden olmuş, 1931 yılı Ekim ayı adada büyük ayaklanmaların başladığı tarih olarak kayıtlara geçmişti. Ayaklanmaların bastırılması sonrasında İngilizler bir takım tedbirlere başvurarak sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim kapsamında siyasi faaliyetler durdurulmuş, anayasa askıya alınmış ve meclis feshedilmiştir. Meclis faaliyetlerinin durdurulması kilisenin Rumlar üzerindeki rolünü güçlendiriyordu. Bu durum ilerleyen süreçte Enosis taleplerinin tek ve etkili bir merkezden yönetilmesi manasına gelmektedir.³⁶⁴

³⁶² Eftal İrkıçatal, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı" *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2012/1, Sayı 15, s.42-43.

³⁶³ M. Sami Danker, *a.g.e.*, s.40.

³⁶⁴ Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs ..*, s.32.; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası...*, s.148.

1931 yılından itibaren II. Dünya Savaşı'nın başladığı döneme kadar devam eden süreçte sıkıyönetim uygulamaları devam etti. Savaşın başladığı 1939 yılından itibaren alınan sıkı tedbirler yumuşatıldı. Buna sebep olan şeyin Yunanistan'ın İngiltere ile birlikte harbe girmesi ve İngiltere'nin Rumlara savaş sonrası Enosis ihtimalinin var olduğu umudunu verme isteği olduğu da düşünülebilir. Nitekim II. Dünya Savaşından hemen sonra Rumlar Yunanistan'la birleşme taleplerini dile getirirken II. Dünya Savaşında İngiltere ile aynı safta olmalarını bir gerekçe olarak sunmaktadır.³⁶⁵

Rumlar beklendiği üzere II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Enosis taleplerini bir kez daha yinelediler. Bu kez "*self determinasyon*" yani "*milletlerin kendi kaderini tayin hakkı*" üzerinden siyasetlerini ortaya koyan Rumlar, Kıbrıs'ı uluslararası bir mesele haline getirmenin yollarını aramaktaydı. Savaş süresince adada komünizm tehdidine karşı desteklenen sağ sendikal hareketler ve kilise, savaş sonrası İngiltere'yi tehdit eder bir vaziyete büründü. İngiliz kolonilerinde olup bitenleri yakinen takip eden Rum siyasetler Hindistan, Filistin ve Burma gibi bazı İngiliz kolonilerindeki gelişmeleri örnek göstererek İngiltere üzerinde baskı kurma yoluna gitti. 28 Şubat 1947'de Yunan parlamentosunda alınan Enosis kararı üzerine Rumlar İngiltere'ye Yunanistan ile birleşme taleplerinden asla vazgeçmeyeceklerini bununla birlikte İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki varlığı ve güvenliğini tehlikeye düşürecek her türlü yaklaşımdan uzak olacağını bildirdiler.³⁶⁶

Gelişmeleri endişe verici bulan İngiliz yetkililer bir takım yeni tedbirler alma yoluna giderek adanın İngiliz Valisi Lord Winster'e adadaki gerilimi düşürmesi yolunda telkinlerde bulunmuş, Winster bu telkin üzerine

³⁶⁵ Eftal İrkıçatal, "a.g.m."s.44.; Mehmet S. Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır*, Türkar Araştırma Dizisi, Ankara 2000, s.143.; Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s.5.

³⁶⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Nisan 1998, s.4.

adanın Türk ve Rum temsilcilerini toplantıya davet etmişti. 12 Ağustos 1948 tarihinde gerçekleşen toplantıya katılan 10 Rum'dan 8'i AKEL üyesidir. Kilise liderliğinde hareket eden Rumlar toplantıya katılmayı reddettiğinden Rum talepleri yalnızca AKEL üyeleri üzerinden İngiliz idaresine ulaştırılıyordu. Çetin tartışmalara sahne olan görüşmelerde Rumlar ada idaresinin tamamen kendilerine bırakılması tezini savunurken, İngiltere buna yanaşmayarak anayasal reform teklifini ileri sürmekteydi. Hazırlanan anayasa taslağına ada Türk ve Rum idaresine bırakılmadan her iki topluma da birtakım özerklik alanlar öngörmekteydi.³⁶⁷

İngiltere ortaya koyduğu bu teklifle bir taraftan Rumlara sınırlı özerklik alanları oluşturarak demokratik olgunlaşma süreçlerine katkı sağlamayı, diğer yandan da ada üzerindeki hâkimiyetini kaybetmemeyi planlamaktaydı. Nitekim İngiltere'nin ada üzerindeki hâkimiyetini tamamen kaybetmesi onun için tam anlamıyla felaket, Yunanistan ile birleşme hevesindeki Rumlara terki ise istikrarsız Yunanistan siyasetinin geleceğinin kestirilememesinden bir risk oluşturacaktı. Böylesi bir durumda Komünizmin güçlü etkilerinin hissedildiği Yunanistan'daki muhtemel rejim değişikliği Kıbrıs'ın Sovyet güdümüne girmesi manasına gelecekti.³⁶⁸ Bu sebeple İngiltere görüşmelerde Rum taleplerine karşı çıkmış, neticede anayasa görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Anayasa görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması Kıbrıs Rum toplumunda yeni farkındalıkların oluşmasına neden oldu. İngiltere'nin Kıbrıs için ortaya koyduğu ve Enosis içermeyen hiçbir taslağın müzakere edilemeyeceği fikrini savunan kilise, görüşmelerin olumsuz neticelenmesi ile haklılığını ispat etmiş oluyordu. AKEL ise bu dönemde görüşmelere katılması nedeniyle Kıbrıs Rum toplumu ve kilise tarafından ciddi biçimde eleştirilmiş, AKEL'in Rum kamuoyundaki saygınlığı azalırken kilise süreçten güçlenerek çıkıyordu. Rumlara

³⁶⁷ “..İngiliz Sömürge yönetimi iki toplum arasında klasik böl ve yönet politikasını gündeme getirdi. İngiliz sömürge valisi ve yüksek komiserlerinde içinde bulunduğu yasama meclisi bu politikaları ayrıntılı bir uygulama aracına dönüştürdü.” Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'taki Enosis ve Taksim* ..s.33.

³⁶⁸ Barış Ertem, “a.g.m”, s.386.

hiçbir biçimde Enosis vaat etmeyen ancak liberal hatları ile ada Rumlarına belirlenmiş özgürlük alanları çizen Winster Anayasası Rumların Enosis talepleri hususunda fanatikleşmesinin önünü açtı. Zira Rumlar bu teklifi İngiltere'nin Enosis mücadelesine karşı sıkıyönetim uygulamalarından vazgeçmesi şeklinde okumakta; bu ise Rumların iştahını kabartmaktaydı.

1948 yılından sonra adada artarak devam eden kilise etkisi Makarios'un iş başına geçmesi ile daha da hissedildi. Makarios güncel siyasi argümanlara hâkim, iyi eğitim almış, nitelikli bir siyasetçi ve din adamı olarak öne çıkıyordu. Tüm bu özelliklerinin yanında ateşli bir Enosis taraftarı ve Türk düşmanı olan Makarios, İngiltere ile yaşanan uyuşmazlıklar karşısında farklı yöntemlere başvurarak Ocak 1950 tarihinde plebisite yapma yoluna gitti.³⁶⁹

Adada bu gelişmeler yaşanırken İngiltere'de de Kıbrıs meselesinin halli konusundan tartışmalar devam etti. Anayasal reform girişimi başarısızlıkla sonuçlanan Vali Winster sunduğu raporunda Rumların büyük bölümünün anayasal düzenlemeye sıcak baktığını ancak kilisenin yoğun Enosis propagandası ile işlerin zorlaştığından bahsediyor, ayrıca adadaki hassas durum dikkate alındığında her türlü dayatmanın olumsuz sonuçlar doğuracağını da ekliyordu.

1948 yılından itibaren adada Enosis faaliyetleri hız kazandı. Kilise öncülüğünde yürütülen faaliyetler her sahasında kendini gösteriyor, II. Dünya Savaşı'nın ardından gelen zorlu ekonomik şartlarla boğuşan İngiltere, adadaki sendikal ayaklanma ve boykotlarla köşeye sıkıştırılmaya çalışılıyordu. Winster'in görev süresinin dolmasının ardından adaya gelen Vali Andrew Wright Enosisçi Rumlarla müzakere masasına oturmayı planlayan sömürge idaresini "*Adadaki İngiliz tecrübeleri ortaya koymuştur ki politik fikir olarak Enosis duygularına kapılmış olan bir halka önerebileceğimiz hiçbir şey yoktur. Bu aşamada eğer politik bir idealden bahsediyorsak yaptığımız somut öneriler göz önüne*

³⁶⁹ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs...*, s.86.; Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye Yunanistan İlişkileri...*, s.6.

alındığında ve pratik yaşama bakıldığında Enosis'in önünü açtığımız kesindir. Tek alternatif ise var olan düzeni güçlendirmeye çalışmaktan vazgeçmektir” diyerek uyardı.³⁷⁰

Wright'in bu uyarısına karşın Kıbrıs'ta yükselen milliyetçi dalgadan rahatsız olan İngiliz hükümeti 1952 yılında yeni bir anayasa teklifi ile uzlaşmayı denemiş, ancak kilisenin Enosisi kabul etmeyen hiçbir teklifi kabul etmeyeceği, hazırlanan tüm anayasal metinlerin Rumları köle yerine koyduğunu beyan etmesi üzerine girişimler bir kez daha başarısızlıkla sonuçlandı. İngiltere'nin masaya koyduğu yeni taslak Rumlardan kabul görmediği gibi Rumların taleplerinde daha da ısrarcı bir hal almalarına neden oldu. 1952 yılı sonrasında girilecek olan yeni süreçte Makarios liderliğindeki Rumların Kıbrıs sorununa uluslararası boyut kazandırmaya çalıştıkları yeni bir dönemin kapısını araladı.

1. Kıbrıs Sorununun BM Gündemine Taşınması

“*Self Determinasyon*” tanımlaması ilk olarak Amerikan Başkanı Wilson tarafından I. Dünya Savaşından hemen sonra ortaya atıldı. Her ulusun çoğunlukta bulunduğu bölgelerde bağımsız devlet kurma hakkını tanıyan yaklaşım, temelde sömürgeciliğe karşı olarak gözüke de egemen devletlerin çıkarlarına ters düşeceğinden mandacılık biçiminde uygulandı. Sömürge topluluklar için bağımsızlığa giden yolda önemli bir argüman olan self determinasyon fikri, birçok sömürge topluluk gibi Kıbrıslı Rumların da dikkatini çekiyordu. BM Anayasasında da yerini alan self determinasyon kavramı II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni siyasi iklimle güç kazandı.

³⁷⁰ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri...*, s.312-313.

II. Dünya Savaşından sonra İngiltere'den umduğunu bulamayan Kıbrıslı Rumlar Makarios'un iş başına gelmesi ile yöntem değişikliğine gitti. Self Determinasyon kavramını Enosis çıkarları doğrultusunda yorumlayan Rumlar böylelikle Kıbrıs meselesinin BM gündemine taşınması için gayret gösterdiler. BM Anayasasında “*Halklar için tanınan eşit haklar ve self determinasyon prensibine saygı gösterilerek ve dünya barışı için gerekli diğer önlemler alınarak uluslararası arenada dostça ilişkileri geliştirme..*” biçiminde tarif edilen kavram aslında bir bölgede mukim halkların ilişkilerini eşit haklar ve saygı temelinde yürütmesini öngörürken, madde Makarios tarafından Rumlar lehine tanınması gereken politik üstünlük olarak yorumlanıyordu. Bu yorumdan hareketle çalışmalarını yürüten Makarios 1951 yılı başında Kıbrıslı Rum liderlerle görüşmeler yapmış netice olarak Kıbrıs meselesinin İngiltere ve Yunanistan arasında görüşülerek halledilmesi gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuştu.³⁷¹

Makarios Kıbrıs'ın uluslararası siyasette öncelikli mesele olarak değerlendirilmesi için 1952 yılında bazı temaslarda bulundu. Mısır, Lübnan ve Suriye'de bulunan Ortodoks cemaatlerle görüşen Makarios Kıbrıs meselesinin BM'de gündeme gelmesi durumunda bu ülkelerden destek istedi. Buna ek olarak Yunanistan Başbakanı görüşen Makarios görüşmede Venizelos'a Yunanistan'ın Kıbrıs meselesi hususunda daha etkin olması gerektiğini ilettili. Bir yandan Yunan siyasilerle görüşen Makarios diğer yandan kilise marifetiyle eylemler tertip ediyor, Yunan hükümetine baskı kurmaya çalışıyordu. Makarios'un ısrarcı tutumu Venizelos tarafından sert bir biçimde eleştirilirken Venizelos, Makarios'u “*Sayın Başpiskopos Yunanistan'ı yöneten kişi benim ve Kıbrıs konusunu ortaya atmanın ne zaman uygun olacağı kararını ben vereceğim.*” demek suretiyle uyarıyordu. Aslında her Yunan siyasetçi gibi Enosis taraftarı olan Venizelos sadece şimdilik bu mesele üzerinden İngiltere ve Türkiye ile ters düşmek istememekteydi.

³⁷¹ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.94-96.

Yunanistan ziyaretinden umduğu bulamayan Makarios verdiği demeçte Yunan siyasilere ve Venizelos'u eleştirerek, "*Liderleriniz dolambaçlı ve büyük ölçüde diplomatik bir yol izlemekle birlikte sorunu BM gündemine taşımak konusunda yeterli cesareti ortaya koymamaktadır. Size doğruları konuşmak zorundayım. Hükümet ve muhalefet hala İngiltere ile dost bir çerçevede görüşme yollarının açık olduğunu savunuyor. Aslında Kıbrıs meselesi diye birşey olmadığını savunan İngiltere bunun için açık kapı bırakmış değildir. Yunan politikacılar kendilerini kandırıyorlar, daha kötüsü Yunan halkını kandırıyorlar. Kapılar ancak BM'nin baskıları yoluyla açılabilir.*" diyordu.³⁷²

Venizelos görüşmesinden kısa süre sonra Yunanistan'da Makarios adına sevindirici gelişmeler yaşandı. Venizelos'un ardından işbaşına gelen Papagos, Makarios'un Yunanistan ziyareti sırasında görüştüğü muhalefet liderleri arasındaydı. Dahası Papagos, Makarios için Venizelos'a göre çok daha uyumlu çalışılabilecek bir lider izlenimi veriyordu.³⁷³

Aslen asker ve Enosis konusunda istekli bir lider olan Papagos'un beklediği fırsat İngiliz Dışişleri Bakanı Eden'in 22 Ağustos 1953 tarihindeki Yunanistan ziyareti ile ayağına geldi. Papagos'un Enosis konusundaki fikirlerini açıklamaya çalıştığı anda lafa giren Eden "*İngiliz hükümetinin Kıbrıs diye bir sorunu yoktur, olamaz ve Yunanistan'la tartışılacak bir Kıbrıs sorunumuz da olamaz.*" diyerek Papagos'un sözünü kesiyordu.³⁷⁴ Eden'in bu sert tavrı Rum ve Yunan kamuoyunda infiale neden olurken, Papagos ise Enosis düşüncesinden dolayı İngiltere ile karşı karşıya gelen ilk Yunan lider olacaktır.

İngiltere'nin Enosis hakkındaki olumsuz tavrı Yunanistan'da sinirleri gerdi. Yunanistan bu tarihten sonra Enosis konusunda belirginleşen bir tutum

³⁷² Gürhan Yellice, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi) İzmir 2011 s.56.

³⁷³ Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye Yunanistan İlişkileri ...*,s.8.

³⁷⁴ Eftal Irkıcıatal, "a.g.m."s.49.; Ahmet C. Gazioğlu, *Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik...* s.19.

içerisine girerken, Eden görüşmesinin hemen ardından Yunanistan'a gelerek hükümet yetkilileri ile görüşen Makarios İngiltere'nin tavrını sert biçimde eleştiriyordu. Başbakan Papagos ise 1954 Şubat başında yaptığı açıklamada İngiltere ve Yunanistan'ın Kıbrıs sorununun halli konusunda 23 Şubat'a kadar masaya oturmaması durumunda sorunun Eylül'de yapılacak BM görüşmelerinde gündeme getirileceğini söylüyordu.³⁷⁵ Yunanlıların tüm bu taleplerine karşın İngiltere, Kıbrıs meselesini Birleşik Krallığın iç meselesi olarak değerlendirmekte, bu sebeple BM'nin Kıbrıs konusunda aleyhte bir karar alamayacağını düşünmektedir.

Başbakan Papagos 23 Mart 1954 tarihinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için BM'ye başvurulacağını ilan etti.³⁷⁶ Bu sırada Makarios ile yapılan görüşmeler hakkında bir takım haberler yayılmaya başladı. Çıkan haberler arasında Makarios'un uluslararası kamuoyunu çözüme zorlamak maksadı ile şiddete başvuracağı, adada silahlı kuvvet oluşturduğu ve Yunanistan'ın bu konuda Makarios'u desteklediği iddiaları yer aldı.

1954 yılı Temmuz ayı Kıbrıs için önemli gelişmelerin yaşandığı bir ay oldu. İngiltere'nin Süveyş konusunda Mısır ve bölge ülkeleri ile anlaşmaya varması Kıbrıs'ın önemini artırmış, Süveyş'ten askerlerini çekmek zorunda kalan İngiltere Ortadoğu'da yeni askeri merkez olarak Kıbrıs'ı kullanmaya başlamıştı. Savaş sonrası yıpranan ekonomisini düzlüğe çıkarma gayretinde olan İngiltere, gelirlerinin önemli bir kısmını elde ettiği Ortadoğu'yu ve bölgedeki tutunma noktası olan Kıbrıs'ı şüphesiz bırakmayacaktı. İngiliz Koloni Bakanı Henry Hopkinson gazetecilerin sorusu üzerine İngiltere'nin sömürge politikası hakkında açıklamalar yapmış Kıbrıs hakkında gelen bir soruya ise *"Commonwealth içinde bazı kesin bölgeler vardır, özel durumlarından dolayı buralara kesinlikle bağımsızlık verilemez."* şeklinde yanıt vermişti.³⁷⁷

³⁷⁵ Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s.124.

³⁷⁶ Eftal Irkıcıatal, "a.g.m."s.50; Fatih Akın, *a.g.e.*, s.127.

³⁷⁷ Eftal Irkıcıatal, "a.g.m."s.53.; Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.91.; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1986, s.32.; Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde...*, s.55.

Yunanistan, Hopkins'in açıklamalarını talihsizlik olarak nitelerken, Başbakan Papagos ise Hopkins'i yangına benzin dökmekle itham ediyordu. İngiltere-Yunanistan ilişkilerinde krize neden olan açıklama adada büyük hayal kırıklığına neden oldu. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakında tek çıkar yolun Yunanistan'ın BM başvurması olarak değerlendiren Rumlar bu tarihten itibaren Makarios öncülüğünde giderek hırçınlaşan bir biçimde faaliyetlerini sürdürdü ve AKEL dâhil olmak üzere tüm Rumlar aynı konuda fikir birliğine vardı.

Yunanistan'ın 20 Ağustos 1954'te BM Genel Sekreterliğine yaptığı başvuru üzerine Kıbrıs meselesi BM gündemine resmen taşınmış oldu.³⁷⁸ Yunanistan başvurusunda BM Anayasasında yer alan "*Self determinasyon*" uygulamasının Kıbrıs Rumları için işlerlik kazandırılmasını talep ederken, Başbakan Papagos ise BM'ye ilettiği mektubunda adada yaşayan nüfusun büyük çoğunluğunun aslen Yunan olduğu ve Yunanistan ile birleşme arzusunda olduğunu ifade etmekteydi. Öte yandan Kıbrıs'ta kilise öncülüğünde BM toplantılarıyla eş zamanlı olarak düzenlenen mitinglerle BM etki altına alınmaya çalışılmaktaydı.³⁷⁹

Yunan tezlerini sert bir biçimde eleştiren İngiltere, Yunanistan'ın bu davranışına anlam vermekte zorlandığını, getirilen bu teklifin uzun yıllara dayanan İngiliz-Yunan dostluğunu zedeleyici ve yine bu yaklaşımın NATO'nun Ortadoğu'daki çıkarlarını riske edeceğini savundu. 24 Eylül'de başlayan görüşmeler 17 Aralık'ta sona ererken alınan karar Kıbrıs meselesinin şimdilik genel kurulda tartışmaya açılmayacağı yönündeydi. Amerika'nın çekimser kaldığı görüşmeler esasen İngiltere'ye verilmiş bir destek olarak değerlendirilmekteydi.

³⁷⁸ Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi" *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, Kırşehir 2004, s.104-105.; Eftal İrkıçatal, "a.g.m."s.54.; Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s.124.

³⁷⁹ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, ...,s.43.

İstikrarsız Yunan siyasetinin getirdiği endişe Amerika'yı çekimser kalmaya itti, neticede Batının egemen devletlerini karşısına alarak sonuca varamayacağını farkında olan Yunanistan görüşmelerden şimdilik eli boş dönmüştü.³⁸⁰

Konu ile ilgili görüşlerini paylaşan Yunan Dışişleri Bakanlığı görüşmeleri başarısızlık olarak değerlendirmeyerek memnuniyetini dile getirdi. Kıbrıs'ın BM gündeminde yerini almasını uzun soluklu bir mücadelenin başlangıcı olarak gören Bakanlık, meselenin BM'de gündem edilmesi dolayısıyla İngiltere'nin iç meselesi olmaktan çıktığı yorumunu yaptı. Öte yandan büyük hayal kırıklığı yaşayan Makarios için sonuçsuz kalan görüşmeler gibi Yunan Dışişlerinin açıklamaları da tam anlamıyla felaketti. Nitekim görüşmelerden sonuç elde edemeyen Kıbrıslı Rumlar, Makarios'un daha önce sözünü ettiği "*Başka yollar denenebilir.*" söylemini EOKA tedhişini hortlatarak teyit etmekteydi.

2. I. Londra Konferansı ve Çözumsuzlük

BM görüşmelerinin olumsuzlukla sonuçlanması adadaki gerilimin artmasına neden oldu. Adada 1951 yılından itibaren teşkilâtlandırılan EOKA, 1 Nisan'da giriştiği tedhiş faaliyetine bu dönemde hız verirken şiddeti Enosis taleplerinin önünü açmakta bir yöntem olarak benimseyen Makarios da boş durmamıştır. Kıbrıs sorununu temel bir hak ve ulusal özgürlük meselesi olarak tanımlayan Makarios "*Self Determinasyon*" içermeyen hiçbir teklifin kabul edilemeyeceğini ve ısrarcı bir biçimde teklifin yeniden BM gündemine gelmesi için çaba sarf etmekteydi.³⁸¹

Uluslararası kamuoyunda her geçen gün belirginleşen Enosis talepleri İngiltere'de tedirginliğe neden oldu. Adanın İngiltere için ihtiva ettiği jeoekonomik ve politik önem, İngiltere'nin bu dönemde Kıbrıs sorununun

³⁸⁰ Fatih Akın, *a.g.e.*, s.128.

³⁸¹ Fatih Akın, *a.g.e.*, s.125.

hallinde yeni yöntemler aramasına yol açmıştır. Yunanistan'ın BM' ye yaptığı ilk başvuruda aleyhte bir durumla karşılaşmayan İngiltere şimdilik geçirilen bu durumun tekrarlanmaması için elinden geleni yapmalıydı. Zira gerçekleştirilen ilk görüşmelerden olumsuz bir sonucun çıkmamasında etkili olan Amerikan desteğinin yanı sıra Doğu Akdeniz'in güvenliği ve NATO çıkarlarının riske edilmemesi gibi bazı hususlar, adada yükselen tedhişle boşa çıkabilirdi. Üstelik bu durum başta Eden olmak üzere birçok İngiliz siyasi tarafından kuvvetli ihtimal olarak görülmekteydi.³⁸²

Oluşan son siyasi durum İngiltere'yi politika değişikliğine zorladı. Değişen şartlar uyarınca ortaya konan yeni yol haritası 30 Haziran 1955'te Başbakan Antony Aden'in "*İngiliz Hükümeti, Doğu Akdeniz'de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'yi ortak ölçüde etkileyen stratejik ve diğer başka sorunlarla yakından ilgilenmektedir. Hükümet bu üç ülkenin bölgede ortak karşılıklı güven zemininde birlikte hareket etmesinin çok önemli olduğu düşüncesindedir. İngiliz Hükümeti, bu nedenle Türkiye ve Yunanistan hükümetlerine Londra'da Doğu Akdeniz'in savunma ve politik sorunlarını görüşmek üzere birer temsilci göndermesi için bir davetiye gönderecektir.*" ifadeleri ile netlik kazandı.³⁸³

Açıkladığı yeni yol haritası ile Kıbrıs meselesine uluslararası yeni bir boyut kazandıran İngiltere bir yandan Kıbrıs meselesini Eylül ayı içerisinde yeniden BM gündemine taşımaya hazırlanan Yunanistan'a engel olmaya çalışırken öte yandan ada Rumlarına ve uluslararası kamuoyuna meselenin halli konusunda duyarsız olmadığını göstermeye çalışıyordu.³⁸⁴ Bu konuda değerlendirilmesi gereken bir başka husus ise Türkiye'yi Kıbrıs meselesinin halli için masaya çağıran İngiltere'nin adada Rumların Enosis taleplerine karşın Türk tezleri ile örtülü bir ittifak oluşturma çabasıdır.³⁸⁵

³⁸² Cihat Göktepe – Tuğba Ünlü Bilgiç, "a.g.m", s.148.

³⁸³ Gürhan Yellice, a.g.e, s.105.

³⁸⁴ Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları Planları ve Önemli BM ve AB Kararları*, Cilt 1, Samtay Vakfı Yayınları, Magosa 2007, s.27.

³⁸⁵ Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'taki Enosis ve Taksim* ..s.33.

29 Ağustos'ta Lanchester'de yapılması planlanan görüşmeler öncesinde Türk ve Yunan siyasilerden ardı ardına gelen açıklamalar esasen görüşmelerin sonucu hakkında net bir fikir vermekteydi. Görüşmelerden bir müddet önce basın mensuplarına açıklamalarda bulunan Yunanistan Başbakanı Papagos, Kıbrıslı Rumların "*Self Determinasyon*" taleplerinin kabul edilmeyeceği hiçbir görüşmenin olumlu sonuçlanmayacağını ifade etmekte, buna ek olarak yapılacak görüşmelerin sağlıklı bir zeminde gerçekleşmesi isteniyorsa masada Kıbrıslı Rumların destek ve onayını alan kilise heyetinin yani Makarios'un olması gerektiğini söylemekteydi. Papagos'un bu açıklamalarına karşın Makarios, Yunanistan Başbakanını eleştirerek görüşmelerin İngilizler tarafından hazırlanan kötü bir tuzak ve zaman kazanmak için ortaya konan beyhude bir çaba olduğu üzerinde durmaktaydı.³⁸⁶

Yunan ve Rum siyasilerden gelen açıklamalara 24 Ağustos 1955 tarihinde oldukça sert bir karşılık veren Başbakan Adnan Menderes beyanatında "*Kıbrıs meselesi ortaya çıkmalı beri dünyada pek çok söz söylendi. Birçok gürültü yapıldı. Bu güne kadar mesul hükümet reisi olarak benim söylediklerim birkaç cümleyi geçmez. Bu meselede bu dereceye kadar soğukkanlılığımızı muhafaza etmekle Türk-Yunan dostluğuna atfettiğimiz kıymetin delillerini vermiş olduk. Tahrikçilerin tavır ve vaziyetleri bizi haklı bir endişeye sevk etmiş bulunuyor. 28 Ağustos'un Kıbrıs'taki ırkdaşlarımız için bir katliam günü olacağını terörist bir eda ile mütemadiyen ilan edilip durmaktadır. Ani bir hareket şursuz ve caniyane bir hareket telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilir. (Kıbrıs Türk Toplumunu) silahlandırılmış ve tahrik edilmiş bir ekseriyet karşısında masum, hareketsiz ve silahsız bulunabilir. Fakat bu durum onların hiçbir zaman savunmasız kalacağı manasına tazammun edilemez. Bu itibarla. Lonrda'ya gidecek olan heyetimiz*

---

³⁸⁶ Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.100-102.

statükonun muhafazasını asgari şart olarak müdafaa edecektir."³⁸⁷ ifadelerinin kullanmıştır.

Uzun yıllar "*Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur*"³⁸⁸ diyerek açıklama yapmaktan kaçınan Türkiye'nin bu sert tutumu Yunan basınında eleştirilere konu olurken³⁸⁹ aynı zamanda adadaki durumun da hassaslaşmasına yol açtı. Rum tecavüzlerine her geçen gün yenilerinin eklendiği 1954 yılından itibaren Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler başta Hürriyet Gazetesinin³⁹⁰ haberleri olmak üzere Türkiye'de faaliyet gösteren Kıbrıs Türk Dernekleri ve Kıbrıslı üniversite öğrencileri üzerinden Türk kamuoyuna ulaşmış, gelen vahim haberler Türkiye kamuoyunun Kıbrıs konusundaki duyarlılığını artırmıştı.³⁹¹

Görüşmeler gergin bir ortamda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanlarının katılımı ile 29 Ağustos'ta Lanchester'da başladı. Konferans'ta İngiltere'yi temsil eden Dışişleri Bakanı Macmillan Kıbrıs'ın İngiltere için öneminden bahsederek adada toplumlar arası gerilimin herkes için rahatsız edici olduğunu belirtti. Macmillan'a göre Kıbrıs sadece taraf ülkeler için değil NATO üyesi tüm ülkeler için önem arz etmekteydi. Yunanistan'ın "*Self Determinasyon*" taleplerine karşı İngiltere'ye askeri üs teklif ediyor olması

³⁸⁷ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası...*, s.182-183; Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.183.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri...*s.31.; Naci Kökdemir, *Dünkü Bugünkü ...*,s.148-154; Erol Mütercimler, *a.g.e*, s.100.

³⁸⁸ "Emekli Büyükelçi Nurettin Vergin anılarında Kıbrıs meselesine ilişkin şu notu paylaşır: *Birden bire orta yere Kıbrıs meselesini çıkartıyordunuz. Size rica ediyorum... Kıbrıs'ta nedenlerini bizim anlayamadığımız yahut ta anlamak istemediğimiz emellerinizi gerçekleştiremeyeceksiniz. Türkiye buna asla izin vermeyecektir. Türkiye buna mani olacaktır. İyi düşününüz biz bir gün heyecanınız yatışır ve daha akıllıca davranırsınız temennisi ile bir müddet sabredeceğiz. Resmi beyanlarımızda Türkiye için Kıbrıs diye bir dava yoktur diyeceğiz. Fakat ister istemez bu sabrında bir sınırı olacaktır.*"Nurettin Vergin, "Perde Arkasından Zürih"*Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul 1975, s.101-102.; Erol Mütercimler, *a.g.e*, s.90-91.

³⁸⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.01.00.00.36.219.01, (27 Ağustos 1955).

³⁹⁰ "Hürriyet Gazetesi Sedat Simavi 1950 – 1951 yıllarında Kıbrıs'la ilgili haberleri nedeniyle Fuat Köprülü ile mahkemelik olmuştu." Tahsin Yüksel, "Sedat Simavi ve Kıbrıs"*Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul 1975, s.376-380.

³⁹¹ Nurettin Vergin, "Perde Arkasından Zürih...",s.101-102.; Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.181.

İngiltere için yeterli değildi ve bu durum Yunanistan'ı NATO'ya karşı sorumluluktan kurtaramazdı.

İngiltere'nin “*Self Determinasyon*” talepleri karşısındaki ketum tavrı Yunan Dışişlerinde üzüntüyle karşılanırken, Yunanistan adına konferansa iştirak eden Dışişleri Bakanı Stephanopoulos 31 Ağustos'ta yaptığı konuşmada Yunan tezlerini şu şekilde ifade eder: “*Öncelikli olarak II. Dünya Savaşına İngiltere ile birlikte katılan Yunanistan batı bloğunun güvenini fazlasıyla hak etmiştir. Bu itibarla Batılı devletlerin öncelikle Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak etme amacının bulunmadığını bilmeleri ve bu konuda Yunanistan'a itimat etmeleri gerekmektedir. Yunanistan Doğu Akdeniz ve NATO'nun çıkarlarını korumakta en az İngiltere kadar hassas davranmaktadır ve tam da bu sebeple adanın ve Doğu Akdeniz'in huzurunu düşünmektedir. Ve bu düşünceden hareketle ada Rumlarının “Self Determinasyon” taleplerinin dikkate alınmasını istemektedir.*”³⁹²

Konferansa Türkiye adına katılan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise 1 Eylül'de yaptığı konuşmasında Kıbrıs'ın Türkiye ile olan tarihi ve coğrafi bağlarına atıfta bulunarak adadaki mevcut durumun değişmesi durumunda Lozan Antlaşmasının tekrar tartışmaya açılacağını, bu itibarla adanın Yunanistan'a ilhakının hiçbir şartta mümkün olmayacağını söylüyordu. Zorlu ayrıca Yunanistan'ın “*Self Determinasyon*” taleplerinde ısrarcı olması durumunda bu talebin ada Türkleri için de geçerli olacağını ifade ediyordu.³⁹³

Türk tarafının görüşleri Yunanistan için tam anlamıyla hayal kırıklığı oldu. Yunan basını konferans öncesinde Menderes'in ve konferans sonrasında Zorlu'nun görüşlerini İngiliz dayatması olarak nitelerken, tarafların tezlerinden taviz vermemesi görüşmelerin kilitlenmesine neden oldu. Neticede incelikli İngiliz siyaseti şimdilik işe yaramış; adadaki mevcut durumun bir müddet daha

³⁹² Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları Planları ve Önemli BM ve AB Kararları*, Cilt 1, Samtay Vakfı Yayınları, Magosa 2007, s.29-30.

³⁹³ Naci Kökdemir, *Dünkü Bugünkü ..,s.155-166.*; Fatih Akın, *a.g.e., s.135.*; Şerif Demir, “Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Tarih Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2007, s.41.

İngiltere lehine devamını sağlamıştı. Rumlar ise olumsuzlukla sonuçlanan görüşmeleri protesto ederek adadaki şiddet eylemlerine devam etmekteydi. Bu dönemde Türkiye gündemini ciddi anlamda meşgul eden Kıbrıs meselesi Türk kamuoyunun Enosis taleplerine karşı “*Kıbrıs Türk’tür*”³⁹⁴ düşüncesi etrafında kenetlenmesine neden oldu. Her geçen gün artan toplumsal duyarlılık meydana gelen Rum tacizleri ve Yunan aymazlıkları karşısında nefrete dönüşerek istenmeyen olayların çıkmasına neden olmuştu.

a. Kıbrıs Meselesi Çerçevesinde 6-7 Eylül Olayları

Londra görüşmelerine Türkiye adına katılan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, konferans öncesinde İngiltere Başbakanı Antony Eden ile yaptığı görüşmede Türk tarafının tezlerini aktararak Türkiye’nin Kıbrıs konusunda Yunanistan’ın talepleri doğrultusunda atılacak bir adıma asla rıza göstermeyeceğini ifade etti. Konferans süresince Kıbrıs’ta Rum tedhişine ilişkin gelen haberler sınırların daha da gerilmesine neden olurken, EOKA militanlarının Yunanistan tarafından desteklendiği ve konferansı etkilemek adına bir takım eylemlere giriştiği açıkça gözükmekteydi. Nitekim konferansın henüz devam ettiği günlerde Lefkoşa’da meydana gelen şiddet olayları konferansın gündemini doğrudan meşgul edecekti.³⁹⁵

Tarafların tezlerinden taviz vermediği görüşmeler 5 Eylül tarihinde sona ermiş,³⁹⁶ aynı günün gecesinde Selanik’te bulunan Atatürk Evi ve Türk konsolosluk binasına bombalı saldırı yapıldığı haberleri gündeme düşmüştü. 6 Eylül günü saat 13.00’de radyodan, 16.00’da ise İstanbul Ekspres Gazetesinden “*Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı*” manşeti ile duyurulan haber, çıkacak olan olayların fitilini ateşlemişti. Kıbrıs’ta yaşanan hadiseler sebebiyle kamuoyunda hâlihazırda var

³⁹⁴ Fatih Akın, *a.g.e.*, s.135-136.

³⁹⁵ Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.104.; “Menderes, Zorlu’nun bes yıllık moratoryum yapalım teklifine kızarak, “Fatin Bey, ne söylüyorsunuz. Bu artık milletin sorunu olmuştur. İstanbul yanıyor, ben ne moratoryum kabul ederim, ne başka bir şey kabul ederim. Terk edin gelin konferansı”dedi.”Şerif Demir, “a.g.m”s.42.

³⁹⁶ *Akşam Gazetesi* “Londra Konferansı Çıkmaza Giriyor”Sayı 13262, 6 Eylül 1955 s.1.

olan gerilim gelen son haberle infiale dönüştü.³⁹⁷ Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti başta olmak üzere Kıbrıs konusunda çalışma yürüten öğrenci dernekleri Kıbrıs Türk'tür Cemiyetinin çağrısı ile protesto için Taksim Meydanında toplanmaya başlamıştı. Elllerinde Türk bayrakları ve “*Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacak*” sloganları ile meydana toplanan kalabalık İstiklal Marşı okuyarak Türk bayrağını göndere çekmiş, meydana Kıbrıs davasına ilişkin nutuk ve sloganlar birbirini izlemişti. Akşam saatlerine doğru İstanbul'un banliyölerinden gelen eli sopalı gruplar, gösterilerin seyrini değiştirirken havanın kararması ile protestolar yerini şiddet eylemlerine bırakıyordu. Yoğunlukla Gayrimüslim vatandaşların yaşadığı Şişli, Beyoğlu, Kumkapı, Karaköy, Kadıköy ve Adalar gibi semtlerde meydana gelen şiddet olaylarının bilançosu gerçekten ağırdı.³⁹⁸ Olaylar sırasında 11 Rum hayatını kaybederken, 35 kişi yaralanmış, 5662 ev ve iş yeri hasar görmüştü.³⁹⁹

Olayların Londra görüşmelerinin hemen akabinde ve İstanbul'un uluslararası toplantılara ev sahipliği yaptığı bir dönemde gerçekleşmiş olması gerçekten düşündürücüdür. Yunanistan'ın Kıbrıs meselesinin hallinde ön açıcı bir yöntem olarak kullandığı şiddet, yaşanan olaylar neticesinde uluslararası kamuoyunda Türkiye'ye mal ediliyordu. Yaşanan elim olaylar Yunan basınca köpürtülerek dünya kamuoyuna servis edilirken, iddia olarak Türk polisinin göstericilere hiçbir biçimde müdahalede bulunmadığı, itfaiye erlerinin ise yanan ev ve iş yerlerine müdahalede pasif davrandığı yönündeydi.⁴⁰⁰ Menderes, ortaya atılan iddialara 12 Eylül 1955 tarihinde yaptığı meclis konuşmasında şu şekilde cevap veriyordu: “*Hâdise bir gençlik, bir talebe gurubunun harekete geçmesiyle başladı. Bu, bir anda İstanbul'un her tarafında hazırlanmış olan ruhların ve insanların birden harekete geçmesiyle, bütün İstanbul'u sarmış oldu. Şimdi, bunun teferruatına ve birtakım sebeplerine girmeksizin şu kadarını söylemek lâzım gelir; Polis, emniyet memuru, emniyet âmiri hiç vazife görmedi de bu üç bin kişiyi birkaç saat içinde karakollara hapsedenler kimlerdir? Emniyet teşkilâtının bin, bin beş yüz kişilik*

³⁹⁷ Fatih Akın, *Türkiye'de Azınlık Politikaları ve 6-7 Eylül Olayları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, s. 117.; Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.104.

³⁹⁸ *Akis Dergisi*, “Yurtta Olup Bitenler”10 Eylül 1955, s.6.; Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.104.

³⁹⁹ *Akşam Gazetesi* “Yanan Binalar”Sayı 13263, 7 Eylül 1955 s.1-4.

⁴⁰⁰ Şerif Demir, “a.g.m”, s.43.

*kadrosu hâdisenin cereyanı esnasında üç bin kişilik bir suçlu gurubunu tevkif etmiş bulunuyordu. Bununla emniyet teşkilâtının tam kudretiyle vazife görmüş olduğunu söylemek istemiyorum. Asla. Mesuller vardır, ama hâdisede tarif ve tasvir edildiği gibi de değildir”.*⁴⁰¹

İstanbul’da yaşanan ilk gelişmelere ilişkin bilgiler Adnan Menderes’e İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay tarafından 16.30 sularında verilmiş, verilen bilgi üzerine Menderes Vali Gökay’a *"Hacet hininde askeri kuvvetlere müracaat etme lüzumu sizce maluldür, tahmin ve tasavvurlarımza göre arzu ettiğiniz miktarda beş kişinin dahi bir arada toplanmamasına sureti katiyede mümanaat edeceksiniz"* talimatını vermişti.⁴⁰² Akşam saatlerinde ani olarak şekil değiştiren olaylar Menderes’in ifadelerinde de *"...hakikaten baskına uğranıldığını kabul etmek lâzımdır.."*⁴⁰³ şeklinde kendini göstermektedir. Göstericilerin meydanlarda bir araya gelmesinin önu niçin kesilmedi sorusuna ise Menderes şu cümleler ile cevap verirken olayların Kıbrıs duyarlılığı ile doğrudan ilgisini de gözler önüne sermekteydi: *"Hâdise nasıl başladı? Kıbrıs meselesi mevcut bulunmasa ve iki taraf arasında bu derecede ihtilâflı vaziyette gösterilmemiş olsa idi ve Kıbrıs her iki memlekette âdeti kutsi bir mevzu olarak vicdanlara telkin edilmemiş olsa idi. Zabıta vazifesini görmek ve vicdani kuvvet ve kanaatiyle silâhının ve kanunun verdiği kuvveti birleştirmek suretiyle hareketi ilk anda önlemek imkânını bulurdu"*.⁴⁰⁴

12 Eylül 1955 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Meclisi olağanüstü toplantıya çağırmasıyla bir araya gelen vekiller, çıkan olaylardan duydukları üzüntüyü dile getirirken, hadiselerin bu denli büyümesinde Yunanistan’ın saldırgan tavrı ve Kıbrıs’taki tedhişin önemli rolü olduğunu sözlerine ekliyordu. Demokrat Parti adına kürsüye gelen Burdur Milletvekili Mehmet Özbey’in bu konudaki görüşleri Meclisin genel kanaatini ortaya koyması bakımından önemlidir. Özbey konuşmasında düşüncelerini: *"Bu feci felâketin asıl müsebbibi ve tahrikçileri daha*

⁴⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 10, Cilt 7, İçtima 1, 80. Oturum, 12.9.1955 Pazartesi, s.689.

⁴⁰² Şerif Demir, "Adnan Menderes ve 6 – 7 Eylül Olayları", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2007, Sayı 12, s. 45.

⁴⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 10, Cilt 7, İçtima 1, 80. Oturum, 12.9.1955 Pazartesi, s.689.

⁴⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 10, Cilt 7, İçtima 1, 80. Oturum, 12.9.1955 Pazartesi, s.689.

ziyade Yunan devlet adamları, Yunan halkı, gençliği, radyoları ve gazeteleri olmuştur. Bizim asilâne, efendice sükût ve sabır ve itidalimize rağmen; onlar iki senedir durmadan ve mütemadiyen artan bir ihtirasla Kıbrıs hakkında mitingler, nümayişler tertip ederek âdetâ ruhlarımızda derin bir hiddet ve asabiyet yaratmışlardır. Biz Türkleri en hassas yerimizden vurarak Selanik'teki Atamızın Evine attıkları bomba ile sabır ve tahammül bardağını taşımışlar, Türk milletinin hislerini galeyana getirmişlerdir”.⁴⁰⁵ şeklindeki cümleleri ile ifade ederken milletin bir temsilcisi olarak Türk kamuoyunun olaylar karşısındaki tavrını da ortaya koyuyordu.

Beklenmedik şekilde gelişen olaylar uluslararası kamuoyunda Türkiye’yi zan altında bırakırken, hükümet olayların karanlık bir el tarafından ustalıklı yönetildiğini ifade ederek yaşananlardan komünistleri sorumlu tuttu.⁴⁰⁶ Hükümet, olayların oluş biçimi dikkate alındığında ne Türk kültür ve ananesinde ne de din ve tarihinde böylesi bir duruma rastlanmayacağı, bu sebeple ibadethane ve mezarlıklara yapılabilecek saldırıların ancak komünist güruhça yapılabileceğini kamuoyuna telkin etti. Nitekim o yıllarda mecliste yer alan Rum kökenli milletvekili Aleksandros Hacopulos Türk milletinin müsamahasını: “Sayın arkadaşlarım, teşkilât tertipli idi, muazzamdı. İstanbul’da 74 kilise vardı. 70’i aynı zamanda yakıldı ve yıkıldı. Asil Türk milleti ve onun hükümdar ve kahramanları mabetlere daima saygı ve sevgi göstermişlerdir. 500 sene zarfında ve birçok harplerin içinde dahi hiçbir kilisemiz, hiçbir mabedimiz yıkılmamış, mukaddes eşyaları bu şekilde vahşiyane ve gaddarca tahrip edilmemişti.”⁴⁰⁷ şeklinde ifade ederken, Burdur Milletvekili Mehmet Özbey ise şu cümleler ile komünistleri suçlamaktadır: “Arkadaşlar; bu felâket yalnız ve yalnız komünistlerin plân ve programları neticesinde vukua gelmiştir. Yıllardır sinsi sinsi nöbet bekleyen komünistler bunu fırsat bilerek plânlı çalışmalarlarıyla araya çapulcu ve yağmacıları da karıştırarak bu büyük felâketi meydana getirmişlerdir.”⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 10, Cilt 7, İçtima 1, 80. Oturum, 12.9.1955 Pazartesi, s.671.

⁴⁰⁶ Akşam Gazetesi “Memleket Ağır Bir Komünist Tertip ve Tahribine Mazur Kaldı” Sayı 13263, 7 Eylül 1955 s.1-4.; Fatih Akın, a.g.e., s.141.

⁴⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 10, Cilt 7, İçtima 1, 80. Oturum, 12.9.1955 Pazartesi, s.676.

⁴⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 10, Cilt 7, İçtima 1, 80. Oturum, 12.9.1955 Pazartesi, s.671.

Türk-Yunan ilişkilerinde olduğu kadar gayrimüslim Türk vatandaşları ile Türkiye arasında da kapanması güç yaralar açan 6-7 Eylül olayları sonrasında İstanbul, Ankara ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edilmiş,⁴⁰⁹ olayları teşvik ettiği iddiası ile Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti kapatılmış, üç binin üzerinde tutuklamanın yanı sıra İçişleri Bakanı istifa ederken, İzmir Valisi, İstanbul Emniyet Müdürü ve bazı askeri yetkililer de görevden alınmıştır. Buna ek olarak hükümet zararların tazmini, vergi muafiyeti ve yakılan ev ve işyerlerinin tamiri gibi konularda mağdurlara destek sözü vermiş, bizzat Adnan Menderes himayesinde gerçekleştirilen yardım kampanyasında mağdurlar için toplanan 8,7 milyon TL hak sahiplerine ulaştırılmıştır.

6-7 Eylül gecesi meydana gelen üzücü olaylar uluslararası kamuoyunda olduğu kadar, iç siyasette de geniş tartışmalara neden oldu. Bugün dahi bazı yönleriyle açıklığa kavuşturulamayan gelişmeler, Türkiye’nin adadaki Rum tedhişine karşı bir misillemesi olarak değerlendirildi. Oldukça acımasız ve akıl dışı olarak niteleyebileceğimiz bu değerlendirme güncel politik şartlar dikkatle incelendiğinde Türk çıkarlarından çok aleyhte bir durum teşkil etmekteydi. Nitekim 6-7 Eylül olaylarından hareket eden Yunanistan, adadaki Rum tedhişi meşrulaştırmaya çalışırken, İngiltere’yi de bu olaylardan sorumlu tutarak el birliği ile Yunanlılardan intikam alındığı propagandasını yapıyordu.⁴¹⁰

b. İngiltere’nin Adadaki Rum Tedhişini Bitirme Çabaları Kapsamında Makarios’un John Harding ve Lennox Body ile Görüşmeleri

I. Londra Konferansının olumsuz sonuçlanması adadaki gerilimi artırmış, İngiltere’yi yeni çözüm yolları bulmaya zorlamıştı. Yunanistan’ın Kıbrıs meselesini ikinci kez BM gündemine taşıma girişimleri her ne kadar sonuçsuz kaldıysa da

⁴⁰⁹ BCA, 30.18.01.02.140.82.2, (07.09.1955); *Akis Dergisi*, “Yurtta Olup Bitenler”10 Eylül 1955, s.6.; Yavuz Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşuna Kadar...”, s. 105.; Fatih Akın, *a.g.e.*, s.145-146.

⁴¹⁰ Fatih Akın, *a.g.e.*, s.166.

Kıbrıs'ın günden güne uluslararası bir mesele olarak kamuoyunun dikkatini çektiği İngiltere için yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeklikten hareketle Kıbrıs politikasına yeni bir rota çizen İngiltere, Londra Konferansı öncesinde Papagos'un teklifine rağmen görüşmelere davet etmediği Makarios ile bu dönemde görüşmelere başlayacaktır. İngiltere açısından gerek Kıbrıs'taki tedhiş ortamının sonlandırılması gerekse uluslararası kamuoyunun İngiltere'nin Kıbrıs sorununun halli konusundaki gayretlerine ikna edilebilmesinin yegâne yolu Makarios 'la masaya oturmaktır.

1955 yılı Ekim ayında başlayan görüşmelerde İngiltere'yi Mareşal John Harding temsil etti. Asker kökenli bir diplomat olan Harding görüşmelerden kısa bir süre önce Vali Robert Armitage yerine atanmıştı. İngiltere; Kıbrıs'a Harding'i görevlendirerek onun askeri alandaki tecrübelerinden de istifade etmeyi umuyordu. Zira İngiltere'nin Harding'ten beklentisi yalnızca Makarios ile görüşmelerde bulunmanın ötesinde EOKA'yı etkisizleştirerek Makarios'u çözüme zorlamaktı.⁴¹¹

Harding ve Makarios arasındaki ilk görüşme 4 Ekim tarihinde gerçekleşti. Görüşmelerde ilk olarak söz alan Makarios: "*İngiltere'nin Kıbrıslı Rumların Self Determinasyon taleplerini görmezden gelerek çözümü imkânsız hale getirdiğinden*" bahsederken, Harding Makarios'un bu ifadelerine cevap olarak uluslararası dengeleri dikkate almaksızın atılan adımların Kıbrıs Rumlarına sonuç getirmeyeceği üzerinde durdu. Harding; ayrıca Komünizm'in bölgesel bir düşman ve NATO'nun Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını zedeleyici bir unsur olarak karşılarında olduğuna işaretle Kıbrıs'ta Self Determinasyon taleplerinin kabul edilemez olduğunu ifade etti.⁴¹² EOKA saldırıları gölgesinde gerçekleşen görüşmelerde bir diğer gündem maddesi ise ada Türklerinin statüsü oldu. İngiltere'nin Kıbrıs'ın geleceği konusunda tedirginlik yaşayan Türkiye ve Türk toplumunu rahatlatıcı bir takım adımlar atılması lüzumundan hareketle ortaya

⁴¹¹ Cihat Göktepe – Tuğba Ünlü Bilgiç, "a.g.m", s.148.; Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s.148.

⁴¹² Ata Atun, *a.g.e.*,s.31.

koyduğu “*Türk azınlığına tanınacak haklar*” başlığı, Makarios tarafından net bir biçimde reddedilmiştir.

Başarısızlıkla sonuçlanan ilk tur görüşmelerin ardından taraflar arasındaki ikinci tur görüşmeler 7 Ekim tarihinde başladı. Makarios’un uzlaşmaz tavrı ikinci tur görüşmelerde de devam ederken, siyasi süreçle eş zamanlı olarak gerçekleştirilen EOKA saldırıları, adada yürütülen faaliyetlerin tümüyle tek elden çıktığını açık bir biçimde ortaya koyuyordu. Görüşmelerin kilitlendiği 9 Ekim tarihinde gazetecilerin sorularını yanıtlayan Harding: “*Makarios’la yapılan görüşmelerin herhangi bir sonuç alınmadan bitmesi konusunda büyük bir üzüntü duyuyorum.*” ifadelerini kullanırken, Makarios bir kez daha “*Self Determinasyon*” taleplerini yineleyerek çözüm olarak Enosisi işaret edecektir.⁴¹³

Adada terörün bitirilmesi için atılan adımlar, terörü bitirmek bir tarafa dursun şiddetin giderek yaygınlaşmasının önünü açtı. 1955 Ekiminden başlayarak 1956 Şubatına kadar devam eden terör ve kargaşa ortamı İngiltere’nin politik yaklaşımını değiştirmesine neden olurken, İngiltere 1956 yılı Şubat ayında yaptığı yeni açıklamayla, Kıbrıslı Rumların Self Determinasyon taleplerine kapıları tamamen kapatmak yerine, henüz şartların müsait olmadığını söylemeyi tercih ediyordu. İngiliz Hükümeti şartların müsait olacağı bir başka tarihte görüşmelerin yeniden başlatılabilmesini ise Kıbrıs’ta oluşturulacak yeni anayasanın kabulüne ve terörün sona erdirilmesine bağlıyordu. İngiltere’nin yaklaşımındaki değişim Kıbrıslı Rumlar için şüphesiz bir kazançtı. Ancak Rumlar İngiltere’den gelen bu adımı değerlendirmek yerine Enosis ısrarında devam etti. Başpiskopos Makarios İngiltere’nin muhtariyet önerisi karşısında bir dizi dayatma ile yasama, yürütme ve yargı organlarında tam bağımsızlık, EOKA militanlarına genel af, adada nüfus dağılımına göre oluşturulacak bir meclis ve meclisten çıkan kararların Vali tarafından reddedilememesini talep ediyordu.⁴¹⁴

⁴¹³ Gürhan Yellice, *İngiltere’nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi) İzmir 2011 s.130.

⁴¹⁴ Gürhan Yellice,, *a.g.e.*, s.139-140.

Makarios'un ortaya koyduğu talepler İngiltere için olduğu kadar şüphesiz Türkiye ve Kıbrıslı Türkler için de kabul edilebilir değildi. Nitekim Harding adaya gelişinden kısa süre sonra Kıbrıs Türk Toplum Lideri Dr. Fazıl Küçük başkanlığındaki Türk heyeti ile görüşmüş, Kıbrıs Türk toplumunun endişelerine katıldığını bildirerek, İngiliz Hükümetinin Kıbrıs'ı Rumlara terk etmeyeceği konusunda güvence vermişti. Türkiye ise görüşmelerin devam ettiği günlerde yaptığı açıklamalarla adanın hukuki statüsüne işaret ederek, yaşanacak bir statü değişikliğinin Lozan'ı tartışmaya açacağını yani Türkiye'nin ada üzerinde doğrudan hak iddia edeceğini belirtiyordu.⁴¹⁵

Süveyş Krizi sonrasında adanın İngiltere için artan önemi hükümetin Kıbrıs'ta çözüm için tüm yolları denemesini zorunlu kılıyordu. Makarios Harding görüşmelerinin olumsuz sonuçlanması ve devam eden hadiseler İngiltere'yi harekete geçirmiş, İngiltere Koloniler Bakanı Lennox Body Şubat 1956 tarihinde adaya gelmişti. Body'nin sorunların çözümünde tam yetkili olarak adaya gelişi Kıbrıs'ı İngiltere için ne denli önem taşıdığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Body gazetecilerin sorusu üzerine adaya geliş sebebini olumsuz sonuçlanan görüşmeler hakkında muhataplarından bilgi almak ve sorunun çözümüne katkı sağlamak olarak açıklamış, ardından Vali Harding'ten görüşmeler hakkında bilgi almıştı.⁴¹⁶

Body'nin adaya gelişindeki asıl gaye Makarios'un anayasal çözüme ikna edilmesiydi. Makarios ise Body'nin gelişini İngiltere tarafından verilecek yeni bir taviz olarak değerlendirmekte, bu sebeple müzakerelerin en başında ortaya koyduğu tezlerde ısrar etmekteydi. Makarios'un EOKA militanlarının serbest bırakılması ve nüfus dağılımına göre oluşturulacak meclis ısrarı Makarios - Lennox Body görüşmelerinin de kilitlenmesine neden olacaktır. İngiltere açısından hayal kırıklığı olan müzakere sonrasında Lennox Body Makarios'un çözümü imkânsız hale getirmek için elinden geleni yaptığını ifade ediyor, Makarios ise Rumların Self

⁴¹⁵ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...* s.97-98.100.

⁴¹⁶ Gürhan Yellice, *a.g.e.*, s.139.

Determinasyon hakkını tanımayan hiçbir teklifi kabul etmeyeceğini söylüyordu. Bir tarafta bu görüşmeler devam ederken diğer tarafta Yunanistan Başbakanı Karamanlis Enosisi destekleyen açıklamalara devam ederek Makarios'u çözümsüzlük konusunda destekliyordu.⁴¹⁷

Şubat ayı sonunda başlayan Makarios-Body görüşmeleri Lennox Body'nin 3 Mart 1956 tarihinde adadan ayrılması ile sona erdi. Bir kez daha olumsuz sonuçlanan görüşmeler adada Rum tedhişini yeniden artırırken, Türk ve Yunan hükümetlerinin karşılıklı söz düellosu ada Rumlarının Türklere karşı şiddetin dozunu artırmasına neden oldu. Türk hükümeti ve kamuoyunu harekete geçiren saldırılar, İngiltere'nin Kıbrıs konusunda Türkiye ile hareket etmesine yardımcı oluyordu. Nitekim İngiltere'nin bu dönemde uyguladığı temel strateji, adadaki terör eylemlerine karşı askeri tedbirler almanın yanı sıra siyasi çözümsüzlükte ısrarcı Makarios'u sürgün etmek ve ada Türkleri ile Türk hükümetini Kıbrıs konusunda sahaya sürmek oldu.⁴¹⁸

c. Makarios'un Sycheller'e Sürülmesi

1955 yılı Ekim ayından başlayarak 5 ay süreyle devam eden görüşmeler İngiltere için tam anlamıyla hayal kırıklığı oldu. Makarios'un göreve geldiği ilk günden itibaren siyaset yaklaşımının temellerini oluşturan "*Enosis, yalnızca Enosis*" sloganı, ortaya çıkan her türlü diplomatik çabayı sonuçsuz bırakarak çözümü imkânsız hale getiriyordu. İngiltere için son derece rahatsız edici olan bu durum, hükümeti çözüm üretmeye zorluyor, hazırlanan teklif ve raporlar incelendikten sonra çözüme giden yolun Makarios'suz yürünmesi gerektiği fikri ortaya çıkıyordu.

---

⁴¹⁷ Gürhan Yellice, *a.g.e.*, s.125.

⁴¹⁸ Halit Fikret, Alasya, *Tarihte Kıbrıs.*, s.186-187.

Makarios-Lennox Body görüşmelerinin henüz devam ettiği günlerde Vali, Harding Body'e Makarios'un sürgün edilmesi teklifini sundu. Başlangıçta Makarios'un ikna edilebileceği fikrinde olan Body Harding'in bu teklifine sıcak bakmasa da görüşmelerin tıkandığı 3 Mart tarihinden sonra Bodyde Harding ile aynı fikirleri paylaşıyordu. Body'nin 5 Mart tarihinde Avam kamarasında yaptığı konuşmada Kıbrıs'ta yaşanan şiddet olaylarından Makarios'u sorumlu tutması, Makarios için sürgün fikrini pekiştirirken, Başbakan Eden ve çok sayıda milletvekili de Body'i desteklemiştir. İngiliz Hükümeti tarafından alınan sürgün kararının Vali Harding'e ulaştırılmasının ardından Başpiskopos Makarios, Girne Piskoposu İonnides ve Papaz Papatstavros 9 Mart tarihinde yakalanarak Şeysell Adalarına sürgün edildi.⁴¹⁹

Harding Makarios'la yaptığı ilk görüşmelerin ardından sürgün fikrine sıcak bakmaktaydı. Zira Makarios'un adadaki tedhiş olaylarına açık desteği belirgin şekilde görülmekte, siyasi süreci şiddet olaylarını kullanarak kendi arzuları doğrultusunda yönetmeye çalıştığı anlaşılmaktaydı. İngilizler için gün geçtikçe büyüyen bir tehdit halini alan Makarios, Yunanistan'a gitmek için havaalanına geldiği anda İngiliz Polisi tarafından yakalanarak RAF (Royal Air Force – Kraliyet Hava Kuvvetleri) uçağına alındı. Makarios'un yakalandığı ilk anda havaalanında olağan üstü önemler alınırken, gazete ve radyolara yayın yasağı getirilmiş, sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş ve Yunanistan ile iletişimi sağlayan telefon ve telgraf hatları engellenmişti. EOKA saldırılarına ve Kıbrıslı Rumların infiale dönüşecek gösterilere karşı alınan tedbirler bir müddet devam etmiş, Vali Harding yaptığı açıklamada Makarios'un sürgün edilmesinde yaşanan şiddet olaylarına verdiği desteği işaret ederek din adamı kimliğinden uzak bir görüntü çizdiğini ifade etmişti.⁴²⁰

⁴¹⁹ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.93.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.32.; Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.106.

⁴²⁰ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.92-93

3. İngiltere'nin Kıbrıs Politikasında Yaşanan Değişim ve Taksim Tezinin Ortaya Çıkışı

Makarios'un Şeysellere sürgünü İngiltere'de ciddi tartışmalara neden oldu. Hükümet Makarios'un adada yaşanan terörle doğrudan ilişkili olduğu ve bu nedenle sürgün edildiğini ifade ederken muhalefette yer alan İşçi Partisi kararın hatalı olduğu yönündeki görüşlerini beyan ediyordu. İşçi Partisi Sözcüsü Aneurin Bevan, hükümeti sorunun çözümünde samimi olmamakla itham ederek Makarios'un terörle olan bağlantısının çok önceden bilinmesi gerektiğini, eğer bu durum bilinmiyorsa hükümetin bu konuda eksiklik gösterdiğini, eğer biliniyorsa samimiyetsiz olduğunu dile getiriyordu. Nitekim Bevan'a göre; hükümet bu bilgiye sahip olduğu halde Makarios'la masaya oturmuştu.⁴²¹

Başbakan Eden ise muhalefetin iddialarına cevaben Kıbrıs'ta Türkiye'nin tavrının dikkate alınması gerektiğine işaret ederek, Türkiye'nin göz ardı edilmesinin Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarını tümüyle tehlikeye atacağını ifade etmişti. Eden'e göre Türkiye'nin Kıbrıs'la olan ilişkisini anlayabilmek için sadece haritaya bakmak dahi yeterlidir.⁴²² Eden; 14 Mart 1956 tarihinde Avam Kamarasında yaptığı konuşmada İngiltere'nin Kıbrıs konusunda bir süredir takip ettiği siyaseti izah eden bir konuşma yapmış, konuşmasında Türkiye'nin tutumunu ifade ederken Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tezlerini Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra Konferansındaki konuşmasına atıf yaparak aktarmıştı. Zorlu, Londra Konferansında Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki görüşünü şu cümleler ile açıklamıştı. "*Kıbrıs, gerçekte, Türkiye'nin güney kıyı çizgisine hâkim durumdadır ve adanın Türkiye'nin yönetim sistemine aykırı bir sisteme sahip bir devletin eline geçmesi bile, Türkiye için ölümcül olabilecektir... Türkiye'nin eğer Kıbrıs'ın statüsünde değişiklik yapılacak olursa kendisinin de Lozan Antlaşmasında değişiklik olacağı görüşünü benimsemesi, şartırtıcı değildir.*"⁴²³

⁴²¹ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.114-115.

⁴²² Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*, s.116.

⁴²³ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...* s.116-117.

İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrasında girdiği zorlu süreç ve 1954 yılından itibaren had safhaya ulaşan Süveyş gerilimi Kıbrıs'ı İngiltere için öncelikli mesele haline getirmişti. Bir yandan Ortadoğu'daki güçlü müttefiki olan Türkiye ile uyumlu bir politika izlemeye çalışan İngiltere, öte yandan Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan'ın aşırı taleplerini kabul edilebilir bir düzeye çekmeye gayret etti. Ortadoğu'daki rolünü her geçen gün güçlendiren Amerika ise İngiltere için şimdilik tehdit olmaktan uzak ancak rahatsızlık verici bir unsur olarak ortaya çıkmıştı. İngiltere'nin bu dönemdeki en büyük şansı şüphesiz istikrarsız bir görünüm sergileyen Yunanistan ve onun aşırı talepleri oldu. Yunanistan'da azımsanmayacak etkiye sahip olan komünizm yanlıları başta İngiltere ve Amerika olmak üzere Batılı devletler tarafından tehdit olarak görülüyordu. Yunanistan ise bu etkili grupla başa çıkmanın yöntemi olarak Enosisçi fikirleri en yüksek perdeden ifade ederek Yunan kamuoyunda meşruiyet devşirmeye çalışıyor, bu durum Yunan taleplerini makul olmaktan uzaklaştırırken İngiltere'nin Türkiye ile hareket etmesinin önünü açıyordu.

Bu dönemde Türk-İngiliz yakınlaşmasında etkili olan bir başka husus ta adada gerçekleşen EOKA saldırılarının ulaştığı boyuttur. 1956 yılı Ocak ayından itibaren Türklerin doğrudan hedef alındığı saldırılarda 3 Türk hayatını kaybederken çok sayıda Türk de yaralanmıştı. İngiliz Koloni Bakanı Lennox Body'nin 1956 yılı Haziran ayında verdiği bilgiler terörün acı bilançosunu göstermesi bakımından önem arz etmekteydi. Body'nin verdiği bilgiye göre EOKA tarafından gerçekleştirilen saldırılarda 8'i Türk 40'ı İngiliz olmak üzere 48 kişi ölmüş, 197 kişide yaralanmıştır.

424

Makarios'un adadan gönderilmesi ile bir nebze olsun azalması ümit edilen terör faaliyetleri aksine artmış, Grivas liderliğindeki EOKA militanları saldırılarına hız kesmeden devam etmişti. Haziran ayında Lefkoşa'da gerçekleştirilen saldırıda Amerikan Konsolos yardımcısının öldürülmesi terörün acımasız yüzünü bir kez daha gösterirken Vali Harding'in aldığı sert tedbirler eleştiri konusu oluyordu. Harding'in Mayıs ayında iki EOKA militanının idamını onaylaması adada gerilimi tırmandırmış, tepki Kıbrıs'la sınırlı kalmayarak Yunanistan'a sıçramıştı. Yunanistan'da çıkan

⁴²⁴ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.185.; Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.117; Erol Mütercimler, *a.g.e*, s.107.

olaylarda 7 kişinin hayatını kaybetmesi muhalefetin eleştiri dozunu yükseltmesine neden olmuş, neticede Yunan Dışişleri Bakanı Teotkis görevinden istifa ederken yerine Evangelos Averof getirilmişti. Bu durum Yunan muhalefeti ve Enosisçi Rumlar için kesin bir kazançtı. Zira Dışişleri Bakanının gelen eleştirilere dayanamayıp istifa etmesi, Yunan hükümetinin Kıbrıs konusundaki yetersizliğini kabulü manasına gelmekte, değişim ise durumun gözden geçirileceği manasını taşımaktaydı.⁴²⁵

Bu sırada Kıbrıs'ta EOKA terörü olanca hızıyla devam etmekteydi. 26 Mayıs'ta Lefkoşa'da ve 27 Mayıs'ta Baf'ta iki Türk'ün öldürülmesi adadaki Türk-Rum gerilimini artırırken, Yunanistan Parlamentosunun 5 Haziran'daki açıklaması adada Rum tedhişinden bahsetmenin mümkün olamayacağı, bilakis adada Türk terörü yaşandığı yönündeydi.⁴²⁶ Türk kamuoyunda sert tepkiye neden olan Yunan tezleri Türk hükümetinin Kıbrıs politikasında da ciddi değişikliklere neden olacaktı. Bu değişikliğin ilk göstergelerinden olan açıklama 13 Haziran 1956 tarihinde Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'den gelmiştir. Köprülü TBMM'de yaptığı konuşmasında *“Kıbrıs'ta gizli bir tedhişçilik teşkilâtı vardır ki, bu kendisine EOKA adını vermektedir. Bu teşkilât adadaki Rumca konuşan cemaatten bazı kimselerle, Yunanistan'dan Kıbrıs'a gizlice sivil kıyafetinde gönderilmiş olan Yunan subayları ile bazı tedhişçilik mütehasıs ve gönüllülerinden müteşekkildir. Bunların ellerindeki silâhlar, bir kısmı esasen ellerinde bulunup mahallî makamların teslimini emretmesine rağmen gizledikleri silâhlarla, külliyetli kısmı Yunanistan'dan doğrudan doğruya gizlice gönderilen veya yine oradan gelen paralarla tedarik edilmiş silâhlardır.”*⁴²⁷ diyerek Kıbrıs sorununda Yunanistan'ın tavrını eleştirmekteydi.

Köprülü'nün açıklamasını takip eden süreçte Başbakan Menderes de Yunan tezlerine karşı çıkan açıklamalarını sürdürerek Kıbrıs'ta Yunan talepleri doğrultusunda yapılacak bir statü değişikliğinin bölgeyi tümüyle kaosa sürükleyeceği uyarısında bulunuyordu.⁴²⁸ Menderes'in açıklamalarından rahatsızlık duyan Yunan

⁴²⁵ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.117-118

⁴²⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 15, Devre 10, İçtima 3, 28 Aralık 1956 Cuma, s. 348 .

⁴²⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 12, Devre 10, İçtima 2, 13 Haziran 1956 Çarşamba, s. 299-300.

⁴²⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 15, Devre 10, İçtima 3, 28 Aralık 1956 Cuma, s. 348-349.

siyasiler ardı ardına açıklama yaparken Yunan Dışişleri Bakanı Averof ve Başbakan Karamanlis Menderes’i düşmanca tutum sergilemekle itham etmişti.

Bir tarafta Türk ve Yunan siyasetçiler arasındaki söz düellosu devam ederken diğer yandan İngiltere’nin adada kalıcı çözüm için tasarı hazırlığında olduğu iddiası gündeme gelmişti. İddiaya göre İngiltere Kıbrıslı Rumların “*Self Determinasyon*” hakkını tanıyacak, ancak adada nihai çözüm için Rumların en azından on yıl daha beklemesi gerekecekti. Tüm bu iddiaların yüksek sesle konuşulmaya devam ettiği bir tarih olan 12 Temmuz 1956 günü Avam Kamarasında söz alan Koloniler Bakanı Lennox Body Kıbrıs hakkında açıklamalarda bulunarak şunları söyledi. “*Adanın ilerdeki muhtemel statüsüne gelince; İngiliz Hükümeti (Self - Determinasyon) yani adanın Yunanistan'a ilhak edilmesine yol açacak olan kendi kaderini kendi tayin prensibini tanıdığını esasen ilân eylemiş bulunmaktadır... Beynelmilel ve stratejik durum müsait olunca ve muhtariyet idaresi iyi işlemiş olursa Self - Determinasyon prensibini yeniden gözden geçirmeye hazırız.*”⁴²⁹

Body’nin açıklamaları İngiltere’nin Kıbrıs politikasındaki değişimi gözler önüne sermesi bakımından önem arz etmektedir. Ancak burada İngiltere’nin konuya ilişkin tavrını tam anlamı ile değerlendirebilmek adına Başbakan Eden’in aynı gün Avam kamarasında gerçekleştirdiği konuşmasına dikkat etmek gerekmektedir. Eden 12 Temmuz 1956 tarihinde yaptığı konuşmasında Kıbrıslı Rumların Self Determinasyon taleplerinin İngiltere tarafından ilkesel anlamda kabul edilebileceğini, ancak sorunun tarafı olan Türkiye’nin konuya ilişkin olumsuz tavrının buna mani olduğunu dile getiriyordu.⁴³⁰ Eden’in self determinasyon talepleri karşısındaki tutumu Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar tarafından ciddi biçimde eleştirilirken, muhalif İngiliz milletvekilleri ise Eden’i Kıbrıs konusunda Türkiye tarafından köşeye sıkıştırılmış başarısız bir siyaset izlemekle suçluyordu.⁴³¹

⁴²⁹ Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.107-108.; *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 15, Devre 10, İçtima 3, 28 Aralık 1956 Cuma, s. 348.

⁴³⁰ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.118.; Ahmet Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1978-1960)...*, s.120.

⁴³¹ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.120

Çözüm için alternatif arayışında olan Eden, Kıbrıslı Rumları anayasal çözüme ikna etmek amacıyla Lord Radcliff'i Temmuz ayında Kıbrıs'a gönderirdi. Daha önceleri asker kökenli yöneticiler üzerinden Kıbrıs sorununda çözüm arayan İngiltere bu kez anayasa hukuku uzmanı bir isim olan Radcliff üzerinden çözüme ulaşmaya çalışmaktaydı. Bu durum İngiltere'nin Kıbrıs politikasındaki değişimi göstermesi bakımından dikkat edilmesi gereken bir başka husustur.

Bu sırada adadaki EOKA terörü olanca hızıyla devam etmekteydi. İngiltere'den gelen ateşkes çağrılarına kulak tıkayan Grivas 16-27 Ağustos tarihleri arasında kısa süreliğine ateşkes ilan etti ise de İngiltere'nin Makarios'la masaya oturma konusundaki isteksizliğini bahane ederek yeniden şiddet eylemlerini başlattı. İngiltere için 1956 yılı zorlu geçmekteydi. Bir taraftan Kıbrıs'taki sorunlarla başa çıkmaya çalışan İngiltere, diğer yandan da Cemal Abdunasır'ın Süveyş Kanalı kamulaştırma hamlesi üzerine çıkan yeni krizle uğraşmak zorunda kalıyordu. Ekim 1956 yılından başlayarak yılsonuna kadar devam eden kriz İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki dikkatini Süveyş Kanalına yoğunlaştırırken Radcliff'in ortaya koyduğu anayasal taslak Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan'ı oyalamaktan öteye geçmemişti.⁴³²

Radcliff'in Temmuz 1956 tarihinden Aralık ayına kadar sürdürdüğü görüşmeler neticesinde ortaya koyduğu taslak ilkesel olarak Rumların Self Determinasyon taleplerini tanımakla birlikte, liberal ve çoğulcu bir yaklaşıma sahipti. Nitekim oluşturulması öngörülen 36 kişilik temsilciler meclisindeki 24 sandalye Rumlara verilirken geriye kalan sandalyeler adanın İngiliz idaresi ve Türkler tarafından paylaşılacaktı. Türk ve Rumların adanın idaresinde doğrudan söz sahibi olduğu taslakta dış ilişkiler, savunma ve asayiş gibi konular ise İngilizlere bırakılmıştı.⁴³³

19 Aralık 1956 tarihinde Lennox Body tarafından ayrıntıları ilan edilen anayasal taslağa Yunanistan ve Rum tarafı kesin bir biçimde karşı çıktı. Yunanistan'ın kabul edilemez diyerek reddettiği taslağı ada Rumları ise "*Enosis*,

⁴³² Ata Atun, *a.g.e.*, s.34-36.

⁴³³ Emrah Balıkcıoğlu, "Kıbrıs Müzakerelerinde Taksim Tartışmaları", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Sakarya 2016, s.43.; Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s.143.

Yalnızca Enosis” ve *“Anayasayı İstemiyoruz”* pankartları ile protesto etti. Türkiye ve Türk tarafı ise taslağa itidalli bir yaklaşım sergilemekle birlikte taslağın müzakere edilebileceğini ancak düzeltilmesi gereken hususların var olduğunu söylemekteydi.⁴³⁴ Neticede yarım kalan anayasal reform çalışmaları Rum tarafının uzlaşmaz tavrı ile birlikte İngiltere’nin değişen Kıbrıs politikasını da gözler önüne sermektedir.

Body’nin 19 Aralık tarihinde yaptığı konuşmada bir diğer dikkat çekici husus ise adanın Türk ve Rumlar arasında bölünebileceği ihtimalini gündeme getirmesi oldu.⁴³⁵ Body konuşmasında: *“İngiliz Hükümeti, Kıbrıs’taki gibi oldukça karışık bir toplum için self-determinasyon hakkının uygulanması için muhtelif hal çareleri arasına, adanın taksimi konusunun da idhal edilmesi gerektiğini kabul etmektedir.”*⁴³⁶ diyerek taksim konusundaki ilk resmi açıklamayı yaptı. İngiltere’nin taksim çıkışı Yunanistan için beklenen ancak kesinlikle istenmeyen bir durumdu.⁴³⁷ Zira taksim fikri Kıbrıs sorununun çözümünde öteden beri üzerinde konuşulan ancak ortaya çıkması için uygun şartların beklendiği bir projeydi.

II. Dünya Savaşı’nın ardından girilen süreç İngiliz sömürgeci devletlerin bağımsızlıklarını kazandıkları, dünya siyasetinde yeni deneyim ve denklemlerin edinildiği hareketli bir dönem oldu. Sömürge devletlerin içinde bulunduğu benzer koşullar onları benzer söylemler etrafında birleştirdi. Şüphesiz Kıbrıs için de taksim fikrinin oluşumu bu döneme rastlamaktaydı. Nitekim henüz 1948 yılında gerek Kıbrıs Türk basını ve gerekse Türkiye gazetelerinde yer alan taksim konusundaki yazılar fikrin hiç de yeni olmadığını göstermektedir.⁴³⁸ 1950’li yılların başından itibaren aralıklarla gündeme gelen taksim 15 Temmuz 1955 tarihinde Fahir

⁴³⁴ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.185; *Bozkurt Gazetesi* “Muhtariyeti Reddettik” Sayı 439, 15 Nisan 1957, s.1.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.33.

⁴³⁵ 25 Nisan 1956 tarihinde adada Türk ve Rumlar arasındaki çatışmaların artması üzerine Vali Harding adada iki kesimlilik kararı almıştır. Ata Atun, *a.g.e.*, s.32-33.

⁴³⁶ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları No.156-138, Ankara 1963, s.277.

⁴³⁷ Cihat Göktepe – Tuğba Ünlü Bilgiç, “a.g.m”, s.148.

⁴³⁸ *“Bu rejim ancak bir şekilde değişebilir; O da tıpkı İrlanda’da olduğu gibi adanın Türk ve Rum olmak üzere iki müsavi muntıkaya ayrılması şartı ile. Bu takdirde ada Türk ve Yunan hükümetlerinin himayesinde istiklâlini temin eder.”* “Kıbrıs Türkleri” *Hürsöz Gazetesi*, Sayı 717, 16 Kasım 1948, s.1.

Armaoğlu tarafından Forum Dergisinde yeniden gündeme taşındı.⁴³⁹ Londra Konferansının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine ilk olarak kapalı kapılar ardında konuşulmaya başlandığı sonraları anlaşılan taksim, 25 Şubat 1956 tarihinde Yusuf Hikmet Bayur'un TBMM'de yaptığı konuşmasında şu cümlelerle dikkatlere sunuluyordu: *“Bugün dünyada stratejik ve jeopolitik telâkkisi milletlerin mukadderatına egemen olmaları telâkkisine galebe çalamamaktadır. Onun için biz artık büsbütün başka bir yol tutmalıyız. Hindistan ile Pakistan aynı yarımadaı aralarında nasıl taksim etmişlerse biz de Kıbrıs'ı o şekilde ikiye ayırmalıyız. Bize bakan kısımlar bize ait olmalı, diğer taraf da Rumlarda kalmalıdır. Bu suretle adanın bizimle alâkası kesilmemiş olur. Bunun propagandasını şimdiden yapmalı ve uluslararası toplantılarda bu tezimizi ileri sürmeliyiz.”*⁴⁴⁰

TBMM'de Bayur'un ifadeleri ile gündeme getirilen taksim Avam Kamarasında da Kıbrıs sorununun halli için değerlendirilmesi gereken bir mesele olarak gündeme geldi. Bir taraftan adada anayasal çözüm arayışları devam ederken diğer yandan Sömürge Müsteşarı John Raddaway'ın taksime dair görüşleri Avam Kamarasında tartışmalara konu ediliyordu. 1956 yılı Haziran ayında Dışişleri Bakanı Selwy Lloyd ve Temmuz ayında da Sömürgeler Bakanı Lennox Body'nin taksim konusundaki olumlu görüşleri, adanın Türk ve Rumlar arasında bölünmesini esaslı biçimde gündeme taşıırken bu dönemde Kıbrıs konusunda yeniden pozisyon belirleyerek taksim tezi üzerinde yoğunlaşacaktır.⁴⁴¹

1956 yılı Ekim ayında Yunan Dışişleri Bakanı Averoff ile bir araya gelen Atina Büyükelçisi Settar İlksel Averoff'a taksim tezi hakkındaki düşüncelerini sormuş ancak olumsuz yanıt almıştı. Devam eden aylarda Türk Dışişleri yetkililerince yapılan görüşmelerin ana konusu yine taksim oldu. Türkiye bu yolla taksim adada köklü bir çözüm için en doğru yol olacağı vurgusunu yapmaktaydı. Nitekim Adnan Menderes 20 Aralık 1956 tarihinde Anadolu Ajansı'na verdiği

⁴³⁹ Fatih Akın, *a.g.e.*, s.32.

⁴⁴⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 10, Devre 10, İçtima 2, 25 Kasım 1956 Cumartesi, s. 720.

⁴⁴¹ “Anayasa Türklerin haklarını fazlasıyla garanti etmekle birlikte unutmamak lazımdır ki anavatanı Kıbrıs'a yalnızca 60 kilometre mesafede olan azınlığın, Rum halkına üstünlük tanır gibi görünen yeni Anayasada şüphelenmesi ihtimali vardır. Taksim düşüncesi bu yüzden ortaya atılmıştır. Bununla birlikte ben, Ada'nın taksimini en iyi bir hal çaresi olarak tasavvur etmiyorum” Ahmet An, *Kıbrıs Nereye Gidiyor*, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s.128.

demecinde hükümetin Kıbrıs politikasında taksim tezini benimseyeceğini belirtmesi Türk hükümetinin resmi görüşünü ortaya koymaktaydı.⁴⁴²

Body'nin 19 Aralık'ta yaptığı açıklamanın hemen ardından Menderes'ten gelen taksim açıklaması muhalefet cephesince eleştiri konusu olmuş, ve mecliste tartışmalara yol açmıştı. 28 Aralık 1956 tarihinde konu ile ilgili eleştirilere yanıt veren Menderes daha önceki açıklamalarını: *“Taksim meselesi hiçbir zaman nazardan uzak tutulacak bir keyfiyet değildir. Türk Hükümeti taksim meselesini şayanı iltifat bir teklif olarak telâkki etmektedir”*⁴⁴³ sözleri ile yinelemiş eleştirileri ise *“Taksim fikri ise, Demokrat Partinin Kıbrıs'ı anavatan parçası telâkki eden görüşüne nazaran yine bir tâvizdir.”*⁴⁴⁴ diyerek kısmen de olsa kabul etmişti.

a. Makarios'un Serbest Bırakılması

Yunanistan; Kıbrıs meselesinin uluslararası bir mesele olarak tartışılarak ada üzerindeki İngiliz tesirinin uluslararası kamuoyu desteği ile kırılması maksadıyla Makarios'un sürgüne gönderilmesinden kısa süre sonra sorunun BM gündemine gelmesi için başvuruda bulunmuştu. İngiltere ise Ekim ayında Yunanistan'ın teröre destek olduğu iddiasını BM'ye taşıdı. 18 Şubat 1957 tarihli BM oturumunda gündeme gelen Kıbrıs meselesine ilişkin baskın görüş adada meskûn topluluğun mütecanis⁴⁴⁵ bir özellik taşımadığı, dolayısı ile Yunan tezlerinde bahsedildiği gibi bir ilhaktan söz edilemeyeceği yönündeydi. BM ayrıca adada bulunan halkların yönetimdeki söz hakkını da tanımaktaydı Yani Türkiye, Kıbrıs meselesinde doğrudan taraf olarak belirginleşmekteydi. Bu durum İngiltere için şartlar itibariyle artık kabul edilebilir olmakla birlikte adada çözüm için tüm taraflarla masaya oturma

⁴⁴² Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Nisan 1998, s.222.; Yavuz Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşuna Kadar...s.106.; Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.92; Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s.151.

⁴⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 15, Devre 10, İçtima 3, 28 Aralık 1956 Cuma, s. 352.; Naci Kökdemir, *Dünkü Bugünkü ...s.166-172.*

⁴⁴⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 15, Devre 10, İçtima 3, 28 Aralık 1956 Cuma, s. 350.; Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.186.

⁴⁴⁵ Mütecanis; Bir cinsten, bir türden olan, türdeş, hemcins. <http://lugatim.com/s/M%C3%9CTEC%C3%82N%C4%B0S> (10.12.2018).

mecburiyetini doğuracaktı. Kıbrıslı Türklerle Türkiye üzerinden asgari müştereklerde buluşma imkânı bulan İngiltere söz konusu Rumlar olduğunda problem yaşamaktaydı. Özellikle henüz sürgünde olan Makarios'un Kıbrıslı Rumlar üzerindeki etkisi İngiltere için yadsınamaz önemdeydi.

Adada artan terör karşısında sıkı tedbirler alma yoluna giden Vali Harding, Ocak-Şubat aylarında EOKA'ya ciddi kayıplar verdirmişti.⁴⁴⁶ Bir tarafta adadaki şiddet olayları devam ederken öte yandan siyasi temaslar sürdürülmekteydi. Makarios'un Kıbrıs Rum halkının tek temsilcisi olabileceği düşüncesi her fırsatta dillendirilmekteydi. Kıbrıslı Rumların yanında Yunan hükümeti de Makarios'un serbest bırakılması konusunda İngiltere'ye baskı yapmakta İngiltere ise adadaki şiddet olaylarının durdurulmasının akabinde Makarios'un serbest bırakabileceğini ancak Makarios'un Kıbrıs'a giremeyeceğini söylemekteydi.⁴⁴⁷ Makarios'un serbest kalma ihtimalinin ortaya çıkması ile birlikte siyasi temaslar hızlanmış, BM görüşmelerinin henüz devam ettiği Şubat ayı içerisinde Yunan Dışişleri Bakanı Averoff Grivas'a mektup yazarak ateşkes ilan etmesini istemişti. Grivas'ın başlangıçta tek taraflı ateşkesin zayıflık olarak yorumlanabileceği şeklindeki değerlendirmesi, Vali Harding'in Şubat ayı içerisindeki başarılı operasyonları ile değişmiş, Grivas, Digenis imzasıyla 14 Mart 1957'tarihinde "*Kıbrıs halkını temsilen Makariosla İngiliz Hükümeti arasında müzakerelerin başlamasını kolaylaştırmak için Başpiskopos Makarios bırakılır bırakılmaz eylemlerin durdurulacağını*"⁴⁴⁸ ifade edilmekteydi.

Makarios'la görüşmelerin yeniden başlaması ihtimalinin gündeme gelmesi Türk kamuoyunda tepki ile karşılandı. Şubat ayında EOKA militanlarına indirilen darbenin ardından alınan kararın Kıbrıs'ta barış değil çatışma getireceği EOKA'nın sözlerine güvenilemeyeceği, zira 1956 yılı Ağustos'unda ilan edilen ateşkes kararına da uymadıklarını hatırlatarak bu kararın aslında EOKA'nın yeniden

⁴⁴⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Nisan 1998, s.292.; Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, ...*, s.127.; Ahmet Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1978-1960)...*, s.145.

⁴⁴⁷ Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.108.

⁴⁴⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)...*, s.293.; Sebahattin Egeli, *Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*, Kastaş Tarih Araştırmaları Dizisi, İstanbul 1991, s.18.

yapılanmasına yardımcı olacağı yorumlarına neden olmuştu.⁴⁴⁹ Türk kamuoyunda yer alan bu eleştiriler haklı gerekçelere dayanmakla birlikte bazı İngiliz siyasetçiler tarafından da kabul görüyordu. Nitekim alınan serbeste kararının ardından hükümeti ciddi biçimde eleştiren Lordlar Kamarası ve Kraliyet Konseyi Başkanı Lord Salisbury istifa ederken Başbakan Macmillan'a ilettiği istifa mektubunda: “*Eğer Makarios serbest bırakılması için daima önkoşul olarak ileri sürülenleri yerine getirmiş olsaydı ve tedhişin koşulsuz olarak durdurulması çağrısı yapsaydı. Hükümetin atmakta olduğu bu adım tamamıyla haklı sayılacaktı. Fakat Makarios kasıtlı olarak bunu yerine getirmekten kaçınmıştır.*” ifadeleri yer almaktaydı. Buna ek olarak önemli bir isim olarak adanın İngiliz Valisi Harding'de bu karara muhalefet edenler arasındadır. Nitekim kısa süre sonra görevini Vali Foot'a devretmesinde bu tavrı etkili olacaktır.

Makarios'un serbeste kararı 24 Mart 1957 tarihinde Şeysell'lere ulaştırıldı.⁴⁵⁰ Serbest kalmasında Amerikan Başkanı Eisenhower'ın önemli payı olan Makarios yaptığı uzun gemi seyahatinin ardından 17 Nisan 1957 tarihinde Atina'ya geldi. Burada coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanan Makarios yaptığı konuşmada Enosis'i överek mücadelesinin devam edeceğini söylüyordu.⁴⁵¹ 18 Nisan tarihinde gazetecilerin sorularını yanıtlayan Başbakan Adnan Menderes Yunanistan'ı terör destekçisi olmakla itham ederken Makarios'u tedhişçi ve İngiltere'nin kararını da isabetsiz olarak yorumluyordu.⁴⁵² Neticede Kıbrıs müzakerelerinde muhatap olarak yeniden sahnede yerini alan Makarios'la birlikte müzakereler yeni bir boyut kazanıyordu.

⁴⁴⁹ *Bozkurt Gazetesi* “EOKA Yeniden Teşkilâtlanıyor” Sayı 435, 18 Mart 1957, s.1.

⁴⁵⁰ Makarios, tedhişin durdurulması için hiç müracaat yapmamış olduğu halde, 28 Mart günü Kıbrıs'a dönmek üzere serbest bırakıldı. *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.35.; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk ...*, s.103.

⁴⁵¹ Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s.151.

⁴⁵² Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) ...s.306.*; “*Makarios'un Atina'ya varışında yapılan gösterileri öğrenmiş bulunuyoruz. Bu gösterilerin haftalardan beri hazırlanmakta olduğunu, ve bunun sahneye konulmasına ait deneme ve çalışmaların uzun zamandan beri tertiplendiğini biliyoruz. Bu hususta uluslararası kural ve yöntemler bakımından dikkati çeken bir şey varsa o da törene katılan Yunan hükümetinin bütün kadrosuyla resmen katılmış olması ve bütün gösterileri resmen tertip etmiş olmasıdır... Makarios sicilli bir tedhişçiden başka bir şey değildir ve böyle kalmaya mahkumdur... İngiltere hükümeti olayında gösterdiği gibi son derece yanlış bir tavırda bulunmuştur.*” Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.90-91.

b. Kıbrıs Sorununda Yeni Arayışlar, BM Görüşmeleri ve Foot Planı

Makarios'un serbest bırakılmasının ardından İngiltere, Kıbrıs sorununun çözümünde yeni arayışlara yönelmişti. Türk-İngiliz ilişkilerinde krize yol açan serbeste kararı, Türkiye'nin 1956 yılından itibaren dillendirdiği taksim tezini güçlü bir biçimde savunmasına sebep olurken karardan memnun olan Yunanistan Kıbrıs sorununun bundan sonraki süreçte BM gündemine taşınarak yeniden değerlendirilmesi görüşünü savunuyordu. İngiltere ise bu dönemde geçmiş yıllardaki tavrının aksine Kıbrıs'ın uluslararası bir mesele olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaretler, konunun NATO arabuluculuğunda çözüme kavuşturulması gerektiğini düşünmekteydi.

İngiltere'nin Ortadoğu politikasındaki köklü değişikliğin en önemli sebebi şüphesiz 1956 yılında Mısır Hükümetinin Süveyş Kanalı'nı kamulaştırmasıyla patlak veren Süveyş krizi oldu. İngiliz hükümeti Süveyş krizi sonrasında Ortadoğu'da NATO'dan bağımsız bir politika geliştiremeyeceği gerçeğini kabullenmiş ve tam da bu sebeple NATO'nun Kıbrıs meselesinde arabulucu olma teklifini büyük bir memnuniyetle kabul etmişti. Makarios'un serbeste kararının ilanından kısa süre önce İngiliz Koloniler Bakanı Lennox Body ve NATO Genel Sekreteri Lord Ismay arasında gerçekleşen görüşme İngiliz hükümetinin NATO'nun arabuluculuğuna ilişkin gerçekleştirdiği ilk resmi temastı.⁴⁵³ Buluşmanın serbeste kararı öncesine denk gelen bir dönemde yapılmış olması İngiltere'nin süreci Türk veya Yunan talepleri doğrultusunda değil, doğrudan kendi ihtiyaçları çerçevesinde yeniden dizayn ettiğini açıkça göstermektedir. Nitekim Makarios'un serbeste kararıyla eş zamanlı olarak yürütülen arabuluculuk süreci İngiltere'nin bir yandan Kıbrıs'ta yeniden pozisyon almasına imkân sağlarken, diğer yandan self determinasyon taleplerinde ısrarcı Makarios karşısında cephe

⁴⁵³ *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.35.

genişletmesine ve Kıbrıs sorununun askeri ihtiyaçlar doğrultusunda uluslararası bir mesele olarak yeniden tartışılmasına yol açıyordu.

Harding'in 3 Nisan 1957 tarihindeki: “*NATO, Kıbrıs'ta çözüm için tek umuttur*” açıklaması İngiltere Savunma Bakanı Duncan Sandy'nin Malta ve Kıbrıs ziyaretleri sırasında bir kez daha dillendirilmiş, Sandy 25 Nisan 1957 tarihinde Lefkoşa'da verdiği beyanatta Kıbrıs'ın NATO çıkarları için oldukça önemli bir konumda olduğunu işaret ederek, adanın nükleer silahlanma için uygun bir üs olabileceğini söylemişti. 3 Mayıs tarihinde Bonn'da gerçekleştirilecek NATO Bakanlar Konseyi toplantısından hemen önce gündeme getirilen arabuluculuk fikri İngiliz Parlamentosunda tartışmalara yol açarken Eden'in Kıbrıs'ta tam hâkimiyet tezinin rafa kalktığını da göstermektedir. İngiltere bu dönemde adada tam hâkimiyet yerine üs edinme stratejisi izlemektedir.⁴⁵⁴

İngiltere'nin NATO'yu sürece dâhil eden hamlesi başta Makarios olmak üzere Enosis taraftarı Rumlar ve Yunan hükümetinde hayal kırıklığına yol açmıştı. Yunan basınında tartışmalara yol açan NATO arabuluculuğu meselesinde Enosis taraftarı gruplar, Kıbrıs'a tam hâkimiyetten kesinlikle taviz verilmeyeceği açıklamasını yaparken bir kısım medya ve siyaset çevreleri ise Yunanistan'ın self determinasyon hakkını saklı tutmak şartı ile geçici bir çözüme rıza gösterebileceğini ifade etmekteydi. Şeysell sürgünü sonrasında Yunanistan'a gelen Makarios ise adanın geleceğine ilişkin alınan hiçbir kararın kendisini bağlamayacağını ifade ederek Enosisten ayrılmayacağını söylemekteydi. Nitekim 17 Nisan 1957'de Atina'ya gelen Makarios burada kendisini karşılayan Yunanlılara ateşli bir konuşma yaparak, Enosis ve Megali İdea'ya olan tutkusunu bir kez daha ortaya koymaktaydı.⁴⁵⁵

Eden Hükümeti ile Kıbrıs konusunda belli noktalarda anlaşmaya varıldığını düşünen Türkiye, Macmillan Hükümetinin politikalarından rahatsızlık duymaktaydı. Makarios'un serbest kararına tepkilerin devam ettiği bir dönemde

⁴⁵⁴ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...s.132.*

⁴⁵⁵ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...s.128.*

NATO'nun arabuluculuğu meselesinin İngiltere tarafından gündeme getirilmesi Türk-İngiliz ilişkilerinde krize neden olacaktır. Türk Hükümetince taksimden vazgeçmek olarak yorumlanan teklif, Türk kamuoyu ve hükümetinin bu dönemde taksim tezine daha sıkı sarılmasına neden olmaktadır. Nitekim Fatin Rüştü Zorlu'nun yaşanan son gelişmeler ışığında basın mensuplarına verdiği beyanat Türk hükümetinin endişelerini açıkça ortaya koymaktadır. Zorlu 13 Nisan 1957 tarihli açıklamasında: *“Kıbrıs Meselesi üç müttefik arasında halledilmesi lazım gelen bir meseledir. Buna göz yummak ve bazı manevralarla işin halledileceğini sanmak ancak hüsrarla neticelenebilir. Müttefikimiz İngiltere'nin herhalde pek münasip olan evvelki kararından rücu etmediğini ümit etmek isteriz.”*⁴⁵⁶ diyerek toplumsal beklenti ve gerilimin altını çizmekteydi.

Gerilimi artırıcı bir diğer unsur ise Atina'da Makarios için hazırlanan karşılama töreni oldu. Türk hükümetinin Makarios konusunda Yunanistan'a yaptığı tüm hatırlatmalara rağmen Makarios'un Yunan milletvekilleri ve kalabalıklar tarafından karşılanmış olması hali hazırda gergin yürüyen Türk-Yunan ilişkilerinin daha da gerilmesine neden olmuştu. Başbakan Menderes konuya ilişkin yaptığı açıklamasında Türk hükümetinin içinde bulunduğu üzüntüyü: *“Resmen Yunanistan'ın her hususta Makarios'un ortağı olduğunu bundan daha açık ifade edecek delil olmaz. Makarios'un sözlerinin ve e'alinin bütün ağırlığı Yunan hükümetinin sırtındadır. Tedhişçilik kaynağının neresi olduğunu bütün dünyanın anlamış olması gerekir... Bu papazı serbest bırakmakla İngiltere Hükümeti, hadiselerinde ispat ettiği gibi, isabetsiz bir harekette bulunmuştur. Bunu esefle kaydetmek mecburiyetindeyim.”*⁴⁵⁷ cümleleri ile ifade ederken yaşanan toplumsal gerilimin 6-7 Eylül benzeri bir hadiseye dönüşmemesi için de gerekli tedbirleri almaktaydı.

Bu dönemde dikkatle üzerinde durulması gereken bir başka husus da Amerika Birleşik Devletleri'nin Kıbrıs konusundaki tutumudur. Bilindiği üzere Amerika Birleşik Devletleri II. Dünya Savaşı sonrası süreçte Ortadoğu'daki rolünü

⁴⁵⁶ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları No.156-138, Ankara 1963, s.355.

⁴⁵⁷ *Bozkurt Gazetesi* “Türkiye'nin Kıbrıs Tezi Uzlaşmacıdır.” Sayı 442-443, 13 Mayıs 1957, s.1.; Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.133.

güçlendirmiş, Sovyet yayılmacılığına karşı Avrupalı Devletler ve başta Türkiye olmak üzere bölge ülkeleri ile olumlu ilişkileri geliştirmişti. Şimdi ise Kıbrıs konusunda aktif rol üstlenmeye soyunan Amerika Birleşik Devletleri Makarios'u yeniden sürece dâhil etmek arzusu ile hareket ederek Makarios'u 18 Nisan tarihinde Amerika'ya davet ediyordu. Türk tarafında ciddi tepkilere yol açan davet esasen Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğine dair önemli bir kırılma noktası olarak da tarihlenebilir. Nitekim 1950'li yıllardan başlayarak 1974 Barış Harekâtına kadar geçen sürede Türk Amerikan ilişkilerine şöyle bir bakıldığında hayal kırıklıkları ve menfaat çatışmaları açıkça kendini göstermektedir.

Sonuç olarak 1957 yılı bir taraftan İngiltere'nin değişen Kıbrıs politikası doğrultusunda atılan adımlara sahne olmuş, Yunanistan tarafından açıkça desteklenen Makarios Amerika Birleşik Devletleri tarafından ise dolaylı bir biçimde destek görmüştü. Tüm bu olanlar karşısında Türkiye ise tavrını net biçimde ortaya koyarak taksim tezi etrafında kenetlenmişti. 3 Mayıs 1957 tarihinde yaşanan gelişmeler ve muhalefet cephesinden gelen eleştirilere cevap veren Başbakan Menderes “*Taksim Türkiye'nin yapacağı son fedakârlıktır*” ifadelerini kullanırken Türk milletinin taksim kararlılığını bir kez daha dile getiriyordu. İngiltere'nin NATO arabuluculuğu meselesini gündeme taşıdığı ilk günden itibaren taksim tezine olan inancını dile getiren Türkiye, bu yolla bir taraftan ada Türklerinin Kıbrıs üzerindeki resmi ve insani haklarını savunurken, diğer yandan da İngiltere'ye ada Türklerinin hamisi olduğu gerçeğini bir kez daha hatırlatıyordu.

1957 yılı Ekim ayında gerçekleşmesi planlanan genel seçimler Türk kamuoyunun dikkatini bir süreliğine başka yöne çevirmişti.⁴⁵⁸ Yılın ilk aylarına nispetle duraklayan Kıbrıs tartışmaları Türkiye'de yerini seçim tartışmalarına bırakırken Yunanistan cephesinde hareketlilik devam etmekteydi. NATO'nun arabuluculuğu meselesine sıcak bakmayan Yunanistan, Kıbrıs sorununun BM gündeminde değerlendirilmesi gerektiğini düşünerek bir kez daha konuyu BM gündemine taşımıştı. Ön görüşmelerde 33 olumlu oya karşı 18 olumsuz oy ile kabul

⁴⁵⁸ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları No.156-138, Ankara 1963, s.369.

edilen self determinasyon talebi genel kurulda üçte iki oyla reddedilmiş böylelikle Yunanistan bir kez daha istediğini elde edememişti.⁴⁵⁹

Yunanistan'ın BM'den bir kez daha istediğini alamamış olması Yunan milliyetçileri ile birlikte Kıbrıslı Rumları da hareketlendirdi. Yunanistan ve Kıbrıs'ta gerçekleştirilen mitinglerde başta İngiltere olmak üzere Batılı devletler protesto edilmiş, Grivas İngiltere'yi ateşkesi bozmakla tehdit etmişti. Adada uzun süreden bu yana sıkıyönetim tedbirleri uygulayan İngiltere, değişen politik yaklaşımına uygun bir isim olan Sir Hugh Foot'u 1957 yılı Kasım ayı içerisinde adaya vali olarak görevlendirdiğini ilan etti. Liberal görünümüyle Harding'ten belirgin şekilde ayrılan Foot 3 Aralık tarihinde adaya gelerek görevinin başına geçmişti. Adaya geldiği ilk günden itibaren Kıbrıslı Rum ve Türklerle sıcak ilişkiler kurmaya gayret eden Foot ilk iş olarak adada tarafların soruna yaklaşımını yakından görmek için Kıbrıs'ı gezdi. Bu sırada tedhiş suçundan hüküm giymiş bazı mahkûmların da salıverilmesi talimatını veren Foot köklü bir çözüm için bir dizi teklif sunmak üzere istişarelerde bulunmak üzere 1957 yılı sonunda İngiltere'ye gitti.⁴⁶⁰

Foot yaklaşık on gün süren istişare sürecinde, başta Sömürge Bakanı olmak üzere Dışişleri Bakanı ve kabinenin diğer üyeleri ile görüşmelerde bulunmuş, sonrasında planını ana hatları ile paylaşmıştır. Plan ilkesel olarak adadaki Türk ve Rumların anayasal haklarının korunacağı sözünü vermektedir. Plan çerçevesinde ek olarak kesin bir çözüme varılmadan önce azami yedi yıllık geçiş dönemi öngörülmekte ve görüşmelerin başlayabilmesi için Makarios'un adaya dönüşüne imkân vermektedir.⁴⁶¹

Her iki toplumun refleksleri dikkate alındığında planın akim kalacağı daha ilk bakışta rahatlıkla görülebilmekteydi. Nitekim Türkiye açısından Makarios'un

⁴⁵⁹ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.136-137.

⁴⁶⁰ *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.36.; Cihat Göktepe – Tuğba Ünlü Bilgiç, “a.g.m”, s.151.

⁴⁶¹ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1986, s.48-49.; Cihat Göktepe – Tuğba Ünlü Bilgiç, “a.g.m”, s.151-152.

serbeste kararının henüz sindirilemediği bir ortamda Makarios'un görüşmelerde taraf olması teklifi kesinlikle kabul edilebilir değildi. Yunanistan içinse Kıbrıs Türk toplumu ile aynı haklara sahip olmak kabul edilebilir gözüküyordu. Öte yandan Foot Planının kesin çözüm içermemesi ise Kıbrıs Rumları ve Yunanistan için bir başka itiraz gerekçesiydi. Ayrıca Makarios da sonucu Enosis olmayan tüm teklifleri kökten reddetmekteydi.⁴⁶²

Türkiye ve Yunanistan'ın katî tavrına rağmen Foot 1958 yılı Ocak ayı içerisinde Türkiye ve Yunanistan ziyaretlerinde bulunmuş, bu ziyaretlerde Enosis veya Taksim dayatması olmaksızın orta bir yolun bulunması konusunda telkinde bulunmuştu. 7 Ocak tarihinde Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşme talebine olumsuz karşılık verilen Foot 27 Ocak 1958 tarihinde beraberinde Dışişleri Bakanı Selwn Lylod ile birlikte Türkiye'ye geldi. İngiliz heyetinin ziyareti öncesinde başlayan protestolar heyetin Türkiye'ye geldiği sırada artarak devam etmiş, 27 Ocak 1958 tarihinde Lefkoşa, Lefke, Baf, Magosa ve Larnaka'da gerçekleştirilen gösterilerde polis müdahalesi sonucu 3 Türk hayatını kaybetmişti. Ertesi gün devam eden olaylarda 7 Türk daha hayatını kaybetmiş, 100'ün üzerinde gösterici ise yaralanmıştı.⁴⁶³ Çıkan hadiseler Türkiye ve Kıbrıs'ta büyük mitinglerle telin edilmiş,⁴⁶⁴ neticede Türk toplumunda oluşan teyakkuz hali ve taksim ısrarı Foot Planının tümüyle ortadan kalkması ile sonuçlanmıştı.

Çıkan hadiselerin Türkiye tarafından tasarlandığı iddiasında bulunan İngiltere, 11 Şubat tarihinde Yunan hükümeti ile görüşmelerde bulunmak üzere Atina'ya gitti. Yunan Dışişleri Bakanı Averof ve Makarios'la görüşmelerde bulunan İngiliz Heyeti çözüm sürecinin uzaması her iki toplum içinde gerginliğe neden olmaktadır hatırlatmasında bulunarak bir an önce sonuca ulaşmanın önemine

⁴⁶² *Bozkurt Gazetesi*, Sayı 442-443, 13 Mayıs 1957, s.1.; Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşuna Kadar...s.106.

⁴⁶³ *Bozkurt Gazetesi*, Sayı 620, 29 Ocak 1958, s.1.; Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.188.; Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk ...", s.335.; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk...*, s.265-267.; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1986, s.50-52.; Erol Mütercimler, *a.g.e*, s.115.

⁴⁶⁴ *Bozkurt Gazetesi*, Sayı 621, 30 Ocak 1958, s.1,4.; Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.189.; "5 Şubat 1958 akşamına kadar 25 bin Türk genci Kıbrıs Türkleriyle omuz omuza savaşman için başvuruda bulundu." Erol Mütercimler, *a.g.e*, s.116.

işaret etmişti. Somut bir netice alınamayan görüşmelerde Foot, Makarios'la başbaşa bir görüşme gerçekleştirmiş, bu görüşmede Makarios'a Türkiye'nin taksim tezinin Enosis talepleri ile kıyaslandığında uluslararası kamuoyu tarafından çok daha masumane bir istek olacağı hatırlatmasında bulunmuştu.

İngiltere görüşmelerinin ardından Türkiye ve Yunanistan'da temaslarda bulunan Foot uzun bir seyahatin ardından Kıbrıs'a dönmüştü. Adada hiç olmadığı kadar gerilen siyasi atmosferi yumuşatmaya çalışan Foot Dr. Fazıl Küçük'ten görüşme talep etmiş ancak olumsuz yanıt almıştı. Adada gerginlik sürerken Grivas'ın eylemlerine yeniden başlama ihtimali de iyiden iyiye kendini göstermekteydi. Foot için asıl endişe verici olan şey, adada toplumlararası gerginliğin iç savaşa dönüşme ihtimaliydi. Bu sebeple ada Türklerine karşı alınan tedbirlerde yumuşamaya giden Foot,⁴⁶⁵ bu kez de Rumlar tarafından eleştirilmişti. Mart ayı başında İngiliz mallarının boykot edilmesi ile başlayan pasif Rum direnişi 3 Nisan 1958 tarihinde yerini yeniden suikast ve sabotajlara bırakmıştı.⁴⁶⁶ Tedhiş hadiseleri karşısında TMT etrafında kenetlenen Kıbrıs Türk toplumu sık sık Rum tacizlerinin karşılıksız kalmayacağı hatırlatmasında bulunmaktaydı.⁴⁶⁷ 1958 yılı başından itibaren devam eden teyakkuz hali Türk toplumunun Kıbrıs ve Taksim farkındalığını artırırken İngiltere ise adada nihaî çözüm için yeni yollar aramak zorunda kalmıştı.⁴⁶⁸ Bu arayış sorunun yeniden BM gündemine gelmesinin yolunu açarken yeni süreçte taraflar alışıl gelmiş tutumlarından belli ölçülerde taviz vermek zorunda kalacaktı.

⁴⁶⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, "Kıbrıs Türkü İngilizlerden Şikâyetçi" Sayı 12100, 1 Nisan 1958, s.1.

⁴⁶⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, "Tedhişçiler Dün Kıbrıs'ta Topyekûn Harp İlan Ettiler." Sayı 12101, 2 Nisan 1958, s.1.

⁴⁶⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, "Kıbrıslı Türklerde Müdafaa Hazırlığı" Sayı 12102, 3 Nisan 1958, s.1.; *Cumhuriyet Gazetesi*, Sayı 12101, 2 Nisan 1958, s.4.

⁴⁶⁸ Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s.163.

4. Kıbrıs'ta İngiliz Hâkimiyetinin Sona Ermesi, Zürih ve Londra Antlaşmaları

Foot Planının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından İngiltere adada kalıcı çözüm için yeni yollar aramaya başlamış, bu kapsamda Mart ayından itibaren devam eden iç değerlendirme aşamalarının sonucunda Kıbrıs politikasını iki temel çıkış noktası etrafında şekillendirmişti. Öncelikli husus İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın adada kalıcı çözüm için işbirliğini güçlendirmesi, diğer bir husus ise çözüm için Kıbrıs'taki Türk ve Rumların Türkiye ve Yunanistan hamiliğinde çözüme katkı sunmalarıdır.

Sorunun hallinde her zamankinden kararlı bir görüntü çizen İngiltere bir yandan adada yılbaşından itibaren artan şiddet olaylarının önüne geçmek maksadı ile EOKA ile etkin ilişki kurma yollarını ararken diğer yandan da yeni sürecin ilk adımlarını atmaktaydı. Macmillan 19 Haziran 1958 tarihinde Avam Kamarasında yaptığı konuşmada yeni çözüm önerisini ana hatları ile ifade etti. Öneriye göre Kıbrıs halkı İngiltere Uluslar Topluluğunun (Commonwealth) bir parçası olmakla birlikte Türkiye ve Yunanistan ile bağlarını sürdürecektir, Türk ve Yunan hükümetlerince görevlendirilen görevliler adada vali ile işbirliği halinde olacaktır. Ek olarak adadaki Türk ve Rumlar arzu etmeleri halinde Türkiye ve Yunanistan'dan çifte vatandaşlık alabilecek ayrıca her iki toplum, aralarından seçtikleri temsilciler ile anayasal özerklik metninin oluşmasında aktif rol alabileceklerdi.⁴⁶⁹

Macmillan konuşmasında anayasal değişikliklere de yer vermiş bu çerçevede tekliflerini sıralamıştı. Öne sürülen anayasal teklife göre;

“a) İki toplumun ayrı ayrı Temsilciler Meclisleri olacak ve bu yasama organları, toplumu ilgilendiren işlerde son yetki ile donatılmış olacaklardı.

⁴⁶⁹ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları No.156-138, Ankara 1963, s.460-461.; *Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe 1998, s.37-38.; Ahmet An, *Kıbrıs Nereye Gidiyor...*, s.128.; Ata Atun, *a.g.e.*, s.47-48.

b) İki toplumun içişleri ve iç güvenlik dışındaki konularında yetkili olan bir konsey kurulacak ve bunun başkanlığını vali yapacak; üyeleri ise Türk ve Yunan hükümetinin temsilcileri ile dört Rum ve iki Türk seçilmiş üye olacaktır.

c) Valinin iki toplumun da çıkarlarının korunmasını sağlamak üzere saklı bazı yetkileri olacaktır.

d) Dışişleri, savunma ve iç güvenlik konularında, Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcileri ile danışma halinde olacak vali yetkili olacaktır.

e) Yunanistan ve Türkiye'nin temsilcileri, ayırım gözetildiğini düşündükleri yasalar ile ilgili olarak tarafsız hakemliğe başvurabileceklerdi.⁴⁷⁰

Macmillan ek olarak adanın statüsünde 7 yıl süreyle değişiklik yapılmayacağını bu sürenin sonunda yapılacak değerlendirme ile Kıbrıs'ın İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında paylaşılabileceğini sözlerine eklemiştir. Ancak bu paylaşım bir toprak paylaşımından çok yönetsel bir durumu ifade etmekteydi.⁴⁷¹

İngiltere'nin teklifi Türkiye ve Yunanistan tarafından kesin bir dille reddedildi. Yunanistan'a göre teklifin uygulanması halinde adada büyük karışıklıklar meydana gelebilirdi. Dayatma ile karşılaşılması durumunda "kan gövdeyi götürebilirdi."⁴⁷² Teklif Türkiye için ise kabul edilebilir olmamasının yanında tam anlamıyla hayal kırıklığıydı. Nitekim Lennox Body'nin 19 Aralık 1956 tarihindeki Taksim'e yeşil ışık yakan açıklamalarının ardından gelinen nokta Türkiye açısından kabul edilebilir değildi. Türkiye bu dönemde taksim tezinde ısrar ederken İngiltere'nin teklifini de net biçimde reddetti. Türkiye ve Yunanistan'ın yanında Kıbrıs Türk ve Rum toplumları da teklife kesin biçimde karşı çıkmıştır.

Macmillan'ın çözüm teklifi tüm taraflar için beklentilerinin boşa çıkmasına neden oldu. Oluşan hayal kırıklığı Nisan ayından başlayarak devam eden tedhişin alevlenmesine neden olmuş, üstelik bu kez adadaki hadiseler Türk ve Rumların

⁴⁷⁰ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.140-141.; Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları No.156-138, Ankara 1963, s.460-461.; Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s.164-165.

⁴⁷¹ Emircan, *a.g.e.*, s.165.; Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959.* s.461

⁴⁷² *Hürriyet Gazetesi*, "Yunanistan Yine Tehdit Savuruyor" Sayı 3756, 14 Ekim 1958, s.1.

karşılıklı saldırıları şeklinde yaşanmaya başlamıştı. 7 Haziran'dan başlayarak devam eden iki aylık sürede 54 Türk, 56 Rum hayatını kaybetmiş, adada çıkan olaylardan kaynaklı ciddi boyutlarda maddi hasar oluşmuştu. İngiltere'nin taksimden vazgeçtiği yönündeki izlenim ve ada Türklerine karşı yapılan saldırılar yine bu dönemde Türkiye'de de kitlesel protestolara neden olmuş, 1958 yılı Haziran ve Temmuz ayları Türkiye tarihinin en büyük taksim mitinglerine sahne olmuştur.⁴⁷³

Macmillan, çözüm teklifinin Türkiye ve Yunanistan tarafından olumsuz karşılanmasının ardından ABD ve NATO'yu devreye sokmak istemişse de Türkiye ve Yunanistan'ın ketum tavrı karşısında bu girişim sonuçsuz kalmıştı. Önerilerini taraflara bizzat sunmak ve istişarelerde bulunmak üzere 8-9 Ağustos'ta Yunanistan'a, 9-10 Ağustos'ta Türkiye'ye gelen Macmillan tarafların isteklerini bizzat dinlemişti. Yunanistan Macmillan'a ilettiği itirazlarında 3 noktanın özellikle altını çizmekteydi. İlk olarak Türkiye'nin Kıbrıs'ta içişlerine karıştırılmaması gerektiğini savunan Yunanistan buna ek olarak adanın tek meclis tarafından yönetilmesini ve oluşturulacak meclisin nüfus yoğunluğu baz alınarak şekillenmesini istiyordu. Türk tarafı ise plana tedbirli yaklaşarak İngiliz Başbakanı taksim hatırlatmasında bulunmuştu.

Oluşturulan taslak gerçekleştirilen görüşmelerin ardından revize edilerek yeniden ilan edilmiş, yeni plan çerçevesinde özellikle Yunan taleplerinin bir kısmı kabul edilerek yeni taslak yerini almıştı. Buna göre Türkiye ve Yunanistan tarafından yürütme kurulunda görevlendirilmesi düşünülen temsilciler ile adada mukim Türk ve Rumların çifte vatandaş olabilmelerine ilişkin maddeler taslaktan çıkarılmıştı. Yenilenen taslak Türkiye ve Yunanistan tarafından yeniden değerlendirilmeye alınmış ancak Yunanistan tarafından reddedilmişti. Türkiye ise taslağa çekinceli desteğini ifade ederek, self determinasyon doğrultusunda atılacak herhangi bir adıma Türkiye'nin taksim tezi ile karşılık vereceğini hatırlatmıştı.⁴⁷⁴

⁴⁷³ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*,s.141-142.; *Cumhuriyet Gazetesi*, "Kıbrıs Mitingine 300 Bin Kişi Katıldı."Sayı 12167, 9 Haziran 1958, s.1.; *Cumhuriyet Gazetesi*, "Eskişehir, Bursa ve Maraş'ta Kıbrıs Mitingleri Yapıldı"Sayı 1280, 22Haziran 1958, s.1.

⁴⁷⁴ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.142.

Türkiye'nin plana desteği, sürecin Türkiye lehine geliştiği yorumlarına neden olmuş, adada Ağustos ayı başından itibaren duraksayan tedhiş 15 Ağustos tarihinden itibaren yeniden baş göstermişti. EOKA militanlarının İngilizlerin yanı sıra sivilleri de hedef aldığı şiddet eylemleri Yunanistan ve Makarios'un yalnızlaşmasına neden olmuş, sürecin aleyhte geliştiği değerlendirmesinde bulunan Makarios İngiltere'ye bir dizi teklifte bulunmuştu. Makarios teklifinde İngiltere tarafında da öngörülen self government uygulamasını kabul etmekte ancak bu sürecin ardında Türkiye veya Yunanistan ile herhangi bir bağı bulunmayan bağımsız Kıbrıs Devleti'nin kurulmasını, kurulacak devletin bağımsızlığının devamınının BM güvencesi altında olmasını ve Adada mukim Türk ve Rumların İngiliz milletler topluluğunun birer parçası olması gerektiğini ifade etmekteydi.

Makarios'un bağımsızlık teklifi Yunanistan tarafından kabul görünken İngiltere ve Türkiye teklife karşı çıkmıştı. Türkiye teklifi kabul edilemez diyerek reddederken Kıbrıs Türk Toplum Lideri Dr. Fazıl Küçük planın aslında Enosis anlamına geldiğini ifade etmişti.⁴⁷⁵ Gerçekten de mesele tüm boyutları ile incelendiğinde Makarios'un bağımsızlık teklifinin aslında bir zaman kazanma taktiği olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Zira İngiltere'nin bir oldubitti ile adada taksime girişmesi veya adanın yönetiminde Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu ile uyumlu bir süreç yakalaması Makarios'u endişelendirmekteydi.⁴⁷⁶ Türkiye'nin İngiltere'nin 21 Ağustos'taki teklifine olumlu yanıt vermiş olması Makarios'u endişelendiren bir diğer husustu. Bu arada Makarios'un Enosis'e olan bağlılığının devam ettiğini göstermesi açısından bağımsızlık teklifinden hemen önce Grivas'a iletildiği mektubu da delil niteliğindedir. Makarios mektubunda: *"Bu son çizgi, her ne kadar bir gerileme olarak değerlendirilse de soğukkanlı bir durum değerlendirmesinin gerektirdiği budur... Durumu gerçekçi bir biçimde değerlendirerek, bir oldubitti ile karşılaşmadan önce karar vermemiz gerekiyordu. Çünkü İngiliz planının empoze edilmesi Kıbrıs'taki Rum halkının direnişi ne kadar kararlı olursa olsun, ya adanın bölünmesi ya da Türklere kaldırılması, geri alınması mümkün olmayacak hakların*

⁴⁷⁵ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.192.

⁴⁷⁶ M. Sami Danker, *a.g.e.*, s.42.

verilmesi sonucunu doğuracaktı.”⁴⁷⁷ ifadelerine yer vermekte ve bu şekilde Grivas’ı bağımsızlık teklifi ile ilgili desteğe davet etmekteydi.

Macmillan’ın 21 Ağustos tarihli teklifine Türkiye’nin olumlu yanıt vermesi ve 1 Ekim tarihi itibarıyla planın adada yürürlüğe konulacağıın ilanı ile hareketlenen Makarios ve Yunan siyasetler planın geçersiz kılınması yönünde adımlarını sıklaştırıyordu. Makarios’un bağımsızlık teklifi ile eş zamanlı olarak Yunan hükümeti de NATO’ya çağrıda bulunmuş, görüşmelerin NATO koruyuculuğunda yürütülmesi gerektiğini ifade etmişti. Yunanistan Başbakanı Karamanlis 20 Eylül tarihinde NATO Genel Sekreteri Henri Spaak’a ilettiği mektubunda NATO arabuluculuğunu talep etmekte ve İngiltere’nin Kıbrıs konusundaki menfi ısrarının devamı halinde NATO’nun sadık bir üyesi olmakla gurur duyan Yunanistan’ın NATO ile olan ilişkilerini gözden geçireceğini ifade etmekteydi.⁴⁷⁸

Yunanistan’ın sert açıklamaları üzerine NATO Genel Sekreteri Spaak 23 Eylül’de Yunanistan’a giderek Yunan yetkililerle bir araya geldi. Spaak Atina’da Kıbrıs meselesine ilişkin değerlendirmelerde bulunmuş, burada yaptığı açıklamada da Makarios’un bağımsızlık teklifine işaret ederek teklifin değerlendirilebilir olduğunu, İngiltere’nin ise konuya yaklaşımını problemlili gördüğünü dile getirmişti. 25 Eylül’de Türk yetkililerle meseleyi görüşen Spaak ay sonunda da Amerika’ya giderek burada Eisenhower ile Kıbrıs konusunda görüştü. Spaak Amerikan Başkanından Kıbrıs meselesi ile ilgili destek talebinde bulunarak Yunanistan’ın NATO’dan ayrılma restini hatırlatıyordu.⁴⁷⁹

Spaak, taraflarla gerçekleştirdiği görüşmelerin ardından Macmillan Planının yerine bir başka plan ortaya atmış meselenin Kıbrıs’ta mukim Türk ve Rum toplulukların da yer alacağı beşli zirvede görüşülmesi gerektiğini ifade etmişti. Spaak’a göre Macmillan planının uygulamaya konulması adada geri dönüşü

⁴⁷⁷ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.145.

⁴⁷⁸ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.147.

⁴⁷⁹ *Bozkurt Gazetesi*, Sayı 862, 28 Eylül 1958, s.1; *Bozkurt Gazetesi*, Sayı 867, 3 Ekim 1958, s.3

mümkün olmayan ciddi sonuçlar doğurabilirdi. Bu nedenle 1 Ekim öncesine alınan görüşmeler 29 Eylül tarihinde gerçekleşti. Spaak üzerinden görüşmelerin yürütülebilmesi bazı hususlardaki düşüncelerini şu şekilde metinleştirerek katılımcılara sunmuştur:

“1. Adada her iki toplumun da kendi işlerini düzenleyici kurullar oluşturacak.

2. İki toplumu da ilgilendiren iç işlere ilişkin bir meclis oluşturulacak.

3. Valinin başkanlığında adadaki nüfus dağılımı dikkate alınarak bir hükümet konseyi kurulacak.

4. Dışişleri, Güvenlik ve Savunma gibi konularda vali yetkili olacak.

5. Toplumlar arasında ayrımcı uygulamaların engellenebilmesi için toplum temsilcileri tarafsız mahkemelere başvurabilecek.

6. Self government uygulamasına dayanan bu yönetim sistemi yedi yıl boyunca devam ettirilecek.”⁴⁸⁰

Spaak’ın teklifleri etrafından Ekim ayı sonuna kadar devam eden görüşmeler tarafların kendi tezlerinde ısrarı neticesinde sonuçsuz kaldı. Macmillan planı ile kıyaslandığı takdirde Yunanistan lehine yorumlanabilecek bu teklif Yunanistan’ın adada Türklerin söz sahibi olmasından duyduğu rahatsızlık nedeniyle yine Yunanlılar tarafından mesafeli karşılanmış, İngiltere ise Macmillan Planındaki ısrarı nedeniyle Spaak’ın teklifine olumsuz yanıt vermişti.⁴⁸¹

Bir taraftan NATO arabuluculuğunda Kıbrıs meselesi görüşülürken diğer yanda Türkiye tarafından Kıbrıs temsilcisi olarak görevlendirilen Burhan Işın⁴⁸² 1 Ekim’de adaya gitti. Işın’ın göreve başlaması Kıbrıs Türkleri tarafından büyük memnuniyetle karşılanırken Kıbrıslı Rumlar durumdan fevkalade rahatsızlık duymuş, Macmillan Planı ile adanın taksim edileceği dedikodusu Kıbrıslı Rumlar arasında büyük bir hızla yayılmıştı. Eylül ayı sonunda başlayan EOKA tedhişi NATO konseyinden gelen olumsuz haberlerle birlikte zirveye çıkmıştı. İngiliz

⁴⁸⁰ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...* s.147-148.

⁴⁸¹ *Hürriyet Gazetesi*, Sayı 3743, 1 Ekim 1958, s.1.; *Hürriyet Gazetesi*, “Atina Spaak’ın Teklifini Reddetti”, Sayı 3769,27 Ekim 1958, s.1.

⁴⁸² Ahmet Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1958-1960)....*, s.160.

mallarını boykot ile başlayan eylemleri sabotaj ve suikastlar takip etti. Ekim ayı boyunca çıkan olaylarda 44 kişi ölmüş, 400'e yakın kişi ise yaralanmıştı. EOKA'lı teröristler tarafından ilan edilen sokağa çıkma yasağı ve ticari faaliyetlere getirilen kısıt yüzünden adada ekonomik faaliyet durma noktasına gelmişti. Ada idaresi tarafından alınan olağanüstü tedbirler ve 30 bin İngiliz askeri, olayları bastırmaya yetmemiş, İngiltere Yunanistan ve Makarios'u olaylardan sorumlu tutmuştu. Makarios ise olayların sorumluluğunu kabul etmemekle birlikte hadiselere son verebileceği imasında bulunarak İngiltere'yi tehdit ediyor ve şunları söylüyordu. *“Şiddetin son bulması için bir çağrıda bulunmayacağım. Terörist faaliyetleri tasvip etmiyorum, ancak onları kınamam mümkün değil. Onlar adadaki İngiliz idaresinin tutumlarının bir sonucudur”*⁴⁸³

Macmillan Planının uygulamaya geçirilmesi adayı tam anlamıyla kaosu içine sürüklemişti. 1958 yılı sonuna kadar devam eden şiddet İngiliz idaresini uluslararası kamuoyunda da oldukça zor bir durumun içine sokmuştu.⁴⁸⁴ Yunanistan'ın Macmillan Planının gündeme geldiği ilk günlerde başvuruda bulunduğu BM adada yükselen gerilimin de etkisi ile Yunanistan'ın talebini kabul etmiş, böylelikle Kıbrıs Sorunu bir kez daha BM gündemine taşınmıştı. 25 Kasım'da başlayan görüşmelerde Yunanistan adına söz alan Dışişleri Bakanı Averoff Macmillan planının taksim ile sonuçlanacağı endişesini dile getirirken, İngiltere adına görüşmelere katılan Alan Noble Averoff'un tezlerinde son derece tutarsız ve evhamlı olduğunu söyleyerek İngiltere'nin hiçbir zaman taksimden yana görüş beyan etmediğini, taksimden anlaşılması gereken şeyin bölgesel otonomi olduğunu ifade etti. Türkiye ise adanın tarihi ve coğrafi olarak Anadolu'nun devamı niteliğinde olduğu, adada azımsanamayacak sayıda Türk yaşadığı ve bu itibarla ada Türklerinin yok sayılamayacağını, ada Türklerinin taleplerinin görmezden gelinemeyeceğini ifade etmişti.⁴⁸⁵

⁴⁸³ Gürhan Yellice, *a.g.e.*, s.271.

⁴⁸⁴ *Hürriyet Gazetesi*, Sayı 3745, 3 Ekim 1958, s.1.

⁴⁸⁵ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yılı (1958-1960)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa 2000, s.1.

25 Kasımdan başlayarak 4 Aralık'a kadar geçen sürede tarafların karşılıklı söz düellolarına sahne olan görüşmeler, 5 Aralıkta Türk ve Yunan heyetlerinin baş başa görüşmeleri ile devam etti. Tarafların baş başa gerçekleştirdiği görüşmenin ardından heyetler arasında sıcak rüzgârlar esmeye başladı, taraflar toplantıya karşılıklı dostluk mesajları ile devam etti. Yeniden başlayacak olan görüşmeler bundan sonraki süreçte Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımı ile gerçekleştirilecek olup Kıbrıs sorununun halli esasına dayandırılacaktı. 6 Aralık tarihinde Türk Dışişleri Bakanı Zorlu'nun üçlü görüşmeleri işaret eden açıklamasını Averoff'un 20 Aralık tarihindeki açıklamaları takip etti. BM görüşmelerinde sona yaklaşılırken taraflar öteden beri sürdürdükleri "Taksim" ve "Enosis" tezlerini bir kenara bırakmış, barışçıl ve adil bir çözüm için aynı masa etrafında toplanmayı taahhüt etmişti.⁴⁸⁶

Türk tarafının "Taksim" Yunanlıların ise "Enosis" tezlerini terk eden bir karara imza atacak olması her iki ülke kamuoyunda da şaşkınlığa neden olmuştu. Tarafların ateşli savunuculuğunu üstlendiği bu tezlerden vazgeçmesinde başta Amerika olmak üzere uluslararası kamuoyunun da etkisi olduğu şüphesiz bir gerçektir.⁴⁸⁷

BM toplantısında atılan karşılıklı adımlar ve iyi niyet beyanlarının ardından çözüme ilişkin ilk somut adım 6 Şubat 1959 tarihinde atılmıştı. 1959 yılı başından itibaren iki ülke yetkilileri arasında yürütülen görüşmelerde temel anlaşmazlık noktaları giderilmiş, gözler Türkiye ve Yunanistan Başbakanlarının Zürih'te gerçekleştireceği zirveye çevrilmişti. 6 Şubat tarihinde başlayan görüşmelerde Başbakan Menderes, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Türk Dışişleri Bakanı Zorlu ve Yunan mevkidaşı Averoff ile her iki ülkenin Kıbrıs uzmanları ve diplomatları hazır bulundu. Görüşmede Türkiye tarafından talep edilen ortak askeri misyon ve bu misyonda yer alacak asker sayısı ile üs talebi toplantıda krize neden oldu. Türkiye'nin daha sonra üs talebinden vazgeçmesi ve misyonda bulunulacak asker

⁴⁸⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son iki Yılı ...*, s.379.; *Hürriyet Gazetesi*, Sayı 3817, 14 Aralık, 1958, s.1.; *Hürriyet Gazetesi*, Sayı 3833, 30 Aralık, 1958, s.1.

⁴⁸⁷ *Hürriyet Gazetesi*, Sayı 3820, 17 Aralık, 1958, s.1.

sayısı üzerinde tarafların mutabakata varması ile kriz aşılmış, 11 Şubat tarihinde ilan edilen ortak bildiride Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ın geleceği konusunda anlaşmaya vardığı duyurulmuştu.⁴⁸⁸

Zürih görüşmelerinde Türkiye ve Yunanistan tarafından akdedilen üç temel metin yer almaktaydı. Bunlardan ilki adanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü koruma altına alan “*Garanti Antlaşması*” idi. Antlaşmaya göre⁴⁸⁹ kurulacak olan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlık ve bütünlüğüne karşı içerden veya dışardan gelebilecek herhangi bir tehlike karşısında garantör ülkeler olan İngiltere, Türkiye veya Yunanistan adaya birlikte veya tek taraflı olarak müdahale hakkına sahip olacaktı. İmzalanan diğer bir metin olan “*İttifak Antlaşması*” nda⁴⁹⁰ ise Kıbrıs'ın dış tehditlere karşı korunması hususu yer almakta ve bu kapsamda adada Türk ve Yunan askerlerinden oluşan askeri misyon ile İngilizlere ait üslerin bulundurulacağı ifade edilmekteydi. İmzalanan üçüncü metin ise “*Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısını*” oluşturan anayasal taslaktır. Bu taslakta Cumhuriyetin yasama, yürütme ve yargı erklerine ilişkin düzenlemeler ile idari ve askeri işleyişe ilişkin maddeler yer almaktaydı.⁴⁹¹

11 Şubat tarihli Zürih Mutabakatının ardından Kıbrıs Türk ve Rum toplum liderlerinin de yer alacağı Londra görüşmeleri planlanmıştır. Mutabakata ilişkin hususları adada mukim Türk ve Rum temsilcilere aktaran iki ülke yetkilileri aynı zamanda toplum liderlerinin görüşmelerde yer almaları için de devredebildiler. Türk tarafı için memnun edici bir gelişme olarak değerlendirilebilecek Zürih Antlaşması, Makarios için çekinceler içermekteydi. Makarios özellikle Garanti anlaşmasında yer alan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın müdahale hakkını tehlikeli görmekteydi. Bu sebeple Londra görüşmelerinde yer almak konusunda isteksiz davranmaktaydı. Makarios'un bu tavrı karşısında hiddetlenen Başbakan Karamanlis Makarios'a antlaşmaya imza koymaması durumunda adada Macmillan Planının uygulanmasının

⁴⁸⁸ Yavuz Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşuna Kadar... s.106.

⁴⁸⁹ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.195.

⁴⁹⁰ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son iki Yılı ...*, s.381.; Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.195-196.

⁴⁹¹ Mehmet S. Emircan, *a.g.e.*, s.68-73; Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları...*, s.64-155.

kaçınılmaz olacağını ifade etmiş, ayrıca bundan sonra ki süreçte mücadelesine Yunanistan'sız devam etmek zorunda kalacağını hatırlatmıştı. Karamanlis'in net tavrı karşısında görüşmelere katılmaktan başka çaresi kalmayan Makarios böylelikle “*Enosis, yalnızca Enosis*” politikasını da karşı kaşıya kaldığı gerçeklik neticesinde bir kenara bırakmaktaydı.⁴⁹²

16-17 Şubat 1959 tarihlerinde Londra'da gerçekleşen görüşmeler Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti için atılan son adımlar arasındaydı. Görüşmelerde daha önce kabul edilen Garanti ve İttifak antlaşmaları Londra'da olduğu gibi kabul edilmiş, ancak Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısına ilişkin metin üzerinde küçük düzeltmeler yapılarak metne son hali verilmiştir.⁴⁹³ Metnin son hali 23 Şubat 1959 tarihinde kamuoyu ile paylaşılırken Kıbrıs için yeni bir sürecin kapıları da aralanılmaktaydı. Antlaşma sağlanmasının ardından Makarios 1 Mart tarihinde adaya dönmüş, EOKA ise 9 Mart tarihinde silah bırakmıştı. 1960 yılına kadar devam eden süreçte İngiltere bir yıl içerisinde adanın yönetimini Türk ve Rumlara devretmek üzere faaliyetlerine devam ederken, EOKA militanları serbest bırakılmış, Grivas Yunanistan'a gönderilmişti. 13 Aralık 1959 tarihinde gerçekleşen seçimlerde Makarios Cumhurbaşkanlığına, Dr. Fazıl Küçük ise Cumhurbaşkanı Yardımcılığına seçilmişti.⁴⁹⁴

1959 yılı başından itibaren devam eden süreçte adadaki İngiliz hâkimiyetinin sona erışı ile ilgili her türlü süreç tamamlanmış, seçimler gerçekleştirilmiş ve meclis teşekkül edilmiştir. Ancak bağımsızlık akdinin imzalanmasından önce halledilmesi gereken bir husus daha Türk ve Rum toplumunun önünde durmaktaydı. Bu husus adada bulunan İngiliz üslerinin

---

⁴⁹² BCA 030.01.00.00.7.40.17.1 (18.08.1960).; ...Londra ve Zürih Antlaşmaları Kıbrıstaki Türk ve Rum cemaatlerinin karşılıklı hak ve menfaatlerine riayetkâr bir kardeşlik ve işbirliği zihniyeti dâhilinde yaşamaları ve Kıbrıs'ın huzur ve refaha kavuşarak kültürel siyasi ve ictimai alanda mesut gelişmeler kaydetmek için lüzumlu temelleri sağlamış olup Kıbrıs Cumhuriyeti bu temeller üzerinde vücut bulmaktadır... (Türkiye Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel) BCA 030.01.00.00.16.86.5.1 (1960).

⁴⁹³ Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm...*s.160. ; M. Sami Danker, *a.g.e.*, s.167-170.

⁴⁹⁴ BCA 030.01.00.00.7.40.20.1 (1960). ; Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk ...”, s.340; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son iki Yılı (1958-1960)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa 2000, s.191.

sınırlarının belirlenmesi idi. Konuya ilişkin görüşmelerde bulunmak üzere 1960 yılı Ocak ayında İngiltere'ye giden Makarios ve Küçük İngiliz yetkililer ile giriştikleri pazarlıklar sonucunda önemli bir ilerleme kaydederek adadaki İngiliz üslerinin sınırlarını yeniden belirlemişlerdi. Kıbrıs için kritik son aşamanın da tamamlanmasının ardından İngiltere Parlamentosu Kıbrıs'ın bağımsızlık oylamasını 1 Temmuz 1960 tarihinde gerçekleştirdi. Oylamanın ardından Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin teşekkülüne ilişkin siyasi ve hukuki süreçler tamamlanmış, böylelikle 16 Ağustos 1960 tarihinde Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti resmen ilan edilmişti.⁴⁹⁵

---

⁴⁹⁵ Vergi Bedevi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs...* s.197.; Sebahattin Egeli, *Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl ...*, s.18.

SONUÇ

Tarihi oldukça eski devirlere uzanan Kıbrıs, Türklerin Anadolu'yu fethinden itibaren ilişki kurduğu bir coğrafya oldu. 1570 yılında gerçekleştirilen akınlar ile Osmanlı Devleti topraklarına katılan ada 1878 yılına kadar fiilen Türk idaresinde kaldı. Osmanlı Devleti'nin Ruslara karşı İngilizlerden yardım almasının karşılığı olarak İngiltere'ye devredilen Kıbrıs, 1914 yılında İngiltere tarafından ilhak edilmiş, 1923 yılında ise resmen İngiliz toprağı olmuştur.

Adanın İngiliz idaresine geçmesi demografik yapının Rumlar lehine gelişmesine neden olmuş, adada Enosis faaliyetleri bu dönemde hız kazanmıştı. Kilise önderliğinde örgütlenen Rumlar çalışmalarını Yunan Megali İdeası çerçevesinde yürütmüş buna bağlı olarak Türk ve Türkiye düşmanlığını bayraklaştırmışlardı.

1931 yılında gerçekleşen Rum ayaklanmaları İngilizlerin sıkı güvenlik önlemleri almasına neden olmuştu. II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılına kadar devam eden sıkıyönetim uygulamaları, Yunanistan'ın İngiltere'nin yanında savaşa girmesi ve Rumların bu durumu destekler tavrı nedeniyle yumuşamış, 1940'lı yıllar bu nedenle adada sendikal ve siyasi hareketlerin meydana geldiği dönem olmuştur. Rum tecavüzleri karşısında kenetlenen ada Türkleri bu dönemde KATAK'ı (Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu) kurmuştur. Kıbrıslı Türklerin kendileri azınlık olarak tanımladığı KATAK adı gerçekleşen Rum saldırıları ve olgunlaşan siyasi şuur ile 1949 yılında yerini KTP'ye (Kıbrıs Türk Partisi) bırakmıştır.

II. Dünya Savaşı tamamlandığında İngiltere savaştan galip çıkmış ancak ekonomik ve siyasi krizlerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Başta Hindistan olmak üzere önemli sömürge bölgelerini kaybeden İngiltere için bu dönemde Kıbrıs'ın önemi artmış, ada İngiltere'nin Ortadoğu ve Akdeniz'deki çıkarları için büyük önem kazanmıştır. Bu dönemde dikkat çeken bir başka gelişme ise Amerika Birleşik Devletlerinin Ortadoğu ve Akdeniz'deki hâkimiyet mücadelesine katılmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde teşekkül eden NATO, Sovyet yayılcılığı

ve Kıbrıs ekseninde değerlendirilmesi gereken bir başka mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.

1947 yılında Oniki Ada'nın Yunanistan'a katılması Kıbrıs Rumlarının Yunanistan'a ilhak arzusunu artırmış, İngiliz sömürgelerinde meydana gelen bağımsızlık hareketlerini dikkatle takip eden Rumlar 1948 yılından itibaren Enosis taleplerini dillendirmeye başlamıştır. İngiltere tarafından net bir biçimde reddedilen Rum talepleri, adada gerilimi artmasına neden olurken 1950 yılında önemli bir kırılma gerçekleşmiş, Rumlar yaptıkları plebisit ile taleplerini siyasi bir düzleme taşımıştır. Piskopos Makarios öncülüğünde yürütülen siyasi süreç başlangıçta Yunanistan'dan örtülü bir destek almış, ancak bu örtülü destek kısa süre içerisinde aleniyet kazanmıştır. 1952 yılında Yunanistan'da gerçekleşen seçimlerde işbaşına gelen asker kökenli siyasetçi Papagos Rumların Enosis taleplerine sahip çıkmış, bu sayede 1951 yılında itibaren Grivas liderliğinde teşkilâtlanan Rum çetelerinin Yunanistan'dan destek almasının önü açılmıştır.

Rumlar Enosis'e giden yolda şiddeti ön açıcı bir eylem olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda 1951 yılından itibaren teşkilâtlandırılan Rum çeteleri 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren EOKA adı ile faaliyete girişmiş, başlangıçta İngiliz askeri üsleri ve hükümet binalarına yapılan saldırılar, 1956 yılından itibaren sivilleri de hedef almıştır. Enosis önünde en büyük engel olarak duran ada Türkleri bu saldırılardan tabii olarak ciddi biçimde etkilenmiştir. Rumların bitmek bilmeyen saldırıları İngiltere'nin adada bir takım tedbirler almasına neden olmuş, bu kapsamda asker kökenli İngiliz diplomat Harding adaya vali olarak görevlendirilmiştir. Ancak vali Harding'in çabaları Rum tedhişi sonlandıramadığı gibi zaman içerisinde değişen İngiliz politikası Harding'in yerini liberal görüşleri ile öne çıkan Foot'a bırakmasını sağlamıştır.

Adada gerçekleşen Rum faaliyetleri Kıbrıs Türk halkı kadar Türkiye tarafından da dikkatle takip edilmekteydi. Türkiye hiçbir zaman Kıbrıs Türkünü yalnız bırakmamış, imkânlar ölçüsünde sahiplenmiştir. Bu noktada Türkiye'nin 1950'li yılların başında "*Kıbrıs diye bir mesele yoktur*" çıkışı konjonktürel bir tavır olarak değerlendirilmelidir. Zira Türkiye'nin bu dönemde II. Dünya Savaşı'nın

getirdiği zorlu Şartlar ve oluşan yeni dengeler içerisinde kendine yer edinmeye çalıştığı açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim Türkiye Rum tedhişinin Őiddetlenerek Türkleri hedef alması durumunda devreye girmiş, Kıbrıs Trk'nn varlık ve devamlılığını sağlamak için askeri bir teşkilât olarak Türk Mukavemet TeŐkiltını kurmuş, siyasi arenada ise taksim tezi ile varlık göstermiştir.

Papagos'un 1953 yılında Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler gündemine taşıma sözü 1954 yılında gerçekleşmiş, bu tarihten itibaren Kıbrıs meselesi uluslararası kamuoyu tarafından tartiŐılmaya baŐlanmıŐtır. Yunanistan'ın "*Enosis*" Türkiye'nin ise "*Taksim*" tezi etrafında yürüttüğü siyasi süreçte, adanın idaresini elinde bulunduran İngiltere baŐat rol üstlenmektedir. Nitekim İngiltere sorunun uluslararası kamuoyu tarafından tartiŐılmaya başlandığı ilk günden itibaren çeşitli plan ve yol haritaları ile sürecin yürütücüsü olmaya zen göstermiş, Türk ve Yunan hükümetlerinin zaaflarından yararlanmıŐtır. Nitekim kurnaz İngiliz siyaseti 1959 yılına gelindiğinde meyvesini vermiş, Türk tarafı "*Taksim*" Yunanistan ise "*Enosis*" tezinden bir süreliğine vazgeçerek Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin oluŐmasını sağlamıştır.

Günümüzde Doğu Akdeniz'deki enerji rezervleri, Maraş sorunu ve münhasır ekonomik bölge tartiŐmaları ile gündeme gelen Kıbrıs, stratejik önemini artırırken uluslararası kamuoyunun dikkatini bir kez daha üzerine çekmiŐtir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA 30.1.0.0/40.241.14, (02.12.1948).

BCA 30.1.0.0/17.98.03 , (09.03.1950).

BCA 030.01.00.00.36.219.01, (27.08.1955).

BCA 30.18.01.02.140.82.2, (07.09.1955).

BCA 030.01.00.00.16.86.5.1 (1960).

BCA 030.01.00.00.7.40.20.1 (1960).

BCA 030.01.00.00.7.40.17.1 (18.08.1960).

Resmî Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi.

Sürelî Yayınlar

Akis Dergisi.

Hürsöz Gazetesi.

Akşam Gazetesi.

İstiklal Gazetesi.

Cumhuriyet Gazetesi.

Radikal Gazetesi.

Millî Gazete.

Hürriyet Gazetesi.

Bozkurt Gazetesi.

Kitaplar

Akmaran, Kemal, *Kıbrıs Türkünü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2004.

Akın, Fatih, *Türkiye'de Azınlık Politikaları ve 6-7 Eylül Olayları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2006.

Aktar, Cengiz, *Tarihi, Siyasi, Dini ve Hukuki Açından Ekümenik ve Patrikhane*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Alasya, Halit Fikret, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977.

Alasya, Halit Fikret, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1988.

An, Ahmet, *Kıbrıs Nereye Gidiyor*, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1997.

Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

Armaoğlu, Fahir, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları No.156-138, Ankara, 1963.

Atun, Ata , *Kıbrıs Antlaşmaları Planları ve Önemli BM ve AB Kararları*, Cilt 1, Samtay Vakfı Yayınları, Magosa, 2007.

Ataöz, Türkkaya *Amerika Nato ve Türkiye*, 2. Baskı, Aydınlık Yayınevi, Ankara, 1969.

Avar, Banu, *Hangi Avrupa*, Truva Yayınları, İstanbul, 2010.

Bedevi, Vergi, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Lefkoşa, 1966.

Berkes, Niyazi, *Patrikhane ve Ekümeniklik*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

Çay, Abdulhaluk, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.

Çevikel, Nuri, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Danker, M. Sami, *Kıbrıs Sorunu*, Türkar Araştırma Dizisi, İstanbul, 2001.

Denktaş, Rauf, *Yeniden 12'ye 5 Kala*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2005.

Egeli, Sebahattin, *Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*, Kastaş Tarih Araştırmaları Dizisi, İstanbul, 1991.

El Belazuri, Çev.Mustafa Fayda, *Fütuhu'l Büldan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Emircan, Mehmet S., *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, Ankara, 2000.

Gazioğlu, Ahmet C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II – Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara, Nisan 1996.

Gazioğlu, Ahmet C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III – Enosis'e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırmaları Yayın Merkezi, Ankara, Nisan 1998.

Gazioğlu, Ahmet C., *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa, 1986.

Gazioğlu, Ahmet C., *Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul, 1996.

Gazioğlu, Ahmet C., *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayını, Lefkoşa, 1994.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Gökbilgin, M.Tayyip, *Milli Mücadele Başlarken - Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.

Gökçen, Salim, *Türkiyede Rum-Yunan Vahşet ve Terörü*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2010.

Gazioğlu, Ahmet C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son iki Yılı (1958-1960)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2000.

Gürel, Şükrü S., *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.

Gürel, Şükrü S., *Tarihsel Boyutları İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.

Hakeri, Bener Hakkı, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Hakkı, Murat Metin, *Kıbrıs'ta Statikonun Sonu*, İstanbul, 2004.

Hatipoğlu, Murat, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)*, Siyasal Kitapevi, Ankara, Haziran 1997.

Hatipoğlu, Murat, *Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk Yunan İlişkilerinin 101.Yılı (1821- 1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.

İsmail, Sebahattin, *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine Kıbrıs Sorunu*, Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986.

İsmail, Sabahattin, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Dilhan Yayınevi, Lefkoşa, 1992.

İsmail, Sabahattin, *150 Soruda Kıbrıs*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998.

İsmail, Sabahattin, *Kıbrıs Sorunun Kökleri*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000.

İsmail, Sebahattin, *Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar*, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992.

Keser, Ulvi *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilâtı (1950-1963)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Keser, Ulvi, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1970)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2006.

Keser, Ulvi, *Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal (1939-1945)*, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2010.

Kıbrıs Meselesi ve Türkiye, Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtı Yayınları, No 1, İstanbul, 1954.

Kıbrıs ve Rum Yunan Emelleri, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Lefkoşe, 1998.

Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Ankara, 1985.

Kızılyürek, Niyazi, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Kökdemir, Naci, *Dünkü Bugünkü Kıbrıs*, İstiklal Matbaası, Ankara, 1956.

Kürşat, Fikret –Altan, Mustafa –Egeli, Sebahaddin, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kustun Yayınevi, İstanbul, 1978.

Manisalı, Erol, *Avrupa Kıskaçında Kıbrıs*, İstanbul, 2003.

Millas, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

Mütercimler, Erol, *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

Oberling, Pierre, *Bellapaise Giden Yol*, Çeviri: Em. Alp. Mehmet Erdoğan, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1987.

Oğuz, Süleyman, *Kıbrıs*, Kıbrıs Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1974.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Devlet Arşivleri Yayını, Ankara, 2000.

Örenç, Ali Fuat, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri*, Babı Ali Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Salıxık, Selahattin, *Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya*, Ar Matbaası, İstanbul, 1968.

Serter, Vehbi Zeki, *Kıbrıs Mücadele Tarihi*, Eğitim Kültür ve Gençlik Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1982.

Sonyel, Salahi, *Türk Yunan Anlaşmazlığı*, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Türk Kültür Derneği, Ankara, 1985.

Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 30, Ankara, 1996.

Taçalan, Nurdoğan, *Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Mart 2007.

Topur, Tuncer, *Dünya ve Türkiye – AB – Kıbrıs – Üçgeni*, Ankara, 2002.

Torun, Şükrü, *Türkiye İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul, 1956.

Türsan, Nurettin, *Yunan Sorunu*, Ankara,1987.

Uçarol, Rıfat, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması, (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978.

Yorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt 5, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005.

Makaleler

Adıyeke, Nükhet, “Osmanlı Kaynaklarına Göre Türk Yunan İlişkilerinde Girit Sorunu”, *DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, İzmir, 1993.

Akgönenç, Oya, ”Büyük Ortadoğu Projesinin Avrupa Birliği Sürecinde Milli Egemenliğe Etkisi”, *Günümüzde Şark Meselesi ve Milli Egemenlik*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara, 2005.

Akgün, Sibel, “Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu İlişkileri”*Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı1, Elazığ 2012.

Akgün, Sibel, “İngiliz Sömürge Yönetimine Karşı Kıbrıs Türk Toplumunun Tepkisi”*2011’de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Fırsatlar ve Tehditler, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği Yayınları*, Ankara, 2012.

Aktaş, Hayati - Tuna, Çağla, “KKTC’nin Türk ve İslâm Dünyasına Açılımı”, *2012 Kuzey Kıbrıs Gelecek Vizyonu Bildiriler Kitabı*, Ankara, 2013.

Alp, İlker, “Ermeni İddialarının Geçersizliği” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Edirne, 2009.

An, Ahmet , “Kıbrıs Üzerinden Yapılan İngiliz ve Amerikan Casusluk Faaliyetleri”, *Kıbrıs Sorununun Perde Arkası Adadaki İngiliz Üsleri ve Amerikan Tesisleri*, Derleyen: Ahmet An, İstanbul, 2000.

An, Ahmet, “Kıbrıs Batmayan Uçak Gemisi Olarak Kullanılmayı Sürdürüyor”, *Kıbrıs Sorununun Perde Arkası Adadaki İngiliz Üsleri ve Amerikan Tesisleri*, Derleyen: Ahmet An, İstanbul, 2000.

Atagenç, Ömer, “İsrail’in Kıbrıs Politikası”, *2012 Kuzey Kıbrıs Gelecek Vizyonu Bildiriler Kitabı*, Ankara, 2013.

Aydın, Mithat, “Osmanlı İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansının (1876) Yeri” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 39, Ankara, 2006.

Bakar, Bülent, Zor Zamanlarda İyi Komşuluk Örneği; İkinci Dünya Savaşında Türkiye’den Yunanistan’a Yapılan Yardımlar” *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Sayı 84, Ankara, 2018.

Balcıoğlu, Mustafa, *Milli Mücadele Tarihi Makaleler*, “Batı Anadolunun İşgali ve Kuvay-ı Milliye” Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2002.

Balıkçioğlu, Emrah, “Kıbrıs Müzakerelerinde Taksim Tartışmaları”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Sakarya 2016.

Başlamışlı, Macide –Çalışkan, Adem, “İngilizlerin Yakın Doğu Politikası Dahilinde Kıbrıs’ın İngilizlere Devri”, *Tarihte Kıbrıs II (İlkçağlardan 1960’a)*, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2017.

Beydilli, Kemal, “Tepedelenli Ali Paşa” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul, 2011.

Bozkurt, İsmail, “Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşımı ve Devletleşme Süreci” *2011’de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Fırsatlar ve Tehditler, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği Yayınları*, Ankara, 2012.

Bozkurt, İsmail, “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış” *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER – Ertan EFEGİL, Ankara, 2001.

Budak, Mustafa, “İzmir’in İşgali Sürecinde Osmanlı Harbiye Nezaretinin Direnişle İlgili Tavrı”, 90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumları, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2011.

Bulut, Sedef, ”Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları; I. Ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:41, Ankara, Mayıs 2008.

Cicioğlu, Hasan, “Türkiye ve KKTC’nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi ve Yeri” *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER – Ertan EFEGİL, Ankara, 2001.

Cumalıoğlu, Yakan, “Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi” *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Editörler: İrfan Kaya ÜLGER – Ertan EFEGİL, Ankara, 2001.

Çakmak, Zafer, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 36, Erzurum, 2008.

Çeçen, Anıl, “ABD ve Kıbrıs”, *Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Aylık Atatürkçü Dergi*, Sayı 88, Yıl:8, Ufuk Matbaacılık, İstanbul, Basım Yılı Yok.

Danker, M.Sami, “Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliğine Üyelik Sorunu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Isparta, 2001.

Demir, Şerif, “Adnan Menderes ve 6 – 7 Eylül Olayları”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, İstanbul, 2007.

Duran, Hasan, “BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, Kütahya, 2008.

Emecen, Feridun, “Kıbrıs’ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması” *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları*, İstanbul, 2001.

Erdem, Nilüfer, “Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos’un Bu Sürece Katkıları” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sayı 23, Muğla, 2009.

Gazioğlu, Ahmet C., “Kıbrıs’ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere’ye Devri” *Kıbrıs’ın Dünü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu*, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, 1988.

Göktepe, Cihat –Ünlü Bilgiç, Tuğba, “İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 68, Ankara, 2014.

Göl, Hacer, “1931 Kıbrıs İsyanı ve Ulusal Basına Yansıması”, *Tarihte Kıbrıs II (İlkçağlardan 1960’a)*, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2017.

Güler, Yavuz, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi” *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, Ankara,2004.

Günay, Necla, “Filiki Eteryay Cemiyeti”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt No:6, Sayı No:1, Ankara, 2005.

Günay, Nejla, “Kıbrıs’ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu’da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi”*Akademik Bakış*, Cilt No:1, Sayı No:1, Ankara, 2007.

Gürbüz, Musa –Turan, Mustafa, “Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Cilt No:1, Sayı No: 1, Ankara, 2006.

Halaçoğlu, Yusuf, “Kıbrıs’ta İskân Politikası” *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları*, İstanbul, 2001.

Hayta, Necdet, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu” *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 36, Ankara, Kasım 1996.

İrkıçatal, Eftal, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs’ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 15, Isparta, 2012.

İnalcık, Halil, “Osmanlılarda Cizye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul, 1993.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kıbrıs'ın Zaptı", *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt3, Baskı 6, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

İsmail, Sabahattin, “Lozan ve Atatürk’ün Kıbrıs’a Verdiği Önem”, *Kıbrıs’ın Dünü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Lefkoşa, 2001.

Kaleli, Oğuz, “Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea” *Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 41, Ankara, Mayıs 2008.

Kamil, İbrahim, - Güneş, Ümran, “Megali İdeadan Enosis’e Kıbrıs (1814-1974)”, *Asia Mirror Studies*, Cilt 2, Sayı Rauf Denктаş Özel Sayısı, Kilis, Mayıs 2014.

Karaca, Erdem, “Birinci Dünya Savaşında Kıbrıs; İlhak ve İşgal Sürecinin Neue Freie Presse’de (Viyana) Takdimi” *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt No:9, Sayı No:2, Lefkoşa, Ekim 2016.

Karagil, Nevzat, “Türk Kıbrıs”, *Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtı Yayınları*, Sayı 1, İstanbul, 1954.

Karal, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt No:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Kasım, Kamer, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt1, Sayı 1, Ankara, 2007.

Keser, Ulvi - Keser, Asporça Melis, “Kıbrıs’ta Siyasi Dayanışma Örneği Olarak Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Katak” *Tarihte Kıbrıs II (İlkçağlardan 1960’a)*, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2017.

Keser, Ulvi – Özdal, Barış, “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Rauf Raif Denктаş, *Asia Mirror Studies*, Cilt 2, Sayı Rauf Denктаş Özel Sayısı, Kilis, Mayıs 2014.

Keser, Ulvi, “Son Elli Yıllık Süreç İçinde Kıbrıs Meselesi ve Avrupa Birliği” *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, Ankara, 2003.

Keser, Ulvi, “İkinci Dünya Savaş Sürecinde Yunanistan, Türkiye’de Mülteciler, Askeri ihlaller ve Esirler Sorunu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 11, İstanbul, 2010.

Keser, Ulvi, “Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilâtı”, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Fırsatlar Tehditler Bildiriler Kitabı, Ankara, Ocak 2012.

Koç, Nurgün, “II. Dünya Savaşı’nda Alman İşgali Altındaki Ülkelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar” *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 68, Ankara, 2014.

Kutluoğlu, Muhammet Hanefi, “Kavalalı İbrahim Paşa” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 21, İstanbul, 2000.

Manizade, Derviş, “Kıbrıs Meselesi”, *Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtı Yayınları*, Sayı 1, İstanbul, 1954.

Mehmet Demiryürek, “Kıbrıs Hala Sultan Tekkesi Şeyhleri Üzerine Bir Araştırma”, *Belleten*, Cilt 82, Sayı 294, Ağustos 2018.

Mithat Aydın, “19.Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, Denizli, 2004.

Mor, Hasan, “Kıbrıs Sorunun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1-2, Ankara, 2008.

Mumcuay, Yasemin, “1897 Türk Yunan Savaşının Basında Yer Alan Şiirlere Yansıması”, *Eskişehir Osman Gazi Üniversite Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, Eskişehir, 2008.

Oğuz, Gülsel, Osmanlı Gazetesinin (1897-1904) Girit İsyanlarına Bakışı, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* Cilt 7, Sayı 2, Kırşehir, 2006.

Olgun, M.Ergün, “Doğu Akdeniz’de Hibrokarbon Politikaları ve Kıbrıs”, 2012 *Kuzey Kıbrıs Gelecek Vizyonu Bildiriler Kitabı*, Ankara, 2013.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu – Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), *T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, Yayın Nu: 43 Ankara, 2000.

Ölçekçi, Haluk, “TMT’nin Toros’u ve Kıbrıs’ta Direnişin Şifreleri” *Asia Minor Studies*, Cilt 2, Sayı Rauf Denктаş Özel Sayısı, Kilis, Mayıs 2014.

Örenç, Ali Fuat, “Yunanistan’ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı:11/ 12 Ankara, 2011.

Özcan, Abdulkadir, “Halet Efendi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 15, İstanbul, 1997.

Özel, Sabahattin, “I. Dünya ve Milli Kurtuluş Savaşları ile Sonrasında Kıbrıs Türklerinin Genel Durumu”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, 2001.

Özkaya, Yücel, *Milli Mücadele Tarihi Makaleler*, “İzmir’in İşgali” *Atatürk Araştırmaları Merkezi*, Ankara, 2002.

Özsüer, Esra “19.Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasal ve Kültürel Etkileri”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 26, Sayı 2, İstanbul, 2016.

Palabıyık, Mustafa Serdar –Deveci Bozkuş, Yıldız, “Pontus Meselesi Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Cilt No:1, Sayı No: 1, Ankara, 2006.

Sarısr, Serdar, “Yunanistan’ın Batı Anadolu’da Nüfus Çoğunluğunu Sağlama Gayretleri ve Yunan Hükümetinin Bir Genelgesi” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37-38, Ankara, Mayıs – Kasım 2006.

Serbest, Bürkan “Süveyş Kanalının Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 4, 2017.

Serbest, Bürkan “Bağdat Paktının Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü” *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3, 2016.

Sevinç, Derya, “Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama”(1954-1960), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 60, Ankara, Bahar 2017.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet, “Yunan İhtilali ve II. Mahmut’un politikaları”, *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12.

Sofuoğlu, Adnan, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesinin Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt X, Sayı 28, Mart Ankara, 1994.

Sonyel, Salahi, “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora’daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?” *Bellekten*, Cilt:LXII, Sayı:233, Ankara, 1998.

Sonyel, Salahi, “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878-1960)”, *Belleten*, Cilt 59, Sayı 224, Ankara, 1995.

Sonyel, Salahi, “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora’daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?” *Belleten*, Cilt: LXII, Sayı:233, Ankara, 1998.

Sürgevil, Sabri, “İzmir’in İşgali”, *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları- Bildiriler)*, 21-23 Eylül 1987, *Atatürk Araştırma Merkezi*, Ankara, 1994.

Şahin, M.Süreyya, “Fener Rum Patrikhanesi” *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Cilt No:12, İstanbul, 1995.

Tamçelik, Soyalp, “Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul, 2001.

Tamçelik, Soyalp, “Kıbrıs’ta Türklerle Rumların Toplumsal Çatışma Düzlemi ve Bununla İlgili Ahlaki ve Mantıksal Değerleri”, *Gazi Üniversitesi Türkiyat Dergisi*, Cilt 12, Ankara, 2012.

Taş, Fahri, “Milli Mücadele Döneminde Rum Ayaklanmaları” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XII, Sayı 34, Ankara, 1996.

Taşdemir, Fatma, “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları” *Ankara Strateji Enstitüsü*, Rapor No 2012-3, Ankara, 2012.

Toprak, Serap, “19.Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar” *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 68, Ankara, 2015.

Tosun, Ramazan, “Kıbrıs Meselesi” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, SayıNo:10, Kayseri, 2001.

Tuna, Işıl, “1950-1960 Yıllarında Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2016.

Turan, Mustafa, “Avrupalı Devletlerin Osmanlı Politikaları ve 1821 Yunan İsyanı”, *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı’nın Son Dönemindeki İsyamlar (Sempozyum Kitapçığı)*, Diyarbakır, 2015.

Türkmen, Zekeriya, “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 12, Ankara, 2001.

Uçarol, Rıfat, “Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı İngiltere’ye Devri” *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları*, İstanbul, 2001.

Vatansever, Müge, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt12, Özel Sayı, İzmir, 2010

Vergin, Nurettin, “Perde Arkasından Zürih” *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul, 1975.

Yakıt, İsmail, “İbni Halduna Göre Devletlerin Ömrü ve Osmanlı İmparatorluğu”, *Süleyman Demirel İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 8, Isparta, 2001.

Yalçın, Emrullah, “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilâtı ve Rauf Denktaş”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 58, Ankara 2016.

Yellice, Gürhan, “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı” *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:12, Sayı:24, Ankara, 2012.

Yiğit Yüksel, Dilek, “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilâtı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 34, Sayı 98, Ankara, 2018.

Yüksel, Tahsin, “Sedat Simavi ve Kıbrıs” *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, İstanbul, 1975.

İnternet Kaynakları

http://www.devplan.org/Nufus-2011/nufus%20son_.pdf (01.04.2013).

<http://www.haber3.com/kibris-rum-kesiminin-nufusunun-810-bini-asmai-bekleniyor-haberi-1071026h.htm> (02.02.2014).

<http://www.haberhavadis.com/guney-kibris/guneyin-nufusu-838-bin-897.htm> (02.02.2014).

<http://www.lugatim.com/s/bar%C3%A7a> (15.10.2018).

<http://www.lugatim.com/s/filori>, (15.10.2018)

<http://www.lugatim.com/s/mavna> (15.10.2018).

<http://www.sabah.com.tr/Dünya/2013/08/13/kktcde-nufus-sayim-sonuclari-aciklandi> (02.01.2013).

<http://lugatim.com/s/%C4%B0ST%C4%B0RDAT%E2%80%93%C4%B0ST%C4%B0RDAD> (10.12.2018).

EKLER

Ek 1: Güncel Hâkimiyet Alanlarına Göre Kıbrıs Haritası

*<https://www.kibrismanset.com/haber/amp/35943> (10.05.2019)

Ek 2: Dr. Fazıl Küçük
(Kıbrıs Türk Toplum Lideri)

*<https://cyprus-mail.com/2016/12/19/players-dr-fazil-kucuk/> (10.05.2019)

Ek 3: Rauf Raif Denktaş
(KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı)

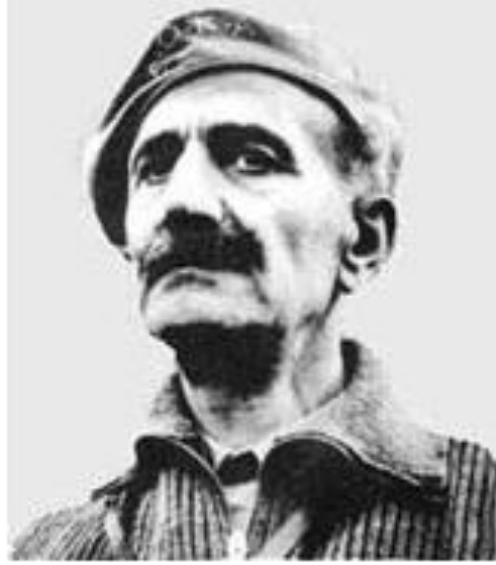
<https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaşkanligi/cumhurbaşkanlari/rauf-raif-denktas>
(10.05.2019)

Ek 4: Başpiskopos Makarios

<http://starkibris.net/index.asp?haberID=30905> (10.05.2019)

Ek 5: EOKA Lideri Grivas

*<https://cyprus-mail.com/2016/12/19/players-general-george-grivas/>
(10.05.2019)

Ek 6: Albay Rıza Vuruşkan
(TMT Lideri)

*<https://kibrisvolkan.net/tmtnin-ilk-bayraktari-vuruskanin-anilari-1-13275.html> , (10.05.2019)

Ek 7: Tümgeneral Daniş Karabelen
(Seferberlik Tetkik Kurulu Başkanı TMT Organizatörü)

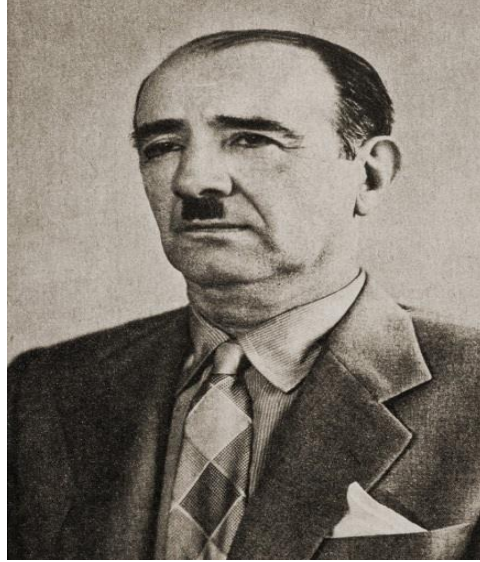
*<http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=120419> , (10.05.2019)

Ek 8: Adnan Menderes
(Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı 1950-1960)

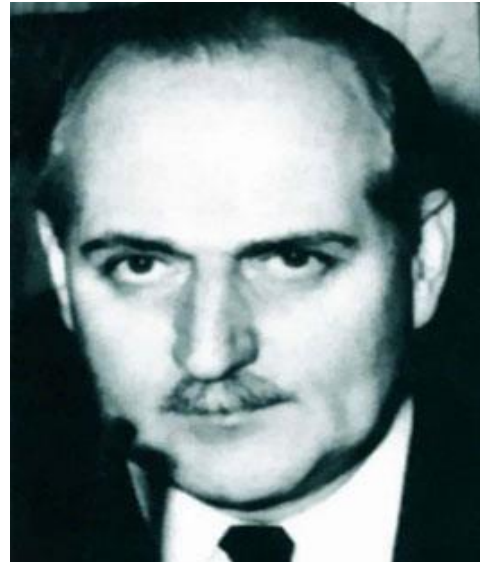
*<https://interaktif.trthaber.com/2018/menderes/> (10.05.2019)

Ek 9: Mehmed Fuat Köprülü
(Türk Dışışleri Bakanı 1950-1956)

[*https://İslâmansiklopedisi.org.tr/mehmed-fuad-koprulu](https://İslâmansiklopedisi.org.tr/mehmed-fuad-koprulu) (10.05.2019)

Ek 10: Fatin Rüştü Zorlu
(Türk Dışışleri Bakanı 1956-1960)

[*http://www.mfa.gov.tr/sayin-fatin-rustu-zorlu_nun-ozgecmisi_1910--1960_.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/sayin-fatin-rustu-zorlu_nun-ozgecmisi_1910--1960_.tr.mfa)
(10.05.2019)

Ek 11: Rumların İlhak faaliyetlerine karşı durulacağına dair Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Dr.Fazıl Küçük tarafından çekilen telgraf (28 Kasım 1948)

DEYLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
KURUMSAL ARŞİV
P. T. T. G. M.

TELGRAF
2438

18 Kasım 1948
Yol
Servis İşaretleri

Adres: cumhurreisi ismet inonu ankara

30/11/48

2070/30.657 rxa 37 nicosia 50/49 30 1040 ctf ek 5 oactis

ALANINDA
Tarih Saat
BCA

28 kasım 1948 tarihinde Lefkosada onbes bin turkun yapmis
oldugu ayasofya mitinginde bir keru daha kibris rumlarının
yunanistana ilhak ve muhtariyet taleplerinin siddetle
reddedilmesi oy birligi ile kararlaştırılmıştır kibris
turkleri ilhak ve muhtariyetin tamamiyle turkluğun mahvına
sebep olacağına ve adanın asayisini bozacağına inanıyorlar
= secretary dr kucuk + kl 28 kasım 1948 + +

2

*BCA,030.01.00.00.40.241.14.2 ,(28.11.1948)

Ek 12: 6-7 Eylül olayları üzerine alınan olağanüstü hal kararı

(07 Eylül 1955)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4

5843

KARARNAME

Kıbrıs meselesini ve Selânik'de Atatürk'ün doğduğu eve ve Konsoloshanemize karşı vukubulan tecavüzü vesile ittihaz ederek vatandaşları tahrik ve memleketin yüksek menfaatlarına aykırı olarak Hükümet kuvvetlerine karşı koymak suretiyle girişilen toplu hareketlerin amme huzur ve asayişini ihlâl edecek istidat göstermesi muvacehesinde, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 86 ncı maddesi hükmüne tevfiқан İstanbul, İzmir ve Ankara v. d. l. â yetlerinde Ürfî İdare İlânı; İcra Vekilleri Heyetininin 7 / 9 /1955 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayar

Başvekil ve Hariciye V. V. <i>A. M. ...</i>	Devlet Vekili Başvekil Yardımcısı ve Millî M. Vekili V. <i>T. Köprülü</i>	Devlet Vekili <i>D. ...</i>	Devlet Vekili <i>A. ...</i>	Devlet Vekili -----
Adliye Vekili <i>...</i>	Millî Müdafaa Vekili -----	Dahiliye Vekili <i>...</i>	Hariciye Vekili -----	Maliye Vekili <i>...</i>
Maarif Vekili <i>...</i>	Nafaa Vekili <i>...</i>	İkt. ve Ticaret Vekili <i>...</i>	Sih. ve İç. Mus. Vekili <i>...</i>	Güm. ve İn. Vekili <i>...</i>
Ziraat Vekili <i>...</i>	Münakalat Vekili <i>...</i>	Çalışma Vekili <i>...</i>	İşletmeler Vekili <i>...</i>	

630 18 01 2 140 82 2

2-2
1819

*BCA,030.18.01.02.140.82.2 ,(07.09.1955)

Ek 13: Âmâ bir İngiliz tarafından Adnan Menderes'e Makarios'un fenalıklarını ifade eden mektup tercümesi (02 Nisan 1957)

DEVLET KUTUPHANESİ
GÜZELHAYAT ARŞİVİ

24 Part Hurst
BeXleyheath
Kent England

2 / 4 / 957

Türkiye Başvekili,
Ankara-Türkiye.

2/3

Muhterem Efendim :

Size mektup yazdığım dan dolayı özür dilerim, fakat yardım edebileceğinizi umuyorum.

Hükümetinizin Başpiskopos Makarios ' un serbest bırakılması na karar verdiğine son derece üzıldüm. O fena bir insandır ve nereye giderse kötülük eder. Onun bir katil olarak hapsedilmesi gerekirdi.

İngilterenin sizin memleketinize karşı büyük taktir hissi ve halkınıza karşı çok dostane duyguları olduğundan, eğer Başvekilinize , Makarios'u serbest bırakmasından dolayı çok şiddetli bir protesto çekerseniz bu işi zamanında önemiş olursunuz.

Lütfen mümkün olanı yapınız. Benim bu işi bğrü yazılı mektu bunu affctnenizi rica ederim. Ben tamamen körüm, ve yazdığımın hiçbirini görmeden yazıyorum.

Hürmetlerimle

N. Millins

*Shaw. Ka. 1111
17-5-1957
OK.*

030	01			6	33	1

17-5-1957 198 1

-4-

1

Ek 13/a: Âmâ bir İngiliz tarafından Adnan Menderes'e Makarios'un fenalıklarını ifade eden mektubun orijinali (02 Nisan 1957)

DEVLET İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
 24 Mart Kurultu
 Beşlet
 Great England
 2/4/57
 Dear Sir
 I must apologise
 for writing to you but
 I am hoping that you will
 be able to help. I am
 very distressed that our
 government has decided
 to free Archbishop.
 030 01 6 33 1 2

*BCA,30.01.00.00.6.3.3.1.2,(02.04.1957)

DEVLET İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
 Makarios He is an
 evil man & will do harm
 to whoever he goes. He
 ought to be brought to
 trial for murder.
 As Britain has a high
 regard for your country
 & a very friendly feel-
 -ing towards your people.
 I hoped that if you
 made a very strong pro-
 -test to our Prime Minister
 030 01 6 33 1 3

*BCA, 30.01.00.00.6.3.3.1.3, (02.04.1957)

The Blue Bishop - it
 might be in time to
 prevent it.

Please do what you can.

I hope you will excuse
 my untidy letter. I am
 nearly blind & can not
 see anything that I write.

Yours faithfully
 N. Mills

4

*BCA, 30.01.00.00.6.3.3.1.4, (02.04.1957)

